

رەھىم سابىر

لىنگۈلىنە ۋە مەھكىمى

سايدىكۈسۈسىيە ئۆزى

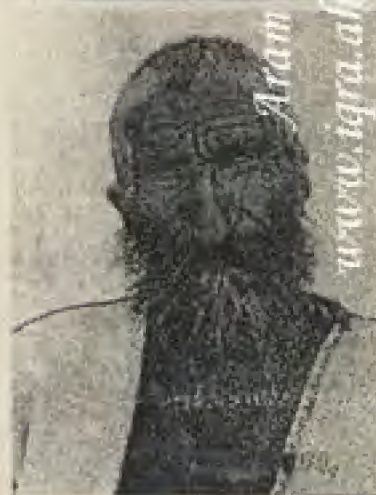
لەمىز كۈمەلگە كورد

Aram kerkuky
www.iqra.alsamontada.com

كوردۇلۇزى

2001

كۆردۈلۈڭى

لىكۈلنەۋەيەكى ساىكۆسۆسىۈلۈڭىيە
لەمەر كۆمەلگەي كورد

رەھىم سابىر
سلىمانى / 2001

ناوی کتیب: کوردۆلوژی

بايەت: ليکۆلینەوهی سايکۆسۆسیۆلوژی

نووسینی: رهحيم سابير

تیراز: ۵-

سال: ۲-۱

چاپی: يهكهم

کۆمپيوتهر: جليل حسين

چاپخانه: دانا

ژماره‌ی سېاردن: ۲۵۱۱ ی وەزارەتی رۆشنییری سالی ۱-۲ ی دراوه‌تی

له‌هه‌نگو کراره‌کانی بته‌کی نه‌ده‌یی و رووناکییری گه‌لاوێزه

سليمانی - شەقامی سالم (۲۲۸۵۶)

مافی له‌چاپخانه‌وه‌ی پارێزگاره

ناوهړوک

۱. پيشه‌کيه‌کي کورت.
۲. پيکها ته‌ي کومه‌لگا و چه‌مکي ده‌سه‌لات
۳. فاکته‌ره‌کانی دروست نه‌بوونی ده‌وله‌تی کوردی
۴. کومه‌لی مه‌ده‌نی له‌به‌ر روشنایی چه‌مکه جیاوازه‌کاندا
۵. به‌مه‌ده‌نی کردنی کورده‌واری
۶. خیل و سیستمی خیل
۷. که‌سایه‌تی کورد له‌نیوان گرنگی‌تی و راسته‌قینه‌دا
۸. بینا‌کردنه‌وه‌ی که‌سایه‌تی کورد دوا‌ی به‌سه‌ر چوونی میژوو
۹. مه‌ست و نه‌ست لای کورد
۱۰. پرۆسه‌ی بوون به‌مرؤف
۱۱. فاکته‌ره‌کانی دروست نه‌بوونی که‌سی‌تی نه‌ته‌وه‌یی کورد

پیشہ کیہ کی کورت:

دەتوانم بۆلیم ئەم کتیبە بەدەروازەیکە دابنیم بۆ لیکۆلینەو لەمەپ
کۆمەلگای کورد، لیکۆلینەو یەکی رامیار، کۆمەلایەتی، سۆسیۆلۆژی،
سایکۆلۆژی، ھەرەھا دەلیم مەن پەسپۆر نیم لەو بوارانەدا بەلام ھەولم
داوە لەو چەمکانە بدویم و شانی بخەمە بەر، بۆ زیاتر لیکۆلینەو ی تیرو
تەسەل لەسەریان لەلایەن پەسپۆر رۆشنییرانی ترەو، ھیوادارم
کەلینیکی کتیبخانە ی کوردیم پەکردیبتەو بەردیکم خستبیتە سەر
بەردیک بەو ھیوایە کۆمەلگای کوردی بەرەو پیشتر ھەنگاوی جیدیانە ی
خۆی بنیت.

رەحیم سایی

پیکهاته‌ی کۆمه‌لگه‌و چه‌مکی ده‌سه‌لات

کۆمه‌لگا خۆی له‌ خۆیدا پیکهاته‌یه‌کی ئالۆزه‌ که‌ هه‌میشه‌ له‌ ناوه‌پۆکیدا هه‌لگری گه‌لیک پێشکه‌وتن و له‌ هه‌مان کاتدا دواکه‌وتنه‌، واته‌ هه‌لگری هه‌گبه‌ی ئالۆگۆپ و هه‌ل‌چوون و داچوونه‌ به‌ پێی گروپه‌ یان خپۆکه‌ مۆیی‌یه‌کانی نیۆئه‌و پیکهاته‌یه‌ که‌ هێشتا له‌ دایک نه‌بووه‌، کۆمه‌ل‌ بۆ پیکه‌ینانی پیکهاته‌یه‌کی رێک و پێک هه‌میشه‌ هه‌نگاوی خۆی ده‌نێ، جاری وایه‌ هه‌نگاوه‌کانی سست و خاوه‌ واته‌ شیوه‌ی کیسه‌لی هه‌نگاو ده‌نێ و پێ‌ده‌کات، جاری واش هه‌یه‌ قه‌له‌مباز به‌ خۆوه‌ ده‌بینێ واته‌ هه‌نگاوی گه‌وره‌ ده‌نێ، هه‌نگاوه‌کانیش به‌ پێی تێگه‌یشتنی کۆمه‌ل‌ ده‌پوات و گه‌شه‌ ده‌کات زۆر جار ئه‌و هه‌نگاوانه‌ کۆمه‌ل‌ دوو چاری لادان و شکستی ده‌کات و سه‌ر له‌ کۆمه‌ل‌ و پیکهاته‌که‌ی ده‌شیوینێ له‌ گۆرانکاریه‌کانی کۆمه‌ل‌دا، هه‌نگاوی سست که‌ بگونجی له‌گه‌ل‌ قۆناغی گه‌شه‌کردنی کۆمه‌ل‌دا هه‌میشه‌ سه‌رکه‌وتنی به‌ده‌ست هێناوه‌ سه‌ره‌پای

ئەۋەش مېژوۋى بۇ دروست كىردۈۋە قۇناغى مېژوۋى پىئەخشىۋە، كەچى لە رەۋتى كۆمەللىكى قەلەمبازدا زۇرچار كۆمەل توۋشى شىكىستى و تىك شىكاندن بوۋە و لە پىئى گەشەكىردنى خۇى لای داۋە و دوۋچارى دواكەۋتن بوۋە و لەۋىشەۋە پىكەتەكەى توۋشى سەر لىشۋاندن كىردۈە و كۆمەلگای لىل و گرژكىردۈۋە، دۋاچار لە قۇناغى مېژوۋى دور كەۋتۈتەۋە، واتە توۋشى لادان بوۋە و نەيتۋانىۋە گەشە بەۋ قۇناغەبدات و مېژوۋىەك بۇ خۇى مسۇگەر بىكات، ئۇگىست كۇنت (۱۷۹۸-۱۸۵۷)ى فەرەنسى دەلى (دەشېئىت لەنگەرى بەرپۈۋەچۈنى ئاساىى كۆمەل لە قۇناغىكى دىارى كراۋدا تىك بچىت بە ھۇى ھەندىك كىشەۋ لایەنى لاۋازەۋە بەلام بە ھۇى تواناى مرۇقەۋە دەتۋانىت ئەۋ نەۋازشانە چاك بىرپتەۋە و كۆمەل بگەرپتەۋە بۇ بارى ئاساىى جارانى) ئەگەرچى لە روانگەى كۆمەلئاسىيەۋە دەرکەۋتۈۋە كە مرۇف خۇپسكى ئەفرىدە بۈيەكى كۆمەلایەتەيە كە (ئىبن خەلدون) ئەم دىاردەيە ناۋ دەنىت (پىۋىست بوۋنى كۆمەلایەتەى و دروست بوۋنى دەسەلات) دىارە ئەۋ كەسانە بەشى ھۇشيارى كۆمەلن كە رادەى گەپانەۋەى ئاساىى كۆمەل دەخەنەۋە سەر ھىلى راستى خۇيان كە خۇيان بە بەشىكى ھوشيارى كۆمەل دەزانن و رابەرەيەتەى ئەۋ قۇناغە سامناكانە دەكەن و دەيگرنە ئەستۇ، كە كۆمەل تىى دەكەۋى يان توۋشى قەيرانىكى كۆمەلایەتەى دەپىت و لەنگەر دەگرى، دىارە پەرەسەندنى گەشەى كۆمەلایەتەىش ۋەك

پېښوونکي ميژرووي گه شهي ياسايي به چهند قوناغيکي جياواز و
 زنجيره يه کي ليک نه پچراوپک ده هينيت، ئهم زنجيره يه ش له تهک
 ره ورپه وهی ميژرودا بهرو پيشه وه ده چيت و له بهرته وه ده توانريت له هر
 قوناغیکدا ناست و پلهی پيشکه وتنی هه موو قوناغه کانی پيش خوی
 ببينرينه وه، په ره سهندنی کومه لايه تي شيوه يه کي هينکاري لول پيچي
 وهرده گريت به خوه نهک شيوهی هينکي راست واته نه و
 په ره سهندانه ش بيردوونکي بي چهند و چونه و به شيوه يه کي کويرانه
 روونادات به لکو به پي چهند ياسايه کي تايهت که ده توانريت نه و
 ياسايانه له پيناوي داد په ره ريتي کومه لايه تيده بدوونکي وه و
 فه رمانه وايي يان پي بکريت، گوپانکاري يه کانی کومه لگای نه ته وه کان
 زوربه يان تووشي نه و گوپانه چاوه پروان کراوه نه بوون که رووی داوه و
 دوا جار تووشي هه له و سه رلي شيواندن بوون، شوپشي کويله کان و
 شوپشي جوتياران له ميژرووی کوندا زوربه يان تووشي نه و شکستي يه
 بوون که نه يان توانيوه پيکها ته يه کي کومه ل و پيکها ته يه کي توپري بؤ
 خويان دروست بکن، هه ميشه بهره و لادان و پووخان مليان ناوه و
 واشيان لي هاتووه کاتي هه ستانه وه يان زور زه حمهت بوويت و تالي
 زوربان چه شتووه تا چونه ته وه سه ر هينلي راست و خويان کردوتوه به
 پيکها ته کومه لايه تيه که ياندا و له ويدا به پي پيويست جي خويان
 کردوتوه و تيکه لاوبوون، دياره کومه ل به بي پرسى کومه ل خوي

ناتوانیت ھەل و مەرجى ياساكانى كۆمەل بىخاتە كار واتە ئەو كۆمەلە
 پابەند دەيىت بە ھەل و مەرجى تايىبەتى گەشەكردن و ياساكانى
 پروسىسى گۇرانى كۆمەل لە كۆمەلگا خۇيدا لە مندا لانيدا ھەلى گرتوۋە
 لەگەل ھۇشيارى كۆمەلدا لە دايك دەيىت كە خۇى داواي دەكات بۇ بەرە
 و پىشەۋە بىردىنى كۆمەلگا واتە پىرس كردن بە كۆمەل گەشەكردنى كۆمەل
 دەردەخات بۇ پىكھاتەى ئەۋەى يان ئەو چىن و باۋەپەى كە دەيەۋى بىي
 ۋەك حەتمىيەتى مېژۋىسى ئەمەش گەۋرەترىن گۇرانى كۆمەل پىك
 دەھىننى لە قۇناغى گۇرانى كۆمەل و پىكھاتنى كۆمەلنىكى گەشەداردا كە
 خۇى ۋەك پىۋىست پىۋىستىيەتى كە دواجار بە ھۇى بەرنامەيەكى
 تايىبەتەۋە سەركەۋتن بە دەست دەھىننى و لە ھەناۋى خۇيدا كۆمەلنىكى
 پىشكەۋتوۋ گەشەدار سەر ھەلدەدات، يان لە دايك دەيىت واتە ھۇشيارى
 كۆمەلەيەتى كۆمەلگا، مېژۋ پىكھاتە چ لە روۋى ئابۋورى و لە روۋى
 كۆمەلەيەتى و لە روۋى كەسىتىيەۋە بىت بۇ ئەو كۆمەلە ھۇشيارە
 دروست دەكات كە دواجار ئەو ھۇشيارىيە دەيىتە بەرگىك يان بازەنەيەك
 كە خۇى تىادا دەناسىتەۋە و خۇى تىادا بەدى دەكات چوونكە لەدايك
 بوۋى ئەو ھەل و مەرجەيە كە خۇى ويستويەتى، زۇربەى پىكھاتە
 كۆمەلەيەتىيەكان و شۇرپشى گەلان و چىنە جىاجىياكان تەنانەت
 ئايدىۋلۇزىسەكان لە ژىر كارىگەرى ئەو ھۇشيارىيە كۆمەلەيەتسەدا
 سەركەۋتنىيان بەدەست ھىناۋە، كۆمەل خۇى خاۋەنى ھەموو شتىكە و

خۇشى بە خاۋەنى سەرکەۋتەنەكان دەزانى ھەر خۇشى دوا رۇژى خۇى
 دىارى دەكات، بەلام زۇرجار كۆمەل ھەل و مەرجى گەشەکردنى،
 لەبەردەمدايە و ھەنگاۋ ناننى بۇ گەشەکردنى مەلۇتكەى مندالدىنى خۇى،
 واتە ھەر خۇى دەبىتە لەمپەرىك لەبەردەم گەشەى خۇيدا يان
 لەبارچوۋنى توخىمى مەلۇتكەى مندالدىنى، لىرەدا نىرخ و بەھاي قۇناغى
 مېژوۋىيى خۇى دەدۇرپىنى و پىكھاتەى كۆمەلى راستى خۇى لە دەست
 دەدات كە دەبوايە ببوايە، دواى شىكست ھىنانى ئەو كۆمەلە و چەقىنى
 لە قوپى دواكەۋتەندا چاۋەپىنى (فرىاد دەرس) يىك دەبىت ئەۋىش
 لەۋەۋەى كە دوۋچارى شىكستى كۆمەلەلەيتى قەيرانى سىياسى و
 ئابۋورى و ئالۋى دەروۋى بوۋە، لىرەۋە كە كۆمەل ۋەك ھەتمەيتى
 مېژوۋىيى پىۋىستى بە تاكە كەسىك دەبىت كە ببىتە رىزگار كەر بۇى، واتە
 گەران بە دواى (فرىادەرس) يىكدا، واتە كۆمەل ھەۋل دەدات لەۋ ھەنگاۋە
 ئالۋز و گرژەدا تاكە كەسىك بدۇزىتەۋە كە ۋەلامدانەۋەى پىرسىارەكانى
 پىبىت، يان چارەسەرەكانى لە ھەگبەدا بىت و راست و ھوشىار كەرەۋەى
 و پى نىشان دەرى و لىۋەشاۋە بىت كە لەۋ قەيرانانە پىزگار يان بىكات،
 (ئوگست كۇنت) دەلى (فەرمانرەۋاىيى پىۋىستى يەكى گىرنگە و ھىچ
 كۆمەلىك بىن فەرمانرەۋا نايىت ئەمەش لەۋ ئارمىزۋە ۋە ھاتۋە كە
 ھەندىك ھەز بە فەرمانرەۋاىيى دەكەن لەبەرئەۋە ھەندىكى تر شۋىنيان
 دەكەۋن) واتە پىۋىستى يە مېژوۋىيى يەكان زۇرجار سەر كەردە دروست

دەكەن، ھەر بۆيە كۆمەل لە دەۋرى تاكە كەس خېدەبنەۋە و دەيكەنە
 رابەر و سەركرەدە و جەلەۋى كۆمەلگەي نوۋى دەدەنە دەست و دەسەلاتى
 رەھى دەدەنە واتە ھەموو ھىزۇ تواناى خۇيان پىدەبەخشن و كە
 دواجار ھەموو پىرارىك لە و تاكە كەسەدا كۆ دەبىتەۋە، تاكە كەس يان
 ئەو سەركرەدەيەش ئەو ھەل و مەرچە دەقۇزىتەۋە و ئەو ھىز و توانايە لە
 خۇيدا كۆ دەكاتەۋە و بە ناۋى سەرچەم دەۋرەبەر ياساكانى دەردەكات و
 بەناۋى كۆمەلشەۋە دەدۋى و فەرمانرەۋايى دەكات، سەركرەدە زۇرچار
 رۇلى خۇى نابىننى كە دەبى ۋەك سەركرەدە و ھوشياركەرەۋەي كۆمەلگە
 بىبىننى كە دەبىتە ھۇى لەدەست دانى سەركرەدەيەتىيەكەى، سپارتاكۇس
 زولم و زۇرى دەرەبەگ ۋاى كرد شۇپشىكى كۆيلە بەرپا بكات، بىئەۋەي
 خەلكان سپارتاكۇس ھەر بىبىنن يان بىناسن دۋاى شۇپشەكەى كەۋتن،
 بەلام بى بەرنامەيى و بى دىسپىلىنى سپارتاكۇس بۇ شۇپش ۋاى كرد
 شۇپشەكە شىكست بەينى و كە دواجار سپارتاكۇس بوۋە قورىانى و
 كوزرا، بەلام دۋاى ئەۋە جۇشىكىدا بە شۇپشەكانى دۋاى خۇى و
 سەركرەدەكانى دۋاى خۇى، ھۆكەرى سەرھەلدانى ئەۋ شۇپشە
 داندەنەۋەي كۆيلەكان بوو ((ھەرۋەك شۇپشەكەى ناۋى لىنرا
 شۇپشە كۆيلەكان لەسەر دەستى چىنى دەسەلاتدار و چەۋسەنەرەكان
 كە بىۋە قانكەتەرەكەى گىرەنگ بۇ شۇپشە بىخى ئەۋەتتە دەۋە بىخى
 كۆيلەكان دۇرى رۇردارى، كەۋابى راپسەپىن و شۇپش بىن بەرنامەى

دیسپلین و ہوشیاری کۆمەلایەتی و ستراتژیی دووری ئامادەکراوی تاکە کەس مەحالە سەرکەوتنی و مەحالە دروست کردنی پیکھاتەیکە کۆمەلایەتی کە ژێرخان و سەرخانی کەسایەتی و دەسەلات دیاری دەکات.

دیارە سەرکردەیی بلیمەت هوشیاری دەورووبەری لێک دەداتەو و لە هەمان کاتدا ئاراستەشیان دەکات بۆچوونە پیشەوە بە پلەیی ئاراستە کردنەکانی خۆی کە لەگەڵ کۆمەڵدا بگونجی، ئەمەش زیڕەکی و هوشیاری سەرکردە دیاری دەکات، بۆیەش خەڵکان واتە ئەوانەیی دەورووبەر کە لەو سەرکردەییە خەردەبنەو و بە چاروکی گەورە سەیری دەکەن و زۆرجار پەرگراوە ریزی دەگرن تا رادەیی پەرستنی، میژوو شاھیدی زۆر لەو جۆرە سەرکردانەییە لە پیشدا لە میژووی کۆنی مەروفاوەتیدا ئەو سەرکردانە بە شیوەییەکی تر لە دایک دەبوون و سەریان هەڵدەدا و دەسەلاتیان بە سەر کۆمەڵدا دەسەپاند، کەوابێی هوشیاری کۆمەلایەتی دەبێتە هۆی دروست کردنی کۆمەلێکی هوشیار و لە هەمان کاتدا سەرکردەییەکی هوشیار دەدات بە دەستەو، واتە تاکە کەس بێ کۆمەڵ هیچ بەھایەکی نابێت و کۆمەلێش بێ تاکە کەسی بلیمەت و هوشیار دروست نابێت و بایەخیشی نابێت، کەواتە پێویستە سەرکردە مەبێت و دەبێت ببێت، هیچ کۆمەلگایەکی مەروفاوەتی بێ سەرکردە نەبوو، کە ئەمەش بەرو رەنجی میژوو، کۆمەلێش خۆی بە پێویستی

دەزانىت و بانگەشەى ئەو دەكات كە پىۋىستى بە سەركردە ھەيە بىيات
 بەرپو، كە گۇران دەبىتە پىۋىستە پىۋىستە كە قەتەى زۆرەى كۆمەلگا
 دەگىرتەو بە ھەموو توۋىژەكانەو، ديارە چىنى دواكەوتوو ناتوانىت
 خۇى راگىرت لەبەردەم شالوى گۇپان و پىشكەوتند، بەلام قەوارە و
 پەى ئەو گۇپانە بە پىى ياساى گۇپانى كۆمەل و ھوشيارى كۆمەل و
 سىستەمى كۆمەلەتەى دەگۇپى كە كۆمەل رووبەرووى قەيرانىكى گران
 دەبىتەو و بەرگى پىكەتەيەكى تر دەكاتە بەر خۇى يان لە پىكەتەيەكى
 تردا كە نامۇيە بۇيى و دواچار پىكەتەى كۆنى خۇى دەپمىنى و
 ھەرمىكى نوئى بۇ خۇى دروست دەكات، لەو ساتانەدا ھەندى سەركردە
 سەر ھەلدەدن و دەبنە تىزىكى ئەى ھەرمە و ھەرمى دەسەلات پىك
 دەھىنى بە خۇشەو و اتە لەسەرەو بۇ خوارەو و بە پىچەوانەو،
 كەوابى ئەو سەركردەتەى رابەرايەتەى ئەو پىشكەوتنە دەگىرتە دەست،
 واتە گىرتنە دەست جەلەوى ئەسپى كۆمەلگا. ئەو دەسەلاتە يان ئەو
 سەركردەتەى كە دەسەلاتىكى كارىزمایى (CHARISMA) دەبى كە
 پىشت بە وەلانى رەھايى پىۋىستەىكى ديارى كراوى وەك پالەوانىتى
 دەبەستى، ديارە ئەو دەسەلاتەش پابەندى بارودۇخى مېژووى ھەيە و
 رەوتى گۇپانى تاكەكەس بە خۇو دەبىنى لە گۇپانى كۆمەلدا كە
 ھوشيارى و ئىھاتووى تاكەكەس رۇلى سەركە تىا دەگىپى، واتە
 كەسپىتى ئەم دەسەلاتە بە ئازايەتەى و ھىكمەت و پالەوانىتى و

چاۋنە ترسى جىادە كىرتتەۋە، لەۋىشدا پىكھاتەى كەسىتى يەكى جىگىرى
 تايىبەتى دەبىت، كە ئارەزوومەندە كەسانى ھەۋادارانى ۋەك خۇى بن و
 ھەمان كەسايە تىيان ھەبىت، تاكەكانى كۆمەل لە دەۋرى ئەو كەسايەتى يە
 خېدەبەنەۋە و متمانەى پىدەبەخشن و پىشتىۋانى ئىدەكەن و فەرمانەكانى
 جىبەجىدەكەن و ھەموۋان رىزى ئىدەگىرن و ۋەك باۋكى رۇخى سەيرى
 دەكەن، زۆرجار نا ھوشيارى كۆمەل و تىنەگەيشتنى لە كەسايەتى
 كارىزمايى ۋا دەكات كە زىاتر كەسىتى كارىزمايى يان سەركردەى
 كارىزما يان خۇ بە پالەۋان زانىنەى ۋاى ئىدەكات كە زۆرجار شىۋازى
 تاك رەۋى بەكاربەينى ۋا يەخ بە نۆر بىرۋاكانى كۆمەل نەدات و ھەر
 خۇى ھەموۋ شت بىت و ئەو ھەموۋ ھىزە ئەفسوناۋيانەى كە لە خۇيدا
 كۆى كردونەتەۋە بىيانخاتە گەپو نەمرى يەكجارەكى بە خۇى بدات، يان
 نەمرى بە خۇى بىبەخشى، زۆرجار لاي كۆمەل ئەو ھەئس و كەۋتە بە
 شىۋەيەكى نامۇ دىنە بەرچاۋ بۆيە زۆرجار ئەو پەيۋەندىە رۇخى يە لە
 نىۋان سەركردەى كارىزمايى و تاكەكەس يان كۆمەل تىك دەچى و يەك
 ناگرى و لەق دەبىت و دەبىتە ھۆى سىست بوون و لاۋاز بوونى
 پەيۋەندىەكانىيان و ئەۋانەى بە نامۇى سەير دەكەن ھەۋل دەدەن لە ژىر
 ئەو دەسەلاتە قورسەدا رىزگارىيان بىت تاۋاى ئىدەت زۆرجار دژايەتى يەكى
 توند رەۋانە بە خۇۋە دەگرى لە نىۋان سەركردەى كارىزمايى و
 جىابوونەۋەكاندا يان لە كاتى زۆرناسكدا خىانەت لە سەركردەى كارىزما

دەكرى زۆر جار بۇ دەسلەتلى خىيانەتكارە بەسەر دەسلەتلى سەركردەي
 كارىزمادا، لىزەدا ھاۋكىشەي نەمانى باوك و تىك چوونى شىرازەي
 خىزان دىتە ئاراۋە، (ماكس قىبەر) لەو باۋەپەدايە كە سەركردەي
 كارىزمى لە كار كەرنە سەر لايەنگرانى سەركەوتنى بەرچاۋ بەدەست
 دەھىننى ئەگەر ژمارەيان كەم بىت و دەكرى بەلام دواي سەركەوتنى ئەو
 بزوتنەوانە و بلاۋبوونەۋەي ھەلوئىست و بۇچوون و زىادبوونى ژمارەي
 لايەنگرانى سەركردەي كارىزمى ئەو سىمايە لەدەست دەدات، لەبەر
 روشنايى بۇچوونەكەي (ماكس قىبەر) دا كاتىك. بچوكتىن ھەلە لەناو
 دام و دەزگا و رىكخستەكانى ژىر دەسلەتلى كارىزماۋە دەبىتە ھۈي
 ناشرىن كەرنى ئەو ھەپەمە پىرۋزەي كە بۇ ئايندەيىەكى رووناك دايىناۋە،
 لە ژيانى مېژوۋى كۆمەلگەدا چەندەھا سەركردە تى دەپەپەن، لە ژىر چەند
 ناۋىك و لەژىر چەند بەرگىكدا، يان لە نىو جۆرە دەسلەتلىك دەردەكەون
 ۋەك چۆن لە كۆندا روويان داۋە، لە ژىر چەند بەرگىكدا، لە ژىر ناۋى
 (كوپى خودا)، (نيردراۋى خودا)، (سىبەرى خودا)، (پاپا)، (ئىمپراتور)،
 (پاشا)، (دكتاتور... ھتد) كە ئەمانە بە پىئى سەردەم كارىيان كەردۆتە سەر
 رەۋتى كۆمەلگەي مەۋقايەتى، خۇيان بە كەسانىكى نمونەيى مەزن
 زانىۋە و نمونەيان لە ژيانى ئاسايىدانىيە ۋەك مەۋقىكى بەھىز و
 ئەفسوناۋى و بە توانا و بلىمەت دەردەكەون، يان خۇيان ۋا دەردەخەن،
 ھەمىشەش خۇيان لە زارى خۇيانەۋە بانگەشەي ئەوانەيان كەردوۋە،

توانیویانه پشت به باومرپهکانی خویان بیهستن و سهرنجی خه لکی به لای
خویاندا رابکیشن و خه لکان له دهوری خویان خربکه نه وه خه لکیش به
چاوی مرقیقکی ئه فسوناوی و خارق و نااسایی و له سهر و خویانه وه و
به سهرسوپمانه وه تئی بپوانن بهرگری ئه و سهرکرده کاریزماییانه
وایان ئی دهکات که هه ندی جار خویان به دروست کهری میژوو له قه له م
بدن و خویان له سهر و هه موو شتیکه وه ببینن، ئه مهش ئه و هه له یه یه که
سهرکرده ی کاریزمایی تئی دهکه وی و دواپی ده بیته هوی روخاندنی
ههرمه که ی، واته له دهست دانی ده سه لاتی، به لام سهرکرده ی زیره ک
هه میشه ده پوانیته رۆحی تاکه که سی کۆمه له که ی له وی وه نه زمی خو به
دهسته وه دانی بو خوی ئی ده دات و وای ئی دهکات خوی به قوربانی بکات،
به لام له بهر نه وه ی کۆمه له خولقینه ری ئه و پرۆسیسه یاسایانه ی ژیا نه
به مه دا دهرده که وی که کۆمه له دروست کهری میژوو و ههر کۆمه لیش
بالا دهست ده بیته نه ک سهرکرده، چونکه سهرکرده ش سهرکرده یه تی
ناگریته دهست گهر کۆمه له نه بیته، بۆیه سهره رۆپی زۆربه ی
سهرکرده کان وایان ئی دهکات که بیبهش بن له میژوو، یان میژوو له
دهره وه ی خویان سه یریان بکات، دیاره سهرکرده ی ئی هاتوو رۆلی گرنگ
ده بینن له میژوودا و هوشیاری ده به خشی به خه لک و له رئی هه لدر
رزگاریان دهکات و ئاراسته ی رینگه ی راستیان دهکات، واته پیویسته
میژوویی یه کان سهرکرده ی میژوویی دروست ده که ن له ری ی مۆله تی

كۆمەلگاۋە، كەۋاتە پېش ھەموو شىتېك ھېز و تواناي سەرکردە لە
 بىز تەن ھەي كۆمەلەيەتى پېشكە و تەنخاۋە ھە ۋە رەگىراۋە كە ئەم سەرۋەكە
 بۆتە رابەرى و بەرپە ھەي دەبات كە سەرکردەش توۋشى لادان بوو لە
 كۆمەلگا ئەو كاتەش كۆمەلگا ھەرمەكەي دەروخىنى و سەرکردايەتى
 لە دەست دەردەھىنى و لە جياتى سەرکردەي روخا و سەرکردەيەكى تر
 ھەلدەبۇيرى، واتە لەو پىرۋسە مېژوۋەدا مەۋف خۇي دروست دەكات و
 كۆمەلگايەكى ھوشيار پىك دەھىنى ۋەك ماركس دەلى (مەۋف ئەو
 كەرسەيە كە مېژوۋى خۇي دروست دەكات). واتە ئەو دروستكەريەتى
 ديارە مېژوۋ چەند زەبەر و زەنگى ھەيە ئەۋەندەش دەرفەتى ھەيە،
 زۆر جار مېژوۋ دەرفەت دەدات بە نەتەۋەيەك لە ناۋە ھەي خۇيدا گەشە
 بكات، يان دەرفەت دەدات كە سەرکردەيەك بۇ گەلېكى پەرتەۋازە و سەر
 ئۇشپاۋ دروست بىت ۋەك پىۋىستى مېژوۋىي كە رۆلى مېژوۋىي
 گەشەي ئاسايى ژيانى خۇي بىينى، بەلام كە سەرکردە لەو بارودۇخ و
 لەو مېژوۋەدا رۆلى خۇي نەبىينى و لەگەل رەۋتى مېژوۋەدا ھەلنەكات،
 يان بە پىي مېژوۋ ھەنگاۋ نەنى سەرکردايەتىيەكەي بى سى و دوو
 شىكست دەھىنى و دەپمى و مېژوۋش دەخاتە بەر زەبەر و زەنگى
 بى بەزەيىيانەي خۇيەۋە، چونكە دەرفەت ھەبوو بۇ دروست كەردنى
 سەرکردايەتى مېژوۋىي بەلام سەرکردەي بى ئاگا بە رۆلى مېژوۋىي خۇ
 ھەلناسى دواجار ناتوانى ئەركە مېژوۋىيەكان جى بەجى بكات، ئەو

جۆره سهرکردانه زۆرچار لهو ههناوه مێژووهدا كه هيشتا ماويه تي بۆ
 سهركرديه تي ئهم بۆچلئيسي دهسهلات ديتته مهيداني شانۆ و دهيهوي
 وهك سهركرده خۆي دهرخات كه ئهو جۆره سهرکردانه به (تصادف-
 لهناكاو) له دايك دهبن و لهناكاو دهبنه سهركرده و جلهوي كۆمهلگا
 دهگرنه دهست، ههر بۆيه له ههره مي ملي دهسهلاتيان، يان
 سهركرديه تيان ههيشه خيانهت و خۆبهدهسته و دهرو و لاواز و نهخوش
 دهردهچن و له رهوتي كۆمهلايه تي و گهشه ي كۆمهلايه تي و پيگهاته ي
 كۆمهلايه تي و تهناهت ماكي نهتهوهيش لادهدن و كۆمهل بهناوي
 سهركرديه تيه وه بهره و ههلدیر دهبن و سهركرده متمانه ي خۆي
 دهوړينئ و كه دواچار كۆمهل ئهو سهركرديه دهخاته ژيړ ميكرۆسكوبي
 مێژووه و دهخاته نيۆ دهستاپي گرۆتينی خۆيه وه و به چهكي مێژوو
 دهپروخينئ و ملي پئنهوي دهكات و جلهوي دهسهلاتي ئوهردهگرێته وه
 و دهيكاته قورباني مێژوويه كي گهشه كردوو پيشكه وتووتر كه له
 ههناويدا سهركرده ي راست له دايك بيئ، يان ههنگري تۆوي سهركرده ي
 بليمهت و مێژووي بيئ، جاري واش ههيه ئهو دهرفته مێژووييه كه
 مێژوو دهيداته سهركرده، گهر ئهو سهركرديه ئهاتوو بوو زيرك بوو
 تواني له مێژوو بگات، ئهوا ئهو ههله دهقۆزیتته وه و رۆلي خۆي دهبينئ
 له رهپهوه ي مێژوودا، كهواته دهتوانئ رابهرايه تي بگرێته دهست و
 كۆمهل لهو قهيرانه رزگار بكات، كهواته دواكهوتن له مێژوو، دواكهوتنه له

خولقاندنى سەرکردايەتى و پيشكەوتن، دواكەوتنە لە پىك ھىفانى
پىكھاتەى مېژوويى و مروىي كۆمەلايەتى، دواكەوتنە لە شارستانىەت،
لېرەشدا ژيان بى سەرکردە مەھال دەبيت، واتە پىداووستىيە
كۆمەلايەتەكان و پىداويستىيە مېژوويى،كان سەرکردە دەخولقيىن.

دەسلەپلەر

ھەر لە بۆچون و شى كىرىدىغانى سەرەۋە دەتوانىن بلىن كە سەركىردە بۇ دەست بەسەرا گىرتىنى كۆمەل و رىكخستىن و بلاوكىردىنەۋەى يىروباۋەرى خۇى جۆرە دەسلەپلەرنى دەسلەپلىنى و ۋەك سىستەمىك دەيىبات بەرپۆۋە لەۋىشەۋە ۋەك باۋكىك بۇ ئەۋاننى ژىر دەستى خۇى ھەلس و كەوت دەكات و فەرمانىيان بەسەردا دەسلەپلىنى، واتە دوا پلە يان دوا ئامانجى سەركىردە دەسلەپلەتە كە پىئى دەگات و خۇشى بەشايستە دەزانى، دەسلەپلىش ئەۋ ھەرمەيە كە بە ھۆيەۋە فەرمانەكانى لىۋە دەردەچى، ديارە لە مېژۋەۋە دەسلەپلەتەكانى ناۋ خىزان و كۆمەل و دەۋلەتلىش و تەننەت حىزىش ھەمان ھەرمەى ھەبۋە و ھەمان پلىكانەى بەرپى كىردۈۋە، واتە ھەمان دەسلەپلەتە كارىزمايى بىردۈيەتە بەرپۆۋە ۋەك ياسايەكى گەردۈۋىنى و سىروشتى و مەۋىسى، كەۋاتە دەتوانىن بلىن باۋكى رۇخى كۆمەلگە رۇخى كۆمەلەتەى لە خۇيدا كۆدەكاتەۋ و بەرەۋ

ئاستى خۇناسىنى ئەرۇخە و پەى بە خۇبردنى دەبات و ئەنجام
 دەىگەىەئىتە ئاستى پىكهاتنى دەولەت، كه وابى دەسلەت (POWER)
 دىاردهىكى كۆمەلەىتى و مرۇف ئاشناى شىۋە جىاوازهكانى بووه و به
 شىۋازى جىاوازكارى كردۆتە سەر رەفتارى مرۇف هەندى جار له
 يەكگرتنى مرۇف له چوارچىۋەى كۆمەلە كهسانىكى تردا يان كهسانىكا
 كارىگەرى هەبووه و هەندى جار له چوارچىۋەى دەسلەتدا بۆتە ھۆى
 سەرھەلدانى جىابوونەوه و ياخى بوون له ناو كۆمەلە كهسانىك و
 كۆمەلگادا، كهواتە دەسلەت به بووهرىكى كۆمەلەىتى له قەلەم دەدرى
 كه له ھەر كۆمەلنىكى سەرەتايى و لىكدراوو خىزان و گەورەترىن دەزگای
 ناو كۆمەلدا كه دەولەتە ھەىە، دەسلەت ھىزىكى سىروشتى يان مافىكى
 رەواى رەفتار و دەرکردنى فرمانە له كۆمەلگایەكى دىارى كراودا ئەم
 جۆرەى دەسلەت به ناوہندىكى كۆمەلەىتى گرى دەدرى كه ئەندامانى
 كۆمەل پەسەندى دەكەن و مل كهچى راسپارده و فرمان و بىرپارەكانى
 دەبن به و پىىەى دەسلەلتنىكى شەرىىە، ئەو دەسلەلەش له پەزامەندى
 ئارەزوومەندەى خەلكى له مافى تاك بۆ داپشتنى ياسا و دەرکردنى
 فرمان سەرچاۋەى گرتوہ، دەسلەت بۆ كۆنترۆل كردنى خەلك و گوشار
 خستنه سەریان به مەبەستى مل كهچى كردنىان و دەست تىۋەردان
 لەسەربەستىان و ئاراستە كردنى ھەولەكانىان له بوارى دىارىكراودا

ههيه، (ماكس قئبەر)ى كۆمەلناسى ئەلمانى دەسلەت و شەرىعتى
دەسلەتلى بەسەر سىن جۇردا دابەشكردووه ئەوانىش برىتىن لە:-

۱ دەسلەتلى كلاسكىكى (تەقلىدى).

۲ دەسلەتلى كارىزمائى ((Charisma)).

۳ دەسلەتلى ياسائى ((عەقلانى)).

ئەو دەسلەلتانەش بە درىژائى مىژوو وەك دياردەيەكى كۆمەلەيتى
لەيها تووه و لە ھەموو كۆمەلگايەكدا ھەبووه و كارى پىئىكراوه،
دەسلەلتەكان لە كۆمەلگاي بەشەرىتدا دەگۆزىت بە ھۆى بارودۇخ و
ناوچەيى و عەقلى كۆمەلگاكە و بارى ھوشيارى كۆمەلگاش جۆرە
دەسلەلتەك ديارى دەكات لە كاتى پىويستى و لە قۇناغىكى پىويستدا
كە لەكرۆكى خۇيدا بىت و لە خزمەت ئەو ناوكەدا بىت، واتە دەسلەلت
لەو شويئانەى مىژوو يان ھوشيارى كۆمەلەيتى.. ئابورى.. مىژوويى
يان پىكھاتەى كۆمەلەيتى تىدا دروست نەبووه جىگىرنەبووه، ھەمىشە
دەسلەلتەش بە لاوازى و بە نەخۇشى و ناوچەيى و گىرژى دەمىنيتەو
دوچار ئەو دەسلەلتەش لەو شويئە تەنگە جوگرافىيەدا لەگەل رۆژگاردا
رۆدەچى و نامىنى، ئەو ش دەبىتە نوشوستى ياساكانى گۆپان كە
كۆمەل لە پىشكەوتنەكان دوادەخات و بەرگى بوون بە شارستانىتى
پىئادات و بى بەشى دەكات لە مىژووي پىرۆز، بەلام لە كۆمەلگاي
ھوشياردا ھەمىشە لە كاكلى خۇيدا گۆپان بەدى دەكرى و ھەول دەدرى

كە بگۆپدرى بەرە و باشتر، واتە خرۇكى ژيان ھەمىشە لە گەشەدايە،
تەنانت گەر سەرکردەيك لاچى سەرکردەيكى تر و باشتر لە جىئى
دادەنرىت، ئا بەو شىۋەيە و لەگەل گۆپانەكانى گەشەکردنى كۆمەل
دوابەدوا دەسەلات و كۆمەل و تاكە كەسش دەگۆپى لەباشترەوہ بۆ
باشتر.

دەسەلاتى كلاسكى (تەقلىدى):

دىارە بۇ سەپاندنى دەسەلاتى كلاسكى، سەرکردە پىويستى بە
دواكەوتوترىن چەمكى مەيى ھەيە كۆمەل بەرپوۋەببات، ئەۋىش ئەۋ
داب و نەرىتە كۆنانەن كە كۆمەل خۇيان دەيانەۋى و پىۋى قايلن، يان
بازنادەن بەسەر ئەۋ داب و نەرىتە كۆنانەداۋ ناچنە نىۋو بازنەى
گۇپانكارىيەكانەۋە، كە ئەمىش مەترسى لە دەست دانى دەسەلات
دەگىرتەۋە، يان خۇ دوورخستەۋە لە گۇپان و گەشەى كۆمەلگا، بۇ
چەسپاندنى ئەۋ شىۋە دەسەلاتە، دىارە پىويستى بە ھەندىك بىاغە ھەيە
كە ئەۋ ھەرەمەى لەسەر راۋەستىۋاتە ئەۋ دەسەلاتە كلاسكىيە،
ئەۋىش كۆنترىن و كۆنەپەرسىت تىرىن باۋەرە كە پىشتى پىۋەبەستى و
دەيكاتە ژىرخانى خۇى بۇ بىيات نانى دەسەلاتى سەرخانى خۇى، تا
ھەرەمەكەى لەسەر راۋەستىۋاتە، لەۋ جۇرە دەسەلاتەدا ئەرك و فەرمان
تەنانەت ياساش بايەخى نىە، بەلكو ناۋەندى شەخسى رۆلى گىرنگ
دەگىرتى، دەسەلاتى كلاسكى لەۋ كۆمەلەدا لە دايك دەبىت كە ھوشيارى

كۆمەلەيتيان پېۋە ديارنىيە و ھوشيارى لايان دروست نەبوۋە، ئەمەش
 بوۋەتە پى خۇشكەرى بۇ ماۋەى مانەۋەى تەمەنى دەسەلاتى كلاسىك،
 خۇشى واتە ھەر سەرکردەى كلاسىك زياتر پى دادەگرى بۇ ئەو نا
 ھوشيارىيە كە ئەو دەسەلاتە ھەمىشە گرى دراۋە بە داب و نەرىتە كۆنەكان
 و ئايىن و ئەفسانەى دروست كراۋ كە دەسەلاتى كلاسىك دەيكاتە
 ژىرخان و سەرخانى خۇى پى بەھىز دەكات بۇ روۋبە روۋبوۋەى ھەر
 ھوشيارىيەك كە تەنگى پى ھەلچىنى، ھەرچى پىشكە و تىشە رىى
 لى دەگرى و نايەلنى ئەو پىشكە و تىنە بە شدارى بكن لە گۇپانكارىيەكاندا،
 چونكە دەزانى پىشكە و تىن مەترسىيە بۇ دەسەلاتەكەى بۇيە بە ھەموو
 جۇرىك رى لە پىشكە و تىن دەگرى، لىرەدا كۆمەلگا لە رەۋتى مېژوۋىيى
 دوور دەبى و كۆمەلگاىيەكى داخراۋ دەبىت بۇيە ھەمىشە كۆمەلنى نا
 ھوشيار بە چاۋىكى ئەفسانەىي كۆپرانە ۋەك (سەرۆك خىل و... باۋك و
 باۋكى گەل و ھتد) دەپواننە ئەو سەرکردەىيەكە مېژوۋى ژيانى
 دەمىكە بە سەرچوۋە، بۇ ئەۋەى نەمرى پى بېخىش چۈنكە دەزانن بە
 نەمانى ئەو كۆتايىيان دىت، بۇيە دەيكەنە پالەۋانى چاخ و چەرخ،
 ھەرۋەك لە كۆمەلگاى كورددا دەرگە و تۈۋە كە دواجار لى دەۋىيىن،
 كۆمەلگا لىرەدا لە دەرۋەى مېژوۋ خۇى دەبىننەتەۋە و بىبەش دەبى لە
 مېژوۋ، كۆمەلش شىۋەيەكى دىماگۇيانە دەگرىتە خۇ و كۆپرانە
 رى دەكات، واتە لەو سەرکردە كلاسىكىيە رىۋە چى دىنابىنن، كەۋابى

تەكتىكى ئەو بە ھۆى كۆپىرى عەقلى و ناھوشىيىرى كۆمەلەو دەچىتە
سەرو (واتە بۆى دەلوئ) پەرەش يان ماوھى مانەوھى تەمەنى زىاتر
دەدات بە دەسەلاتەكەى، بەلام زۆرجار لە ھەناوئ ئەو دەسەلاتەدا سەير
دەكەين بەشىكى كۆمەل بەو قايلى نىيە، ئەو بەشەى كە گۆپان خۆى
دەسەپىنئ بەسەرىدا و باوھپى بە گۆپان ھەيە پاشقول لەسەركردايەتى
كلاسيك دەگرن و ھەرمەكەى پىلەق دەكەن و ھەرسى پى دەھىنن
تاواى ئىدى دەسەلات دەچىتە نىو دەست چىنئىكى ھوشيار بۆ
بەريوھەردنى كۆمەلگا، واتە ھاتنە دەسەلاتى نوئ بۆ سەرشانۆ، لەو
ھەناوھەدا واتە لە كۆمەلگەى خىلايەتىدا سەركردەى كارزمایى كە
پىشوتەر كەمىك ئى دواين سەرهەلدەدات و كۆتايى دەھىنئ بە ژيانى
پەترياكى كلاسيك و دەرەبەگ بە تاييەتى سەرهەلدانى ئەو
سەركردايەتىيە لە نىو ئەو خىلانەى يان ئەو نەتەوانەى تووشى گرى
كۆنرەى كۆمەلەيەتى بوون، يان لە مېژوو ھالى نەبوون، وەك كۆمەلگەى
كورد، بەلام ئەگەر بىت و ئەو كۆمەلە ناھوشيارە ھەر بىەوئ پىش
نەكەوئ و زىاتر پىرۆزى بەسەركردەى كلاسيك بدات و زىاتر ئەفسانە
ئاساى پىبەخشى ئەو ئەو ژىر دەستەيىيەى پىپەوايە، يان ئەو
كۆيلايەتىيەى پىرەوايە و پىر بە بەرگى خۆيەتى، چونكە نايەوئ پىش
بەھوئت چ خۆى چ كۆمەلگا چ دەسەلات وەك پىيويست و ھەتمىيەتى
مىژوويى.

دەسلەلاتى كارىزمائى (Charisma) :

گۇپان پروسەيەكى جەتمى مېژوۋە كە روودەدات، كە دەسلەلاتىش لەو پروسەيەدا جىي خۇي دەكاتەۋە رۇلى تايىبەتى خۇي لە گۇپانكارىيەكان دەيىنى، ئەو كاتانەي كۆمەل دووچارى گرى كۆيىرەي كۆمەلەيەتى و قەيرانى ئابوورى دەيىت، ھەرۋەھا گوشارە باۋە كۆنەكان و داب و نەريەتە بەسەرچوۋەكان دەبنە مۆتەكە و لەمپەرىك بۇ داخستنى كۆمەل يان بۇ لول دانى كۆمەل لەو كاتانەدا ياساكانى گۇپان ۋەك پىداۋىستى مېژوۋىي دىنە ئاراۋە و رۇلى خۇيان دەيىنن لەپەرۋەرەي مېژوۋدا، واتە بە ھەرەس ھىنانى سەرکردەي كلاسيك كۆتايى بە ناھوشيارى و ستەم و چەوساندەۋە و خيانەت و كۆيلايەتى دىت و سىستەمى پاترياكى دەپوخى، واتە رووخاندنى دەسلەلاتى (باۋە پىارە) زۇرجار سەرکردەكانى كورد لە باۋك سالارى (پاترياكى) فېئودەلرېنە دەرەۋەي كۆمەل و دەرەۋەي مېژو لەبەرئەۋەي ئەو سەرکردانە جىي باۋكيان نەگرتۆتەۋە بۇ نەتەۋەي كورد بەلكو جىي باۋەپىارەيان گرتۆتەۋە، ئا

لەوێوە سەرکردەى کارىزمى دىتە جىڭگايى و دەسەلات دەگرىتە دەست
بە پائىشتى كۆمەلى ھوشيار، واتە باوكى رۆحى لە داىك دەبىت بۆ
كوشتنى باوەپيارە، كە لە نيوگەلدا ۋەك (فرياد پەس) يك سەير دەكرى.

سەرکردەى كارىزمایى يەكەم جار ۋەك بزوتنەوێهەكى كۆمەلایەتى
سەرھەلەدات، لە چوارچىوێ شۆرشىكى كۆمەلایەتیدا، كە دواجار
سەرکردە ئەو بزوتنەوێهە كۆمەلایەتى يە دەخاتە ژێر رىڤى خۆیەو و
كۆمەلىش لە ژێر دەسەلات و لە چوارچىوێ كەسىتى خۆیدا دەھىلتەو
و بەكارىان دەھىنن بۆ بىروبۆچوونەكانى لە پرۆژەىەكى دارىژراودا، واتە
دەسەلاتى كارىزمایى كە پشت بە ۋەلانى رەھايى پىرۆزى يەكى ديارى
كراوى ۋەك پالەوانىتى دەبەستى ئەو دەسەلاتە پابەندى بارودۆخى
ھەنوگەى نى يە بەلكو بە ھوشيارى و ئىرادەى بە ھىزەو رەوتى مێژوو
لەبەرچاوە گرێ، كەسىتى ئەم دەسەلاتە بە ئازايەتى و ھىكەمت و
پالەوانىتى جىادەكرىتەو و تاكەكانى كۆمەل لە دەورى خەردەبنەو و
دەبنە شورايەك بۆى و دەىكەنە دەم راستى خۆيان، ھەر لەو
رووانگەىو سەرکردەى كارىزمایى زۆرجار ھەستىكى تەواوى بە باوەر
بە خوبونىكى رەھا و باوەرى بەشكووى ئامانجەكانى و قەناعەت
پىھىنانى خەلكانى دىكە بە ئامانجەكانى و توانای گۆرىنى داب و
نەرىت و ياسا كۆنەكانى كۆمەلەكەى ھەيە بى ئەوێ لەلایەن تاكەكانى
كۆمەل يان لایەنگرانى يەو رووبەرووى كىشەو گرفت بىتەو، چونكە
ھەر فەرمانىك لەلایەنە ئەو سەرکردەىو دەرچى بە ياساى دادەنى و
دەبى كۆمەل جى بەجى كات و لەو فەرمان و ياسايانە لاندەن.

دەسلەلاتى ياساىي (عەقلانى) :

بەرزبۈۋىنى ئاستى ھۇشيارى تاكەكەس دەپپتە بەرز بۈۋىنەۋى ئاستى ھۇشيارى كۆمەل ۋاتە ئاستى ھۇشيارى كاريگەريان بەسەريەكەۋە ھەيە لە نىۋان تاك و كۆمەلدا، ۋاتە ھاۋىيەشى دەكەن لە گۆرپانەكاندا، بۇ چارەسەركردنى كېششە كۆمەلەيەتەيەكان ز باشكردنى پىداۋىستىيەكانى كۆمەل و سىستەمى كۆمەلەيەتەيە جىاۋازىيەكان، ۋاتە ھەست كردنى تاك بە بۈۋىنى لە نىۋ دام و دەزگاكانى دەۋلەتدا و لە ھەمان كاتدا بەشداربۈۋىنى تاك لە كۆمەلى ھۇشياردا بۇگەيشتەنە بە دەسلەلاتى ياساىي (عەقلانى) دىيارە بىرۈبۈچۈۋىنەكان و تىۋرى تاكەكەسە زانست خواز و پېشكەۋتۈۋەكان رۇلى گەۋرە و بەھىز دەپپىن لەۋ پىرۇسە عەقلانىيەدا كە لە ژىرير و باۋەرەكانىياندا ياسا لە دايك دەپپت كە لە ژىر كاريگەرى كۆمەلدا خۇى دەنۋىننى، ئەۋ بىرمەندانە رابەرايەتى كۆمەللىك يان بەشىك لە كۆمەلگا دەكەن و بەشدارى لە دروست كردنى دەسلەلات و دەۋلەتى ياساىي (عەقلانىدا) دەكەن، بۇچۈۋىنەكانى

ئەفلاتون كەمىك بە لای ئەو دەسەلاتە عەقلانى و ياساییەدا دەپۇشت و بۇ بە یاسا كەردنى واتە عەقلانىەت كەردنى سیستەمى ئەوسای یۆنان، زۆرجاریش گۆرانکاریە حەتمى یەكان هوشیاری كۆمەلایەتى و دەسەلات دیاری دەكەن و ئەو بیرمەندانەش رۆلى گەرنكى تیادا دەگىپن، سەدەى ۱۷، ۱۸، ۱۹ و سەرەتای سەدەى بیست پىكها تەیهكى لەو شیۆە دەسەلاتەى گەرتەخۆ، كە بوو گۆرانکاری و لە سەدەكانى پىشوو ترى جیاواز بوو، كە زۆربەى بیرمەندان دەستى بالایان هەبوو بۇ یاساكانى دەولەت و تەننەت گۆپىنى بیروبۆچوونەكان و گۆپىنى شیوازی دام و دەزگا دەولەتى یەكان بە تاییبەتى مەسەلەى دین، راستە كە میر و پادشاكان لە سەردەمەكانى ناوەرپاست تا سەدەى روشنگەرى دەسەلاتىكى رەهايان هەبوو بە تاییبەتى پیاوہ ئاینى یەكان واتە دەسەلات كلاسكىكى بوو تىكەل بە (استبدادى) بەلام سەرخانى دەولەت و پىكها تەى كۆمەل عەقلانى بوو كە لە نىو كۆمەلدا پەپرەو دەكرا كە دواچار بوو ھۆى روخاندنى زۆر لە دەسەلاتى تاك پەوى و كلاسكىكى بە تاییبەتى لە فەرەنسا و بەرىتانىادا، لەو سەدانەدا كە پىشوو باسماں لیوہ كەرد زۆرىنەى یاساكانى مەرووف و دەولەت و بیروبۆچوونە عەقلانىەكان سەریان ھەلدا ەك پروژەیهك بۇ دەسەلات و دەولەت كە خالىكى گەرنكى تاییبەت بوو لە پرۆسەى گۆرانکاری لە گەشەى كۆمەلگادا.

پیکهاتهی کۆمه‌لگای کورد :

تیکرا له کۆمه‌لگای رۆژمه‌لاتیدا تیکه‌لاییهکی ئالۆز له پیکهاتهی کۆمه‌لگادا ههیه و به‌دی ده‌کری، قوناغه‌کانی گه‌شه‌ی کۆمه‌لایه‌تی لیکتر ئالۆن و سنووریکی جیاکه‌روه له نیوانیاندا به ئاشکرا نابینریت به مانایه‌کی دی هه‌ر قوناغه خه‌سله‌ت و سیمای بنه‌په‌تی خو‌ی هه‌ل نه‌گرتوو ه‌وی ئاشکرای ئه‌وه‌ش به‌نده به چۆنیه‌تی گه‌شه‌ی ژیرخانی کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌وه له‌گه‌ل په‌یوه‌ندیه‌کانی به‌ره‌م هیناندا، دیاره گه‌شه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌بار و دۆخیک‌ی له‌باردا و له میژوویه‌کی دیاری‌کراودا دروست ده‌بی‌ت گه‌ر ئه‌و په‌ره‌سه‌ندنه له‌گه‌ل ره‌وتی ئه‌و میژوو هه‌ل نه‌کات تووشی ئالۆزی و گرژی پیکهاته‌یی ده‌بی‌ت که ده‌بی‌ته ه‌وی دواکه‌وتنی کۆمه‌ل و ه‌یشتنه‌وه‌ی له ده‌ره‌وه‌ی میژوو، له هه‌مان کاتدا که‌سایه‌تی‌یه‌کی شل و شیواو و شیرزه دروست ده‌کات و که‌سایه‌تی پاک و له قالب دراو نادات به ده‌سته‌وه، له‌و‌یشه‌وه قوناغه‌کانی دوا‌ی ئه‌و تیک

شكاندنه ھەر بە شكاوى و خوارى دىت و گۆپانكارىيەكانىش زياتر بۆ
دواوھىيە و زياتر دووبارەبونەوھ بە خۆيانەوھ دەبينن واتە جارى
ھەستانەوھ و جارى شكست، جارى شكست و جارى ھەستانەوھ،
ئەمەش كاريگەرى دەكاتە سەر تاكەكانى كۆمەل تاواى ئۆي ئۆي پىكھاتە
كۆمەلەتەتە تووشى لول بوون و گرى كۆيەرەي مۆرۈيى دەيت، كە بە
زەحمەت كۆمەلگا چارەسەرى ئەو گرىيانەي پى دەكرىت و تووشى سەر
ئىشەي ئىجگار گەورەي مۆرۈيى و دەروونى دەكات، مەسەلەي
ئابوريش ھۆكارىكە كە دەيتە ژىرخانى ئەو پىكھاتەيە كە بە ژمارەيەك
دادەنرى لە دروست كردنى ئەو پىكھاتە كۆمەلەتەتە، واتە رۆلى گەورە
و ھوشيار كەرەوھى كۆمەلگا دەبينن و گەشە بە رۆحى مۆرۈ دەدات، كە
سەرخانى كۆمەلگا دەبوژىننەوھ و توخمى پىكھاتەيەكى تايبەتە بۆ
داين دەكات دواجار كەسايەتەيەكى پتەو و بە ھىزى بۆ دروست دەكات
كە دەچىتە خانەي پىكھاتەي كۆمەل سەد دەر سەد، ئەمىش پابەندە بە
ھوشيارى ئەو كۆمەلگاىيەوھ خۆشى تيا دەبيننەوھ، لە پوانگەيەوھ
كۆمەلگاى كورد وەنەبىن گۆپانكارى نەدىبى بەلام ئەو گۆپانكارىيانە لە
دەرەوھى مۆرۈيى بووھ و لە خزمەت كۆمەلگاىيەكى تردا بووھ كە نامۆ
بووھ بۆى نەك لە خزمەت ژىرخانى كۆمەلگاى خۆيدا ھەربۆيە
كۆمەلگاىيەكى شېروشەق ماوھتەوھ و پىكاتەيەكى گىرۈلول پىچى گرتۆتە
خۆ، وە لە ھەموو رويەكەوھ دارخراوھ واتە تووشى گرى كۆيەرەي

كۆمەلایەتى و میژوویی بووه، ئەمەش وای کردووه که چین و توێژەکانی
 کۆمەلگای کوردی زۆر بە زەحمەت و گران جیا بکریڤە و پۆلین بکریڤ،
 ھەر بۆیە ھیچ چینیکی کۆمەلگای کوردی ھاوچەرخ بالا دەست نیە
 ئەمەش بوو تە ھۆی ئەو ھێ کۆمەلگای سیاسیی دروست نەبێ بۆ
 سەرکردایەتی خەباتی پزگاری خوازانە، واتە بازنیەکی وون بوو ھەییە لە
 گەشەنەکردنیدا کە ئەو حالەتی وونبوونەش جەستەیی پیکھاتەکی
 شیواندوو و لە باریکی سروشتیدا رای نەگرتوو، لێرەو دەتوانین بڵین
 کۆمەلگای کورد کۆمەلگایەکی نا ھوشیارە کە واتە بە کۆمەلگایەکی
 سەرەتایی دەدریتە قەلەم، (لازارییف) دەلێ (ئەو ھێ ناوچە
 کوردنشینەکان پێی دەناسرێن لەو وولاتانەدا نزمی ئاستی گەشەکردنی
 پەییوەندیە کۆمەلایەتیەکانە و شەییو ھێ پیکھاتووی کۆمەلایەتی
 کۆمەلگایە)، ھەرودھا دەلێ (پەییوەندی کۆمەلایەتی لە بەشەکانی
 کوردستاندا ھەک یەک نیە)، (ھەموو بەشەکانی کوردستان لە گەشەکردندا
 ھاوشانی یەک ناپۆن)، لازاییف دەلێ (ھەرودھا ئابووری نیشتمانی و
 فەرھەنگی گشتی ھی کوردستان بە ئاستی ئەو وولاتانە گەشەیی
 نەکردوو، ھۆیەکی شە دەگەریتەو بۆ ئەو بارودۆخە نەگونجاوو نا
 ھەموارانەیی کە چەندین سەدەییە کورد پێیدا دەپوات، شەپی بێ
 پسانەو، سەرکوت کردنی خویناوی پاپەرین و شوپشەکان کە بۆتە ھۆی
 وێران بوونی وڵات و چۆل بوون و دابەزینی توانای بەرھەم ھێنان).

ھۆكاری خېۋكەي ناۋەۋە، ناۋرۇك رۇلىكى سەرەكى دەپىنىت لە
 جەستەي پىكھاتەي كۆمەلەيتىدا، ديارە كۆمەلگاي كوردىش ھەر
 لەناۋەۋە ئەۋ خېۋكانە رۇلى بە ئۆرگان بوۋنى خۇي جى بەجىنە كوردوۋە،
 بۇيە ئەۋ پىكھاتەيە بەشل و شىۋاۋى و شەق و شېرى ماۋەتەۋە و
 بەناۋىە كدا چوۋە و پتەۋى بە خۇۋە نەدىۋە، ۋەك ھىلكەي كال و شل و
 دەلەمەيى بوۋە، ئەمەش كارىگەرەيەكى ۋاي كوردوۋە كە دەسەلاتە
 جىاۋازەكانى نىۋ كۆمەلگاي كورد زۇر لاۋاز لە دايك بىن و لە سنوۋرىكى
 جوگرافى تەنگدا پەنگ بخۇنەۋە و رۇلى خۇيان نەبىنن و ھەر لەۋ
 بازەنەدا بەبى ئال و گۆر بخۇلىتەۋە و لەناۋ خۇيدا لول بخوات بى
 ئەۋەي تىكەل يان ئاۋىتەي يەكدى بن، دۋاجار بىر لەۋدىو گردى
 جوگرافى نەكەن و تەنھا بەردەمى خۇيان بىبىنن و كە ئەمەش بە درىژايى
 مېژۋو بە كەسايەتى يەكى سرك و لەھەمان كاتدا لوت وشك و كرچ و كال
 لە قەلەم بدرى و تاۋاي ئىھات كە بىر لە دەسەلات و دەۋلەتەش
 نەكرىتەۋە، ديارە دەمارگىرى خىلەكى تەسكېن رۇلى گەۋرە دەپىنن بۇ
 دروست كوردنى كەسايەتى يەكى لوت بەرز و خۇ بەزل زان و لەھەمان
 كاتدا پىكھاتەيەكى شەق و شېرى پى دەبەخشى (لازارىيف) دەلى
 (بەرچاۋترىن خسوسىيەتى كە لە سىستەمى كۆمەلەيتى كۆمەلگاي كورد
 بەدى دەكرى، ھىشتا مانەۋەي پەيۋەندى خىلەكى يە، كە سىستەمى
 دەرەبەگايەتى لەژىر خۇيەۋە شاردۇتەۋە، ئەۋ پىكھاتە كۆمەلەيتە كە

پئی و په سمی میژوویی هیه بهناو جهرگهی کۆمه‌لگهی کورده‌واریدا شوپرونه‌وه و شوین په‌نجه‌کانی به ئاشکرا له‌سه‌ر ژیاڼی گشت گه‌لی کورد و هر تاکیکی کوردیش دیاره، بۆ کورد سه‌ر به عه‌شیره‌ت بوون واته مه‌ستی خیله‌کی له پیشه‌وه دیت وه له پیشه‌وه‌ی وشیاڼی نه‌ته‌وه‌یی و ئایینی دیت، ئه‌مه‌ش مه‌به‌ست پیکهاته‌ی کلاسیکی کورده‌واریه)، کۆمه‌لگای کورد هر له‌ژێر ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ به‌سته‌ بالایانه‌دا (Certinism) (کۆله‌ بنه‌ چه‌شنیکن له چه‌شنه‌کانی دواکه‌وتنی هۆش) که ئاغا و شیخ و ده‌ربه‌گ بۆ خۆیانیاڼ دروست کردووه له هه‌مان کاتدا به‌ گۆشه‌ گیری ماونه‌ته‌وه له نێو ده‌رووبه‌ریکی ئالۆز و جوگرافیا‌یه‌کی لیک دابراودا به‌ خێوکردن و نه‌شیاڼ هیشتوووه که‌سیک له پیشیاڼه‌وه بیت، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش پیکهاته‌ی ئه‌و شیخ و مه‌لا و ده‌ربه‌گانه‌ پیکهاته‌یه‌کی ته‌واو نه‌بوون سه‌د ده‌ر سه‌د به‌لکو پیکهاته‌یه‌کی دروست کراو بوو زۆر جار پیکهاته‌یه‌کی دوو جه‌مه‌سه‌ری ده‌دا به‌ ده‌سته‌وه یاڼ سی جه‌مه‌سه‌ری، وه‌ک (ئاغا شیخیسه‌ش بوو) یاڼ (مه‌لا ئاغا و مه‌لاش بووه و سه‌رکرده‌ی راپه‌رینیکی به‌ده‌سته‌وه بوو) هر بۆیه پیشکه‌وتنی چینی هوشیاڼ به‌ زه‌حمه‌ت ده‌بیت چونکه‌ سیسته‌می پیشوی کال و کرچ بووه و کامل نه‌بووه، که ئه‌نجامی ئه‌وانه‌ش خراب که‌وته‌وه بۆ کۆمه‌لگای کورده‌واڼی و بزوتنه‌وه‌که‌ی، سه‌رباری ئه‌و هه‌ول و کۆشش و خه‌باته‌ خۆیناویه‌ی که له میژوویی ئه‌م سه‌رده و چاره‌که‌ی رابردوودا به‌رده‌وام بووه، کورد له

لايهك له رووی گەشەى كۆمەلایەتىيەو وەكو پێویست گەشەى نەکردوو و شێواندنێ باری گەشەى سروشتى ئەم كۆمەلگایە بە ھۆى فاكتهرى داگیرکردن و دابەش كردن و ھۆكارى ئابوورى و جوگرافى و ئەتنودیموگرافىيەو كە ھۆيەكى سەرەكى بوو كە رۆحى كۆمەلایەتى كۆمەلگا نەتوانیئ وەكو پێویست لە پرۆسەى جولەى بڵند بووندا ئازادى و بوونى خۆى بە دەست بەیئنیئ و لەو ئاستەشدا لە ھەروى گەشەى ھوشیارىيەو دەولەت دروست بكات، یان ھەولێ بۆ بدات، سەرھەپرای ھۆكارى سەرەو ھۆكارى ناوھەویشى نەزمیكى تالتر دەدات بە دواكەوتنى گەشەى سروشتى كۆمەلگای كوردی ئەویش خراب بوونى پەيوەندى خویئ و دەمارگێپى لە نیوگەوھەرى پەيوەندیەكانى ھەر خێلێكدا دەبیئە ھۆى ھەرس ھینانى ئەو خێلە و پاشەكشەكردنى لە پېرۆژەى عەمران دا واتە ئاوەدانكردنەو، دەتوانین ئەو ھۆكارانە دەست نیشان بكەین كە بووئە ھۆى روخاندنى پێكھاتەى كۆمەلگای كورد:-

- ١ داگیرکردن و دابەش كردنى كوردستان.
- ٢ شوینی گرنگی كوردستان لە ناوچەكەدا كە دوژمن سوودی ئیوەرەگرنیئ.
٣. شەپى درێژخایەنى ھۆزەكان + شەپى ناوخۆ.
٤. ئاستى نزمى ھوشیارى تاكەكەسى كورد بە تايبەت دەسەلاتداران.

۵. مانووی په یوه نډیه کۆن و به سهرچووه کان.
۶. کۆچپن کردنی به زۆر و نیشته جی کردنی عه رب + تورک + فارس نه مهش زیاتر کوردی پهرته وازه کردو پیکهاته کۆمه لایه تی یه که ی تیک شکاند.
۷. رووخانی ژیرخان و سهرخانی نابووری کوردستان.
۸. تن نه گه یشتن له رهوتی، یان قوناغی میژوو.
۹. له دهست چوونی هه له میژوویی یه کان.
۱۰. ده مارگیری هۆزه کان (ناوچهیی) و پهرستنی تاکه که سی بوده له و باوه پکردن زیاد له پاده به تاکه که س.
۱۱. دووری یه که کانی کۆمه لگای کورد له یه کتری به هۆی باری جوگرافیاوه. له و تیروانینانه ی سهره وه و له هه ناوی نه و پیکهاته تیک شکاوه دا که نه تواناوه دهسه لات یان ده ولت یان باوکیک دروست ببیت ته نها دهسه لات به بسته بالا کان سهریان هه لداوه و له ماوه یه کی زۆر که مدا نه ماون و ته نانه ت نه و ناوچه یه شی که به دهستیانه وه بووه یان له ژیر دهسه لات یاندا بووه لییان سه ندر او ده ته وه یان له دهستیان چووه، هه ر بۆیه ده توانین دهسه لات هه کانی کورد له نیو کۆمه لگادا له ژیر چه ند دهسه لات یکدا یان چه ند دهسه لات یکی میرنشینیکی بجوکدا دیاری بکه یین و له ویشه وه رۆح و پیکهاته ی سهر کرده ی کورد. بخه یینه بهر باس و لیکۆلینه وه، دهسه لات لای کورد ده کرین به سی به شی سهره کیه وه:—

۱. دەسلەتلى ھۆز

۲. دەسلەتلى مىرنىشىنەكان

۳. دەسلەتلى شىخەكان

دىيارە سەرھەلدانى سەركردهيەكى كورد يان باوكىكى كورد لە نىو ئەو پىكھاتە ئالۆزەدا شتىكى بەدەرنايىت لەو واقىعە تالە و ھەر ئەو پىويست بوو بۆى، لەو ش زياتر زۆر جار گەوار نەكراو، ھەر بۆيەش سەركرده يان دەسلەت دەسلەتلىكى شكست و خو بەدەستەو دەر و ناتەواو و نەخۆش بوو، ھۆكار ھەر ئەو نىيە كە دەروەى كوردستان بىيئە ھۆى تىك شكاندنى ئۆرگانەكانى كۆمەلایەتى و دەسلەت، بەلكو زۆر جار سەركرده رۆلى ناجىگىر بوونى ئەو پىكھاتەيەى بىنيو و زياتر كۆمەلگای كوردى نامۆ و ناچارام كردوو، ھەر وھا رىئەدراو كە مېژوو رۆلى سروشتى خۆى بىيىنئ لەجىگىر بوونى ئەو پىكھاتەيەدا كە لەگەل رەوتى گۆرانی كۆمەلدا رىك دەكەوئ، واتە كورد ھەمىشە لەدەرەوەى مېژوو بوو و خۆى لە دەرەوەى مېژوو كارى كردوو ئەمەش پىچەوانەى رەوت و قۇناغى گەشەى مېژوو، بە تايبەتى دەسلەتلى كلاسىكى كە رۆلىكى دواكەوتووى بىنى لەو نىوئەندەدا، سەرەتای سەدەى نۆزدە لەو سەردەمەدا كە بە چەرخى زېرىنى فيودالى كوردى و چەرخى گەشەكردنى فەرھەنگ و كولتور زانراو، كورد پەنجەرى كراو نەبوو بۆ سەر جىھانى دەرەو، مېرە كوردەكان لەبەر پاراستنى تەخت و تەلار

ئاسۋى يېريان لە سنوورى ئاۋچەى دەسەلاتى خۇيان تىنەپەرپوۋە و
 ھەمىشە دور بون لە پايتەختەكانەوۋە و ھىچكات يېريان لەوۋە
 نەكردۆتەوۋە لە ژىرىەك دەسەلاتى چەقى كوردستانىدا خۇ كۆپكەنەوۋە،
 بەلكو ھەردەم (لەناو مىرنىشىنى خۇياندا) بۇ پاراستنى تەختى
 دەسەلاتى خۇيان جەنگيون، بىئ سەرۇك ھۆز كەس بۇى نەبوۋە ھىچ
 شتىك بكات ئەمەش واى لە تاكە كەس كردوۋە كە دەرەوۋەى خىل
 نەبىنىت و دىوارىك دروست بىيت لە نىۋا ئەوان و جىھانى دەرەوۋەدا،
 ئەنجام دووبەرەكى و خۇ بەزل زانىن و دەمارگىر سەرۇك ھۆزەكان و
 بىروبۇچونى خىلايەتى تەسك واى كرد سەدەى ئۆزدەھەم سەدەى
 شۇپش و بزوتنەوۋەكانى كورد شكست بەينى و تەنانت لەسەرەتاي
 سەدەى بىست ھەمىش نىوۋەى سەدەى بىستەم بىر لە بزوتنەوۋە و
 شۇپش نەكرىتەوۋە، ھەر ئەو ھۇكارە زەقانە واى كرد كە ھوشيارى
 نەتەوۋەى لاي خەلكان بىئ ھىز بىت و بەلاۋازى بىمىنىتەوۋە لە پروسەى
 بون بە نەتەوۋە و بون بە دەۋلەت گوىى پىئەدرى و درەۋەش بايەخى
 پىئەدات، تاۋاى لى ھاتوۋە لەگەل لەناۋچونى سەرگردەى كلاسكىكى
 ھەر بزوتەوۋەيەكدا ئەو ھەرەمە پىكھاتەيە رماۋە و ھەرەسى ھىناۋە،
 ديارە سەرگردەى كلاسكىك باو دەتوانى رۆلى گەرە بىينى لە دەرەوۋە و
 ناوۋەى كۆمەلگادا بە تايبەتى لە پوۋى (مىژوۋىسى و ھەستى
 نەتەوۋەى) يەوۋە بەلام لاي كورد ئەو رۆلەى نەبىنى وەك لەسەدەى

ناوہراستدا بینرا، تہنہا بہرژہوہندی تایبہتی و بنہمالہ یان خیل و
 ھۆزہکان لیک دراوہتہوہ و لەسەر و ھەمووشتیکیوہ دایان نابوو، (مارتن
 فان برونہسن) دەلی (ھۆزہ کوردەکان بەو پلەو قۇناغی گەشەکردنە
 نەگەیشتوون کە بیانگەییەنیتە ناستی دەولەت بەلکە لەگەڵ گشت
 جوداوازیەکاندا خۆیان لە خۆیاندا قوتکراوہی دەستی وولاتانی
 ھاوسییانن) دیارہ بۆ کورد سەر بە ھۆزیوون لەسەر ھەموو شتیکیوہیہ
 تەنانەت نەتەوہ و زۆرجار دینیش کە ئەمە بە خسوسیەتیکی دەمارگیری
 تەسک سەیر دەکری، (لازارییف) دەلی (پیشان پاپەرینەکان خیلەکی
 بوون سەرکردەکان دەرەبەگ و شیخ بوون) (زۆرجار ھەردوو سیفەت
 لەیەک کەسدا کۆدەبووہوہ) کە میان لەوانە توانیویانە ببنە پیشەوایەکی
 ھاندەری زۆر یا بەرژہوہندی تایبەتی بوو ئەو راپەرینانەیی بە شیوہی
 پەمەکی کە ھەلەدەستا بە پشت بەستن بە خزم و تیرە و عەشیرەتە
 ھاوپەیمانەکان، بە خیرایی شوینیکی فراوانی دادەگرت و بەھەمان
 خیرایش دەنیشتەوہ جا یا لە ژێر زەبری ھیزەکانی حکومەت یانیش بە
 فەرمانی سەرکردەکانی راپەرینەکە لەگەڵ پڑیما ریک دەکەوتن ئەو
 راپەرینانە نەبوونە راپەرینی جەماوہری توند و تیژ و بە تەوژم دیارہ ئەو
 جوولانەوانە بە ئاسانی بەکار دەھێنران و نەسەر بەستی و نە
 سەر بەخۆیان بۆ کورد وەدەست نەھینا، تەنہا فەرمانرەوایەتی
 ئەیوبیەکان سەرکردە رۆلی خۆی بینی ئەویش (صلاح الدین الایوبی)

بوو كه فهرمانرەوايەكى كوردانە نەبوو بەلكو فهرمانرەوايەكى
 موسلمانانە بوو، ديارە بارى كۆمەلايەتى گوزەرانى كورد بەرھەمى
 پەيوەندىيە پەترياكىيەكانى (باوكسالارى) يەكانى نىو ھۆزەكانە، ھۆزەكان
 لەلايەن سەردارەكانيانەو بەرپۆو دەبرىن و ئەمانە دەسەلاتىكى يەكجار
 زۆريان بەسەر ئەندامانى ھۆزەكەياندا ھەيە و ھەكو باوبوو ئەم سەردارانە
 ھەميشە ئەندام و رۆلەي بەھيزتريين و دەستپۆيوترين بنەمالەي ئەو
 ھۆزەن ئەگەر ئەندامى ئەو بنەمالەيەش نەبن ئەو بە رىگەي ژن و
 ژنخوازيەو ئەو پاىيە و پلەيە بە دەست دەھيئەن لە كۆمەلگاي
 باوكسالارى وادا دەسەلاتى شايىنى ھەميشە بەشيۆەيەكى توند گرێدار
 وە بە ئەركەكانى بەرپۆەبردنەو ئەو سەرەك ھۆزانەي كە دەسەلاتى
 ئاينيشيان لە دەستى خوياندا كۆ دەكرەو ئەو يەكجار بەھيز و خاوەن
 دەسەلات دەبوون، واتە دينيان خستۆتە خزمەت دەسەلاتى تاكەكەسى
 خويانەو بەلام سەرەپاي ئەوەش نەيانتوانيوە بگەنە ئامانجە نەتەوہيى
 و كۆمەلايەتى و نيشتمانيەكان (ئەگەر سەرنجى كۆمەلگاي كوردى بەدين
 بە دريژايى ميژوو گرفتى ھەرە سەرەكى نەبوونى سەركرە يان سەرۇك
 يان پابەر بوو كە زياتر مەبەست باوكى نەتەوہيىيە كە بى چەند و
 چوون ئەو باوكەش باوكى رۆحى دەبىت، كاتى باس لە سەركرە و
 پابەرە دەكرىت يان باوكى رۆحى راستەوخو باسى دەسەلات و
 دامەزراوى دەسەلات دەكەين، ئەو دەسەلاتە كوردىە زۆرجار ناوچەيش

نه‌بووه بۆيه هه‌ميشه ده‌سه‌لاتى كلاسيكى ي كورد بئ گيان و لاوازيووه
 و زه‌ويه‌كى زۆر ته‌سكى گرتۆته‌وه يان بنه‌ماله‌يه‌كى گرتۆته‌وه يان
 هيژىكى كه‌م نه‌ندامى گرتۆته‌وه كه‌ سه‌رخان و ژي‌رخانى ده‌سه‌لاتى هى
 خۆى نه‌بووه و به‌لكو هى دهره‌وه‌ى خۆى بووه و به‌رامه‌به‌ره‌كه‌شى
 هه‌ميشه له‌ دهره‌وه‌ى خۆى بينى‌وه‌ته‌وه و به‌ دوژمنى خوينى خۆى
 زانیه‌وه) تا پاده‌يه‌ك توانيويانه له ژي‌ر كاريگه‌رى ديندا ناوچه‌يه‌ك يان
 كۆمه‌لي‌ك بخه‌نه ژي‌ر كي‌فئى خويانه‌وه و ده‌سه‌لاتيان فراوان بكه‌ن، به‌لام
 نه‌يانتوانيه‌وه له ژي‌ر هه‌مان كاريگه‌ردا ده‌سه‌لاتي‌كى فراوان و
 جوگرافيايى دروست بكه‌ن ئه‌ويش مه‌سه‌له‌ى نه‌ته‌وه و ده‌وله‌ته‌ واته (له
 هيچ ري‌گايه‌كى چه‌مكى ده‌وله‌تیه‌وه كورد نه‌يتوانيوه بگاته ئاستى
 دروستكردنى ده‌وله‌ت نه له ري‌گاي ئاينه‌وه نه له ري‌گاي دهركه‌وتنى
 باوكى رۆحيه‌وه) راسته ميژوو دهره‌ته ده‌دات كه‌ سه‌ركرده سه‌ر هه‌لدات
 له بارو دۆخيكدا سه‌ره‌پاي دروست بوونى ئه‌و دهره‌ته بو كورد كه
 بچي‌ته نيو ميژوووه و ببني‌ته خاوه‌ن ده‌سه‌لات سه‌ركرده كلاسيكى و
 باوه‌كان هه‌ستيان به‌و دهره‌ته ميژوويى به‌ نه‌كردووه و بايه‌خيان
 پئ نه‌داوه هۆكاره‌كانيش ده‌گه‌رپته‌وه بو دهره‌وه‌ى كوردستان (كۆمارى
 ميلى مه‌باباد) جواترين نموونه‌يه كه له سه‌ده‌ى نو‌ئىدا وه‌ك ده‌سه‌لاتي‌كى
 كلاسيكى له نيو كۆمه‌لگاي كورددا له دايك بو، له‌و‌ئىدا ميژوو
 شانسىدا به سه‌ركرده‌ى كورد ميژوو له‌بار بوو دهره‌ته درا به كورد كه

مېژوويەك بۇ خۇي دروست بکات و دەسەلاتىكى كوردى دروست بېيت و
 سەرکردەى كلاسىك رۆلى خۇي بېينى و خۇي لە مېژووى گشت
 نەتەوهكانى تردا جىگىربکات، بەلام لاوازي هەستى نەتەوهيى و نا
 مۆشيارى رابەرايەتى كۆمار و تىنەگەيشتنى لەو دەرڤەتە مېژوويىيەو
 نەبوونى كەسىكى بىر تىژ بۇ كۆمار لە جىي خۇيدا بوو هۆي پمانى ئەو
 كۆمارە و لە سىن دارەدانى سەرکردەكەى، لەويۆه بۆمان دەرەكەوى كە
 دەرڤەت وەك پىويست رەخسا، بەلام ئامادەباشى كۆمەلگاي كورد لەوهدا
 نەبوو، سەرکردەش ئەو رۆلەى خۇي نەبىنى لەو دەرڤەتەدا، دووچارى
 دوو واقىيى تال بوونەوه يەكەم هەلەاتن و دووهم خۇ بەدسەتەوادان، دە
 عبدالرحمن قاسملو دەلى (زۆر پىويستە كەم و كورپىيەكانى
 بنووتنەوش بخەينە پوو، بە تايبەتى كەم توانايى سەرکردەكانى، كەمتر
 هەلگەوتنى كادري پۆلىيىكى و سپايى و شارەزاوو دىسۆز بە گشت
 مەودايەكيانەوه دياربوو) يان دەلى (هەرەك دەبىت كارايى رۆلى
 دەرەكى لەيىر نەكەين) واتە رۆلى دەرۆه لە روخاندنى (كۆمارى مىللى
 مهاباد) دا رووسەكان بە پاستى كورديان كردبوو دارى دەستى خۇيان،
 بۇ چەند سەدەيەك كورديان هەلخەلەتاند بەوهى كە بارودۆخ لەبارنيە بۇ
 ئەوهى كوردستان سەرەست بىت، (كاربەدەستانى سۆڤىت زۆر بە
 راشكاوى بە قازى محمد و نوينەرانى ترى كورديان وتبوو كە ئەوان باش
 لە نەتەوه بچووكەكانى جيهان دەپوانن، بەلام هيشتا كات بۇ سەرەستى

گشتی کوردستان له بارنیه له بهرنه وه کوردهکان ده بیئت چاوه ری بن)، کاتیکیش که کوردهکان وتبوویان ده یانه ویئت به مافی نه ته وهی خو یان بگن (باقرو ف) پیکه نینی هاتبوو وتبووی (ئیوه ناتوانن ده وله تی جیا دابمه زریئن)، نه وهنده ی کورد بو روسیای کرد، نه وهنده ی شه هید دا له پینا و روسیای قه یسه ری و روسیای پرۆلیتاردا، به لشه فیه کان نه وهنده یان بو مۆسکو نه کرد، نه وهنده سه رکرده کوردهکان به وه فا بوون بو روسیای دۆستی گه له چه وساو ده کان!!، هیچ نه ته وهیه کی چه وساو به وه فا نه بوو بو رووس ته نانه ت نه وهکانی (ستالین کورد فروش) بو روس به و افا نه بوون مه لا مصطفی له نامه یه کدا که بو (باقرو ف) ی (سکرتیری ک.ن.پارتی کۆموونیستی به لشه فی - ئازمه ربایجان) سی ره وانه کردبوو زۆر به ئاشکرا ده لی (ئه گهر سیاسه ت ریگه ی نه وهی نه ده دا له سه رمان هه لبدنه ی، خو ده توانرا به چه ک یاشتی تر یارمه تیمان بده ن، نه ده بوو ئاوا بمانفروشن و له به رده م شه قی زه مانه دا به جیمان به یلن)، له نامه یه کدا داوای له باقرو ف کردبوو که به (باوکی گه لانی رۆژه لات ناوی بردبوو که یارمه تی بدات چاوی به (باوکی زه حمه تکیشان و گه لان) واته (ستالین) بکه ویئت، به لام بی هیوا ماوه ته وه و له ناو مۆسکو دا په رته وازه بوون، وه ک له (نامه بو ستالین سه باره ت به نه و هاوړیکانی له (فایلی زۆرتایبه تی ستالین) ۱۰ ی شو بای ۱۹۴۹) دا دۆزرا وه ته وه، دیاره ته نها چاوی به خرۆشۆف که وتوو و ریگه نه دراوه چاوی به ستالین

بکەوت، زۆریەى سەرکەردەى بزوئەنەرەکان ھانایان دەبرد بۆ رووس بۆ
 رزگارکردنیان، وەك سەمایل خانى شەكەك، ئەبەلقادەر شەمەدیان،
 ئەبەلسلامى بارزانى، شەيخ عوبەیدولای نەھرى، شەيخ مەحمودى نەھرى،
 ئەبەدولپەرزاق بەدرخان (لازارىيەف دەلەت لە سالى ۱۹۰۱ دا ئەبەدولپەرزاق
 پەيوەندى نەھىنى لەگەڵ زینۆفەف ھەبوو)، تەنھا ئەبەدولپەرزاق توانى
 ھوشيارانە بىر بەكاتەو و داواى لە روسيا کرد کوردان فەيرى زانست و
 خويندەوارى بکەن، خوێشى لەو باوەرپەداووە کە دەبەت گەل ی کورد
 ھوشيار بکەتەو، ئینجا دەتوانرەت سەرکەوتن بە دەست بەنەرت، لەبەر
 ئەو کورد لە قوناغەى سەرەتایى کۆيى پەرەسەندى مەشەك و ژیریدا
 ماوەتەو ھەر بۆیە نزیکخستەوێ گەلەکەمان لە روسيا ئەوپەرژین و
 شورەيە لەبەردەمیدا لادەبات، کە لە شارستانیەتى دايرپووە)، داواى چەند
 مانگێک داواکەيان ھەتايە دى، بەلام لەگەڵ دەستپیکردنى شەپى یەکەمى
 جیھانى رێگەى لەو کۆمەلەيە و بەدەیانانى نەخشەکەى گرت و
 لەسەرەتای شەپدا کۆمەلەکە ھەلوەشایەو، (زەنار سلوپی) دەلەت
 (بەدریژایى ئەو چەند سالەى شەپتا شۆرشى ئۆکتۆبەر، ھاریکاریان
 لەگەڵ حکومەتى تەزایدە ھەبوو داواى ئۆکتۆبەرىش بە یەکجارەکی بۆ
 تۆرکیا گەرانەو، تۆرکەکان یەکسەر بە گەرانەو ھەیان ئەبەدولپەرزاق
 بەدرخان یان گرت و بى دادگا کردنى لە زیندانى موسڵ لە سەیدارەیان دا
 بەلام سەید تەھا و سەمکۆ دەربازبوون) مێژوو شامیدی ئەو رۆژگارەن

که به وه فایی کورد بۆ رووسیا دهرده خات (ن. اخالفین) ده لئی (شهری
 ۱۸۷۷-۱۸۷۸) دهری ده خات که نه پاله په ستۆ و زۆر لیکردنی سولتانی
 تورک و دهره به گه کان، نه زیبری ئینگلیز که به لیشاو ده پرشت،
 نه یانتوانی کورد به دژی روسدا بکات و به ناوی جیهاده وه به شداری
 پی بکه نه تهنانه نه و کوردانهش که خه له تیندرابوون به شداری جهنگیان
 ده کرد به دل شهریان نه ده کرد و له یه که م هه لدا ریزه گانی له شکری
 تورکیان به جی هیشته)، بی وه فایی میژووی رووس وای کرد که شیخ
 مه محمودی نه مر ئی یان راپهریت و په لاماریان بدات له خانه قین و له
 سابلأخیش به یه کدادان له نیوان کورد و روسدا رووی دابوو)، به لئی
 ستالین خه بات و خوین و وه فایی کوردانی فروشت به چند کالونی
 نهوت کۆماریکی کوردی سهربری، دیاربوو کال فامی سهرکرده گانی
 کورد له وه دابوو که دوی به لینی دهره وه ده که وتن هر بویه له گهره ترین
 ته نگانه دا به جی ده هیلران و بی که س کۆژده کران، با سهرکرده کان له کال
 فامی سیاسه تی خویان بدوین و ده لین (نه ویش له وه سیهت نامه که ی
 قازی محمد یه کیکیان له مهر مال و مندالی نویسیویه تی تاییدا هاتوو
 (به وه موو هویه وه که له ئیختیاری مندابو نه گهر شهرم کرد با رنگ بوو
 تی نه شکین به لام بۆ نه وهی که مه هاباد ویران نه بیت و بۆخا تر تیدا
 نه چوونی خه لک شهرمان نه کرد به وه موو ماشین و هه لانه ی که له
 ئیختیارمدا هه بوو نه متوانی له مه هاباد هه لیبم و دوو جاریش

لهوتارهكانى خۆمدا به خهلكى مههابدم گهوت، ئهمن دهمزانى ئهگهر
 مهلبيم ئيرهش وهكو توريزى لىدههات و توشى تالان و بېرۆ دهبوو،
 ئهمن به خهلكم راگهياند كه رهنكه بىمگرن و بشمكوژن، بهلام بۆ ئهمهى
 ناموسى خهلكى بپاريزريت و تالان نهكرىت ههلبايهه و خۆم به قوربان
 ئيوه دهكهه، ئهوا من به عههدى وهفا ئهكهه و تا ئىستاش له ميژوودا
 نهديتراهه كه سيك فيداكارىيهكى وای كردبىت، ههلبهته لهسهه ئيوهش
 پيوسته نيسبهت به خزم و كهس و كارى من وهفاداربىن و تۆلهى منيش
 بسيننهوه)، ئههش دهقى دوا ووتوو ويژى نيوا پيشههوا و مهلا
 مصطفىيه (ههه لهبهه دهركاكهى سهرجادهكه، مهلا مصطفى چوهه پيش
 بهريز پيشههوا و فرمووى: - (ههزهتى پيشهواى فرمانده -تكام ئهوهى
 كه لهگهله مههاباد دهريچىت. ئهگهر بهتهنى بمىم ههوت سال
 ئالاكهت لهسهه سههه ههلهدهگرم. مانهوهت ليره مهترسى لهدوايه،
 حكومهتى ئيران له سيدارهت دهدا) پيشههوا فرمووى كه حكومهتى ئيران
 له سيدارهت دهدا، بهلام من كه له خوشيدا لهگهه خهلكى مههاباددا بووم
 ئهوا له ناخوشيدا به جىيان ناهيلم، مردن و ژيانم لهگهه ئهواندايه، گهر
 ئىستا به جىيان بيلم عهشيرهتهكانى مههاباد بهردبارانمان دهكهه، به
 كوشتنى خۆم رازيم نهوهك مههاباد ويرانى ببينم فرموو با بچين بۆ
 خانهقاى نههرى.(مزگهوتى ههباس ناغا) ئهگهر ميللهت بيروپاى وابوو كه
 جىيان بهيلم ئهوا مانعم نيه ئهگهر نا دهمنمهوه تا لهشكرى ئيران دىته

ناو مەھابدەوہ) پاشان رووی لە من کرد و واتە (عەقید بەکر کریم
 حەوێزی) فەرمووی (ماشینەکەى منیش بەرن و سوودی ئۆمر بگرن) ئەو
 کۆمارە گەرنەگرتین دەرفەتى میژوویی بوو بۆ کورد، بەلام دەسەڵاتداران
 نەیانتوانی ئەو ھەلە میژووییە بھۆزنەوہ، یان ببنە سیمبۆلیک بۆ
 بزوتنەوہکانی دواى خۆیان، کە دواى وای ئۆھات مەترسەییەکی تر
 بخاتە سەر مەترسەییە میژووییەکانی تر و لە دەروونی تاکەکەسى
 کورددا جارىکی تر بزوتنەوہ سەر ھەلنەدات، گەر سەریش ھەلبدات ئەو
 بە ناچارى سەر ھەلنەدات، وەک لەمەودا ئۆ دەدوین، ھەر ئەو ھۆش
 بوو وای کرد ستراتیژ بگۆردى لە کۆماریکەوہ.. یان لە دەولەتیکى
 سەر بەخۆوہ بکریتە داواى ئۆتۆنۆمى، واتە پاشەکشەکردنى ستراتیژى
 کورد، واتە شکستى بزوتنەوہى کورد، پاشەکشەکردنى دەسەڵات و
 کەسێتى کورد، چونکە میژوو ناھوشیاری کۆمەلگای لەھەرەمەوہ
 سەلماندو کۆمەلەیش خۆی لەوہدا دەبینیوہ، چونکە ئەو دەسەڵاتەى
 پێھەلناسوپی و ھەنگاویشى نەناوہ بۆ دروست بوونی دەسەڵاتى کورد،
 قازى محمد خەم خۆرى خەلکى مەھاباد بوو، سیاسەت و سۆزى نەستى
 تێھەلاوکردوہ، لەویشدا دەردەکەویتی کە ستراتیژى رۆلى نەبووہ،
 سیاسەتیکى قوولى تایبەتى و چەسپاوى نەبوو کزولوازى و لێلى ھزرى
 وای ئۆکردبوو (سۆز و نەستى) زیاتر زال بیت بەسەر ستراتیژى دووریدا،
 ھەر بۆیە ئەو بەرخودانەى لە جەستەیدا دروست نەکردبوو کە ھەمیشە

دژى داگیرکەر خۆبه دهسته وه دان و هه لهاتن بى و سهنگهري مردن و
 جهنگ بکړئ و دژى بهنگى تا دوا دلۆپه خوینی، دیارده بوو به شههید
 بوونی له نیو سهنگهري بهرگریدا رهوپه وهى شوپش و میژووی کوردی
 بهره و پیشه وه دهبرد و رۆحیکى نوئى ددها به کهسینى سهکرده کانی
 دوا خوی، (نهوشیروان مستهفا) دهلئ (به گهیشتنى هیزه کانی نه رتهش و
 خۆ به دهسته وه دانى قازى و سهکرده کانی تری حکومه تی کوردستان
 به تهواوی ههره سی هیئا.. قازى محمد ئهیتوانى سهکرده تی جهنگى
 بهرگری بکات به شیوهی (شهپی جه بههیی) وهکو چهند مانگی رابردوو
 له جه بههیی سهقز کردبویان یا به شیوهی (شهپی پارتیزانى) وهکو له
 سالانى دووهم جهنگى جیهانیدا بوو به نه ریتی خهباتی زۆر له گهلانى
 ئه وروپا و ئاسیا دژى داگیرکهرانى نازى و فاشیستى و ژاپوونى یاخود
 ئه ی توانى وهکو سهکرده کانی ئازهربایجان ریگای هه لاتن بگری هه موو
 ئه و ریچگایانه ی له بهردهمدا کراوه بوون به لام له ناو هه موویاندا ریگای
 خۆ به دهسته وه دانى هه لبرارد، سهکرده تی له نیو کورددا
 سهکرده تی به کی شیرزه و شله ژاوه له بچوکترین قهیراندا سهري
 ئیده شیوئ یان دهگیری و له سى داره دهرئ یان خوی دهدات به
 دهسته وه، نه مهش پردی به یهک گهیشتنى نیوان جه ماوه و سهکرده
 دهروخینى، سهکرده ی کوردیش خوی به لاواز دهزانى له بهردهم
 بچوکترین قهیراندا، گری کویزه کهشى که دهروونى تهنگه تاو کردووه

ئەوئەيە كە ھەمىشە خۇي بەكەم دەزانى يان بە بچووك خۇي دىتە بەرچاۋو لە باوكدا يان لە سەر كەردەدا خۇي نابىيىتەۋە چ بەرامبەر دەرەۋە چ بەرامبەر ناۋەۋە، تاكەكانى كۆمەلىش دووچارى ھەمان نەخۇشى بوون خۇي لە (كوپ) دانا بىيىتەۋە بەلكو خۇي لە (ھەتيو- بى باوك) دا دەبىيىتەۋە كە ھەمىشە چەپۇكى لەسەر بىت، زۇرچار لە خزمەتكارىكى كۆلۇدا خۇي بە باشت دىتە بەرچاۋو خۇي دەبىيىتەۋە، وا ھەست ناكات كە دەبى ئازاد بىت، ۋەك كەسانى دىكەي دەرەۋەي خۇي ئازاد بىت مافى ھەبىت، ۋەك ئەۋەي بە بەرگى بىر بىت ھەر ئەۋەيە و لەۋەش زىاتر نىە بۇي، ئەمەش تەمەلى مىشك و ناژىرى سۆز دەرەخات، لەۋانەيە ئەم ھەست پى كەردنە ھۆكارەكەي ئەۋە بىت كە كورد دواي رووخاندنى دەۋلەتى ماد واى لى ھاتى بى توۋشى ئەۋ نەخۇشىيە دەرۋونيانە بوۋىت، (عبدالرقيس يوسف) لە كىتەبى (تابلۇكانى شەرەفنامە) دا دەلى (جا نەبوۋنى دەۋلەتلىكى كوردى لەۋ كاتەۋە بە پلەي يەكەم لەبەر سىستى و بى ھىزى بىياتى نىۋ خۇي كورد خۇي بوۋە، ھەتا كەرىم خانى زەند كە ھەموو ئىرانى داگىر كەرد، نەك ھەر دەۋلەتلىكى كوردى دانەمەزەند، بەلكو خۇي بە شايانى ئەۋە نەزانى ناسنامەي (شا) لە خۇي بىت و نازناۋى (ۋەكىل) لى لە خۇي نا واتە ۋەكىلى شا، لە كاتىكدا ھىچ شايەك لە ئىران نەبوۋ، ئەۋەبوۋ بە پەۋاى ھەقى نەبىنى خۇ بگاتە شاى ئىران، ئەمە خالى بى ھىزى دەرۋونى و كۆمەلەيەتى پىشان

ده‌دات که له ژێر ده‌ستی‌یه‌کی له میژنه‌ی کورده‌وه هاتووه به‌لام محمد
 ئاغا خانی قاجاری تورکمان که جله‌وی حوکمی له ده‌ستی‌یه‌کی له
 میژنه‌ی کورده‌وه هاتووه به‌لام محمد ئاغا خانی قاجاری تورکمان که
 جله‌وی حوکمی له ده‌ستی زه‌ندیه‌کان و مرگرت (شا)یه‌تی خو‌ی
 راگه‌یاندوه خو‌ی وره به‌رزبوو نه‌گه‌رچی نێره مووکیش بوو خو‌ی به
 لایه‌قی پاشایه‌تی ئێران زانی به‌ پیچه‌وانه‌ی وره‌نزمی که‌ریم-خانه‌وه)،
 لی‌ره‌دا ده‌رده‌که‌وئ که شکستی ده‌روونی خو‌ به‌ که‌م زانین که‌سایه‌تی
 سه‌رکرده‌ ده‌رووخینئ و وای ئی ده‌کات گه‌ر قابیلی سه‌رکرده‌یه‌تیش بی‌ت
 له رووی ده‌رفه‌تی میژوویی‌یه‌وه خو‌ی به‌ شایانی نه‌زانیت، خو‌ی به
 بچووک بی‌ته به‌رچاو، لی‌ره‌دا ده‌توانین بلین ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ له‌ هه‌ناوی
 کو‌مه‌لگای کوریدا له‌دایک نه‌بووه ئه‌گه‌ر له‌دایکیش بوو بی‌ت نه‌ناریکی
 له‌دایک بووه واته‌ زۆربه‌یان له‌ده‌ره‌وه‌ی کو‌مه‌لگای کوریدا له‌دایک بوون
 واته‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی میژوو که‌ دینه‌ ناوه‌وه‌ی میژووی کورد وای ئی ده‌کات
 تووشی نه‌خۆشیه‌کی یان برینێکی کیمیاوی ده‌کات و هه‌ره‌می ده‌روونی
 و ده‌سه‌لاتی کوردی ده‌پوخینئ و ده‌رفه‌ته‌ میژوویی‌یه‌که‌ی تووشی
 شه‌له‌ل ده‌کات تا ده‌یکوژئ، سه‌رکرده‌ی کورد به‌رامبه‌ر ئه‌و قایرو‌سه‌ که
 دیته‌ ناوه‌وه‌ی جه‌سته‌ی میژووه‌که‌ی، دژه‌ قایرو‌سی پێ‌نیه‌، بۆیه‌ ئه‌و
 قایرو‌سه‌ کوشنده‌یه‌ میژووه‌که‌ی راده‌وه‌ستینئ و تووشی سه‌ر ئیشه‌ی
 میژوویی تری ده‌کات، واته‌ باری زیاتر گه‌ران ده‌کات، ئه‌مه‌ش لاوازی

دهسه لات و سهركردايه تي سهركرده ي كورد دهرده خات، كه به خوي رانا بيني بيته دهسه لات، يان بتواني دهسه لات بگريته دهست، هر بويه دهسه لاتي كوردی له ناوچه يه كي ته سكدا سهركوت كراوه و يان بووه ته داردهست، لي ره شه وه ده توانين بلين كه ته ناهت نه و ره وته ميژويي يه واي كردوه كه (فرياد رهس) بو كورد له نيو كومه لگاي كورددا دروست نه بيت، يان له دايك نه بيت، يان كه سهري هه لدا بيت له قوناغيكدا كاري بو نه كراوه و كاري نه كردوه، يان كاري بو په يام و ديسپليني په يامه كه ي نه كردوه، يان شيوازي سهركرده ي كاري زمي سه ره لئه دات، كه واته ده توانين بلين ميژوو ناماده بوو بو دروست كردني دهسه لاتي كوردی به لام سهركردايه تي هيچ ناماده بونيكی تيسادا بهرجه سته نه بووه، نه مهش كاريگهري له سهركا كه كاني كومه ل كردوه و كه كومه ل په راته وازه بيت و له سنووري پيكهاته سه ره تايي يه كه شي دهر نه چيت و به قه قه باره ي پيكهاته ي خوي نه كشي به لكو هر به بچووكي ماوه ته وه، واي كرد كه گه وره ترين هه له ي ميژوي لي بكه ويته وه كه نه وه دواي نه وه پيوه ي بناليني، تا كار گه يشته نه وه ي هيچ تاكيكي كورد متمانه به سهركرده ي كورد نه كات و به مه ترسيه وه بپواننه دهسه لات و هه ميشه سهركرده به شيوه يه كي دي سهير بكن كه ناموين بهرام بهر خويان و يه كه كومه لايه تي يه كاني كومه لگاي كورد، (ديرسيمي) دهلي (ريكخه ره لاوه كاني كورد پوپا گه نده يان بو سه ره خويي ده كرد له

بارىك رابهرانى ياخى بوو ته نيا خوازيارى (ويلايه تىكى) خود موختار بوون نه وىش لهو ناوچه يه ي كه ده ستيان به سهرداگرتبوو)، نه مش ئاماده بوونى كومه له بو سهر بخويى و ئاماده يى سهر كرده دهرده خات بو سهر به خويى و گرى دان به خوازيارى كى كه مه وه، واته كومه ل له سهر كرده هوشيار تر بووه و سهر كرده ش لهو كومه لگايه نه گه يشتوو، يان نه يانتوانيوه له گه ل نهو هوشياريه دارىك بكه وي، يان مه به ست خيانه ت بووه يان به رژه وهندى تاكه كه س بووه، نه مش ده گه رپتسه وه بو لاوازى هوشيارى چينى روشنييران كه نه يانتوانيوه نهو رابهرانه راكيشنه نيو نهو ستراتيزه وه، به لكو زورجار روشنييران و پارته كان زه مينه يان بو شوپشه كه ئاماده كردوه و دوايى سهر كردايه تيان داوه ته ده ست پيرانى ته ريقه ت و مه زه به كان وهك كومه له ي نازادى و روشنييرانى كوردى توركييا كه سهر كردايه تيان دايه ده ست شايخ سه عيدي پيران، لهو بوچوونانه ي سهر وه ده توانين بلين كه هوشيارى لاي كومه لگاي كورد هه بوو به تاييه ت چينى ناوه پاست نمونه ش بو نه وه دروست بوونى ده يان حزبي ناسيونالستى له ژيژ كاريگه رى يري نازادى، سهر به خوي... ديموكراتى... هتد، ته نها پارتى (خويبون) كه سياسى و روشنييران دا يان مه زانند، رابهرايه تيان نه دا به ده ست سه روكه ئايينى و خيله كيه كانه وه نه مش يه كيك بو له هويه كانى به هيژى و تا راده يه ك دريژخايه نى راپه رينه كه، به لام پووكانه وه ي هه ندى لهو حزبانه ش يان

توانه وەیان لە نیۆ حزبه کانی تردا ئەمەش نا ئامادهیی سەرکردایەتیان
دەردەخات بۆ دروست کردنی دەسەلاتی کوردی، واتە ئەو ئامادهبوونه
تەنها قسەبووه و کاری بۆ نەکراوه، قسەش هیچ ناگۆڕی، کەواتە ئەو
تیۆری کاری بۆ نەکریت و کاری پێ نەکریت لە پراکتیکدا
جێ بە جێ نەکری بە مردوویی دەمێنێتەوه.

ئاوردانە ۋە يەك بۇ دواۋە

ھەر ۈك لەۋەۋىپىش روونمان كىردەۋە كەچۈرەكانى دەسەلاتى كورد
بەسىستەمى تارىك و جىادا رۇشتوۋە، دەسەلاتى ھۆز، مىرنشىنەكان،
شىخ كەزۇرجار ئەۋسى دەسەلاتانە لەيەك كەسدا كۆدەبونەۋەۋە
دەسەلاتىكى ئالۋزى پىك دەھىنا، ھىچىشىيان لەۋ ئاستەدا نەبوون
كەبگەنە سەركىرايەتى تەۋاۋ، ھەرچۇنىك بۋايە دەيانتۋانى لەژىر ئەۋ
پىكھاتە كۆمەلەيتىدە (خىزان، خىل، عەشرەت) سىستەمى دەۋلەتى
خىل، ھۆز، عەشرەت، دروست بىكەن يان دروستيان بىكرىايە، كەۋاتە
خۋىن و دەمارىگىرى كورد نەگەيشتۈتە ئەۋ ئاستەۋ گەشەيە كەبتۋان
دەۋلەتى خىل بۇ خۋىيان دروست بىكەن، ھۆيەكەشى ھەر خىلە
كەبەتەنپايى خۋى ژىاۋە، سەرەپاي ئەۋەش يەكپارچەيى ھۆزايەتيان
نەبوۋە كە ئەمە خەسلەتلىكى لاۋەكىيە، ئەۋجا دابەش بوون و پەرتەۋازەيى
جوگرافى ھۆز كاريكى گەۋرەي كىردۈتە سەر لەتكىردنى ھۆز لەنىۋ

خۇياندا، كەزۋىيە زۆرى ھۆزى كورد لەنيوان سنوورەكاندا لەت لەت
 كراون و لەئەمدىو ئەودىوى سنوورى عىراق و ئىران و توركيە دابەش
 بوون، ئەو ھۆكارو پەيوەندىانە واى كوردووە لەبرى دروستكردى
 دەولەتى سەرەتايى خىل كەدەبىتە ژىرخانى دەولەتى گەرە مىرنشىنان
 بەرھەم ھىناو كەئەمىش لەچاو دەولەتدا لاوازە، ھەرەك (قان بروتىن
 سن) دەلىق (بەماويەكى نزيكى سى سالى دواى لەبەريەك
 ھەلەشانەدەوى مىرنشىنەكانى كورد (۱۸۴۷-۱۸۸۰) كوردەكان چ
 لەنيو قەلەمپەوى حكومەتى عوسمانى يان لەنيو خۇياندا كەمتر لىك
 نزيك بوونەو كەمتر توانايان روو و پىكھىنانى حكومەتلىكى تايبەت
 بەخۇيان بچنە پىش، بەپاى ئەو لەبەريەك ھەلەشانەدەوى مىرنشىنەكان
 جگە لەحكومەتلىكى راستەوخۇ مانايەكى دىكەى نەبوو و لەپووى
 گەشەساندى كۆمەلايەتلىيەو بۇ دامەزاندنى حكومەتلىكى بەھىز
 ھەنگاويك بۇ دواو بوو مەيل بۇ حكومەتلىكى ھۆزايەتى لەو
 بەھىزتربوو) دەمارگىرى ھۆزايەتى لەسەر ھەموو شتىكەو بوو،
 بزوتنەو شىخ و مەلاو مەرە كوردەكان لەژىر كاريگەرى رەگى
 ھۆزايەتلىيەو دەرە، تەننەت بزوتنەو شىخ و مەلاو مەرە كوردەكان
 لەژىر كاريگەرى ھۆزو ئاينەو دەرە، خالى بادانەو لەژىر كاريگەرى
 ئەو سىتستەمەدا شۆرشكەى شىخ سەعیدى پىران بوو كەشۆرشكەى
 كوردە شۆرشىكى نەتەوايەتى و كەمىك ھۆشى ھاتەو سەرخۇ ھەرەك

خۇي دەلىق (جاران خەلىفە يەككى ھاوبەشمان ھەبوو، ئەو ەش وای لەگەلە ئايندارەكان كوردبوو كە ھەست بكات دەتوانیت لەگەل توركاندا لەیەك كۆمەلگادا بژی، بەلام لەو ەتی خەلیفەیان لا بردوو، تەنیا ھەستكردنمان بەزۆرداری توركان بۆ ماو ەتو. ئیسلام بناغە یەكیتی نیوان كوردو تورك بوو. توركەكان پیشییلیان كرد، ئیستا پیویستە كوردەكان دوا رۆژی خویان دابین بكەن)، دیارە ھۆزەكانیش خویان دەبردەو ە سەر بنەمالە ی پیغەمبەر و اتە لەپووی رەچەلەكەو ە دەگەرینەو ە بۆ پیغەمبەری ئیسلام، لەسەر بنەمای درەختەكانی بنەمالە، ئەمە بەرژەو ەندییەككى ھۆزایەتی بوو بۆ دەست بەسەرگرتنی ھۆزیکكى دیکە یان دژە مەزھەبیككى دیکە وەك لەزۆربە ی بزوتنەو ەكان مەزھەبیك دژی مەزھەبیككى دی جەنگیو ە، وەك لیدانى ئیزدی و قزلباشەكان لەلایەن سەرۆك ھۆزو میرنشینە كوردەكانەو ە، ئەو دەمارگیری ھۆزایەتی یە تا رادە ی پیشگەیشتنی بەرز نەچوو ە پیشەو ە بەلكو ھەمیشە بەرژەو ەندی یەكان ئەو ئاواتەیان خنكاندبوو، ھەلو ەشانەو ە ی میرنشینەكان و ئاكامەكانی زەمینە ی خوش كرد بۆ دەرکەوتنی شیخەكان وەك ریبەرانی سیاسى خوش كرد، بەتایبەتی لەسەردەمی سولتان مەحمودی دوو ەم (۱۸۰۸-۱۸۳۹) ریگای بۆ دەرکەوتنی شیخ عوبەیدوللا وەك ریبەری نەتەو ەیی خوش كرد، واتە لەنیو چوونی میرەكان بوو ە ھۆی بى سەرۆبەری رۆژ بەرۆژ دەگەیشتە رادە ی پشیو ی،

(چېرارد چالتيان) لە ساڵی ۱۹۷۷دا دەلێ بزوتنەوێ چەكدارهكانی سالاى ۱۸۲۶-۱۸۳۴-۱۸۵۳-۱۸۵۵-۱۸۸۰ بەرابەرى سەرهەك خێلە كلاسیكیهكان بوو، ئەو بزوتنەوێ چەكداریه لەشیوێ جهنگی خێلەكیدا بوون دژ بەزەبرو زەنگی دەولەت.. بەهیچ شیوێهەك سوودیانی لەو ئایدۆلۆجیە نەتەوا یەتیە مەزنەكەى سەدەى نۆزدەهەمى ئەوروپا وەرەگرت بەزۆرى سەرکردە كلاسیكیهكانیان بۆ پاراستنى بەرژەوێندى تایبەتى خۆیان بەرهنگارى رژیم دەبوون، نەك لەرادەى ئامانجى هەرىم، یان بەگوێرەى رەوت و بۆچوونى رامیاری نوێ)، هەروەها شۆرشى شیخ سەعیدى پیران (كە یەكێك بوو لەشیخە گەرەكانى نەقشبەندى كە رێبەرایەتى شۆرشى ۱۹۲۵ی كرد) تەریقەى نەقشبەندى و شیخەكانى گەرنگترین رێبەرایەتى یاخى بوو.. بوون.. ئەمە ئەنجامى پایە و پلەى ئاسایى.. ئەوان و ئەو ریزە بەرزە بوو كۆمەلانى خەلكى كورد لىیان دەنا شیخ سەعید گەرەترین و بەردەوام ترین یاخى بوونى سەر بەخۆی خوازانهى لەسەدەى بیستەم دا رێبەرایەتى كرد دواى مردنیشى چیرۆكى وابلاو دەبوو كە دەیانگوت ئەو هیشتا زیندوو، رێبەرایەتى شیخ سەعید چاوەپوانى مەسیحیایى و هەروەها سەر بەخۆی خوازانهى لەنیو پەپرە و كەرانى دا وورژاند.. سەرەپای ئەوەش یاخى بوونى شیخ سەعید یاخى بوونى هۆزایەتى بوو دوايش بەسەر كۆتى ناسیونالیزمى كورد لەتوركیا كۆتایى پىهات، كەواتە سەر بوونى بزوتنەوێ كورد خۆی

نیشانی دا که شیخ سەعید مرد، (نەك هیشتا زیندوو) چونکە دواى ئەو
 ھەوادارانى پەيامەکیان بۆ نەچوو سەر کەواتە نەبوو بەرۆح تا زیندو
 بێت لەنیو رۆحى خەلکدا، بەلکو بەمردنى کۆتایى ھات بە بزوتنەوہى
 ناسیونالیزمى کورد بۆ ماویەکی درێژ، واتە قۇناغى شۆرشىکى دى یان
 جیاواز، ھەر وہا (شیخ مەحمودى بەرزنجى) کە یەیکە لەسەیدە
 بەناوبانگەکانى بەرزنجە کەرەچەلەکی خۆیان دەبەنەوہ سەر ئىمام عەلى و
 فاتمەى ژنى لای سونەو شیعیەش ریزیکى زۆریان ھەيە، (ماریتى قان
 بدونەسن) دەلێ (شیخ مەحمود، شیخی تەنھا تینووی دەسەلات نا
 بەلکە سەرکردەيەکی لەدل و دەروون و باوەر پە نیشتمانپەرور
 سەرکردەيەك کە ئینگلیز قەت نەیبەخشی چونکە لەبریتی ئەوہى
 وولاتەکەى تەسلىمى ئەوان بکات و خوشى خەریکی دەستکەوت
 چنەوہ بێت ھەولیدەدا ئەوان بۆ دامەزراندنى کوردستانیکی ئازاد
 ھەلسۆپینیت)، ئەوہ تا شیخ مەحمود دەلێ (بەشیکی زۆر لەتەمەن
 لەچیاو شالاخ و ئەشکەوت و دەربەدەری و دورخستەوہ لەخاکى
 نیشتمانم بەسەربرد... ھەمیشە پیچەوانەى شەپۆل و گەردەلول مەلەم
 کردوہ.. لەھەرە قولایى دەریاکانا ژێر مەلەم کردوہ.. ھەمیشە پیشەنگى
 بازو ھەلۆ بوم لەراوى دۆژمناندا.. گەرچى جێى داخە (دواکەوتویى
 گەلەکەم) بووہ ئاستەنگ بەسەر شانمەوہ..!).

بېجگه لهو سهرکردهی بزوتنه وانه بدهیان سهرکردهی تر خه باتیان
 کردوه بۆرزگاری نیشتمان، لای خه لکانیش ریږو پایه ی تایبه تیان
 هه بووه، به لام به هوی نه بوونی ستراتیژی دوورو خویه سستنه وه به هوی
 ناینه وه هه روه ها شه پی لابه لاو دوژمنایه تی هه میشه یی و گوئی نه دان
 به مه سه له ی نه ته وه یی، بووه نه وه ی زۆربه ی بزوتنه وه کان سهرکوت
 بکړنو سهرکرده کانیان، یان له سس داره دهران یان هه لده هاتن بۆ
 دهره وه ی کوردستان، (وادی جوهید) ده لی (دهرکه وتنی شیخه کان وه
 ریبه رانی نه ته وه یی له نیو کوردان دا ته نیا له به رته و ریږه نه بوو که به هوی
 تایبه تمه ندی پله ی نایینی یه که یان هه یان بوو، به لکو به م مانایه که دوا ی
 له ناوچوونی پله نایینی یه که یان هه یان بوو، به لکو به م مانایه که دوا ی
 له ناوچوونی میره گوره کان له نیو که سانی نایینی دا که س نه بوو له نیو
 خه لکی دا ریږو ده سه لاتیکی وای هه بی، ئاسانی قبول کرانی شیخه کان
 وه ک ریبه ر له لایه ن کومه لی کورده وه نیشاندهری نیازیکیشه که نه م
 کومه له به پرکردنه وه ی بوشایی دهره نجامی نه بوونی میره کان هه سستی
 پی ده کرد، دیاره باری کومه لایه تی و ده سه لاتی سهره ک هوی پیاوه
 ناینه کان له کومه لگای باوسکالاریداو ناکوک و دوژمنایه تی هه میشه یی
 خیل و تیره کان جگه له نابوویری هه میشه گۆږاوی هۆزه کۆچره کان هه موو
 نه مانه هه لی باشیان ره خساند بۆ دوژمن که زیاتر کوردستان به و ئاقاره دا
 بیهن و پیلان و به رژه وه ندی یه کانیان جی یه جی بکه ن، دوا ی شکستی

شېخو مەلاو ئاغاو دەرەبەگە كوردەكان لەبەرەو پېنشەوەچونى بزوئەو دەى
 كورد، (ناسيونالېستى كورد لەكۆششى نويسازى و دۇخ گۆپانيدا ئەو
 دۆزى نەتەوايەتيةى پېشان ئاغاو سەرانى كلاسېك دەيانېنى و بەپىي
 بېروبوچوونى خۇ لەجىهان و بارودۇخى راميارى دەبزوان لەم دواييانەدا
 گۆپاو بزوئەو دەى بۆرجوازى شوينى گرت ئەمپۇ وزەو دىنامىكەتى
 ئەو بوارە كەوتووئە بەردەست وردە بۆرجوازى شارو لادى ئاغاى كورد
 كەزۇريان تا ماوەيەك لەمەوبەر رابەرئى ريزەكانى بزوئەو دەى
 ئازادىخوازى مىللى بوون، بەربەرەكى داگىركەر رېبازى پىگۆپىن لەبەر
 ئەو نزيكبونەوديان لەرژىم و رووكردەنە بەرژەوئەندى تايبەت ناوبانگيان
 لەناو كۆمەلئى كوردەواريدا سووك بوو و سەرئەنجام بوون بە تەگەرە
 لەپىي گەشەو بەرەوپېنش چوونى بزوئەو دەى نەتەوايەتى) دوور
 لەشۆرش و ئال وگۆپەكانى جىهان بژى و لەناو دەى خۇى بەداخراوى
 بىمىنىتەو.

باوکی کورد - دەسەلاتی کورد

ئەو بزوتنەووەو راپەرپنانهی کراوە سەرکردەکانیان لەبەرگی شیخ، ئاغا، مەلا، دەرەبەگ، دەرەچۆن و لەهەمان کاتدا جینگای دیاری کراویان هەبوو لەکۆمەڵگای کورددا وەک (سەرۆک، سەرۆک عەشیرەت، رابەری ئایینی، بەگ و بەگزادە) سەیر کراون، بەلام دامەزراوە کۆمەڵایەتیەکان ئەو رۆڵە گەرمەیان نەبوو لەهوشیاری کۆمەڵایەتیدا، ئەمەش وای کردووە سەرچەم بزوتنەووەو راپەرپنەکانی کورد بەناوی تاکە کەسەو نایبیرین ئەک بەناوی نەتەوێکەو یان چین و توێژیکێ کۆمەڵایەتیەو، بۆ نمونە بزوتنەوێ شیخ عەبدولای نەهری، سەید رەزای دەرسیمی، شیخ مەحمودی بەرزنجی، سمایل خانی شکاک، شیخ سەعیدی پیران، مەلا مستەفا بارزانی، واتە نەبوونی کەسایەتیەکی گەورە بەگزادە لەپوانگە کوردانەو کاریکی سەيرو ناماقول دەهاتە بەرچاو، چوکی ئەوان وەک نەوێ پیغەمبەران قەلەم دەدران بەهۆی ئەوێ ئەوان سەر

بەتەرىقەتى ئايىنى يەكان بوون كەبەھىزترینيان قادىرى و نەقشەبەندىن ..
 بەھۇى دەمارگىرى ھۆزى و مەزھەبى و ناوچەبى و بنەمالەبى يەوہ
 سىستەمى (شىئخ، ئاغا، دەرەبەگ) كايەى دىكتاتۆرى بىستە بالايان
 دەبىنىى لەبەرئەوہى ھۆزەكانى ھەمىشە لەگوماندا بوون بەرامبەر
 يەكرتى، ھەرۈھا ئەوانىش بەھەمان شىۋە لەگوماندا بوون، بۇيە
 خىلايەتى كورد خىلايەتى يەكى سەرەتايى توندو تىژ بووہ ھەر لەو
 رووانگە يەوہ كەدەرەبەگى كورد دەرەبەگىكى لەرادەبەدەرۈ توندو تىژ
 بووہو رۆلى دىكتاتۆرى بۇ خوش كراوہو خویشى پىئى خوش بووہ ئەو
 دەورە بىيىنى، ھەزىشى لەفراوانى دەسەلاتەكەيدا كىردوہ تەنھا لەناو
 جوگرافىيائى ھاوخوینىدا نەك لەدەرەوہى جوگرافىيائەى، ئەمەش وائى
 كىردوہ كەدەولەتى خىل دروست نەبىت و نەشىتوانىوہ توخمى دەولەت
 لەمندا ئانىدا ھەئىگرىت، ئەم پەيوەندىانە خۇى لەى خویدا بنەماى
 سىستەمى لەى پەتپاكى دەدەن بەدەستەوہ كە سەركردايەتى لای كورد
 باوكسالارى بووہو رۆلى تاكە كەسى ئامادەكراو دەكەوتە پىش رۆلى
 دامەزراوہ كۆمەلەيەتى يەكانەوہ كە ئەم ھالەتەش روخسارى كۆمەلگا
 دواكەوتوہ سەرەتايى يەكانە، ديارە ئەو باوكسالارىەش كویرانە بووہو
 نەگەشتۆتە قۇئاغى سەركردايەتى تەوايان قۇئاغى كارىزمایى، واتە
 باوكسالارى لەدەرەوہى خىزان، يان لەناوہوہى خىزان بۇ تىكشكاندىنى
 خىزان، كەھىچيان لەو دوانە بە باوكسالارى ئاژمىردىن، چوونكە

لە ھەردووکیاندا ھەر کۆمەلگای کورد زەرەرە ی کردوو، راستە لای کورد
 دەسەلات ھەبوو، بەلام دەسەلاتی رووکەش یان دەسەلاتی ناتەواو تێک
 شکاو بوو و ئەر دەسەلاتانەش ھێچی باشی لێ چاوەڕوان ناکرێ، تەنھا
 پشێوی و سەر لێشواندن نەبێت، ھەمیشەش لەخۆپاراستندا بوون، ھەر
 کاتیکیش فشاری بەھێز لەسەریان بوایە خۆیە دەستەوێدان و ھەلھاتن
 باشترین چارەسەر بوو بۆیان، نەک بەرگری و سەپاندنی دەسەلات،
 ھەندیک لەو دەسەلاتانە یان ئەر و رابەرانی رابەراییەتی بزوتنەوێکانیان
 کردوو خۆیان راستی ئەر دەدرکێنن (دەررسیمی) دەلێ (جووایێ
 مەزھەب و بیروپارێزێ کورداندا زۆر یارمەتی تی شکاندنی یاخی
 بوونی دا) (رۆبەرت ئۆلسن لەکتیبێ (راپەرینی شیخ سەعیدی پیران) دا
 دەلێ: (رێبەراخی بوونی قۆچگری لەنێسانی ۱۹۲۱ لاوازی
 ناسیونالیزی کوردی بەرۆشنی نیشان دا رێبەراخی یاخی بوون
 خوشیان وێرایی ژماردنی ھۆیکانی شکست و دانیان بەو لاوازیانە دا نا
 لەیەکیک لەھۆکارە گرنگەکانی (جووایێ مەزھەب و تایفەیی نیوان
 کوردان بوو).

میژوو دەری دەخست کەباوکیکی رۆحی بۆ کورد پەیدا نەبوو کەببێتە
 رۆح و تیکەل بەئاومزی تاکەکانی کۆمەلگای کورد بێت ھەر لەدوای
 زەرەدەشتەو کەس نەیتوانیوە رۆحی مەروفی کورد داگیر بکات و ببێتە

باوک بۇ كورد ھۆكارەكانى دەتوانىن لەم خالانەى خوارەویدا دیارى
بکەين:-

۱-سۆزلاى كورد نەبووئە ئاوەزو لوژىك بەلکو ھەر بەسادەىى ماوەتەوہو
نەبووئە (ھەست).

۲-زۆرجار كۆمەلگا ئامادە بووہ بۇ بوون بەرۆح بەلام سەرکردە ئامادەىى
تیدا نەبووہ ببیتە رۆح و باوكى كۆمەلگا.

۳-گەشەنەکردنى قۇناغەكانى كۆمەل و تىنەگەيشتن لەمىژوو.

۴-ھەلگىرساندنى شۆرپش و سەرکردايەتى لەناچاریدا.

۵-دابىرىنى كۆمەلگا لەسەر كردهوہ كە دوژمن بەم سياسەتە ھەلدەستا بۇ
لەنيویردنى يەكگرتن لەنيوان تاكى كوردو سەرکردەدا.

۶-شكست ھينانى دەروونى تاكى كورد لەدواى نەمانى دەولەتى
مادەوہ.

سەرچاۋەكان:

- ۱-حكومة تى كوردستان و كورد لەگەمەى سۆڧىت - نەوشىروان مستەفا / ۱۹۹۲،
- ۲-تابلوڭكاي شەرەفنامە / عبد الرقيب يوسف - چاپى دووهم / ۱۹۹۸
- ۳-ئەو ھۆكارانەى مەسەلەى كورد پىك دەھىنن / لازارييف / سعد عبدالله كردوويه بەكوردى / بى مىژوو.
- ۴-كوردو كوردستان / ئەبو القاسمى لاھوتى / د. جەبار قادىر لەپوسىيەوہ كردوويه بەكوردى و تىببىنى بۆ نوسىوہ / ھۆلەندە ۱۹۹۸
- ۵-چەمكى دەولەت و بزوينەرى مىژوو لەكۆمەلگاي كوردىدا / عەتا قەرەداغى / ۱۹۹۹
- ۶-پەيوەندى نيوان كوردو روسيا (كوردستانى قەققاز يا سۆڧىتى) ئارام على ستوكھولم / ۱۹۹۹
- ۷-راپەرىنى شىخ سەعيدى پىران / رۆبەرت ئۇلسن / وەرگىرانى بۆ كوردى ئەبوبەكر خۇشناو / ۱۹۹۹

- ۸- ئاغاو شىخ و دەولەت/ مارتن فان بورنەسن/ كوردۇ لەنئەلمانیاو
 كردوویە بەكوردی/ بەرگی یەكەم/ چاپی سییەم/ سلیمانی ۱۹۹۹
- ۹- گەلیکی پەژمودەو نیشتمانی پەرت/ وەرگیپرانی لەعەرەبی و
 فارسی وە م/ گۆمەیی/ لەئینگلیزی وە/ حەویزی -سويد ۱۹۹۸
- ۱۰- ستراتیزو کەسیتی نەتەوہیی کورد/ عەتا قەرەداغی/ سلیمانی
 ۱۹۹۸
- ۱۱- دەروازەى گۆپینی کۆمەل/ بەیاد عبدالقادر/ بغداد ۱۹۸۷
- ۱۲- مەرووف لەروانگەى مارکسەوہ/ ئەریک فرۆم/ وەرگیپر/ ھەنگاو/ چاپی
 یەكەم ۱۹۹۹
- ۱۳- گۆفاری نغار - ژمارە (۲) سالی یەكەم ھاوینی ۱۹۹۸
- ۱۴- گۆفاری سەنتەری لیکۆلینەوہی ستراتیدجی/ ژمارە (۲) سالی حەوتەم
 مايسى ۱۹۹۹ سلیمانی.

فاكتەرهكانى دروست نەبوونى دەولەتى كوردى

نەبوونى دەولەتتىكى كوردى يان قەوارىيەكى رامىيارى بۇ گەلى كورد. كىشە و گىرتىكى گەورە نەتەوۋى كوردە. كەتا ئىستاش كورد خەباتى بۇ دەكات و نەيتوانىوۋە بگات بە مافە رەواكانى خۇى. ديارە ھەر لەدوای رووخاندنى دەولەتى (مادە) ھوۋە دەروونى كورد تووشى شىكستى ھاتوۋە بەرامبەر بەخۇى و بەرامبەر بەدەرەوۋى خۇى. ئەوۋش وای لى كىردوۋە كەتووشى گىرئى كۆپرە مىژوۋىيى و دەروونى بگات و دواچار خاۋەنى كەسىتتى تايبەتى خۇى نەبىت، بەلام كورد بى وچان ھەولنى داۋە بۇ بەدەيتاننى مافەكانى. ئەۋىش لەچارچىۋە قەوارىيەكى رامىيارى وا كە مافى رەۋاى خۇيەتى ۋەك ھەر نەتەوۋەيەكى تر. سەدەى نۆزدەم بىست بۇ كورد دوو سەدەى تال و تراژىدى و بى ھوۋدە بوو لەنىۋان داگىر كىردن و پەرتەۋازەيى و دابەش كىردن و خەلە تاندندى نالاندوۋىيەتى، كوردىش

بۆئەزەى لە دەستى چوۋە ھەمىشە بى ئومىد نە ماۋە ھەولى داۋە
شۈپش و راپەرىنى كىردوۋە قورىانى داۋە بۇ گەيشتن بە مافەكانى بەلام
تا كۆتايى سەدەى بىستەم نەيتوانىۋە قەۋارەيەكى رامىيارى يان
دەولەتتىكى سەربەخۇ بۇ خۇى دروست بىكات، دەتوانىن ئەو ھۆكارانە
دىارى بىكەين كە بوۋنەتە ھۆى دروست نەبوۋنى دەولەتى كوردى:-

۱-ھۆكارى جىۋپۆلەتىك.

۲-ھۆكارى ئابوورى.

۳-ھۆكارى كۆمەلەيتى.

۴-ھۆزى كورد.

۵-بزوۋتنەۋەى كوردو رۆلى سەركردە.

۶-ھۆكارى سەركردايەتى.

۷-پەيوەندى نىۋان تاكى كوردو سەركردە.

۸-ھۆكارى ناوخۇ.

۹-ھۆكارى دەرەۋە.

۱-ھۆكارى جىۋپۆلەتىك:

شۈيىنى كوردستان و بەشى جوگرافى سياسى كوردستان كەوتۇتە
خوارو و رۇژھەلاتى ئاسيا. بەھۆى ھەلكەوتوۋى شۈيىنەكەى لەنيو چەند
نەتەۋەيەكى جياۋازدا كە ھەمىشە چاۋيان بېيوەتە شۈيىنى كوردستان.

ھەر لە بەر بە یانی میژوو و ھە تۆووشی سیاسەتی دابەران و پچەپوون
 ھاتوو، بە پێی شوێنە کە ی کوردستان یە کێکە لە ناوچە ھەرە گرنگە کانی
 رۆژ ھە لاتی ناو ھە پاست و لە نێو جەرگە ی ئەو مەلەبەندە دایە، بە درێژایی
 میژوو جیگە ی سەرئەنجام و چاوتی پڕین و تەماعی نەتەوە کانی دەورووبەری
 بوو (ئەگەر فاکتەر ی جیۆپۆلیتیک دەورێکی کاریگەر یە کە مە
 لە پڕیاردانی چارەنووسی گەلاندا ھەبێت، ئەو لیکۆلینە ھە ی میژووی
 کۆن و نوێ ی نەتەوە ی کورد بە ئاشکرا دەری دەخات کە ھە لکە و تی
 جوگرافی شوێنی کورد لە سەر ئەم خاکە دەوری بەرچاوی ھە بوو
 لە دیاری کردنی چارەنووسی رابردوو ئێستە دا) کوردستان لە میژو
 جەمسەری نیو دوو سە ئ دەوڵەتە (ئیمپراتۆریەتی رۆمانی و بیزەنتی و
 عوسمانی و خەلافەتی عازە بان و ئێران). لە دوا ی جەنگی جیھانی یە کە م و
 دوو ھە باری جوگرافی سیاسی کوردستان گۆراو کوردستان بە ش بە ش
 کرا. بە تاییبەتی دوا ی جەنگی جیھانی دوو ھە کە کوردستانیان کردە
 چوار پارچە، بەم جۆرە کوردستان بەو بوو یەرە جوگرافیە ی ھە یەتی بوو
 بە شێک لە ژبانی ناو خۆیی و پە یو ھەندی نیو دەوڵەتی (تورکیا، سوریا،
 ئێران، عێراق) بە ھە ش کوردستان تووشی لێک داپچرانی جوگرافی،
 سیاسی، فەرھەنگی، نەتەوەیی بوو کە دوا جار بوو ھۆی شیواندنی
 جوگرافیای سیاسی کوردستان و نەبوونی سنووریکی سیاسی و ھەربۆیە
 ئاسان نیە بە وردی رووبەرە جوگرافیە کە ی بزانرێت دیارە شوێنە کە ی

جوگرافی و جیۆپۆله تیک کاریکی یه کجار زۆر گرنگ له ژيانی رامیاری کوردستان دهکات بۆیه دهتوانین بڵێن میژووی ئهو وڵاته به بهرهمی ئهم فاکتیره دادهنری.

کوردستان ههر له سه دهی شانزیه مه وه هه تا جهنگی جیهانی گۆرپه پانی پێکدادانی هیزه کانی ههر دوو ئیمپراتۆریه تی سه فه وی (ئێران) و عوسمانی بووه، گه وره ترین جهنگی له نیوان ئهو دوو دهوله ته دا رووی دابیت جهنگی (چالديران) له سالی ١٥١٤ ی زایینی بوو، ئه نجامه که شی ئه وه بوو (یه کیتی جوگرافی خاکی کوردستان به ته وای تیک چوو) به شی رۆژ هه لاتی که وته بن دهستی سه فه وییه کان و به شه که ی رۆژئاواشی که وته ژێر ده سه لاتی عوسمانیه کانه وه، دواتریش ئهم به شه دوا ی کۆتایی هاتنی جهنگی جیهانی یه که م و رووخاندنی ئیمپراتۆریه تی عوسمانی، جاریکی دیکه دابهش کرایه وه به شی ههره گه وره ی بهر تورکیای تازه که وت و به شیکی دیکه شی خرایه سه ر سوریا، ئه وه ی که ماشه وه (ولایه تی موصل) له گه ل لایه نه کانی به غدا و به سه ردا، دهوله تی عێراقی ئه مپۆیان لێ دروست کرد، کوردستان بۆ وڵاتانی ئیمپریالی رۆژئاوا دا شوینیکی گرنگی ستراتیژی هه یه، چونکه له وی را (واته له کوردستان) وه ده کری هه ره شه له سنووری خواره وه ی یه کیتی سۆقیه ت و هه ندیک وڵاتی رۆژئاوایی ئاسیا به وه ی ناوچه ی شاخاوی کوردستان و په یوهستی سنووره که ی به دهوله ته داگیرکه ره کانه وه وای

کردووو به تاييه تي له پووي بهرگرييه وه شويننكي گرينگ ييت و بۇ
 مه به ستي تاييه تي دوژمنان به كار بهينري، دياره دوژمن نهو شوينه
 شاخاويانه ي به كار هيناوه له پووي ستراتيجي و تهكنيكي سهر بازيبه وه
 دژي نه ته وه يه كي دي، دهوله تيكي دي، دياره هو ي بووني كانزاي
 جوړ به جوړ به تاييه تي نهوت و هه ندئ كانزاي تر هه روه ها تيپه پووني
 مه زنترين دوو روباري رۇژه لاتي ناوه پاست ديچله و فورات كه
 به كوردستاندا تيده په پي بيچگه له دهرياچه كانی تر كه بايه خي نابووري
 گرنگيان، هه يه ته ناهت كي شه ي نيوده وله تي و بيكه نه هه په شه نه م دژي
 نهو، نهو شوينه گرنگه ي كوردستان سهرنجي خه لكي كوردستاني
 رانه كي شا به لام له م دوايي يه داو به تاييه تي لاي داگير كهران بايه خيكي
 يه كجار زوري بووه به تاييه تي كه نه مپو باس هه باسي نهوته، دياره
 زوري ي چاله نهوته كان دهكه ونه سنووري خاكي كوردستانه وه، هه لبت
 شويننكي وه ها كه كورد بۇ خوي دركي پي نه كوردوو له پووي جوگرافي و
 گرنگي سياسي يه وه و سوودي لى وه نه گرتوو بۇ مه سه له كه ي، به لام
 دوژمن زيره كانه شويني جوگرافي سياسي كوردستاني خستوته خزمهت
 خويه وه و كوردستاني له پووي جيوپوله تي كه وه كۆنترۆل كوردوو و
 له پيناو بهر ژه وهنديه كانيدا به كاري هيناوه و نه يهيشتوو به هيچ
 شيوه يه ك كوردستان سنوورنكي جوگرافي سياسي هه ييت.

۲- هو كاري نابووري:

ئابوورى بەشىكى گىرگە بۇ ژۇرخان و سەرخانى دەولەت و ھۆكۈمەتتىكى
 كارىگەرە لەدىارى كىردى پىكھاتەى كۆمەل و سىستەم و پىروىسىسى
 پىشكەوتىن. كوردستان خاوەنى ئابوورىيەكى سىروشتى و كانزايىيە
 سەرەپاي چىرى دارستانى و دەرياچەكانى و شاخەكانى كە زىاتر لەنيوہى
 تۆپۇگرافىيەى كوردستان پىك ھاتوۋە واتە دواى نەوت و كشتوكال
 گەرەتەين كەرتى ئابوورى پىك دەھىنى، سەرەپاي ئەو ئابوورىيە پىگەى
 ئابوورى كوردستان پىگەيەكى كۆنەو كارىگەرى كىردۈتە سەر كەمى
 بەرھەم ھىنان بەھۆى نەبوونى سىستەمىكى ئابوورى جىگىر ئەمەش وای
 كىردۈۋە كە ئابوورى كوردستان سىفەتتىكى تەقلىدى ھەرىگىرىت، دىارە
 ئابوورى كوردستان ۋەك يەك بەپىۋەناچىت ھۆيەكەى دواكەوتوۋىيە
 پىشەسازىيەو ئابوورى كوردستان زىاترا سەر كشتوكال و ئاژەلدارىيە
 چونكە ئەو ئاۋچانەى نەوت و كارگەى پىشەسازى لىيە زىاتر دەكەونە بن
 دەستى دەولەتە داگىر كەرەكانەو، ئەو ھۆيانە وای كىردۈۋە كە
 دواكەوتوۋىيە پەيوەندىەكانى كۆمەلەيتى ئىستى لىبكەۋىتەوۋە چىنى
 پىشەيى و ھۆشيارى لەھەناۋى بەرھەمى خۇمالىدا لەدايك نەيىت، چونكە
 كورد لەلەين دەولەتە داگىر كەرەكانەوۋە دەچەوسىتەوۋە درەنگىرو
 بەئاستىكى زۇر كەمتر لەنەتەوۋەى بالادەست پىش دەكەۋىت، چونكە
 كورد لەلەين دەولەتە داگىر كەرەكانەوۋە دەچەوسىتەوۋە درەنگىرو
 بەئاستىكى زۇر كەمتر لەنەتەوۋەى بالادەست پىش دەكەۋىت، ئەو

ناجیگیری و پەرتەوازە ئابووریە کاریکی خراپی کردۆتە سەر
 کۆکردنەو و یەك نەگرتنی گەلی کورد و چالاکی خەباتە سیاسییەکی
 لەپینا و گەیشتنی بە مافە نەتەواییەکانی گەشەنەکردنی ئابووری دەبیته
 هۆی لاوازی هۆشیاری نەتەوایی و دواتر داڕمانی ژێرخانی ئابووری
 کەواتە دەتوانین بڵێین لە کوردستاندا پیشکەوتن رووی نەداوە لە
 ئابووریدا، بەو پێیە پیشکەوتن روونادات بۆ بیرکردنەو لەدروست کردنی
 یان پێکھێنانی دەولەتیی کوردی.

۳- هۆکاری کۆمەلایەتی:

بەهۆی پشێوی لاوازی باری ئابووری کوردستان و نەبوونی سیستەمیکی
 تۆکمە ی ئابووری یان ئوتارکیکی ئابووری، هەمیشە باری کۆمەلایەتی
 بەر لادان و پەرتەوازەیی کەوتوو و جیگیری بەخۆیەو نەدیو. بۆئەو
 پێکھاتە کۆمەلایەتی خۆی لەو قۆزاخە ئابووریە سەر بەخۆیەدا دروست
 بکات کە کۆمەل تیایدا سیستەمی ئابووری خۆی تیا دروست دەکات و
 لەهەمان کاتدا گەشە ی پێدەدات و دەشیپاریزێت، بۆیە کۆمەلێ کورد
 کۆمەلێکی شل و شیواو و ناجیگیر دەبینرێت و کۆمەلگای کورد نەبوو تە
 کۆمەلایەتی، دیارە ئەوێ ناوچە کوردنشینەکانی پێی دەناسرێت و
 لەو ولاتانەدا نزمی ناستی گەشەکردنی پەیوەندیە کۆمەلایەتیەکانە و
 شیوەی پێکھاتە کۆمەلایەتی کۆمەلگەییە؛ هەر وەك چۆن ئابووری

كوردستان له به شە جيا جياكان وەك يەك نيه ئاوە هاش پەيوەندى
 كۆمەلەيتى لەبە شەكانى كوردستاندا وەك يەك نيه بەھيچ جۆرىك
 ھۆشيارى كۆمەلەيتى بە ئاستى وڵاتە داگیركەرەكانى گەشەى نەكردووە.
 ھۆكەى دەگەپتەو ە بۆ ئەو بارودۆخە نەگونجاو و ناھەموارەى كەچەندىن
 سەدەيە كورد پيیدا دەروا. شەپى بپسانەو سەركوت كردنى
 خويناوى راپەرین و شوپشەكان كۆچ پى كردنى بەزۆر پەرتەوازەو
 دوورخستەو ەى خەيزان و ھۆزى كورد بۆ ناوچەكانى دوور
 لەشارستانىت، كە دواجار بوو ھۆى ويران بوونى وڵات و چۆل بوون و
 دابەزىنى تواناى بەرھەم ھێنان و دووربوونەو ەى پەيوەندى يە
 كۆمەلەيتەكان لەچارچۆپەيەكى پتەو و تۆكمەدا دروست نەبوو ەو
 تويزانەى وەرنەگرتوو كەپى بلىن كۆمەل. كۆمەلەيتى، كۆمەلگەى
 تەواو بەھۆى دوورى كۆمەلەى كورد لەيەكتريەو، ئەو ەش لەژىر
 پيادەكردنى سىياسەتى پەرتكەو زالىە)دا بەرپۆھچوو كە دوژمن
 نەيھىشتوو دوو ھۆز بىن بەيەك و يەكگرتن لەنيو كورداندا دروست
 بپىت، ديارە دواكەوتووى ەو پەيوەندى يە كۆمەلەيتەى كوردستان
 لەسەر پىگەيەكى ئابوورى كۆن و جىگۆپكى دامەزراو، ئەمەش
 سىفەتەى تايبەتى داو بە ئابوورى تەقلىدى كوردستان، واتە ژىرخانى
 ئابوورى پتەو دروست نەبوو ە ھەميشە بەرلەدان كەوتوو، كوردستان
 لەپووى پىكەتەى كۆمەلەيتى و تەنانەت نەتو ەي يەو وڵاتىكى يەكجار

ئالۋزەو بوۋەتە جىڭگەي چەند نەتەۋەيەكى جياجياۋ چەند دىن و
 رىيازىكى جياجيا، ئەۋىش بەھۋى رىڭگەي ھات وچۆڭگەرانى نىۋان ئاسياۋ
 ئەۋروپا ۋا بوۋە ۋاتە ھەندىك لە ھات وچۆڭگەرانە لەبەر ھۋى تايبەتى لە
 كوردستاندا جىڭگىرو نىشتەجى بوون، ديارە (تەۋرىپ و تەۋرىك و
 تەۋرىس كوردنى ناۋچەكانى كوردنشىن ئەۋىش بەھۋى كۆچ پى كوردنى
 كوردەكان لەزىدى خۇيانداۋ نىشتەجى كوردنى نەتەۋەكانى دى
 لەشۋىنيان كەپىكھاتە كۆمەلەيتى و نەتەۋەيەكەي لەنۋو بۆتەي ئەو
 بىانيانەدا لەدەست داۋە بەھۋى جىڭگۆڭرى و رامالينيان نەتەۋانراۋە
 ژيانى بارى ئاستى كۆمەلەيتى خۇيان بىينىن و بىنە كۆمەلگايەكى
 رىڭخراۋو تۆكمە كە بتوانن لەۋىۋە نامادەباشيان تىادا بىت بۆ
 پىكھىنانى دەۋلەتلىكى كوردى، كوردستان بەدرىژايى مىژۋو لەنۋو
 داڭىر كەراندا ئەم دەست و ئەو دەستى پى كراۋە جارىك يۇنانىەكان و
 جارىكى دىكەش ەۋرەب فەرمانرەۋايىيان تىدا كوردوۋە. دەمى تۈركە
 سەلجۇقىيەكان و دەمىكى دىكەش مەغلەكان دەستيان بەسەردا گرتوۋە.
 سەردەمى نەتەۋەكان و سەردەمىكى دىكەش سەفەۋىيەكان و
 عوسمانىيەكان داڭىريان كوردوۋە دۋاى كۆتايى پى ھاتنى دەسەلاتى ئەو
 فەرمانرەۋايانە ھەموويان ۋلاتيان چۆل كوردوۋە بەجىيان ھىشتوۋە
 ژمارەيەكى كەميان ماۋنەتەۋە بەتەۋاۋى جىڭگىر بوون و دواترىش بوون
 بەبەشيك لەدانىشتۋانى كوردستان، ئەمەش بوۋەتە ھۋى شلو شىۋاۋى

پىڭكھاتەي كۆمەلەيەتى كۆمەلى كوردى و كە دواچار بەلاوازی ماوۋەتەوۋە
 بەژىر دەستەيى و كۆيلەتى رازى بووۋە ھەمىشە لەھالەتى بەرگىرىدا
 ژىاۋەو نەتوانراۋە كۆمەلىكى يەكگرتوۋ بۇ پىڭكھىنانى يەككىتى يەكى
 كۆمەلەيەتى سەربەخۇ. يان دروست كوردنى دەۋلەتلىك (ابن خلدون) بۇ
 ئەو ھالەتە دەلى: (لە شارلىكدا كەھۋى زۆى تيا دا بىت يان كۆمەلى
 جياجىاي لەخوگرتىن زەحمەتە بتوانىرئ دەۋلەتلىكى بەھىزى جىگىر
 دروست بىرئىت) سىياسەتى دوژمن ئەوۋە بووۋە كوردلىك دژايەتى كوردلىكى
 تر بىكات و ھۆزىك دژايەتى ھۆزىكى دىكەو ئىمارەتلىك دژايەتى
 ئىمارەتلىكى دى بىكات، بۇئەۋەى لەجەنگدا بن و بىر لەيەكگرتن و
 پىكەۋەژيان نەكەنەۋە. بەپاستى ئەو سىياسەتەى دوژمن لەكوردستاندا
 زۇر زىرەكانە پىادەكراۋەو بەپىۋەچوۋ سەرەپاي ئەۋەش بارى
 كۆمەلەيەتى كورد بەھىچ شىۋەيەك گەشەى كۆمەلەيەتى و مىژۋىيى
 بەخۋە نەدىۋە توۋشى بازدانى لابەلا بووۋە لەكۆمەلگاي خۇى نامۇ
 بووۋە. كۆمەلىكى پاشماۋەيە لەكۆمەلگاي نىمچە دەرەبەگ واتە ھىشتا
 ئەو پەيۋەندىە كۆنە ھەر ماۋەو شىۋە سىستەمىكى كۆمەلەيەتى كورد
 پىك دەھىنئ و لەو سىستەمەدا توۋشى گىژاۋى يان گرىكۋىرەى
 كۆمەلەيەتى كۆمەلگاتى كورد بەدى دەكرىت ھىشتا مانەۋەى پەيۋەندى
 خىلەكى يە كە سىستەمىكى دەرەبەگايەتى لەژىر خۋىۋە شارۋتەۋە ئەو
 پىڭكھاتە كۆمەلەيەتە كە رىۋرەسمى مىژۋىيى ھەيە بەناۋ جەرگەى

كۆمەلگاي كوردەوارىدا شۆرپۆتەۋە شويىن پەنجەكانى بەئاشكرا لەسەر
 ژيانى گشتى گەلى كوردو ھەر تاكىكى كوردىش ديارە بۇ كورد سەر بە
 ەشیرەت بوون واتە ھەستى خىلەكى لەپىشەۋە دىت و لەپىشەۋەى
 ھۆشيارى نەتەۋەى و كۆمەلایەتى و ئايىنىيەتى ئەمەش بارىكى سىلبى
 كردۆتە سەر ژيانى كۆمەلایەتى كۆمەلگاي كوردى كە كۆمەلئىكى
 سەرلېشىۋاۋى سىست و لاۋازى لى دەربچىت و بېتە كۆمەلئىكى داخراۋى
 خۇخۇرو دەرەۋەى خۆى نەبىنىت و لە پرۆسەى گەشەكردنى كۆمەلایەتى
 بى بەرى بىت دوايىش لە پرۆسەى بوون بە دەۋلەت بى بەش بىت.

۴- ھۆزى كورد:

پىكھاتەى كۆمەلگاي كورد پىكھاتەىيەكى خىلەكى و ئالۆزە و لەناو
 چوارچىۋەى سىستەمى دەرەبەگايەتيدا خۆى دەنويىت و پەل و پۆى
 ھاۋىشتۋە بۇ دەرۋونى ھەموو تاكىكى كورد بەرچاوترىن خاسىيەتلىك كە
 لەسىستەمى كۆمەلایەتى كۆمەلگاي كوردى بەدى بكرىت ھىشتا
 مانەۋەى پەيوەندى خىلەكىيە لەسىستەمى دەرەبەگايەتى لەژىر خۆيەۋە
 ەشار داۋە، مانەۋەى ئەو پەيوەندىە كارىكى سىلبى كردۆتە سەر
 كۆمەل و شۆپشى كورد، ديارە ھۆز لەدروست بوونى كۆمەل و ھەرەمى
 دەۋلەتدا رۆلىكى سەرەكى دەبىنى. كۆبوونەۋەى ھۆزەكان لەنيو خوياندا
 كۆبوونەۋەى خويىن و نەسەبەى پىكەۋە گرىدانى ھۆزو سەرۆك ھۆزەكانە.

ھەر ئىسەم پەيۋەندىيە خوينى يەيە كەسىستەمى ھۆز بەرپۈۋە دەبات. لاي
ھۆزى كورد ئىسەم پەيۋەندىيە خوينى يە دروست نەبوۋەۋە بىراي خوينى
لەدايك نەبوۋەۋە لەبنەمالەي ھۆزداۋ كۆپۈنەۋەي خوين و نەسەب پىك
نەھاتوۋە بۇ يەكگرتنى ھۆزەكانى كورد لەنيو خوياندا شيۋەي
(ئىتنگراسيۋنى - يەك نەگرتنى ھۆز)ى ۋەرگرتوۋەۋە ھەمىشە
دووركەۋەتەۋە لەيەكتى لەئارادا بوۋە.

تەنەنت زۆرىنەي ھۆزەكان مىيان بۇ رابەرى بزوئەۋەيەكى كورد كەچ
نەكردوۋە. لەبەرئەۋەي لەھۆزى خويان نەبوۋەۋە يان بەھۆي جياۋازى بىرى
ئايىنى ۋە مەزھەبىيەۋە يان سەر بەسنوۋرى جوگرافىيەي ھۆزايەتىيەكەيان
نەبوۋەۋە ئەمەش گىرژى خستۋتە نيوان تاك ۋ تاكى كورد/ ھۆز ھۆزى
كورد، سەرۋك خىل ۋ رابەرى بزوئەۋەۋەۋە/ ئەمەش واتەي پەرش ۋ
بلاۋى ۋ گىرژىيەك لەپىكھاتەي ھۆزدا دروست بوۋە، ديارە ھۆي ناوخۋى
بارى ھۆز دەگەرپتەۋە بۇ گىرژى ناۋچەكە واتە كوردستان كەناۋچەيەكى
شاخاۋىيە ھۆزى كوردىش بۇ بەخىۋكردنى ئازەلەكانيان كەپىشەي
سەرەكى لادى نشىنەكان ۋ بەتايىبەتى ھۆزەكان، كە لەشۋىنىكى تەسكى
كشتوكا ئىدا ئازەلەكانيان بەخىۋ دەكرد، ئەمەش ۋاي كوردوۋە
كەبەرۋوۋە ۋ بژىۋى ژيانى رۆژانەيان كەم بىت بۆۋەۋەي بەرھەمى
ئازەلىيان زىاد بكات پىۋىستيان بەشۋىنىكى فراۋانە بۇ بەخىۋكردنى
ئازەلەكانيان ۋ بەھۆي سنورپىنى ھۆز لەپىناۋ بەخىۋكردنى ئازەلدا

دەبوو شەپو پىك دادان ئەمەش واى كرد كە ھۆزەكان لەيەك دوربەكنەونەو و گۆشەگىرەن لەویشەو واى كرد كە پىكەتەى ھۆزى كورد بەداخراوى بىننیتەو و ھەر ھۆزىك بىجەنگى لەپىناو سنوورى ھۆزى خۆيدا بۆ پىكەينانى ئەو ئامانجە ئابوورى، ھۆزەكان چەكدارىان دروست دەكرد بۆ پاراستنى سنوورو بەرژەوئەندىەكانيان. ھەتا سنوورى ئاژەلدارى زۆرو فراوان بىت ئەو سنوورى ئەو سنوورى (ھۆز) بەناچارى فراوان دەبوو ئەمەش واتاى جەنگى دەنواند لەنۆ ھۆزەكاندا كە دواچار دەبوو جەنگى درىژخايەن لەنيوانياندا، لىژەدا دەتوانىن دوو ھۆكارى جىاواز ديارى بكەين بۆ دروست نەبوونى رۆحى كۆمەلايەتى و دورو نزيكى تاكەكانى ھۆز لەرەوتى بوون و نەبوونى بەكۆمەل بوونى ھۆزى كورد.

ا- ھۆزى كورد بايەخى بەكشتوكال نەداو بەلكو ھەر بايەخى بەئاژەلدارى داو، كشتوكال كارى زۆر دەوئ و كارى ھەرەوئەزىشى دەوئ كە لەویدا سۆزو ھاريكارى و پەيوەندى پتەو دروست دەبىت كەنەسەب و براى خوینى پىك دىت و لەھەمان كاتدا ھەستى نەتەوئەى و نىشتەمانى بەھىز دەكات.

ب- ھۆزى كورد بايەخى بەئاژەلدارى داو، ئاژەلدارى لەجىگايەكى تەسكدا، ئەمەش ئەو ھەستەى لای كورد دروست كردووە كە (ئىمە دژى ئەوانى ترىن) ھەروەك ئىسماعىل بىشكچى دەلى، ئاژەلدارى

تواناكارى ئەۋەتىپ تىيادايە كەپەيۋەندى پېشېخات لەنىۋان ھۆزەكاندا لەۋشېۋە پەيۋەندىيەنەش كەشېۋە خۇبەخۇيى لىپەيدا بوۋە دەن كەتەنە بىر لەخۇيان و خىزان و ھۆزەكانيان بىكەنەۋە بىر لەشتى تر نەكەنەۋە ئەمەش پىنى دەلىن: (ژىانى سەربەست) ھەروەك ئىسماعىل بېشكچى دەلى، واتە ھەستى پىكەتەن و پىكەۋە ژيان و ھەستى نەتەۋەيى و بىر كەنەۋە لەسەربەستى گەل و يەكگرتن نەھاتتە ئاراۋە بەھۋى بارى ئابۋورى بەرھەمى ئاژەلدەرى.

دىارە ھەمو دەستېۋەردانىكى دەرەكى بۇنىۋ ھۆزۋ سىستەمى ناۋەۋە ھۆزۋ سىستەمى ناۋەۋە ھۆز كەردارىكى فعلى راستەخۇي پىكەتەكەي كەمەرجىكى بىنەپەتتە لەتىگەيشتن لەگەل داگىر كەراندا بەجۇرىكى تر ھۆز دەپتە كۆيلەي ئەۋەتى داگىرى دەكات واتە كۆيلەي ھۆزەكانى تر ئەمەش ئەۋكاتە روودەدات كە نەتوانىت سىستەمى ناۋەۋە بىپارىزىت دژى داگىر كەران، لەم حالەتەشدا ھۆز ناسنامەي خۇي دەدۇرېنىت، ئەۋ كۆمەلەي كەلەۋ بارودۇخە ئابۋورى و كۆمەلەيەتى و رۇشنىبىرىيەدا پىگەيشتۋون و ژيانىان بىر دەۋتە سەربەستى خۇخۇيى و تەنە بىر لە سەربەستى خۇيان دەكەنەۋە بىر لەھۇزايەتى خۇ دەكەنەۋە، كە ئەمەش داخراۋى دروست كەرد واتە (كۆمەلگايەكى داخراۋ) بۇ سەربەستى سەربەستى نىشتەمان دەۋايە تاكى كورد بىبەخشيائە بەسەربەستى بۇ نىشتەمان بەلام لاى كورد / تاكى كورد / ھۆزى كورد / سەروك ھۆز / ئەۋە

بەدى نەكراۋە ھەربۇيە سەربەستى نەتەۋەيى و درك كردن بەسەربەستى
 نىشتىمان ھەستى پىنەكراۋە و سەربەستى نىشتىمان قوربانى
 سەربەستى داخراۋى تاكە كەس و ھۆزكراۋە، كەنەمەش پىرۋەيەكى
 ناۋەۋە بوۋە بۇ كوشتنى ھۆزۈ - ھۆز، ناتەبايى و نارپىكى ھۆز لەو
 درزانەۋە پەيدا بوۋە كە زياتر ناۋچەيى بوۋ / جوگرافى بەرژەۋەندى بوۋ /
 مەملەنئى سەرك ھۆز بوۋ / ئەمەش واى كرد كەرۋلى كۆيۈنەۋە
 يەكگرتن لەدەست بەدەن و ھەلەپەي ئىماراتى بىكەن وەك لەۋەي ھەلەپەي
 دەۋلەت بىكەن يان قەۋارەي سىياسى بىكەن، ھەرەمى پىكەينانى
 سىستەمى دەۋلەتى كورد بەتايىبەتى لەسىستەمى ھۆزايەتيدا ھەرەمىكى
 سەرەۋ خوارە لەسەرەۋ بۇ خوارەۋەيە نەك لەخوارەۋە بۇ سەرەۋە، كە
 ئەمەش دۋاجار واى لىھاتەۋە لەدەۋلەتەۋە بۇ ئۆتۈنۈمى واتە (لە پىرەۋە
 بۇ مەنالى) نەك لە (مەنالىيەۋە بۇ پىرى) وەك لەم شىۋەيەدا دىيارى
 دەكەم:-

ھەرەمى سىستەمى دەۋلەتى كورد (ھۆزايەتى):-

*دەۋلەت..... دەۋلەتى ماد

*ئىمارەت بابان سۆران... ھتد

*كۆمار..... كۆمارى سوور / كۆمارى مەھاباد

*ئۆتۈنۈمى ھەرەسى ۱۹۷۴

*ئۆتۈمى راستەقىنە.....

- حكومتى ھەرىم

ئەو دەستەواژە ھەرمىيە شىرازەى بوون بەدەولەتى تىكداۋە. نەدەشتوانرا يەككىتىيەكى سىياسى لەنىۋان ھۆزەكاندا پىك بىت لەسەر ئاستى سەرۆك ھۆزەكان تەنھا ئەو نەبىت كەسەرۆك ھۆزەكان ملكەچى ھەندىكى تر بوونايە يا ھەندى لەدەسەلاتەكەيان بدايە بەوى تر بۆ سەرکردايەتەكى يەكگرتوو، كەئەمەش زۆر زەحمەت بوو بەھوى سىروشتى پىكھاتەى ناوہوى ھۆز خۆى، مەملانى بەر شتىكى گەرەيە لەنىۋان ھۆزەكاندا لەپىناۋ ناودەركردن و نەسەب و شەرەفدا.. نەتوانراۋە يەككىتىيەكى سىياسى دروست بىت تەنھا لەحالەتلىكدا نەبىت ئەۋىش يەككە لە ھۆزانە زۆر بەھىز بوايە بەۋشيوەيە كە ھەموو ھۆزەكانى ترى بختايە ژىر رىقى خۆيەۋە باجى بسەندايە ملىان كەچ كىرە بۆ سەرۆكەكەى كەئەمەش ھەنگاۋىكى گىرنگە بۆ پىكھىنانى ناۋەند، ديارە سەرۆك ھۆز ھەموو شتىك بوو لەھۆزدا واتە زۆر جار دەبوو رابەرى شۆرشىك يان بزوتنەۋەيەك ئەۋىش لەژىر سىستەمى ھۆزايەتى و ئايىنىيەۋە، ئەم سىستەمە داخراۋە ۋاى كىرەبوو ئەۋانەى دەۋرۋەرى گەر لەپىناۋ خيانەتلىشدا بوايە رادەپەرىن و دوۋى سەرۆك ھۆز دەكەۋتن، سەرۆك ھۆز نەيدەتۋانى سىراتىژى دوور دابىت بەلكو ھەر دەستە و تاقمەكەى خۆى دەبىنىيەۋە بەھوى گىرژى مىژۋىيى و سەرکردايەتى خىلەكىيەۋە بەرامبەر رووداۋەكان ھىچى پىنەدەكراۋ شىكستى دەھىناۋ

زۆرچار دەبوو دەردەستى دوژمنو كەسايەتەكى خۇبەدەستەۋى
 لىدەردەچو، سەرەپاي ئەۋەش بەھۇى دەمارگىرى ھۆزىسەۋە لەنىو
 ھۆزىكىدا كە لەسەرەۋە بۇ خوارەۋە لەخوارەۋە بۇ سەرەۋە ئەۋ
 دەمارگىرى يە چلو پۇپى خۇى دروست دەكرى، واتە تاكىك لە ھۆزىكىدا
 ھىچ نەبوو بەرامبەر سەرۋك ھۆزەكەى بەلام بەرامبەر ھۆزىكى تر
 سەركرەيەك بوو واتە خۇى بەسەركرەيەك و دەسلەتەك دەبىنى لەۋى تر
 ئەۋىش پالپىشت بەھۆزەكەى ھۆزىكى تىرىش ھەمان ھەرم و ھەمان
 بۇچوونى ھەبوو، كە ئەمەش زەمىنەى نىزىك بوونەۋەى لەيەكتى
 ناپەخسىنى لىرەدا پىشەۋايەتىيان رابەرايەتى بەشىۋەيەكى پەرشو
 بلاۋ بوو بوو لەرىى فووكردن بەخۇداۋ لەژىر كاريگەرى ھۆزايەتيدا كە
 ئەۋ شىۋەيە ۋاى كىردوۋە يەكىتى ھۆز دروست نەبىت و نەتوانن بىر
 لەدەۋلەتى كوردى بىكەنەۋە.

۵-بىزوتنەۋەى كورد رۇلى سەركرەدە:

كورد بۇئەۋەى ئەۋەى لەدەستى چوۋە بىسەنىتەۋە ھەستا بەشۇپش
 كىردن لەپىناۋ سەربەخۇى كوردستانداۋ شۇپشيش نەيتوانىۋە ھەنگاۋى
 ستراتىژى بىت بۇ دەستەبەركىردنى سەربەخۇى كوردستان لەنىۋان ئەۋ
 دوۋبەرداشەدا كۆمەلى كورد كۆمەلىكى بىھىزى لاۋازى لىدەردەچو،
 شۇپشەكانى كورد لەنىۋ ئەۋ دوۋ چەمكەدا توۋشى نوشىستى و

ھەستانە ۋە ھاتوۋە چارەسەرى تەۋاۋىيان پىئەنبوۋە بۇ داۋاكارىيەكان يان
 بۇ ھەل ۋە ھەتەكانى مېژوۋ يان بۇ بىنات نانى دەۋلەت، زۆر جار شۆپش
 بەھەر مەكى بەرپا بوۋە بەناچارى چوۋە تە پىشە ۋە بىئەۋەى
 دوۋرونزىكى خۇى لىك بداتە ۋە ئەرئى ۋە نەرىىى خۇى بزانىت، واتە
 بىئىر كەرنە ۋە شۆپش ۋە راپەرنەكانىيان گەرتبۋە ئەستۇ، بەمەش ديارە
 بىزوتنە ۋە كانى كورد لەھەل ۋە مەرجى تايىبەتى خۇياندا نەبوۋن ۋە ئەۋ
 زەمىنەيەش خۇش نەبوۋە يان لەبار نەبوۋە بۇ شۆپش يان بۇ راپەرىن
 واتە بەپىى پىرۇسىنىسى گەشەى كۆمەلەيەتى شۆپش نەكراۋە بەلكو لەژىر
 فشارى دەرەۋەدا بەناچارى دەستكراۋە بەشۆپش ھەرىۋىيە زۆر جار
 شۆپشىكى گەۋرە دەپوكايەۋە، زۆر جار مېژوۋ ھەلى داۋە بەكۆمەلانى
 خەلك كەشۆپش بەرپا بىكەن ۋە لەگەل پەرەۋەى مېژوۋدا ھەلىكەن ۋە لەگەل
 ھەنگاۋەكانى مېژوۋدا بەرەۋ بوۋن بەدەۋلەت بچن، بەلام سەركردە يان
 رابەرى كورد ئەۋ ئامادەباشىيەى تىادا نەبوۋە ئەۋ ھەلە مېژوۋىيەى يانەى
 چارەسەر نەكردۋەۋە گەشەى بەبىزوتنەۋەكەى نەداۋە بەلكو دواكەۋتوۋە
 لەرەۋپەۋەى مېژوۋ، يان سەركردە ئامادەباشى تىا بوۋە بۇ بەرپا كەرنى
 شۆپش ۋە گەرتنە دەستى رابەرايەتى بەلام كۆمەلى خەلك ئەۋ
 ئامادەباشىيەى يان تىدا نەبوۋە كە لەگەل داۋاكارى سەركردەكاندا ھەل
 بىكەن واتە پىئەپى رۋوداۋەكان بېژۋن ۋە دوانەكەۋن لەمېژوۋى بوۋن
 بەدەۋلەت، ئەمەش بەدرىژايى مېژوۋ بوۋە بەنەخۇشىيەكى دەرۋونى ۋە

تووشى كۆمەلگاي كوردى ھاتوۋە وای لى كوردوۋە مەودای بەدەۋلەت
 بوون دوورتىر بېيت و ئالۇزتر بېيت و نووشى شىكستى يە يەك لەدوای
 يەكەكان بېيت، نە سەركرده متمانە بەخەلکان بىكات و نەخەلکانىش
 متمانە بەسەركرده بىكەن و دواجارىش گلەيى و گازندە دەگرنە مېژوو و
 مېژوو تاوانبار دەكەن، واتە (غەدرى مېژوۋىيى) دەكەنە بەھانە كە ئەمەش
 پاساۋ ھىنانەۋەيەۋ خۇگىل كىردنە بۇ ھەلەي سەركردايەتى يان ھەلەكانى
 كۆمەل خۇي.

زۆربەي بىزوتنەۋەكانى كورد لەژىر تىكەلەۋى ئايدۇلۇژى جۆربەجۆر
 كارىگەرى دەرەۋەي ئاۋەزى كوردى بەرپاكران بەھىچ شىۋەيەك مۆركى
 چىنىكى كۆمەلگاي كوردى پىۋە دىار نەبوۋە لىرەشەۋە ھىچ
 ئايدۇلۇژىكى كوردى خاۋەنى چىنىكى تايبەت بەخۇي نەبوۋە بەلكو
 ھەمىشە ئايدۇلۇژەكان لەدەرەۋەي ھەناۋى كۆمەلگاي كوردەۋە دەھاتنە
 ناۋەۋەي ھەناۋى كۆمەلگا، ئەمەش وای كرد كەچارەسەر بۇ بىرىن و
 كىشەكان نەدۇزىتەۋەۋ جۇلانەۋەكان لەۋاقى نامۇ بن و دور بن
 لەكۆمەلگاي كوردى و دواجار خىانەت و خۇبەدەستەۋەدان و بىئومىدى
 لىپەيدا بېيت چونكە چىنىك لەكۆمەلگاي كوردى ھاۋچەرخدا بالادەست
 نىە. ئەمەش بوۋە ھۆي ئەۋەي يەكىتىيەكى سىياسى دروست نەبېت بۇ
 سەركردايەتى خەباتى رىزگارى خوازانە لەپىناۋ دروست كىردى دەۋلەتى
 كوردىدا.

۶-ھۆكاری سەرکردایه‌تی:-

دیاره سەرکردایه‌تی گه‌وره‌ترین رۆل ده‌بینیت له‌ره‌وره‌وه‌ی میژووداو به‌ره‌و پێشه‌وه‌بردنی کۆمه‌لگا بۆ ئامانجه ستراتیژی و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی کۆمه‌ل و له‌وێشه‌وه‌ بۆ هاوپه‌یمانی خه‌لك بۆ بوون به‌ده‌سه‌لات و ده‌وله‌ت. له‌به‌رئه‌وه‌ی کۆمه‌لگای کوردی پرۆسیسه‌کانی یاسای پێشه‌که‌وتنی کۆمه‌لی به‌خۆوه‌ نه‌دیوه‌. دیار بووه سەرکردایه‌تیش له‌و بوویه‌وه‌ تاله‌ به‌ده‌ر نه‌بووه‌و بازدانیش به‌سه‌ر ئه‌و کۆمه‌لگا ترادیسیۆناله‌دا سەرکردایه‌تی تووشی لادان و سه‌رلێشێواوی ده‌کات و په‌یوه‌ندی نیوان سەرکرده‌و تاکه‌ که‌سی کورد دوور ده‌بی‌ت واته‌ ئه‌و په‌یوه‌ندی‌یه‌ رۆحی‌یه‌ دروست نه‌بووه‌.

په‌یوه‌ندی نیوان سەرکرده‌و تاکه‌که‌سی کورد په‌یوه‌ندی‌یه‌کی (سۆز) ی کرچ و کاله‌و نه‌بۆته‌ په‌یوه‌ندی رۆحی نیوان باوک و کوپ یان په‌یوه‌ندی له‌نیوان سەرکرده‌و تاکه‌ که‌سی کورد هه‌ربۆیه‌ که‌ سەرکرده‌ دووچاری رووخان هاتوو شۆرشێک تووشی رووخان هاتوو له‌وێشه‌وه‌ ده‌روونی تاکه‌ که‌سی کورد تووشی بێ ئومێدی و شکست هاتوو و تووشی ئه‌و گرێ‌کوێره‌ی ئه‌و (ناپه‌یوه‌ندی‌یه‌ رۆحی)‌یه‌ بووه‌ که‌ دواجار وای لێ هاتوو تاکه‌ که‌س له‌سه‌رکرده‌ جودا بی‌ته‌وه‌و دووری له‌نیوانیاندا دروست بی‌ت و تاکه‌ که‌س هه‌سه‌له‌ی نه‌بی‌ت شۆرش بکات و دووی

سەرکردە بکەویت، دۆژمنیش ئەو ھەلەى قۆستۆتەووە نەییشتووہ پەيوەندى نىوان تاکە کەسى کوردو سەرکردە دروست ببیت يان پتەو ببیت ھەربۆیە ئەو پردەى نىوانيانى تىک داوہ يان بەھۆى کوشتنو لەسیندارەدانى سەرکردەو دوورخستەوہى شۆپش و خاکی کوردستانەوہ يان بەھۆى مالى کردنى کۆمەلى کورد لەلایەن دۆژمنەوہ بەرامبەر بەشۆپش ئەویش بەھۆى گرىدانى کۆمەلى کورد بەھۆزو ئیماراتەکانەوہ يان بەھۆى سەرۆک ھۆزەکانەوہ (جاش/ شۆپشى چەواشە) دروست بکاتو کە لەو نىوہندەوہ توانیویەتى گورزى کوشندە بوەشینیٹ بەشۆپش و سەرکردایەتى کورد، کە دواجار بئىئومىدى دروست بووہ چ لاى سەرکردەو چ لاى تاکى کورد ئەم بۆ ئەو، سەرکردایەتى لەژىر سیستەمى فیدوالیداو پاشماوہى فیدوالیداو ھۆز بەرپۆەچووہو دیاریشە ھەر سەرۆک ھۆزىک يان سەرکردەى راپەرینیک يان میرى ئیمارەتىک مىلى بۆئەوہى بەرامبەرى کەچ نەکردوہ بۆ بەرژوہەندى گشتى و ھەر کەسە بۆ خوێ سەر بەخوێى خوێ ویستووہو خوێشى بەسەرکردەى کى جیاواز زانیوہو پەيوەندى کۆمەلایەتیکان تىک شکاونو ھەول نەدراوہ سەرکردایەتیکەى یەگگرتوو دروست ببیت بۆ پیکھینانى دەولەتیکى کوردی.

۷- پەيوەندى نىوان تاکى کوردو سەرکردە:

كۆمەل بى سەركرده يەكى ليها توو ناگاته مەرامەكانى و ھەرودھا
 سەركردهش بى كۆمەل ھىچ بايەخى نابىت و ھىچ رۆلىك نابىنىت
 لەكۆمەلگادا، بايەخدارى و پىداويستى سەركرده لەپەيوەندى رۇخى يەو
 پەيدا دەبىت كەتاك و سەركرده پەيمانى رۇخى دەبەستى واتە پەيوەندى
 رۇخى لەنيوان تاك و سەركردهدا بتوانىت رۆلى سەركردايەتى و لەھەمان
 كاتدا دەسەلات بگريتە دەست. پالپشت بەو ھىزەى كە لەكۆمەلەو
 ھەرىدەگريت و كە لەسەر ئەو پەيوەندى رۇخى يەو كە دامەزراو،
 زۆربەى سىستەمى سەركردايەتى لەميژودا بەتايبەتى ئايىنى بەو
 رەوتەدا بەپۆەچوو تا گەيشتوونەتە دەسەلات و دروست كردنى
 دەولەت ئەو پەيوەندى رۇخى يە لای كورد دروست نەبوو لەنيوان تاكى
 كوردو سەركردهدا. ئەويش بەھوى تىنەگەيشتەنى لەو چەمكە دوايش
 بەھوى داپرانى سەركرده لەتاك لەلایەن دوزمنەو ئەو پەيوەندى پىك
 نەھاتوو و نەگەيشتۆتە حالەتى تىكەلاوبوون، زۆرجار ھۆكارى
 دروستنەبوونى ئەو پەيوەندى رۇخى يە لەسەركردهدا بەدەكرى ئەويش
 بەھوى ئەو كە سەركردهى بزوتنەوكان زۆربەيان ھەلىميژووى و
 رۆلى ميژووييان لەبەرچا و نەگرتوو واتە نەبوونەتە جولىنەرى ميژوو بۆ
 بەگەپخستنى كۆمەل لەپىناو گەيشتەنى بەميژوو لەھەمان كاتدا
 نەشيتوانيو رۇخى تاكە كەسى كورد داگير بكات و بىخاتە خزمەت
 مەسەلەكە يەو ھەربۆيە جياوازيەك دروست بوو لەنيوان ناھوشيارى

سەرکردەو گەمژەیی کۆمەل، یان زۆر جار حالەتی وا دروست بوو کە
 کۆمەل ھوشیار بێت و سەرکردە لەو ئاستە ھوشیارییە کۆمەلدا نەبێت
 کە لەگەڵ ھەنگاوی کۆمەلدا بچیت بەرپۆلە ھەمان کاتدا پڕۆسەی بۆ
 پیشەوەرچوونی میژوویی لەیاد کردوو کاریگەری دوژمن بۆ ئەو
 پەيوەندییە کاریگەریەکی بەھیزی ھەبوو نەپەشتوو ئەو پەيوەندییە
 رۆحیە لەنیوان سەرکردەو تاکێ کورددا دروست بێت ئەویش بەھۆی
 لێدانی سەرکردەو دوورخستنەوێ لەکۆمەل و ھێڵی ستراتیژی شۆرش
 یان لەسێدارەدانی سەرکردە کە ئەمەش خۆی لەھەرەسی کۆمەل و
 شۆرشدا بینووەتەو لای کورد. یان پیاوان کردنی کۆمەل بەلایەکی تردا
 کە لادانی کۆمەلایەتی و بێ ھوشیاری دروست کردوو دواجار کۆمەل
 دژی سەرکردە بەکار دەھێنێت و وا دەکات کە کۆمەل لەسەرکردە
 بەگومان بن یان دووی نەکەون یان بێزار بن لێ واتە دوژمن ھەمیشە لەو
 درزەو زۆربەیی شۆرشەکانی کوردی پێکاوەو زیرەکانە ئەم بەرنامەییە
 داپشتووو زۆربەیی راپەرین و شۆرشەکانی بەو تەکتیک و سیاسەتە
 شکست پێھێناوە زۆرجار کۆمەلێ کورد بێ سەرکردە ماونەتەو
 ئەمەش وای کردوو کە زیاتر پیاوان بکریڤ و پەرتەواژە بن و زۆربەیان
 لەبۆتە نەتەوەکانی تردا بتوێنەو یان ببێنە دار دەست و مەسەلەیی رەوای
 خۆیان لەیاد بکەن کە ئەویش دروست کردنی دەولەتە دەتوانین بڵێین کە
 ئەو پەيوەندییە رۆحییە گەورەترین ھۆیە بۆ بوون بە دەولەت کۆی گشتی

ھۆى دروست نەبوونى ئەو پەيۋەندىيە لەم چەند خالانەى خواروۋە
دىارى دەكەين:-

ا-بىمتەمانەى سەرکردە بەكۆمەل و تاكى كورد ھەروھە بىمتەمانەى
كۆمەل و تاكى كورد بەسەرکردە، ئەمىش زۇرجار لەژىر فشارو كاريگەرى
دوژمندا بەرپوۋەچوۋە، بەتايىبەتەش بەھۆى شەكستەينانى شۆپش و
راپەرىنەكانەۋە.

ب-تەنەگەيشتنى (سەرکردە + تاك + كۆمەل) لە مېژوۋ ھەى مېژوۋىي.

ج-تەنەگەيشتنى كورد بەسەرکردەۋە لە (ھەست و نەست) ى دەروونى كە
وەك گەنجىنەيەكە ئەو دوو ئاۋىتەى تىادا كۆدەبىتەۋە واتە كۆمەلى كورد
لەو دوو چەمكە تەنەگەيشتوۋە نەشتوانراۋە لىتى تەبگەن و بىخەنە
خزمەت ئاۋەزو لۇژىك، لەھەمان كاتدا سەرکردەش نەيتوانىۋە دەروونى
كورد بۇ خۆى داگىر بىكات و داخووزىيەكان و ئامانجەكان بېيىكى چۈنكە
ئەو دوو چەمكە ھەيىنەكە بۇ دروست كوردنى پەيۋەندى لەنئوان تاك و
سەرکردەدا ئەۋىش ھەلەدانە بۇ گەيشتن بەدەسەلەت و دەۋلەت.

د-جىاۋازى مېژوۋىي لەنئوان تاك و كۆمەل و سەرکردەدا زۇرجار ھەل
رەخساۋە بۇ سەرکردە كە سەرکردايەتى بگىرتە دەست و رابەرايەتى
كۆمەل بىكات بەلام سەرکردە لەو ئاستەدا نەبوۋە نەيتوانىۋە ئەو رۆلە
بىيىت كە ئەمەش بوۋە ھۆى شەكستەينانى سەرکردايەتى لەنئوان
كورددا، يان كۆمەل بەتاكىشەۋە ئامادەباشى ھەبوۋە بەلام سەرکردە

دركى پىنەنە كىردۈۋە ئەمەش بۈۋەتە ھۆى ئەۋەى پەيۋەندى رۇخى لەنىۋانىاندا دروست نەبىت، يان زۇرجار ھەلى مېژۋىسى رەخساۋە بۇ كۆمەل كە رۇلى خۆى بېيىنېت لەدروستكىردنى سەركىردەۋ دروست كىردنى دەۋلەت بەلام كۆمەل ئامادەباشى نەبۈۋەۋ لاۋاز بۈۋەۋ ھەستى بەلىپرسراۋى مېژۋىسى نەكىردۈۋە ئەمەش ۋاى كىردۈۋە نە سەركىردە دروست بېيىت لەنىۋ رەۋپەۋەۋ ھەناۋى مېژۋوداۋ نە دەۋلەتېش پىك بېت، ئەمەش لەدەستدانى پىرۋسەى بەرەۋ پېشەۋە چۈۋنى خۆى دەنۋىننىۋ دېۋاندنى مېژۋەكەى بۇيە لاي كورد مېژۋو بۈۋەتە تراژىدىيەكەۋ چەند جارىك دۈۋبارە دەبېتەۋە.

ھ-جىيگىر نەبۈۋنى ئايدىۋلۇژىيەكى سەرتاسەرى بۇ كورد نەبۈۋنى سىتراتېژىكى دۈۋر ئەمەش ۋاى كىردۈۋە لەگەل گۇپانكارىيەكانى دەۋرۈبەردا كۆمەلى كورد بىخولىنەۋەۋ دۈۋاجار بۈۋەتە ھۆى بىئۇمىدىۋ ناپەزايى لەخۇۋ دەۋرۈبەر زۇرجار تاكى كورد گەيشتۈتە حالەتى ۋا كە خۇزگە دەخۋازىت كورد نەبۋايە.

۸-ھۇكارى ناخۇ:

دريژەپېدانى پاشماۋەى دەرەبەگىۋ خىلەكى كارىكى كىردۈتە سەر پىكھاتەى كۆمەلەيتى كورد ۋاى كىردۈۋە كە ھەمىشە كورد لەژىر ئەۋ سىستەمە گرژەدا بىيىنېتەۋەۋ چارەسەر بۇ دۇزى خۆى نەدۇزىتەۋەۋ

لېك جيا بوونه وهی چینه کان پهیدا نه بیټ به گویره یه ك كه له گهل گه شهی
هوشیاری نه ته وهی و كومه لایه تی و میژوویسی دا هه لئه كات، به لكو
هه میشه ریسی لادان و تیكشكانی به خووه دیوه به تایبه تی له ناوه وهی
كومه لگای كورد كه بووه هوی په یوه ندی كومه لایه تی له نیو كوردان
دروست نه بیټ و زیاتر له ناو خویدا لیكترازان و بیر له یه كگرتنه وه نه كه نه
ته نها بیر له توله و جهنگ و بهر ژه ون دیه ته سكه كان بكریته وه.

دریژه كیشانی شه پی ناو خو زیاتر كومه لگای كوردی تیك شكاند
كوردستان ئارامی به خووه نه دیوه تا بتوانیټ له نیو خو دا جیگیریه کی
هوشیاری بو خو دی دروست بكات و بیرك له مه سه له كه ی بكاته وه به گشتی
كوردستان له هه موو روویه كه وه گه شه ی نه كردوه. دیاره گه شه كردن و
داواكانی ناوه وه ده توانی فاكته رو فشاری دهره وه بوروژینی و راکیشی
به لای مه سه له ی ده ولت بوونیدا. به لام کاریگه ری دهره وه بو ناوه وه
زیاتر بووه وای كردوه ناوه وه به گرژی بمینیته وه هه میشه هه وله كان
له ناوه وه چاوه پوان بن و ئاراسته ی دهره وه ی له سه ر بیټ وه چاودیرو
بریارده ر به كوردی و به كورتی ناوه وه چاوه پوانی دهره وه یه نه مه ش
گه ورتین زیانی له ده ولت بوونی كورد داوه ده توانین هوكاره كانی
ناوه وه بو نه م خالانه بگه ریینه وه.

۱- پەيوەندىيە كۆمەلەيتەكان بەتوندى جياوازى و ناتەبايى پيئە ديارە لەنيو شەپى ناوخۆ ناكۆكيە لاوەكییەكان زیاتر ئەو پەيوەندىيە شیرازەى تىك چووە.

ب- شيوەى ناپەزايى كورد بۆ مەسەلەكەى مۆركى نەتەوہيى دەمارگيرى پيئە دياربوو نەك جولانەوہيەكى ئابوورى كۆمەلەيتەى ئەمەش بەھۆى سەركوتكردى كورد لەلایەن داگیركەرانیەو شيوازی لەناوبردى بزوتنەوہكان و قركردنى كورد لەھەموو روویەكەوہ بۆیە زۆرجار شۆپشەكانى كورد شۆپشیکى تونديان بەخۆو دەبینى جولانەوہكانیش زۆرینەى لەژێر سەركردایەتى (شیخ - ئاغا - دەرەبەگ - مەلا) دا بوو و زۆرجار مەسەلە نەتەوہيیەكەى خستۆتە خزمەت مەسەلەى خوێى ریبازى ئايینیەوہ واتە لەدەستدانى مەسەلە گەرەكە.

ج- نەبوونی خەباتى چينايەتى ئەمەش كاریگەرى ئابوورى و رۆلى سەركردە لەشۆپشەكاندا واتەى نەبوونی ھوشيارى چينايەتى چينەكانى كۆمەلگای كوردى.

د- شۆپشەكانى كورد پەيوەنديان بەیەكەوہ نەبوو و ھەر شۆپشیک لەھەلومەرجى تايبەتى ناوچەيى خۆیداو لەژێر كاریگەرى دەولەتى سەردەستدا بەرپاكراو و ئەمەش واى كردو وەك زۆرجار شۆپشەكان ئەم دژی ئەو بێت. ئەمەش دياردەى پیکەرە نەگونجاندنى ھینايە ئاراوہ.

٩-هۆكاری دهرهوه:

مهسهلهی كورد وهكو كیشهیهکی نیودهولتهی لهسهرهتای سهدهی نۆزدههم سهری ههڵدا، لهسهدهی بیستهمیش دواي شهپری یهکهمی جیهانی لهسهه ئاستی نیودهولتهان بایهخی زیاتر بوو. لهم ماوهیهی دوایدا مهسهلهی كورد گۆپانیکی گهورهی گرنگی لهلایهنی سیاسهتی دهرهوه بهسهه هاتوو لهنیوان ئهو دوو سهده جیاوازه دا مهسهلهی كورد چوو نیو برسی دهولته ئیمپریاله زلهیزهكان بهتایبهتی نههریکا - روسیا - بهریتانیا - فهرهנסا، ههر دهولته لهروانگهی بهرژهوهندی خویهوه سهیری کوردستانی کردوووه لهخزمهت خۆیدا بهکاریهیناوه. ههبوو لهژێر ناوی بهرگریکردن لهنهتهوهیهکی بێدهولت و بهش خوراوو ژێر دهستو داردهستی ناوچهکه وهك وههقهیهکی سیاسی مهسهلهی کوردی بهکارهیناوه، ئهوجا لهدیدي ئایینی و ئاینزاییهوه یاریان بهمهسهلهی كورد دهکرد. ئهم بهرژهوهندیانه بهتایبهتی لهکیشهی ههردوو سیستهمی جیهانی (سهرمایه داری -سوشیالیستی) بهزهقی دهرکهوتن، کوردستان کرایه گهیشتن به مهرامهکانیان و تا بتوانن لهوهیوه بهرژهوهندییهکانیان بپارێزن و بگهنه ئامانجی سیاسی خویان. ههروهها لهلایهکی ترهوه دهولتهانی ئیمپریالی هانی سیاسهتی شوڤینیانیهان دها دژی گهلی كورد لهو ولاتانهی رۆژهلاتی ناوهراست لهلایهکی تر دهست تیوههرانی بیگانهیان دهکرده بههانهیهك بۆیه زیاتر مهسهلهی كورد

ئالۆز بوو كرا بە كیشەى نىو ئەو دەولەتانه و لەژێر چاودىرى هاوپەيمانى ئيمپىريالى كە جولانەو دەى كوردو مەسەلەكەى سەلاوازى و بى چارەسەر ماپەو. ئيمپىريالىزمى جيهانىش ئەو دەى گەرەك بوو ھەروەھا دژى سەر بەخۆى كوردستان و دروستبوونى دەولەتى كوردى بوون لەناوچەكەدا چونكە بەرژەو دەندى ئەوان و داگیركەران لەدەبەشكردنى كوردستان! بوو ئەك لەيەك پارچەيیدا ھەربۆيە مەسەلەى كورد درێژەى كیشاو زیاتر پیاوان كرا بەچەند ئایدۆلۆژىيەكى ترەو، بەھۆى گۆرانكارىيەكانى ناوچەى رۆژھەلاتى ناو پرست مەسەلەى كوردیش تووشى گۆران بوو زیاتر بەرەو گەڕابوون و ئالۆزى چوو، واتە دواى ئەو دەى كە دەولەتانی داگیركەرى (راستەوخۆ - ئاپاستەوخۆ) بەرژەو دەندیەكانیان لەگەڵ دەولەتانی ئيمپىريالى دەگوێزایەو بۆ لایەنىكى دى ئيمپىريالى ئاوەھاش مەسەلەى كورد بەرەو ئاقارىكى دى رێى دەنا، واتە بەرەو رۆژگارێكى ناديار كەھەمیشە دەكەونە بەر ھەر پەشەو گۆرەشەى دەرەو و ناو دەو كەسیاسەتى (پەرتكەو زالبە)ى بەسەردا جیبەجێدەكرا، واتە كوردستان لەناو دەو تووشى خوین داچۆرانیكى دووردرێژ دەبوو، جولانەو دەى كوردیش لەئاستى ئەو سیاسەتە نىو دەولەتییەدا نەبوو كە چارەسەریكى پێییت بۆ مەسەلەكەى ھەربۆيە دەكرانە كەرەستىەك بۆ ھینانەدى ئامانجەكانیان كە لەژێر دروشمى هاوپەيمانى ئيمپىريالى بەرپۆ دەچوو، ئەوجا ھینانە ناو دەو دەى چەند

ئايدۆلۆژىكى نامۇ بۇ ناوۋەۋەي كوردستان بۇ پىكەيىنانى قەلەمپەۋەي
 خۇيان و دواچار لادانى كورد لەمەسەلەكەي كە واى لىكرد كورد جارىك
 ئەملا بگرى و دژى ئەولا بىت و جارىك ئەولا بگرىت و دژى ئەملا بىت
 تەنانەت ھەندى بزوئەۋەي كوردى دژايەتى جولانەۋەي
 رزگارخوۋايشيان دەكرد، ئەم سياسەتە واتە سياسەتى دووفاقى
 (ازدواجىە)ى داگرىكەرو بەتايىبەتى ئىمپىريالىزم كارىگەرىي زۆرى كرده
 سەر مەسەلەكەي. دواى گەشەكردنى جولانەۋەي كوردو گرژى پەيوەندى
 نىو دەولەتان بەتايىبەتى دواى جەنگى ساردو رووخاندنى سىستەمى
 سۇشپالىستى سۇقۇت بەتايىبەتى دواى راپەرىنى بەھارى ۱۹۹۱
 مەسەلەي كورد ھاتەۋە سەر شانۆو كورد جارىكى تر بەجىھان
 ناسرايەۋە. كوردىش بەئاگاھات و سياسەتى ئىمپىريالىزمى ناسى و
 كەۋتە كۆكردنەۋەي مالى خۆى بۇ ھىنانەدى مافەكانى، بەلام جارىكى تر
 دەولەتە زلەيزەكان بەرژەۋەندىيان خستەۋە گەرپ پەيوەندى نوپيان
 لەنىوخۇدا بەست ئەو ئال وگۇپانە واى كرد كەھەمىشە بەرژەۋەندى كورد
 ۋەلا بخرىت و ھەمىشە كوردستان بخرىتە تۇرى ئەو بەرژەۋەندىيەۋە كە
 دەولەتان بۇ خۇيان رسيويانە راستە وخۇيان ناراستە وخۇ، ديارە دەبىت
 لەنىو ئەو مەملانئ و بەرژەۋەندى و گرژىيەدا كورد ھەول بدات خۆى لەژىر
 فشارى دەرەۋە دەرەپەنئ و خۆى وا لىبكات كە دەولەتان دان بنىن

بە مافەكانىدا، قەوارەيەكى رامىياري پىك بھىنن، لىرەدا دەتوانىن بەچەند خالىك ئەو ئامانجە بېيىكىن:-

ا- پتە وكردىنى بەرزە وەندىيەكان لەسەر ئاستى دىپلۇماسى و سياسى، ئەويش لەسەرشانى مەسەلەى كورد نەبىت.

ب- دارشتنى ستراتىژىك بۇ رووبەروو بوونەوەى ھەر مەترسىيەك لەلايەن دەولەتە زئەيزەكان و دەورو بەرەو.

ج- كۆكرىدەوەى ھەموو دەنگەكانى دەرەو بۇ چارەسەر كوردنىكى ديموكراتيانە و ئاشتىيانە بۇ كىشەى كورد لەرىگەى ھەموو پارت و گروپەكانى كورد و غەيرە كورد بۇ مەسەلەى كورد و كوردستان.

د- لەبەرچا و گرتنى ھەلى مېژوويى و مامەلە كوردنى كورد و لەگەل ھەلى مېژوويى داو لەدەست نەدانى مەسەلەكەى.

ھ- سياسەتى دەرەو بەھىچ شىوہيەك لەبەر نەكرى و حساباتىكى وورد و تايبەتى بۇ بكرى.

و- ھەولبدرىت پەيوەندىيەكانى كۆن روون بكرىتەو بۇ كوردنەوەى ئەو گرىكويرانەى كەچەند دۆستىكى كورد ھەندى لەو ولاتان تىي كەوتوون ئەويش بۇ پتە وكردىنى مەسەلەى كورد جاريكى دى و لىك نزيك بوونەو پەيدا بېيت.

سەرچاۋەكان:

۱- جوگرافىيە كوردستان / عەبدوللا غەفور - چاپى دووھ - سەيماڭى
۲۰۰۰

۲- ئەم ھۆكارانەى مەسەلەى كورد پىك دىنن / لازار رىيف / ھەرگىرانى
سەد عبداللە / بى مىژوو.

۳- كوردو شوپش و ھەلى مىژويى / ھوسەن مەمەد عەزىز / چاپى دووھ
۲۰۰۰

۴- كوردستان مستعمرة دولية / اسماعيل بيشكىچى / ترجمة زهير عبدالملك
۱۹۹۸

۵- پىكھاتەى كۆمەلگاۋ چەمكى دەسلەت / رەھىم سەيىر / گۆقارى نىقار /
ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۰۰

كۆمەللى مەدەنى لەبەر رۇشنايى چەمكە جياوازەكاندا

بە كۆمەل بوون خۇي لە خۇيسدا 'ئاومزىيە، ھەرەكە چۆن رىزگرتتى كەسانى دى، ۋەزىفەيىكى ئاكارى و مەقلانىيە. ئەو بۇچوونە رۇشنگەريە، بالاترين ئاكار لەخۇ دەگرئى بەپئى بۇچوونى (ئادەم فيرگسون Adam Fergus ۱۷۳۳-۱۸۰۶) كۆمەللى مەدەنى، لاي فيرگسون، ۋەك كارىكى پىشكەوتنە لە مندالىيەۋە بۇ ھەرزەكارى، يان لە (الخشونە- رەقىيەۋە Rudeness كە ئەۋەش وشەيەكە سەلبى نىيە. لاي فيرگسون) بۇ مەدەنىيەت (Civilization)، بەرژەۋەندى خەلكان پىۋىستە لە بەرژەۋەندىيە گىشتىيەكاندا ئاشكرا بىكرىن، ئارەزوۋى جياۋوونەۋە لە كۆمەل مەيلىكە بۇ دارمانى خۇ، ئامۇزگارى پىۋىست ئاكات كە سەپىنراۋ بىت يان بە ئازار بىت، يەكسانىش لە ھەلس و كەۋتدا لەگەل كەسانى تر بە بەزەيى ھاتنەۋە نىيە بەلكو چاكەيەكە پئى ھەلدەستىن بۇ خۇمان.

(رۇسۇ) ۋاي بۇ دەچىڭ كە كۆنترىن كۆمەلى تاك و سىروشتى كۆمەلى خىزانە، مىندالان پەيۋەستىن بە باوكيانەۋە، لەبەرئەۋەى ئەۋان پىۋىستىيان پىئەتەى لە پىئاۋ مانەۋەياندا ئەم پىۋىستىيەش، كۆتايى پىدەت ھەروەھا لەگەلىدا پەيۋەندىە سىروشتىيەكانىش نامىنى، ئەگەر بەردەۋام بوون لە مانەۋەداۋ بە يەكگرتويى دۋاي ئەۋە ئەۋ مانەۋەيە مانەۋەيەكى سىروشتى ناپىت، بەلكو ئىرادەيى دەبىت، لىرەشدا خىزان دەبىتە خىزان بەپىئى پەيمان، ئەم سەربەستىيە ھاۋىەشە ئەنجامى سىروشتى مۇۋقە، خىزان يەكەم شىۋەيە بۇ كۆمەلە مۇيىيەكان، سەركردە شىۋەى باوك ۋەردەگرى و گەلىش شىۋەى مىندال ۋەردەگرى، كاتى بە يەكسانى و بە سەربەستى لەدايك دەبن، ۋازناھىنن لە سەربەستى خۇيان، تەنھا لە پىئاۋى بەرژەۋەندى خۇياندا نەبىت. ئا بەۋ شىۋەيە گۇيزانەۋە لە حالەتى سىروشتىدا: بۇ حالەتى مەدەنى، لە مۇۋقدا روودەدات. ۋەك گۇرانىك بە ئەلتەرناتىۋىكى غەرىزەيى لە يەكسانىدا. ھەروەھا لە كىردەۋە ئاكارىيەكانىشدا. چەمكى ھىگلىانە بۇ كۆمەلى مەدەنى فراۋانتەرە لەبەرئەۋەى تەنھا پەيۋەندىيە ئابوورىيەكان و پىكھاتە چىنايەتىيەكان پىك ناھىنى، نوي كىردەۋەى ھىگلىانە، كۆمەلى مەدەنى دروست دەكات. ۋەك حالەتتىكى نىۋەند لە نىۋان خىزان لەلايەك و لەلايەكى ترەۋە لەنىۋ دەۋلەتدا، لەبەرئەۋە ھۆيەش چەمكى ھىگل، ھەموو دەزگاۋ پەيۋەندىيەكانى پىش دەۋلەت ناگرىتە خۇ ۋەك (خىزان)

ھىروەك حالەتى كۆمەلى سىرۇشتى لاي (لوك) بەلكو پلەيەكى لە
 پەيۋەندى يەكانى ئابورى بە رىكخستە دەركى يەكانەۋە بەپىي
 رىبازى دەۋلەتى لىبرال ۋاتە كۆمەلى بۇرژۋازى دەۋلەتەكى دەگرىتەخۇ.
 بازىنى كۆمەلى مەدەنى روۋو دەۋلەتەمان دەبات، كەۋاتە ئىمە لەبەردەم
 بۇچونىكداين لە خىزانەۋە دەردەچى بۇ كۆمەلى مەدەنى بۇ دەۋلەت،
 ھىگن دەلۋ (ئەگەر دەۋلەت و كۆمەلى مەدەنىمان تىكەل كىردو ئاسايش و
 پارىزگارى مولكايەتى تايىبەتى و سەربەستى كەسايەتىمان بۇ دايىن كىرد
 بەرژەۋەندى تاكەكان دەبنە ئامانچ كە لە پىناۋىدا كۆبۈنەتەۋە،
 ھەموۋش ۋا خۇ دەردەخەن كە قورىانى دەدەن لە پىناۋ بەرژەۋەندى
 ھەموۋدا، ھەموۋ درۇ دەكەن، لەبەرئەۋەى كەس خىرى گىشت ناۋى تا ئەو
 كاتەى كە لەگەل بەرژەۋەندى يەكانىاندا نەگونجى. پىۋىستە ئەو
 بۇچۈنە، بچىتە نىۋ بابەتىكى سىياسى راست، كە دەگەرپى بۇ خۇش
 گۈزەرانى بەشەر. كۆمەلى مەدەنى دروست نابىت تا ئەو كاتەى كۆمەل
 لەدەۋلەت جىاۋاز نەبىت، ئەگەر دەۋلەت جىاكەرەۋەى خۇى بىت ھەر بە
 خۇ دروست بوۋىت بى كۆمەل ئەو دەۋلەتە دروست نابىت تا كۆمەل
 دروست نەبىت، دەۋلەتەش كۆپى نوۋى بوۋنەۋەى، لە ھەمان كاتەشدا
 كۆمەلى مەدەنى دروست نابىت لە لاۋازى دەۋلەتدا، كۆمەلى مەدەنى
 لەدايك بوۋى ھىزى دەۋلەتەۋە لە پىناۋ بەرامبەركى ئەو ھىزەدايە،
 كۆمەلى مەدەنى ۋاتە سىياسى، ھەروەھا ۋاتى سىياسىش ناگرىتەۋە،

واتای دولەت ھەروھا نادەولەتیش ناگریتەو، بەلام میژووی ھەزی
 کۆمەل بەسەر بەخوویی لەدەولەت دەست پێدەکات لەگەڵ پیشکەوتنی
 ھەزی پەیمان لە یاسای تایبەتدا، جیاوازی لە نیوان کۆمەل و دەولەتدا
 لەویدا نەبێت کە لە نیوان کۆمەل لە ھەروە دەولەتدا بێت، یان دەولەتێک
 لە ھەروە کۆمەل بێت، بەلکو جیاوازییەکە لە نیوان کۆمەلی مەدەنییدا
 ھەروە (مونتیسکو) دەیبینی و جیاوازییەکە لە نیوان کۆمەلی مەدەنییدا
 ھەروە (لوک) دەیبینی، دابەش کردنە وەزیفییەکان دەمیننەو،
 ھەروھا رۆچوونی کۆمەلی مەدەنی لەگەڵ دەولەتدا دەمیننەو،
 گوێزانەو لە کۆمەلی مەدەنی بۆ دەولەت بەشیوەیەکی پلەکی دەبێت،
 لەبەرئەو دەولەت لەناو کۆمەلی مەدەنییدا ھەیە و کۆمەلی مەدەنی لەناو
 دەولەتدا ھەیە. ھیگڵ لە قوناغیکی پیش وەختدا ئەو دەولەتێکە
 دەولەت خێزانیکێ گەرە نەبێت، ھەروھا دەولەتی جیاکردەو لە
 پەيوەندی خێزانی، ھەروھا لە پەيوەندی دینیش جیای کردەو، بەلام
 جیاوازی لە نیوان دەولەت و کۆمەلی مەدەنییدا، خۆی لە خۆیدا،
 سەرھاتی دەولەت، کە لە نەبێت لێکراوی جەدەلیانە پەيوەند پەیمان،
 بەلام کۆمەلی مەدەنی لەسەر بناغە پەيوەندی پەیمان دەست
 پێدەکات، واتە کۆمەلی مەدەنی جیاوازی لە خێزان کە بە پێی پەیمان
 دروست دەبێت، دەولەت ئەو گەوار (قبول) ناکات و نەبێت دەکات،
 ئەمەش جیاوازییە لە نیوان دەولەت و کۆمەلی مەدەنییدا، واتە دەولەت

خۇيىبون دەكات لە كۆمەلى مەدەنىدا و دوايش بەرەو پىشى دەبات، بۇ ناستىكى بەرز، كە لەسەر بناغەي پەيمانى خىزانى و دىنى ھەئناستى، بەلكو لەسەر تاوانى مروف و ئاكارى مروف، ئەویش لە جىاوازی كردنى مروفەو بۇ خىرو شەپ، ئەویش دەولەتە كاتىك كۆمەلى مەدەنى، خىزان نەفى دەكات. واتە خىزم نەفى دەكات، ئەمەش بەھوى پەيمانەو كە كەسانىك دەبىت بۇ ئال و گوپ. كاتىكىش دەولەت كۆمەلى مەدەنى نەفى دەكات بەرھەمى خىزم دىنىتەو بەرھەم بەلام وەك خىزان نا بەلكو وەك كۆمەلىكى ئاكارى كە لە ھەناويدا مافەكانى تاك و ئەرکەكانى ھەلگرتبىت، لىرەدا خوى نادات بەدەست كۆمەلىكەو كە خىرو شەپو بەرزەو ھەندى يەكانىان نەزانن، ھەروەھا پىشتىش نابەستى بە پەيمانى كۆمەلەيە تىان. چونكە خىزان لە ناستىكى نىزدا دەبىنرى و دەبى بەپىئى ئەو پەيمانە كە خوى دەيەوى بەرەو پىش بچىت و خوى بسازىنن لەگەل دەولەتدا، دەولەت لىرەدا ئەو خىزانە نەفى دەكات، چونكە بەرھەمى خىزم دەھىنىتەو بەلام دەيكاتە كۆمەلىكى ئاكارى و كە بزانی ماف و ئەرکەكانى چىيە، واتە دەيكاتە كۆمەلىكى ئاكارى و دەيەنىتە بەرھەم، ئەو كۆمەلەش خوىان لەگەل ھەنگاوى ئەو دەولەتەدا كە ھەردوو لا پىئى رازىن ھەلگىرى ماف و ئەرکەكان دەبن، لە ھەناوياندا و بۇ پىشكەوتنى دەولەت لە كۆمەلى مەدەنىدا وەك ھىزىكى دەرەكى دەرەكەوى وەك دەولەتلىكى فرىاگوزارى دەرەكەوى، لە ھەمان كاتدا وەك دەولەتلىكى

خۇش گوزمرانى كۆمەلەيتى دەردەكەي، كە ھەلدەستى بۇ
وھلامدانەوى پىيوستىيەكان، لە كۆمەلى مەدەنى دروستى دەكەن يان
بۇ وردىيىنى دەريارەي دزايەتيەكانى كۆمەلى مەدەنى لەو قۇناغەدا چەند
ئەركىك دەيىنى:

۱- ئىدارەي كەردنى يەكسانى.

۲- رىكخستنى ئابوورى دژى ھەژاربوون.

۳- پاراستنى ياساۋ سىستىمى ئاسايشى گشتى.

پىشكەوتن و گەشەكەردنى كۆمەلى مەدەنى، خۇي لە خۇيدا ئامانجىكە بۇ
رىكخستنى سىياسى، بۇ كۆمەل دەولەتەش كەرەسەيەك دەيىت بۇ
گەيشتن بۇ ئەو ئامانجە نەك ئامانجىكە يىت بۇي.

كەوابى كۆمەلى مەدەنى ئامانجىكە دەكەيىتە نىۋان كۆمەل و دەولەت، بە
واتايەكى دىكە قەلەمپەويكە بالآتر لە بەرژەۋەندى تەك و نەشكەۋتۇتە
ژىر دەسەلاتى رەسمىش، لىرەدا ئىدى دەولەت مامەلە لەگەل تەك تاكى
خەلەك نەكە، بەلگەۋ كارى بە گروپە رىكخراۋەكانەۋە كە خواستەكانىان لە
چۈرچىۋەي ياسادا دەخەنەپرو (ئەو دوو تايىبەتەندى يە بىنچىنەي
كۆمەلى مەدەنىيە، كە ھەموو شتەكانى دىكە دەگرنەخۇلە پىش
ھەموويانەۋە سەربەخۇيى لە دەولەت و ەك رادەي نىۋان خەلەك و
دەولەت دەردەكەي، ئەۋجا جىياكەردنەۋەكانى دى دەست پىدەكات.

به هاوولاتی بوون

گويزانهوه له کۆمهڵی مهدهنی بۆ دهولەت، خۆی له خۆیدا، گويزانهوهی تاکه بۆ هاوولاتی. هاوولاتی ئەندامیکه له کۆمهڵی مهدهنیدا، ههروهها له خیزانیشدا، بهلام ئەوهی جیای دهکاتهوه وهك هاوولاتی، تیربوون نیه بهلکو توانای لهسەر بریاردان ههیه لهوهی خیر چییه و شەڕ چییه، لهسەر ئەو ئاسته تاك سهربهستی خۆی نادۆزیتهوه له خیزاندا، ههروهها له کۆمهڵی مهدهنیشدا نایدۆزیتهوه، بهلکو تهنها له دهولەتدا دایدۆزیتهوه. تهنها زهبور زهنگیش دهولەت ناپاریزی، بهلکو ئەو سیستمه دهیپاریزی که ههموو ئەو جۆره دیسپلینهی که تاکهکان بریاردهدن لهسەر ئەوهی کامه خیرهو کامه شهپه؟

(سبینوزا) دهلی: (ئەو نزیکایهتیهی که کوپ و کۆیله و هاوولاتی پیکهوه دهیبسهتن، ههریهك بۆ مل کهچی جیوازییهکی زۆر گهوره ههیه، له نیوان کۆیلهو کوپ و هاوولاتی دا. بهو شیوهیه دایدهپرێژێ، که بهرژهوهندی تایبهتی خۆی تێدایه، بهلام هاوولاتی ئەو کارانهی که دهسهلات پێی دهدات و ئەو پێی ههڵدهستێ، له پیناوی بهرژهوهندی گشتی له ههمان کاتدا بهرژهوهندی خوشی، هاوولاتی ئەو کهسهیه که فرمانهکان جێبهجێ دهکات و له ههمان کاتدا مل کهچی یاساکان دهبنێت و ههروهها هاوبهش دهبنێت بۆ پێدانی رێپێدان به یاسا، (بودان) ههنگاوی یهکهمی ئەو تیۆرهی داپشت پێش (هوبن) کاتیک هاوولاتی

كرده (ئەندامى چىنايەتىيە سىياسىيەكان) ھەروھە غەيرە ھاۋولائىيەكانى
 ئەوانەى كە سەر بە ھىچ چىنىكى سىياسى نىن رەعىيەتن لە
 پەيوەندىيەكانيان بە دەسەلاتى رەھاوھە) ئەمەش بە نەفى كردنى (للحق
 الطبيعى) لە سەدەى ناوەرەستدا باو بوو رەك سىستەمىكى راستەقىنە
 كە قەوارەى كۆمەلەيەتى (ھەموو) پىشتەر بووھ لە قەوارەى (كىيان) تاكى
 (بەش) قەوارەى تاك وا لىدەكات كە ماناكەى لە ئەندام يان لە ئەندام
 بوونەوھ پەرە بسەنئ بۆ ھەموو، لە تيۇرى (بودان)دا ھاۋولائى ئەندام نىيە
 لە دەولەتدا، بەلكو بووھ بە نىشتەجئ بوو. بەو شىۋەيە كۆمەلەيەكسان
 دەيئت لە چىنە سىياسىيەكاندا ئەوانەى ئەندامن و ئەوانەى ئەندام نىن
 دەبنە رەعىيەتى گەورەكان، بەشىۋەى تيۇرى جىياۋازى نيوان ھاۋولائى
 لابرا ئەويش بە ناسىيى پىششىنەى كە خاۋەن ئىمتىياز و ھەروھە
 ناھاۋلا تىش شىۋەى يەكسانى پىششىنەى وەردەگرئ بەشىۋەى نەرييەتى،
 ھەروھە يەكسانن لە بەردەم دەولەتدا لەبەرئەوھى رەعىيەتن بۆى، لەم
 حالەتەدا بەرگرى كردن لە ھاۋولائى شىۋەيەك وەردەگرئ كە بەرگرى نەبئ
 لە مافى ھاۋولائى تاك تەنھا (مەدەنىيەت) لەبەرەم دەسەلاتى دەولەتدا،
 بەلكو شىۋەى بەرگرى كردن دەنويئنى لە ئىمتىيازاتە كۆنەكان كە
 ماونەتەوھ بۆ دەستەكان واتە (نبلاء) و (الاكليروس) دوايش چىنى
 سىئەم.

(ھوبىن) ناچىتە خانەى ئەۋەى كە بىرگىرى بىكەت لە ھاۋولاتى، بەلكو ھەنگاۋىك بۇ پىشەۋە دەچى لە ھىزى رىنىسانسدا بەتايىبەت لەلەى (بودان و ماكىاقىللى) لىك داپچىراندنى تەۋا لەنىۋان ھاۋولاتى و مەۋقدا، ئەۋىش بە لىك داپچىراندنى لە نىۋان ھالەتى سىروشتىدا كە (الحق الطبيعى) شىۋەى باۋى ۋەرگىرتى، كە مافى مەۋق بۇگەيشتن بە ئارەزۋەكانى ھەموو شىۋە كەرەسەيەك بەكاردەھىنى بۇگەيشتنى، ھەروەھا لە نىۋان ھالەتى مەدەنىيەتدا كە مەۋق دەگۈزىتەۋە بۇ ھاۋولاتى ۋاتە رەئىيە بەۋەش بۋارى دەكرىتەۋە بۇ ھىزى سىياسى مەدەنى، بۇ پىشەكەۋتن بەرەو ھاۋولاتى نەك لەسەر گەرانەۋە بىت بۇ ئىمتىيازە بەجى ماۋەكان، يان بەپىئى ھەبوۋنى لەنىۋ پەيۋەندى دارەكاندا، بەلكو لەسەر بىچىنەى پىشەكەۋتن بە شىۋەيەكى پەكى بەرەو ھاۋولاتى گىشتى نۆى كە لەسەر ماف و ئەرەكان لە پەيۋەندىەكاندا لەگەل ئەۋانى تىردا، ھەروەھا لەگەل دەۋلەتىشدا، لە ھالەتى لىبارلىدا، يان بازدانى شۇپشگىرانە بۇ يۇتۇپىا كە بەرەمى يەكگرتن دەگەرىنىتەۋە لە نىۋان مەۋق و ھاۋولاتىدا، بەلام لەسەر بىچىنەى كۆمەلەيەتى (نەك سىروشتى) لە ھالەتى دىموكراتى شۇپشگىرى يان كۆمۇنىستىدا.

(رۇسۇ) دەلى (نايىنە مەۋق تا نەبىتە ھاۋولاتى) ئەمەش ۋاتەى تۋاندنەۋەى كۆمەل لە دەۋلەتداۋ تۋاندنەۋەى مەۋق لە ھاۋولاتىدا، جىبابۋنەۋەى كۆمەل لە دەۋلەتداۋ تۋاندنەۋەى مەۋق لە ھاۋولاتىدا،

جیابوونەوێ یەكەم لە میژووی كۆمەڵی مەدەنیدا، جیابوونەوێ یەكەم لە نیوان دەولەت و كۆمەڵدا، دەولەت و ئابووری، بەلام جیابوونەوێ تاك و گۆپینی بۆ هاوولاتی، كە ئەو كەسیكە یان بۆ كەسیك كە ئەو هاوولاتی یەكە، ئەم كیشە یە رووبەرووی هەندێ لە دەولەتە دیموكراتیەكان دەبنەو، كیشە ی گۆزانەو تاكە بۆ هاوولاتی كە وەك قەوارە یەكی ماف دانسی پیاوانی و هەروەها زیندوكردەوێ هزری كۆمەڵی مەدەنی كۆن، لەگەڵ یادنەكردەوێ بەرەمەكانی دیکە، بەلام زیندوكردەوێ كۆمەڵی مەدەنی بە تەنها ئامانجێكە بۆ خوێ نەك هۆكاریك بێت بۆ هێنانەكایە سیستەمیكی دیموكراتی كە ئەوێش جێی خۆپارستە لی، كۆمەڵ مەدەنی لای (مونتسکیو) ئەم شیوێ خوارەو دەگریتەخۆ:

١- بیری یاسا.

٢- جیاوازی لە نیوان كۆمەڵ و دەولەت.

٣- هاوسەنگی لە نیوان دەسەلاتداراندا یان هاوسەنگی لە نیوان هیزەكان لە دەولەتدا.

هێگڵ دەڵێ: (شیکردنەوێ جەدەلی بۆ كۆمەڵی مەدەنی كۆتایی پێهات، كۆمەڵی مەدەنی ناتوانیت ئاوەزو سەرپەستی لەخۆوە دەستەبەر بكات، بۆ ئەمێش هێگڵ پێشنیاری كرد، كە دەولەتیكی بەهیز هەبێت بۆ بە گەیشتن بەو ئامانجە، ویستیشی لە نیوان دەولەت و نیوان هزری

سەرپەستیدا سازکاری بکات، یان بیسازینن، ئەویش لە رینگای دانسی
مولکاپەتی تایبەتی یەوێ کە سروشتیکی دەستوری بەهێز دەگریتەخۆ.

دەوڵەتی نوێ

کۆمەڵی مەدەنی لە کۆی پەيوەندیەکانی تاکە مادیه کانهوێ پەیدا دەبێت،
لە قوئاغیکی تایبەتیدا لە پیشکەوتنی هێزە بەرھەم هێنەرەکاندا، واتە
هەموو شیوێ ژيانەکان بازەرگانی و پیشەسازی دەگریتەخۆ، بۆ
قوئاغیکی دیاری کراو. بەمەش دەوڵەت و نەتەوێ تێدەپەرینن، هەرێمە
سەرەپای ئەوێش دەبێ خۆی جەخت کاتەوێ لە دەرەوێ خۆی وەک
دەوڵەت، لەگەڵ ناوێ وێ خۆی، وەک نەتەوێ، هاوکاری کردن لە نیوان
تاک و دەوڵەتدا، بەشیوێیەکی راستەوخۆ بێ نیوێندی، ئەمەش خۆی لە
خۆیدا هاوکار نەتەوێی یە (بارسون) دەیهوێ نەتەوێ نوێ لەسەر
پینگەیی هاوولاتی دایمەزینن، واتە هاوولاتی یان هاوونیشتمانی
بەسیەتی لە پیناوی لایەنگریدا بۆ نەتەوێکە، کۆمەڵ لە ئەبستکراتیدا
هاوونیشوێ لەگەڵ هزری نەتەوێدا، بەلام ئاراستەکراوێ بۆ ناوێ وێ نە
دەرەوێ، واتە کۆمەڵ دەگەیهینێت بە ئاراستەیی ناوێ وێ واتای نەتەوێ
دەگەیهینن بە ئاراستەکردنی بۆ دەرەوێ کۆمەڵی مەدەنی بەو شیوێ
ناتوانن پۆلین بکری کە تەنھا بێ لە لیک دابەری لە دەوڵەت. لە
راستیدا خۆی هاوونیشوێ لەگەڵ نەتەوێدا، کەواتە کۆمەڵی مەدەنی ئەو
کۆمەڵە نیە کە تەنھا لیک دابەری بێت لە دەوڵەت، شیوێ پەيوەست بوون

كه هيزى بهرهم مهرجى بۆ دادەنىڭ لەسەر پلەيەكى تايبەتى لە
 پيشكەوتنى مېژوويدا كه لەگەل خۇيدا كۆمەلى مەدەنى مەرجىيەتى
 شانوى راستەقىيەتە بۆ مېژوو كه ھەموو جۆرە پەيوەست بوونى مادى
 لە نىوان تاكەكاندا لەسەر ئاستى تايبەتى ۱۶ پيشكەوتنى پيشەسازىيە،
 بەو مانايە دەولەت و نەتەو تەدەپەپىننى كه خۇى بۆ دەرەو ئاراستە
 دەكات، لە شىۋەى دەولەت، كاتىكەش نەتەو رزگارى دەپىت لە
 ناسىنەو ۱۶ ئەندامەكانى بە رۆشنىرى و شوناسى (الائىيە) لە كۆمەلى
 مەدەنى نىزىك دەپىتەو، نەتەوايەتى دەگويزىتەو بۆ شوناسىكى تر لە
 شوناسە بچووكەكان، ئەو شوناسە سەردانەواندن ناپىت، بەلام لە لايەكى
 ترەو بەرزنەكرىتەو بەھايەكى لەخۇى زياترى نادىتتى، مل كه چ بوون
 بۆ پابەندبوون ۱۶ ھەو شىۋەكانى شوناس دەگوپدرى بۆ بەھ، ۱۶ رۆلى
 دەپىت لە دروست كردنى ئايدىۋولۇژىيە نەتەو ۱۶. ھىچ يەكگرتنىكى
 بەزۇر بۆ تاك ناتوانىت بە نەتەوايەتى بوون دروست بىكات، بەھەر
 شىۋەيەك لە شىۋەكانى (مورىس بارس) دەلى (نەتەو بە نىسبەت
 تاكەو ۱۶ گۆل وايە بۆ دار، پەيوەندى لە نىۋانىندا پەيوەندى ئىرادەى
 سەربەست نىە بەلكو پەيوەندىيەكى پىۋىستە ھەستى مېژوويى، ھەستى
 سىروشتى سامى گەوار كردنى پىۋىست، كە ئەمەش ماناى
 نەتەوايەتىيە، ئەو ئاستەى كە (ئاكتون) دىارى دەكات لە نىۋان دەولەت و
 نەتەو ۱۶ تەيدا ئاستىكى پارىزىراو بەلام جىاوازى دەكات لە نىۋان
 ھەردووكياندا، ئەم جىاوازىش ۱۶ دەكات كە دەولەت لەگەل نەتەو ۱۶،

يان زياتر بېت له ناوړه ويدا، جياوازی كردن له نيوان نه تهره و دولته تدا
له لای (ناکتون) وهك نهو جياوازيه وايه له نيوان دين و دولته تدا، هيچ
بواړيك له نيوهندياندا دروست نابيت له كومه لي مه دهنی و له نه تهره ودا،
بیری نه ته و هیی هیچ بواړيك ناهیلته وه بۆ بیری كومه لي مه دهنی،
له بهر نه وهی هیچ جياوازيه ك نابیني له نيوان كومه ل و نه ته وایه تیدا كه
له سهر تاك پیویست ده بی تیکه لي بییت، كومه ل و تاك سهر به سستی
خویان وهرده گرن كاتيك له گهل نه تهره ودا ده گاته نامانچ. به لام له كومه لي
مه دهنی ناراسته كړدای دژ به دولته ده گوازي نه وه بۆ كومه لي
نه ته و هیی (اثنی)، پال پیوه نانی كومه ل دژي دولته، كومه ليكي مه دهنی
له دايك نابيت به لكو به پیچه وانه وه هر كاتيك نه ته ویه کی سیاسي له
هاوولاتی هه بییت نه و كومه ليكي مه دهنی دروست ده بییت و
سهره لده دات، نه مه ش نهك ته نها دهر باره ی دولته، به لكو دهر باره ی
نه ته و ش. ته نانه ت گهر به یهك بگهن و یهك شیوه بن له دوورپانی
میژووی یه كتریاندا، كومه لي نوی یان كومه لي مه دهنی نه ته و هیی یه له
په یوه نديه كانیدا له گهل دولته و نه ته ودا، كومه ليكي مه دهنی له گهل
په یوه نديه كانی به دهره ودا، كاتيك نه ته ویه ك گشت گیره واته ناراسته یه
بۆ ناوړه كومه ليكي مه دهنی ده بی، كاتيكیش كومه لي مه دهنی بهر و
دهره و ده چي ده بیته نه ته ویه کی نوی كومه لي مه دهنی، نه و كاته
دروست ده بییت كه به هوی توانای میژوویی نه دنامه كانیه وه كه
بۆ چوونیان و ابیت كه جیا ببنه وه له دولته، به مه ش ده بیته نه ته ویه کی

نوئى بەھۇي رۆلى نوپۇە كە دەيگىرى و ئايدىيولۇژى نەتەۋەيى (اثنى)
 ھاۋچەرخ داپشتىكى پىش نوپۇەرى ئايدىيولۇژى نەتەۋەيى نى، بەلكى
 بەرھەمى نوئى يە بۇ داپرانى رووكارى مېژوۋىسى (جىھانگىرى) و
 (بەشكارى) (العولمة و التجزؤ) ھەردووكيان سنوورى دەۋلەت و نەتەۋە
 دەبېن و لە دەرەۋە لە ناۋەۋە ئەم ھاۋكىشەيە دەرەچى كاتى
 چۈرچىۋەي سىياسى لەخۇگرت، لە دەۋلەتەنى كە دەگۈزىنەۋە بۇ
 نەتەۋەي نوئى لەبەرئەۋەي لەخۇۋە دروست نابىت، ەك ئەنجام كارى
 پىشەيى و ئابوورى نەتەۋەي نوئى بەلكى ەك كەرەسەيەك بۇ دروست
 كردنى ئابوورى نوئى لە دەۋلەتە ئەۋروپايىيەكان، بەلام ھەندى شوپن ھەز
 ئەو جۇرە پىرۇسىيەسى تيا دروست بوو دۋاي ئەۋەي دروست كردنى
 نەتەۋە بەھۇي دەۋلەتەۋە بەسەرچو، لەبەرئەۋەي ھوشيارى نەتەۋەيى
 بى ئەو دروست بوو (بلسنر) و فەرھەنگى (نەتەۋە دۋاكەۋتۋەكان)ى بۇ
 دانان دەلالەت بۇ ئەۋ نەتەۋەانى كە لە سەرەۋە يەك دەگرن، بەھۇي
 دەۋلەتەۋە، كە رووبەپوۋى ئىستا (كلۇلى خۇي) دەيىتەۋە بە
 محاولەكردنى زىندووكردنەۋەي دەۋلەت بە رابردوۋى نەتەۋەيى و
 رۇشنىبرى كە كاكلى نەتەۋەيى جىگىرە، بەلام ھەندى گەل ھەن كە لە
 (گەلى دۋاكەۋتۋەش دۋا بگەۋى).

سەرچاوەکان:

- ١-تطور النظرة الواحدة الى التاريخ- جورج بليخانوف- ترجمة محمد متجير مصطفى، مراجعة د. وهبة بيروت. بئ ميژوو.
- ٢-اشكالية مفهوم المجتمع المدني- د. كريم ابو حلاوة الطبعة الاولى سورية ١٩٩٨
- ٣-المجتمع المدني دراسة نقدية- د. عريبي بشارة- مركز دراسات الوحدة العربية الطبعة الاولى بيروت ك٢، ١٩٩٨
- ٤-کردستان مستعمرة دولية- اسماعيل بيشكجي- ترجمة زهير عبدالملك ١٩٩٨
- ٥-الفرد و المجتمع- ب بيخوفسكي- ترجمة هندي رياض. الطبعة الثانية/ بيروت ك٢ ١٩٧٨.
- ٦-كۆمه‌لزانى و كورد- فؤاد تاهير سادق- سليمانى ١٩٩٩
- ٧-كۆمه‌لى مه‌دهنى- وه‌رگى‌رانى نه‌بوه‌كه‌ر خۆشناو ٢٠٠٠
- ٨-گۆفارى مه‌ده‌نيه‌ت ژماره (٢ و ٤) سالى يه‌كه‌م ١٩٩٩.
- ٩-گۆفارى نفا‌ر ژماره (٢) هاوینى ١٩٩٨.
- ١٠-گۆفارى نفا‌ر ژماره (٥) به‌مارى ١٩٩٩.

بە مەدەنىي كۆردىنى كۆردەۋارى

بە ھۆي داگىر كۆردىنى كۆردىستان و سەركوت كۆردىنى مەۋقى كۆرد لە ژيئە قورسايى ئامراز و ئايدىيولۇڭىيە جىياۋازەندە، يان لە ژيئە پانەپەستۆي ئايدىيولۇڭى دەرهۋە، كۆردەۋارى تىك شىكا و بى گەشە و گۆپان مايەۋە لە ھەموو روۋيەكەۋە، مەۋقى كۆرد بىيەش بوو نەك تەنھا لە خاكەكەي، بەلكو لە مافە سەرەتاييەكانىشى ۋەك (مەۋق - كۆمەل).

ليزەشەۋە مافى ھاۋنىشتمانى و ھاۋولالتى و مافى جودايىي لىسەندرايەۋە، چۈنكە ئەو رۇئمانەي كە كۆردەۋارىيان قان داۋە ئايدىيولۇڭىيەكى رەگەزپەرستانە و دىكتاتورانەيان بەكاردەھيئا، ئەمە تەنھا كۆمەلى كوردى نەگرتبۇۋە، بەلكو كۆمەلى خۇشيان سەركوت كۆردبوو، ئەمەش بوۋارى بۆرەگەزپەرستى خۇش كۆردوۋ دەركاي دىموكراتى قىل كۆرد، داگىركەران بوۋارىيان بە كۆمەلى خۇيان نەداۋە كە

نزيك بېنەوہ لہ کۆمەلى كورد بۇ ئەوہى شىۋە تىگەيشتنىك روونەدات لہ
 نيوان تاكى داگيركەر و تاكى داگيركراودا، لىزەدا، كورد لہ شارستانىەت،
 لہ كۆمەلى ھاوچەرخ دوركەوتەوہ، واتە دوربوو لہ پىشكەوتنە
 كۆمەلىەتتى و روناكبيرىيەكان، بەوہش داگيركەر سىستەمىكى تۆكمەى
 ھاوچەرخ و كۆمەلىكى سەر بە سىستەمى خۇى مسۆگەركد لہسەر
 شانى كۆمەلىكى تر و لہ خزمەت كۆمەلىكى تردا، واتە بى خواستى
 كوردەوارى كۆمەلى داگيركەر كۆمەلىك دروست بوو لہسەر شانى
 كۆمەلىكى دى، ھەر لہسەرەتاي سەدەى بىستەوہ تا كۆتايى سەدەى
 بىست كوردەوارى تىك شكاو نەبووہ كۆمەل، بە تايبەتى لہبەرەبەيانى
 سەرەلدانى ھزرى نىشتمانى و دەولەتى نەتەوہىدا كە سەدەىەكى
 زىرپىن بوو بۇگەلان، كە بوونە كۆمەل و نەتەوہ و دەولەت، بەلام كورد
 ئەوہشى ھەيبوو لہ دەستىدا و لىى سەندرايەوہ، سىستەمە
 داگيركەرەكان داپچرانىكيان كرده جەستەى بەھاونىشتمانى بوون.
 بەشداربوونى كوردەوارى لہ نىوا كۆمەلدا، ئەو پروسەيە واىكرد
 كوردەوارى ھەنگاوى ئاسايى خۇى نەنى و لہ گەشەكردن بىبەش بىت
 كە گەلان پىيدا تىپەرىن، جا بۇ ئەوہى كورد بىتتە كۆمەل و شان بە
 شانى كۆمەلەكانى دى رىيكات و بگاتە ئاستى ئەو كۆمەلەنە و بىتتە
 كۆمەلىك لہ دەستەى ئەو كۆمەلە دەبىت ھەنگاوى وا بنى كە شايستەى
 ئەوہىت بچىتە نىو كۆمەلى ھاوچەرخ، كە لىنى بىبەرى بووہ و بوونى

خى بىسەلمىنى، خۇھارويشتىنە نىۋو ئەو كۆمەلە ھەر وا ئاسان نىيە، بەلكو خەباتى دىموكراتى و شۆپشى كۆمەلەيەتى دەۋى، ئەو كۆمەلەش، كۆمەلە مەدەنىيە، كە رەنجى چەندەھا سەلەى خەباتى گەلەنە بە تايىبەتى فەيلەسوف و بىرمەندان.. ھتە.

لە سەدەى بىستەمدا: كورد شىۋەكانى پىكھاتى دەۋلەتى لە دەست داۋ لە بارىچو، ئىتر بە ھۆى ھۆكارى دەرەۋە بىت، يان ھۆكارى ناۋەۋە، بەلام لە سەدەى بىست و يەكدا و لە ھەزارەى سىپەمدا كورد كەۋتە نىۋو كۆمەلەى جىھانىيەۋە واتە كەۋتە بەرچاۋان و رىى بۆ كرايەۋە گەشەى خۆى بىكات و لە قۇزاخەى گۆشەگىرىى و دواكەۋتويى بىتەدەرەۋە ۋەك (تاك-كۆمەل-نەتەۋە-لەۋانەشە چۈرچىۋەى سىياسىش) رىگەى خۆى بگىرىت و بەرەۋپىش رىبىكات، كاركرەن بۇ چۈۋنە نىۋو ئەو كۆمەلە، ھەرۋا كارىكى ئاسان نىيە، بەلكو زەحمەتى دەۋى شۆپشى كۆمەلەيەتى ھەمەلەيەنەى دەۋى، مەملانىي دەۋى، خۇراگرى و ئازادى و دىموكراتى دەۋى، شۆپشى روناكبرى دەۋى، بۇ چۈۋنە نىۋو ئەو بابەتەش دەتوانىن لە چەند دەرگايەك بدەين:

كوردەۋارى

كوردەۋارى بە ھۆى بارودۇخى دىموگرافى و جوگرافى و سىياسىيەۋە، بوۋتە كۆمەلەىكى شەق و شېر، ئەو ھۆكارانەى واىكردوۋە كە پىكھاتەى

كۆمەل لى نىوخۇدا دروست نەبىت، كە داروژ بىتتە جىئى دىلخۇشى بۇ بە كۆمەل بوونى كوردەوارى بە گشتى كوردەوارى، لەچىن و تويژە جىاجىكاڭن پىك نەھاتوۋە ھەر بە شەلەلى ماۋەتەۋە، ئەگەر تويژەكانىش جودابوونەتەۋەۋەك شىۋەيەكى سادە ئەۋابە ھەمان شەلەلى لەدايك بوۋە و بەريۋەچوۋە، واتە كوردەوارى بە پىئى قۇناغەكانى پىرۇسىسى، چىنى سىروشتى دروست نەبوۋە ھەربۇيە كۆمەل توۋشى سەلىششيواندنى پىكھاتەى كۆمەلەتەى بوۋە چ لە روۋى دەرۋونى و چ لە روۋى كۆمەلەيەۋە، چونكە ئەو كۆمەلە لە دەرۋەدى خۇى گەشەى كردوۋە و چوۋەتە ناۋەۋەدى خۇى كە ئەمەش بوۋەتە ھۇى تىك شكاندى خۇ لە خۇدا و لە دەرۋەدى مىژۋوش، كە ئەمەش پىرۇسىسى لەدايك بوۋە لە دەرۋەدى مەلانداندا.

لىرەۋە كۆمەلەكى خەپكەشكاۋ دروست بوۋ، لە سەرۋە بۇ خوارەۋە و لە خوارىشەۋە بۇ سەرۋە، كە تاك و كۆمەل ھىچ رۇلىك نابىنن بۇ گەشەى كۆمەل بەلكو زۇرجار دەبنە تىكدەر لە نىو كۆمەلەى خۇياندا، واتە ھەردووكيان لەو چوارچىۋەيەدا بىئەۋەى يەك بگرن لە پىئناۋ خۇياندا دەبنە (دوۋ توخم) دژى يەكدى رادەۋەستىن و يەكتى تىك دەدن، دوايش بوۋەتە داپمانى ژىرخانى پىكھاتەى كوردەوارى لە خۇدا، نمونەى ئەو ھۆزە كوردانەى لە جوگرافىيەكدا دەژيان، ھەمىشە دور يەكتى، كۆشەگىر لە يەكتى، ئەم دژى ئەو دەجوۋلەيەۋە، ئەمەش

رېخۆشكەر بوو بۇ ھۆكاری جوگرافیا كە كار زیاتر بكاته سەریان و زیاتر
لېك دابېرېن و دابەش بېن و خویان تېك بشكېنن (ئیسماعیل بېشكچى)
دەلى:

دیاردەى دورى ھۆزەكان و لېك دابېرانیان لەسەر حسابى بەرژەوەندى
سەرۆك ھۆز وای لە پەيوەندىە كۆمەلایەتى یەكان كرد كە تېك بشكېن و
یەك نەگرن سەرەپای ئەوەش ھۆكاری جوگرافی و دورى نیوان دىكان
وايان كرد كە پەيوەندى و تېكەلۆبوون لەلای تاكەكەسى كورد دروست
نەبیت)، ھیگل راستى كرد كە دەلى (شاخەكان خەلكان دابەش دەكەن،
بەلام دەریاكان و رووبارەكان نزیکیان دەكەنەو لە یەكترى)، واتە
شاخەكان بوونە ھۆى ئەوەى زیاتر (تاك-كۆمەل)سى كورد لېك بترازېن و
دوربەكەونەو لە یەكترى و دواجاریش یەك نەگرن، لەزھنى تاكى كورددا
ھەر ئەو روانینە سادەىەى ھیگل و واقعیەكەى ئیسماعیل بېشكچى
خۆى دەنوینن، چونكە شاخ و بەرزایى و گرد، سنوورېك بۇ دەروونى
كورد دادەنن، كە نابى لەگەل ئەودىو شاخ و گرددا نزیكى دروست
ببیت، یان ناتوانیت نزیك ببیتەو، ئەویش بە ھۆى ئەو بەربەستە
دەروونىەو كە خۆى لە شاخە وینەدارەدا دەببیتەو، ئەمەش كارى
میکانیكى (خېكردنەوەى تاكى لە كۆدا و- كۆى لە تاكداسى وەستاند
واتە تاكى كورد نەیتوانى لە كۆمەلى خۆیدا سوورپى گەشەى ژيانى
پىبگات ھەربۆیە كودەوارى بە (تاك... تاك) مانەو و كۆمەلېكى

تۆكمەيان لەناو خۆياندا پىك نەهینا ئەمەش واتای نەبوون بە (كۆ-
كۆمەل-نەتەو-دەولەت)، كە كۆمەل لە پىكهاىنى چەند تاك و تیرەيەك و
خیزانیك و كۆمەلىك پىك دىت، دەتوانى پىكەو كۆمەلىكى گەورە
دروست بكەن و دواجار دەتوانن بە ھۆى گەشەى ھوشيارى و بوونى
كۆمەلایەتىيان دەولەت دروست بكەن بەلام كورد بە ھۆى دوورى خۆيان
لە كۆمەلەكەيان تووشى نامۆى بەكۆمەل بوون و لیڤرەشەو تووشى
جۆرە وەھمىكى مەزنايەتى بوون یان تووشى شىتى مەزنايەتى (پارانۆيا
Paranoia) كە زادەى پەرش و بلاوى دەسەلاتە، كە دواجار بوو ھۆى
دروست بوونى دەسەلاتى بىستەبالاكان (ھۆزى-پەتیاركى-كلاسیكى..
ەتد) كە چەند سەدەيەكى خایاند لە كوردەوارى و، كوردەوارىشى زیاتر
تىك شكاند و لە (بوون بە كۆمەل)سى بېبەش كرد، تاواى لیڤات
كۆمەلىكى لاواز و گرژ و بىچارە دروست بوو لە دەروەى كۆمەل ئەم
شكست خواردنى كۆمەلایەتىیە وای لە تاكى كورد كردكە متمانە بە
دەروەى خۆى بكات و پشت بە دەروەى خۆى ببەستى، ئەمەش
دوورى دەروونى نىوان تاكەكانى كوردەوارى دیارىدەكات و لە ھەمان
كاتدا برپا نەبوونە بە خو (بۆ بوون بە كۆمەل) دەتوانن ئەو تەگەرانی
بوونەتە ھۆى دواوەتنى كوردەوارى دیاریان بكەین بۆ ئەوەى زیاتر لە
كوردەوارى بگەین، دەتوانن تاكى كورد لە روى دەروونىیەو
شیكەینەو و ئەو تەگەرانی دەست نیشان بكەین، كە بوونەتە ھۆى

ئەۋەى كورد، لە كۆمەلدا خۆى نەبىنئىتەۋە و دورىيىت لە
پەرەسەندەكانى بوون بە كۆمەل.

تاكى كورد

تاك يەكەيەكى مادی كەرەستەيىە لە كۆدا، بە بئى تاك بوونى كۆمەل
مەحال و بئى كۆمەلئىش تاك مەحال دەبيىت، دەتوانىن بلىن كارى
مىكانىكى لەيەكتەر دەكەن، گەر تاك لە دەرەۋەى كۆمەلدا كارىكات،
كاركردنەكەى بۇ خۆى مردىنكە، خۆى لىرەدا دەبيىتە لەمپەرىك بۇ بوون
بە كۆمەلى خۆى. كە زيان دەبەخشى بە كۆمەل لە رووى چەندايەتىيەۋە
زۆرچار لە رووى چۆنايەتئىشەۋە، پىشكەوتنى تاك بە كۆمەلەۋە بەندە و
بە پىچەۋانەشەۋە، لەناو ئەو كۆمەلەدا ململانى سەرەلەدات لە نىوان
تاك و كۆمەل، كە ديارىشە سەرکەوتن بۇ كۆمەل دەبيىت، نەك تاك، چونكە
رئىزەى كۆمەل زۆرتەرە ەك لە رىزەى تاك، گەر تاكىش ەوشيار بيىت،
چونكە تاك بە تەنيا بوونى كۆمەلى ديارناكات، ەروەك ماركس دەلى:
(ەوشيارى خەلك بوونيان ديارىدەكات) تاك لە دەرەۋەى كۆمەلدا، نابيىتە
تاكىكى كۆمەلەيەتى، بەلكو دەبيىتە تاكىكى كلۆل و وشكەلەتو، لە
ەمان كاتدا، واقع بينانە نابيىت و بىركردنەۋەى لە بازنى گۆشەگىرى
تاكى خۇيدا خول دەخواتەۋە و گەر ەولئىش بدات لە كۆمەل بدوئ، لە
دورەۋە ئەوا بئىكەلك دەبيىت، ئەمە لە كاتىكدا كە كۆمەل ەوشيار نەبيىت،
بەلام بەلاى كۆمەلئىكى ەوشيارەۋە ئەوا ئەو تاكە لەوانەيە بيىتە رىگەى
بزاوتىك لە كۆمەلدا، بەلام كۆمەلئىش ئاراستەى ەىلى خۆى پىشان دەدات

و لەو رینگایەوه تاك دەخاتە نیو بازنەى خوێى و لە خویدا دەیهاپێ، واتە دەیکاتە یەكێك لە کۆمەل و کۆمەلى پێدروست دەکات و لە هەمانکاتدا دەیخاتە خزمەتى کۆمەل و بوونی ئەو کۆمەلایەتیەش هوشیاری ئەو تاکە کەسە و ئەو خەڵکانە دیاری دەکەن، لێرەدا مەرۆف یان تاك دەبیته تاکیكى بەرھەم ھێن و چالاک، نەك تاکیكى تەمەل و مشەخۆر و گۆشەگیر و راکردوور ئە کۆمەل، بەم پێیە تاکی دایخراو و دوور، دەچیتە نیو کۆمەل و گشت کۆمەلێك دروست دەکەن.

کە تاك رۆلى تیا دەبینێ لە پیشخستنى کۆمەلدا و پێکھاتە یەكی تەواوی پێ دەبەخشێ و کۆمەل رزگاری دەبێ لە پەرش و بۆلوی خوێى و تاکەکانى خۆى کۆدەکاتەوه لە پێناو کۆمەل و رەگەزەکیدە کە تاکە ئەو تاکەى کە دەبیته تاکیكى کۆمەلایەتى.

ئۆگست کونت (١٧٩٨-١٨٥٧) ی فەرەنسى مەرجە بنەرەتیەکانى سیستەم و ئارامگیری کۆمەلایەتى لە ئیستاتیکای کۆمەلایەتیدا، لە کۆمەلزانى یەکەیدا دەلێ: (مەرجى بنەرەتى بەدیھینانى ئیستاتیکای کۆمەلایەتى بریتىە لە پیکەوه گونجاندنى گشتى ھەموو لایەنەکان).

کۆمەلایەتى کوردەواری

بە ھۆى لاوازی ژێرخان و سەرخرانى کوردەواری یەوه، گەشەى کۆمەلایەتى قوناغى خۆى نەدیوه، وەك کۆمەلایەتى کە پێى بناسرێ، چونکە کۆمەل لە کۆمەلایەتى خۆى نامۆ بووه ئەمەش وای کردووه کە کۆمەلى کورد لە کۆمەلە سەرەتایییەکاندا چەق بەست بیته و بمیشتەوه

بۇ ئەۋەدى سەرخان بەكاربەينىڭ بىرى ئە ئىرخانى داپماۋ بىرىتەۋە و
دوچار بىكاته فاكتەرى دروست بوون، بۇ بوون بە پلان و پرۇسەى
دروست بوونى كۆمەللىكى كۆمەلەيتى، ئەمەش بە گونجاندىن لەگەل
گەشەى سەرخانى (تاك-كۆمەل) لە ھەموو روۋىيەكەۋە، واتا بەپىنى ھەل
و مەرجى تايىبەتى.

كە گۇرانكارى دەپىكى لە كۆمەللىكى دواكەوتودا چوونە نىو كۆمەللىكى
كۆمەلەيتەيەۋە، كە خۇى پىشكەوتنە لە خۇدا، لە كۆمەللىكى
دواكەوتودا زۇرچار گۇپان دروست دەپىت بۇ بىيات نانەۋەى، ھەر نەبى
ئەۋەى لە دەست چوۋە ئەۋىش بەئۇى پەۋشى كۆمەل بۇ ئەۋەل و
مەرجە تايىبەتەى كە كۆمەل تىنى كەۋتوۋە، واتە جەختىكى تايىبەت بۇ
سەر گۇپان، گۇپانى كۆمەل لە بارىكەۋە بۇ بارىكى دى، ئەم گۇپانەش
گۇپانى كاتى دەپىت بۇ ئەۋەى پرۇسەى بوون، بە كۆمەلەيتەى لە
بارنەچى، تا ئەۋ كاتەى وردە وردە پرۇسەى بوون جىگىردەپىت و
كۆمەللىكى كۆمەلەيتەى دادەنرى و سەرلەنوى كۆمەل بىيات دەنرىتەۋە.
لە ھەموو روۋىيەكەۋە، ئەمەش رىگايەكە بۇ پالنان بە رەۋرەۋەى بارى
ۋەستارى دواكەوتوۋ، بۇبەرەۋىپىچشەۋەبردنى كۆمەل و، بوۋزانەۋەى
كۆمەل، لىرەدا كارىكى مىكانىزىمى دروست دەپىت بۇ پەيۋەندى
كۆمەلەيتەى لە نىۋان تاك و كۆمەلدا بۇ بوۋنە كۆمەلەيتەى، واتە ھاپىنى
دوۋ كەرەستە لە يەكتەدا كە ۋادەكات يەك بىگرن، واتە پردى دوۋرى

نیوان تاك و كۆمەل دېرۇخىنى و لە يەكتردا ئاويىتە دەيىت، كە
 پرۇسە يەككى مەزنى بە كۆمەل يەتتى كىردنى كۆمەلە (چەمكى نەركخوۋى
 Functionism) ئەو زانا يانەي كە پىيان وايە، تاك، نەسەقئىكە و يەككىيان
 ئەوى تر راست دەكاتەو، ھەروەھا مەبەست لەم ئاقارە پىويستى زانىنى
 رادەي ئەو تىكچېژانە يىت، كە لە نيوان ئەو سىستەمانەي ژيانى كۆمەل
 ۋەك گشت پىك دىنن، لەگەل بەشى ھەر سىستەمىك پاراستنى بە يەكەو
 بەستراوى ئەو كۆمەلە و لەبەردەوامبوونى يەكئىتەكەي)، لە كۆمەلئىكى
 دواكەوتودا ھەندى ئاستەنگ دىنە بەردەم ئەو سىستەمەي بەدەيئەنەي
 ئەوئەي لى داواكراو، يان ئەوئەي دەيەوئ ھەنگاۋ بۇ پىشەوە بىت، ئەو
 ئاستەنگانە بەرە و رووى دەبنەو، زۇرجار خۇيان لە سىستەمى ئايىنى
 و ئابوورى و ئايدىۋولۇژى خۇيان دەيىننەو، بۇئەوئەي ئەو لەمپەر و
 ئاستەنگانە نەمىنىت، دەيىت سىستەمى نوئ، ئەو بەرەستانە بىناسىت و
 چارەسەريان بىكات. تا ئەو سىستەمە پىشتىوانى پىلان و دانانى
 گۇپانكارىيەكان بىت و بەرەنستكاريان نەكات.

ھەروەك باسما ن كىرد لەبەرنەوئەي كوردەوارى نەبووئە كۆمەلئىكى
 كۆمەل يەتتى چونكە نە تاك خىزمەتتى كۆمەلنى كىردوۋە و نە كۆمەلئىش
 ھەستاوە بە نەركى پىويستى خۇي، بەرامبەر تاك. بە تايبەتتى كە
 دەسەلئىكى تۆكمە بەدىناكرئ، كە يەكەكانى كۆمەل پىكەو گىرىدات،
 لەبەرنەوئەي تاكى كورد، دوورە لە كۆمەل و، كۆمەلئىش، نىرخ و بەھاي تاك

نازانى و، تاكيش ھەمىشە لە دەرھەوى كۆمەلدايە و كۆمەلەيش بە ھىچ نازانى، ئەمەش واتاى دورىەكى لىك تىنەگەيشتن، كە لاوازی ئەركەكان دەرەخات لە نىوان خۆياندا، لەسەرىكى ترەو ئەو دەرەتە نەپەخساوہ كە كۆمەل لەناو خۆيدا و لە ناوكى خۆيدا بىيىتە كۆمەلەيكى كۆمەلەيەتى، داگىركەرى كوردەيش ئەو ھەلەى نەداوہ بە كورد كە كوردەوارى بىيىتە بەشيك لە كۆمەلەيەتى لە ھەمان كاتدائەو بەشە كۆمەلەيەتىيەى خستوتە خزمەت ژىرخان و سەرخانى كۆمەلەى خۆى، بەلام ئەمەش پاسا و نىيە، بۆ ئەوہى كوردەوارى، نەبىيىتە كۆمەلەيكى كۆمەلەيەتى، بەلەكو ھەلىنەىكبوونەوہى تاك لە كۆمەل و بەشدارىكردنى لە پرۆسەى بوونە كۆمەل، بۆ ئەوہى ھەلى بە كۆمەل بوونى كوردەوارى، لەدەست نەچى. دەتوانىن ھۆكەى لەم دیدەى خوارەودا بىيىن:

ھۆى بە كۆمەلەيەتى نەبوونى كوردەوارى

بە كۆمەلەيەتى بوونى كۆمەل، پرۆسەيەكى ھەتمىيە، بۆيەك گرتنى كۆمەل لەناو يەكتردا. واتە كارلىكردنى كۆمەلەيەتى لە نىوان دوو كەس و زياتر لە پىناو قەدەغەكردن يان كەم كردنەوہى مەلەلانى و جىاوازی، ئەوہش شىوازیكە بۆ پىكەوہ ژيان بە ئاشتى لە نىوان تاكەكان و گروپ و كۆمەلەكاندا، يەك لە گەل يەكدى كە پەيوەندىيە كۆمەلەيەتيەكانى نىوانيان لە خۆدەگرن. ئەمەش دەبىيىتە گۆپان لە شىوازی رەوشت و

ھەنس و كەوتيان، بە مەبەستى گونجان لەگەل كەسانى تردا، تاكى كورد
 نەيتوانىيە نە لە خۆى بگات نە لە كۆمەلى خۆى، ھەربۆيە بە زەحمەت
 دەتوانىت يەك بگرن و يەكگرتنىك دروست بىيىت، لەبەرئەوى
 كوردەوارى بە تاكەكانىيەو بەو قۇناغەدا تىنەپەريو، كە چۆن پىكھاتەى
 كۆمەلىك دروست دەبىت ھەميشە لە نيوان تاكەكاي كورددا، ھەستى زال
 بوون ھەيە، ئەم بەسەر ئەوى تردا، بەمەش بە ھۆى ناھوشيارى
 كەسايەتىيان واتە تاكى كورد ويستويەتى كۆمەل بخاتە خزمەتى تاكى
 خۆى كە ئەمەش پىچەوانەى بوون بە كۆمەلایەتىيە، لەبەرئەوى
 (ھوشيارى كۆمەلایەتى گرنكىدانى تاكەكان بۇ ئاشنابوون بە رەوشتى
 كۆمەلەكەيان و بەشداريكردن بۇ لە ئەستۆگرتنى لىپرسراويىتى)، چونكە
 تاكى كورد دەسەلاتى نەديو، لە سەروخۆيەو، ئەو دەسەلاتەشى كە
 ديويەتى لە ماوہيەكى كورتدا تىك چوو و رماو، ئەمەش واتە بە ھۆى
 رەشبىنى تاكى كورد، بەرامبەر دەسەلاتى كورد، تاكەكەسى كورد لە
 كۆمەل جىابۆتەو و خۆى دوورادەگرئ لە كۆمەل، واتە بەشدارنەكردن
 لە بنىاتنانى دەسەلات و بەلكو چاوەپوان كردنى دەسەلات كە لە
 پاشەپۇژدا وا لە تاكەكەسى كورد دەكات، كە دەسەلات بىھيئى و بىبات
 نەك ئەم پىگەى دەسەلات دامەزرىنى و كارى خۆى بكات، لەپروەسەو
 بوونى دەسەلاتدا، خۆ بىننىنەو لە دەرەوى بازنەى دەسەلات و كۆمەل،
 واتە دووركەوتنەو لە دەسەلات و كۆمەل واى لە تاكى كورد كردووە جۆرە

كەسايەتتىك دىروست بىيىت كە بە زەحمەت رۇخى مل كەچ بوون بۇ
 كۆمەلى خۇى يان بۇ تاكە كۆكەلى خۇى ھەبىت، ئەمەش شىۋەى
 گونجان و لەيەك گەيشتن و پىكەو ھەل كىردن دەشىۋىنى و گونجانى
 كۆمەلەيەتى پىك ناھىنى داگىر كەرىش ئەو كارەى بۇ چوۋەتە سەرو زىاتر
 درزى خستۆتە ئەو نىۋەندەو ۋاتە لەتاك و تاكى كورددا و كۆمەل و
 كوردەوارىدا، بۇ ئەۋەى نەبنە كۆمەل و پىكەو ۋىانىكى كۆمەلەيەتى
 دىروست نەكەن، كە پىرۆژەى كوشتنى بەكۆمەلەيەتى بوونە. دىارە
 نەبوونى دەسەلاتىكى گونجا و بۇ كوردەۋارى ۋادەكات كە تاكى كورد
 پەرش و بلاۋبىت و بىر لەيەك گىرتنەۋە نەكەن يان پىرۆسەى بوون بەكۆمەل
 دۋابكەۋى، سىروشتى كەسايەتى كورد ئەۋەى پىۋە دىارە كە ھەمىشە بۇ
 كۆمەلى خۇى مل كەچ ناكات و لىبوردنى نىيە، كە يەكەكە لە
 كىردارەكانى گونجانى كۆمەلەيەتى، كەچى تاكى كورد بۇ دەرەۋەى خۇى
 لىبوردنى ھەيە ۋامادەيە بۇ مل كەچ كىردن كە سىستى و لاۋازى كورد
 دەرەخات بەرامبەر دەرەۋەى خۇى ھۆكارى ئەمەش ئەو روۋداۋە
 مېژۋىيانەيە كە بەسەر كوردەۋارىدا ھاتۋە. بەتايىبەتى چەۋساندەۋەو
 قىركىدن، ۋاى لە تاكە كەسى كورد كىردۋە كە ھەمىشە رەشپىن بىيىت
 سەرەپاى ئەۋەش شىكست ھىنانى شۆپشەكانى كورد جەختىكى تر بوون
 بۇ سەر تىك شكاندىنى كەسايەتى و كوردەۋارى، بىگومان نامۆىى تاكى
 كورد لەۋەدايە، كە نازانىت چەمكى گونجان و لىبوردن بەكاربەيتى، بۇ

خزمەت خۆی، ئەویش لە ئازادی و رادەربەڕین و دیموکراسیەتدا خۆیان بەرجەستە دەگەن، تەنانەت لە پڕۆسەی ئاشتی دەترسێ و نازانی بەکاری بهێنێ چونکە کورد ئاشتی راستەقینەی بەخۆیەوە نەدیوە سەرەپرای ئەوەی کە کورد هەمیشە لە پینا و ئاشتیدا جەنگاوە و قوربانی بۆ داوە، بەلام بۆ نەگەیشتن بە ئاشتی تووشی رەشبینی بوو و بە لایەو نامۆیە لیبۆردن و مل کەچ کردن، کە شیوازیکی عەقلانی و هوشیارییە بە پیویستی نازانی بە لکو بە زۆری دەزانی و بەکەمزانی سەیری دەکات.

بۆیە بە زەحمەت ئەو تیکە لایە دروست دەبێت بۆ هارپینی تاکی کورد لە کۆدا، ئەمەش دەردیکی میژوویی خۆی هەیە کە هەر تاکیکی کورد خۆی بە ئاغا یەك دەزانی، تەنانەت زۆرجار تاك بە ناوی کۆو دەدوێ و کۆش بە ناوی تاکەو دەدوێ، واتە ئەم خۆی بەو دەزانی و ئەویش خۆی بەم دەزانی، کە بیرتەسکی و وشکی عەقڵی پێوە دیارە لە هەمان کاتدا پچر پچرکردنی گوریسی کۆمەلە. کەواتە پەندە کوردیەکە راستە کە دەلێ:

(تۆ ئاغا و من ئاغا کێ جێمان بۆ پاخا)، بە ئاغا بوونی تاکەکەسی کورد، هەر لە میژووییە وەك دیاردە یەکی کۆمەلایەتی خۆی نواندوو، ئەو دیاردە ناشازە، بە هۆی تاکی کوردە و کاریگەریتی لە سەر کەسایەتی تاکی کورد، بلقی کردوو و سەر ئاو کەوتوو، بۆیە تاکی کورد زۆرجار لە ئاخاوتنیدا دەلێ (ئیمە) ئەم (ئیمە) یە پالپشت بوو بە هۆزیک - حزبیك نەك پالپشت بە سەر جەم کۆمەل، یان زۆرجار تاکی کورد لە

ئاخاوتنىدا دەلى (من) ئەم (من)ەى خۇى ئاغايەتى خۇى ديارىدەكات و پالېشت بە خۇىى و دەستەتاقمەكەى نەك سەرجم كۆمەل، لىرەش ئاغايەتى و تىرەىى و باوك سالارى، پىش كۆمەل و كۆمەل ھاتوۋە و لىك داپچرانىكى كۆمەلایەتى دروست بوۋە، لە ژىرئەو پىرۇسە بىستە بالايانەدا، نەك يەكگرتن، ئەمەش وایكردوۋە كە دياردەى دەسەلاتى جىاجىا و پەرش و بلاۋ لای ھەرىكە لە تاكەكانى كۆمەل دروست بىت و لەگەل خۇیدا قايرۇسى كوشتنى ناوكى كۆمەل ھەلگىرى.

مىلانى ئەنىو كوردەوارىدا

مىلانى ھەر لەبەرەبەيانى مىژوۋەۋە، بوۋەتە دياردەىەكى سىروشتى مىرۇف، لەكۆمەل چىن دارو كەسەكاندا مىلانى رۆلى پىشكەوتن و ەقلانىەتى كۆمەل دەبىننى و دەرىدەخات، بەلام مىلانى لەكۆمەلنىكى پەرشوبلاۋ خەرەكە شكاۋدا، رۆلى تىك دەرانە دەبىننى، چونكە ئەو مىلانى يە بىچارەسەر دەبن، بۆ كۆمەل و لەچارچىۋەى مىلانى شەرىفانە تى دەپەپن و جەنگ و كوشتن، جىگەى مىلانى دەگرنەۋە، لەنىو كوردەۋارىدا.

مىلانى دروست نەبوۋ، تا لەسەر بنەمەكانى ەقل و لۇژىك بەرپوۋەبچىت، ھەرەمەكى بوۋە لەپىناۋ بەرژەۋەندى كۆمەلدا نەبوۋە، بەلكو لەپىناۋ (كەسىك - بنەمالەىەك - تاقمىك - حىبىك) دا بوۋە، مىلانى دەبن

پیشکەوتن، پیشکەش بەکۆمەڵ بکات. لەخزمەتی کۆمەڵدا بێت، نەك
 ھەولدان بۆ زāl بوون، ئەم بەسەر ئەوێتردا.
 دیارە تاکی کورد رۆلی مەملانێی نەدیو، لەگەڵ خۆیدا، یان تێی
 نەگەیشتوو، لێرەشەو مەملانێی ناو ناوکی کۆمەڵ و لەپێناو کۆمەڵدا
 پەیدانەبوون، تا بیکاتە چەکیکی عەقلانی و بەکاریهێنێ، کوردەواری
 دووربوو لە مەملانێی لۆژیکانە و ناوخوا بەئکو ھەمیشە مەملانێی بوو
 لەپێناو مانەوای خۆیدا، واتە دژی دەرەوای خۆی پەپرەوی کردوو و
 مەملانێی ناو ناوکی خۆی لەیاد کردوو و فرامۆشی کردوو، کە
 گەرەترین پڕۆسە یە بۆ پێگەیشتنی کۆمەڵ، ھەربۆیە زۆرجار ئەو
 مەملانێیە لەنیو کورددا روودەدەن، یان سەرھەڵدەدەن، توندوتیژی
 بەخۆیانەو دەبینن، زۆرجار دەگاتە جەنگی تەواو، واتە رووبەرپووبونەو
 بەچەك، کە ئەمەش پێگەی دیموکراتی و ئازادی و ئاشتیی دەکوژی.

چەمکی لیبەردن لای کورد

دەمارگیری بەھەموو شایۆھەکی یەو، دەبێت بەر بەسەستیکی
 ئەبستۆملۆژی و کۆمەڵایەتی، لەھەمان کاتدا بەشایۆھەکی ئەرێیەتی
 کار دەکاتە سەر پەيوەندیەکانی نیو کۆمەڵی مەدەنی، کەفرەیی و،
 ھەمەجۆری تەنانەت لێکنەچوونەکانیش دەگرێتەخۆ، سەرپرای ئەوانەش
 دیالۆگ و ئال وگۆرکردنی بیروپراکان لەنیو چینیەکانی کۆمەڵدا، تێك

دەدات، دەمارگیری لە کاکلە کەیدا نەفی کردنی ئەوێترە و زāl کردنی رایە بەسەر ئەوێتردا، کە خۆی لە باوەڕو ئایدیۆلۆژیادا دەبینیتەو، کۆمەڵی بەشەری پێیوێستی بەبلاوکردنەوێ بەهای باوەڕی لێبوردن ھەیە، وەک دیدیکی مەوقایەتی و ئاکاری و گشت گیری، بیری گەوارکردنی ئەوێتر لەھەموو مەیدانیکیدا وەک سایسەت، دین، نەتەوایی، کۆمەڵایەتی.

دیارە لێبوردن یەکیکە لە کردارەکانی گونجانی کۆمەڵایەتی، پرۆسەی لێبوردن، بۆ پاراستنی دۆستایەتی و گونجان و ھاوکاری و ھاریکاری، بۆ پاراستنی باری کۆمەڵایەتی و ھاوسەنگ و لەنگەر راگرتنی ھێزە کۆمەڵایەتیەکانە، دەتوانین بڵێین، پرۆسەی لێبوردن، پێیوێستی یەکی کۆمەڵایەتی و میژووییە، بۆ کوردەواری، بۆ پێک ھاتنەوێ کوردەواری و روخاندنی تەگەرەکان، لێبوردن پێیوێستە بۆ کۆمەڵێک کە بارودۆخی کۆمەڵەکە شپرزە و نالەبار بێت، لێبوردن لای کورد چەمکیکی وشکی بەخۆوە گرتووە، ئەویش بەھۆی ئالۆزی و بێکردنەوێ وشکی کە سایەتی مەوقی کورد، لێبوردن شیوازەکانی کە سایەتی و باری کۆمەڵایەتی بەرەو پێش دەبات و لەوەستان و گرژێ رزگاری دەکات، کورد لێبوردن بەچەمکیکی زۆر قورس دەزانێ و بەتەنازولی دەزانێ، واتە گەر لێبوردنی ھەبێت ئەوا خۆی بەکەم دێتە بەرچاو، ئەمەش ناھوشیاری کۆمەڵایەتی کورد دەردەخات، ھەرۆھا زادە نەبوونی ئەو مەملانێ ژیریە کە کوردەواری پەیی نەبردووە، تاکە کەسی کورد شان ناخاتە ژێر چەمکی

ليئوردن و خۇي لى نادات، لىرەشدا نەبوونى دىموكراتى بوو تە ھۇي
 كوشتىنى پروسەي لىئوردن و رىي لىئوردنى تىك داوہ.
 كەسايەتى كورد كەسايەتەكى تىك شكاوہ و دوژمن فيرى كردوہ كە
 ھەمىشە ملكەچى بىت و بىكاتە داردەستى خۇي، تاكى كوردىش
 بەدرىزايى ئەم مىژوہ شكستە، واى لىئەتوہ، تاكىكى ملكەچى
 لى دروست بىت، بۇ دەرەھى خۇي و دل رەق و سەركىش بىت، بەرامبەر
 كۆمەلى خۇي، واتە دژايەتى كردنى كۆمەلى خۇو نەبوونى لىئوردن
 بەرامبەر بەخۇ.

(ئىسماعىل بىشكچى) دەلى: (كورد لەكاتى داگىر كوردنەكاندا لەلايەن
 دوژمنەوہ مەبدەئى رازى بوونىان ھەبووہ بۇ داگىر كەران، بەلام بۇ پوچەل
 كردنەوہى ئەو داگىر كارىانە ھىچيان نەكردوہ، بۇئەوہى ولاتەكەيان
 بپارىزن، كەواتە سەربەستى تىرەو سەربەستى ھەر تاكىكى نىو تىرەيەك
 پارىزراو بووہ ھەرەھا داگىر كەران دەستيان نەخستوتە نىو كاروبارى
 ئەو ھۆزانە.. دەبىنن كوردان بۇئەوہ مل كەچ بوون و سەريان
 دانەنەواندوہ بۇ داگىر كەران كە بەرژەوہندىان پارىزراو بووہ، تا واى
 لىئەتوہ، كەسەردانەواندن لەپىناو پاراستنى ھۆزىك و كەسانى ھۆزىك
 گەوار (قبول) بووہ لەسەرشانى كۆيلە بوونى نەتەوہيەك(۴).

ھۆزى كورد بەھۇي ئەو سەربەستىيەى دوژمن پىي داوہ، كەبەرامبەر
 خاكەكەى بووہ، لەھەمان كاتدا، رقبەرايەتىيەكىشى داوہتى بۇ

بەرامبەرەكەى واتە بۇ تىرەيەكى تر، چونكە بەخشىنى سەربەستى لەخۇرا
نىيە، بەلكو مەرجى تىدايە، ئەويش سەربەستى و بەرژەۋەندى تىرە و مل
كەچ كىردن و دژايەتى كىردنى تىرەى دى، ئەمەش واى كىردوۋە كە
بەدرىژايى مېژوۋ ئەو رىق و كىنە و دژايەتىيە گەورە بىت و بارى ئاسايى
لىبوردن، لەكوردەۋارىدا بەرژەۋەنەچىت و توندوتىژى بەرامبەر يەكتىرى
هەمىشە جىگەى لىبوردن و دىموكراتى بگىرتەۋە.

هەنگاۋەكانى كورد بۇ پىرۇسەى لىبوردن قورس و گرانن ئەمەش
دەگەرپىنەۋە بۇ نەبوۋنى دىموكراتى و لىك تىنەگەيشتن، دوژمن
سەربەستى ھۆزىكى بەلايەۋە گىرنگىرېۋو، چونكە تۆۋى ناكۆكى
بلاۋدەكردەۋە، تۆۋى رىق و كىنەى بلاۋدەكردەۋە، ھەرەك (ئىسماعىل
بىشكچى) دەلى: (سەربەستى ھۆزىك پىرۇزتر بوو لەسەربەستى گەلىك و
كۆيلەكردنى، ئەمە رەۋشى زۆربەى ھۆزەكانى كورد بوو لەلاى دوژمن)،
كەۋابى لىبوردن و خۇپىكەۋە ژيان و خۇھەلگىردن و خۇگونجاندىن كارىكى
پىرۇزە بۇ كورد، بۇ پىكەپىنەۋەى بەشەكانى كۆمەل. ئەم ھەلە
مىژۋىيەى ئىستا ۋا پىۋىست دەكات، كەلىبوردن و تىكەلاۋبوۋن ۋەك
(جان جاك رۇسۇ) دەلى: (ھىچ كەس قازانچ لەۋە ناكات بەرامبەرەكەى
بخاتە ژىر رىكىنى خۇيەۋە) (۵)، كەۋاتە ئەمە راستى ئەو مەۋقەيە كە
دەبىت لەسەر لىبوردن بژى، تاكو خۇشەۋىستى بلاۋبكاتەۋە، چونكە
مەۋف لەكۆمەلدا دەتوانىت بژى كەلىبوردن و گىفتوگۆى تىدا بىت، ئەم
تىپۋانىنەى ماركس لەنىز چەمكى دىموكراسىيەتدا باسى لىۋەدەكات.

دەسەلات

تاكى كورد، بەدرىژايى مىژۋوۋەكەي، لەژىر دەسەلاتە جۇراوجۇرەكاندا چەوساۋەتەۋە، ھەربۇيە بەچاۋى تر سوتۇقىنەرو داپلۇسىن سەيرى دەسەلات دەكات، ئەمەش ۋەك گرىيەكى دەروونى لاي تاكى كورد دروست بوۋە، ئەم رەشپىنىيە كەتۈۋشى ھاتوۋە بەرامبەر بەدەسەلاتى كوردى لەچەوساندنەۋە دەسەلاتى داگىركەراندا بوۋە، كوردەۋارى، لەژىر فشارى ئەو دەسەلاتانەدا، كۆمەلىكى داخراۋى سەركوت كراۋيان لىدەرچوۋە، كەھەمىشە ترسيان ھەيىت بەرامبەر بەدەسەلات، كورد بۇ خوشى نەيتۋانىۋە سىستەمى داگىركەر بگۇپى، چ لەناۋەۋەو چ لەدەرەۋە، لەھەمان كاتدا نەشيتۋانىۋە شۇپشىكى كۆمەلايەتى، خەباتى پىقبول نەبۇرەۋە لەھەمان كاتدا، كوردەۋارى ھوشيار نەبوۋە، تا شۇپشىكى دى بكات. بىجگە لەشۇپشى چەكدارى درىژخايەن، مەسەلەي دەسەلاتىش بەشىۋەيەكى مىكانىكى گواستراۋەتەۋە بۇ ھىزرى ھەر تاكىكى كوردو لەخۇيدا بەرجەستەي كردوۋە ۋەك ھەر تاكىك پىنى گەۋارەۋ پىادەي دەكات، ئەمەش ۋەك كلتورىك لەدوژمنەۋە بۇي ماۋەتەۋە، ديارە ئەو دياردەيە، ترسناكەۋ زىيان بەدەسەلات و تاكى كورد دەگەيەنىت، كە لەژىر يەك دەسەلاتدا كۆنەبنەۋە بەلكو پەرشوبلاۋېن بەلام بەھەمان دەسەلاتى تاك گەرايى توندېرەۋ دوايش دووركەۋتنەۋەي تاكى كورد لەدەسەلات، واتە دەرکەۋتنى ھىلىكى ۋەھمى لەنىۋان تاكى كوردو دەسەلاتى كورددا،

دوای راپەرین دەسەلات و دوو شیوهی گرتەخۆ:

یه کەم:

بەهۆی راپەرینهوه، توانرا دەسەلاتیکی کوردی دروست ببێت، ئەو دەسەلاتەى وەك پێویستی میژوویی توانی جینگای خۆی بگرت لەنیو دەرەودا، بەلام لەنیوخۆدا تووشی لێك دابەران هات، هەندێ هۆکاری ناوەوە و لەپێناو بەرژەوندیە تایبەتیەکاندا، ئەمەش وایکرد كە ئەو دەسەلاتە پەرش و بۆلەبۆلە و لەژێرەشمالێکدا هەلنەکەن و تاکی کوردی بێ هیوا کرد لە دەسەلاتی کوردی.

دووهم:

تاکی کورد، پێش راپەرین، لە دەسەلات دەترسا. بەلام دوای راپەرین، دەسەلاتی کردە دەسەلاتی خۆی. بەهۆی باری نالەباری جوگرافی و سیاسی کوردستان، ئەو دەسەلاتەى كە کورد خەونی پێوە دەبینی، ئەو دەسەلاتە نەبوو وەك دەسەلاتی كۆمەلانی خەلك، هەربۆیە ئەو بۆشاییە لەنیوان کورد و دەسەلاتی کورددا دروست بوو كە تاكە كەس لەگۆرپانكاریەكان و بەرەو پێشەوچوونی دەسەلاتدا كارنەكەت و کاریگەری خۆی نەبێت بۆیە لێك ترازانیك دروست بوو لەنیوان تاکی کورد و دەسەلاتی کوردیدا.

چارەسەر بۆ ئەو تەگەرەیه دەتوانین لەدوو خاڵدا کوێان بکەینەوه:

۱-دەبىي تاكه كەسى كورد، بكريتەو به به شيك لە دەسلەت، ھەروھا ئەو دەسلەتە پەرش و بلاوانە بگەپنیتەو بۆ دەسلەتە خۆی، واتە بۆ حكومت. ئەوجا دەسلەت بەداتەو بەكۆمەل، ئەمیش لەریگای ھوشیاری كۆمەل خۆیەو، بۆئەوێ ئەو گری دەروونیە پرەوینیتەو كە تاكه كەسى كورد لاى دروست بوو، بەرامبەر بە دەسلەت، كۆمەلەش دەبى خۆی لەو دەسلەتەدا بدۆزیتەو، ئەمەش ھەلیكە بۆ كۆمەل كە دەسلەتە خۆی ھەبیت و ئەوێ پيشوو لى سەندراوئەو بۆى بگەپنیتەو ھەشنايەتى دروست ببیت لەنیوان تاكى كورد دەسلەتە كوردیدا، ئەمەش لەرى پینگە ئابوورى و كۆمەلایەتى و روناكبرىیەكانەو بەدى دى.

ب-لەو روانگەیی سەرەو تاكى كورد شەریعت بە دەسلەتە سەرەو دەدات و لەھەمان كاتدا خۆشى تیا دەدۆزیتەو كە تاكىكە كاریگەرى خۆی ھەبەو، قورسى خۆی ھەبەو، بۆبەرەو پيشەوچوونی كۆمەل، لەھەموو روویەكەو. بۆیە دەبى دریغى نەكات لەو ھەلەى خۆی كە دەولەت یان دەسلەتە سەرەو، دەیداتە دەستی، واتە دەسلەتە خۆبۆخۆ لەخزمەت كۆمەلدا، ئەمەش بەشداری كردنە لە دەسلەتەدا. بۆیە پێویستە لەسەر تاكى كورد ئەو ھەلە میژووییەى ئەمڕۆ لەبەرچاو بگری و بچیتە نیو ئەو دەسلەتەو بەشداری چالاكانەش بكات، لەپیناوی دەسلەتە خەلكدا، لەژێر ھزی پيشكەوتندا.

بۆئەۋەي ديار دەي دەسلەتلى سەركۈتكەر، لەدەرۋونى مەۋلى كورددا
 بېرەيتتەۋە، دەبىي تاكى كورد، كۆپكرىتتەۋە لەژىر رەشمالىكى
 كۆمەلەيتىدا، بۇ بەشدارىكردنەۋەي لەبىياتنانى ئەۋەي خۇي دەيەۋى،
 واتە دەسلەتلى (خۆ- خەلك) ئەۋەش تاكى كەس دەكاتە مەۋلى بەرەم
 ھىنەرۋ دىۋاچار ناچار دەبن بەۋەي پەيۋەندىيە (ئابۋورى -
 كۆمەلەيتى) يەكەنەۋە بىنە ناۋ دەسلەتتەۋە، كە بە بەشىكى خۇيان
 دىزاننۋ ئەۋ ترسە دەرچى لەدەرۋونى كورددا، كە دەسلەت دەسلەتلى
 خەلكەۋ سەركۈتكەر نىيە واتە دەسلەت لەخەلكەۋە بۇ خەلكە.

توماس ئەكۋىنى (۱۲۲۷-۱۲۷۴) (ئەۋەي دۋىپات كىرەتتەۋە كە كۆمەلى
 مەۋلىيەتى لەكۆمەلە كەسانىك پىك دىت بەرىكۋىپىكى دەرژىنۋ مەكەچى
 كۆمەلىك ياساى دادپەرۋەرنۋ لەپىناۋ يەك ئامانچۋ يەك ئامانچى
 ھاۋبەشدا، ھەۋلەدەن لەبەرئەۋە كۆمەل پىۋىستى بەرىكۋىستى
 كۆمەلەيتى ھەيە بەمەبەستى رىكۋىستى دەزگاكەنى ئەۋ رىكۋىستەش
 ھكۈمەتە، بۇيە ھكۈمەت بەپىۋىستىيەكى كۆمەلەيتى دەژمىردىن
 (۶). ماركس لەشىكردنەۋەي ماددىيەكەي خۇيدا بۇ گۇپانى مەژۋى
 مەۋلى جەخت لەسەر ئەۋە دەكات كە ئىنسانەكان بۇ مانەۋەي ماددىۋ
 فىزىكى خۇيانۋ بۆئەۋەي ۋەكۋ مەۋلى دۋبارە خۇيان بەرەم بەيئەنەۋە،
 ناچارن كەبىنە ناۋ پەيۋەندىيەكانى بەرەمەيئەنەۋە، لەتپروانىنى
 ماددى ماركسىدا بۇ شىكردنەۋەي ھۇيەكانى گۇپانۋ ئالۋگۇپى مەژۋى

مرۇف، لەقۇناغىكەۋە بۇ قۇناغىكى كۆمەلەيتى بەرزىرو گەشەكرىدوتى،
كۆمەل خراۋەتە پىش مەرجى بوونى مرۇف.

شۇرشى تاك - شۇرشى كۆمەل

بۇ گۇرانى ھەر سىستەمىك، يان ھەر كۆمەلىك، لەبارىكەۋە بۇ بارىكىتى،
بەشۇرشىكى كۆمەلەيتى دەبىت، ئەمەش بزىنەرى كۆمەلى
مرۇقايتىيە لەبارىكى ۋەستاق ۋەداكەۋتوۋ بۇ بارىكى گەشەكرىدو
بوژاۋە، شۇرشە كۆمەلەيتەكان، لەھەنارى كۆمەلدا لەدايك دەبن،
كەخۇيان بەخواسىتى خۇيان پىئى ھەلدەستى، ئەمەش بەھۋى پەنگ
خواردنەۋە قەيرانە ئابوورى ۋ كۆمەلەيتى ۋ فكريەكانەۋە
سەرھەلدەن، بەھۋى داگىركردن ۋ شىۋاندنى كوردەۋارى، لەلايەن
داگىركەرانەۋە.

شۇرشەكانى كورد، شىۋە شۇرشى كۆمەلەيتى ۋەرنەگرتوۋ، بەلكو
سىماي شۇرشى نەتەۋەيى ۋ ۋەرگرتبوۋ لەپىناۋ بەدىھىنانى مافى
(خاك)، ئەۋە سەدەيەكى تەۋاۋى خاياند، بۇئەۋە كوردىش ۋەك
نەتەۋەكانى تىرى جىھان بىتە خاۋەن خاك، ئەۋ خاكەي كەلى زەۋت
كراۋە، بەلام قەدەرۋ شانسى مېژوۋ ئەۋ ھىۋايەيە بۇ كورد نەپەخساند
ھەربۇيە شۇرشەكانى كورد لەچارچىۋە شۇرشى كۆمەلەيتى،
نەگىرسايەۋە. بەلكو شۇرشىكى درىژخايەنى دژ بەداگىركەربوۋ، دەتۋانين

بلىن شۆپشى كۆمەلەيتى لاي كورد نامۇيە، ئەوجا ئەو مەلەننى
 كۆمەلەيتى و چىنايەتتە دروست نەبوو كە كورد يان كۆمەلەننى كورد
 رۆلى شۆپشى كۆمەلەيتى بىيىنن، بەلكو ھەر شۆپشەك بوو دى
 دەرەھە خۇي، ئەمەش كاتى بۇ نەپەخساندوو كە شۆپشى كۆمەلەيتى
 دروست بىكات و لەھەمان كاتدا لەو چەمكە نەگەيشتوو كە شۆپشى
 كۆمەلەيتى، چ كاريگەرىيەكى ھەيە بۇ سەر تاك و كۆمەل، ھەمىشە
 شۆپش بەشىۋەيەكى كۆمەلەي عەفەوى و سۆزى رووى داو و كۆمەل و
 تاك، رۆلى كۆمەلەيتى تىادا نەبىيىو. ئەمەش نىزىك بوونەھەي نىوان
 تاك و كۆمەلەي دروست نەكردوو لەنىو بازىنى شۆپشەك كۆمەلەيتىدا
 تاكى كورد دورەپەرىز بوو لەكۆمەل، كۆمەلەش ھەرەھا بايەخى
 بەتاكە كەس نەداو، ئەمەش واتاى نەبوو پەيمانى كۆمەلەيتى لەنىو
 كوردەوارىدا، ديارە بوونى كۆمەل و ھوشيارى رۆلى گىرنگ دەبىنن لەو
 بواردە، گىرنگىدانى تاك بۇ نەشەبوون و تىگەيشتن لەرەشتى
 كۆمەلەيتى بەشدارىكردن بۇ لەئەستۆگرتنى لىپىر سىراوئىتى و
 چارەسەركردنى كىشە كۆمەلەيتەكان و چاك كردنى بارودۇخى كۆمەل،
 لەھەموو رويەكەو، كەواتە لەسەر تاكە كەس پىويستە و لەجىگەي
 خۇيەو ھەست بە بەرپىر سىيارىتى بىكات، بەرامبەر كۆمەلەي خۇي،
 بۇئەھەي بىيىتە كۆمەل و خۇي تىا بدۆزىتەو. (دى سانت اكسوبرى)
 دەلنى (بۇئەھەي بىيىتە مەزۇ ھەستى بەرپىر سىيارىتتە تىادا بىت) لاي

ھېگل (تاکە کەس)، تاکیکى سەرپەخۆ دەبى وەکو (بەش) پاشان دەبى
 لەگەڵ کەسانی دیکە پەیمان و پەيوەندى بپەستى، بەوەش (بەش)
 لەئاکامى کجیوان لەگەڵ یەكدى، گشت پیکەو دەینن دواى ئەمە
 قەوارەى دەولەت، دەبیتە بەرجەستەى پێوستى (بەش) و (گشت)
 دەولەت کۆبەندى تاک و گشتە، یاخود یا بلیین: تاک و گشت بەجیا
 پیکەو بنەوبنەماى ھەرەمێک پێک دینن، دەولەتیش سەرى ھەرەمەکەى.
 مەرف ئەخۆى دروستکەرى ئامیرو ئامرازەکانى بەرھەم ھێنان بپت
 بەخۆى بنچینەى کردەى گۆپانى کۆمەلایەتییە، لێرەدا مەرج و
 پێوستى یەکانى کۆمەل کردەى گۆپانى کۆمەلایەتییە ھەلنەسورپینن.
 گۆپانى کۆمەلایەتییە پەرەسەندن و پێشکەوتنى کۆمەل، کێشەى
 بابەتەکى، پێش ئەوەى ھەز و یستى خۆیەکى بپت. پەيوەندیە
 کۆمەلایەتییەکان لەنیوان خەلکان لەسەر رێچکەى ئەک نامینیئەو، بەئکو
 ھەمیشە بەرەو پێشەو دەچى، بەلام لەواقیعدا، ھەر رووداویک کە
 روودەات، بۆ گۆپانى رەوتى میژوو تاکەکان، دەچنە نیو ئەو رەوتە
 کۆمەلایەتییە میژووییەو و رۆلى خۆیانى تیا دا دەگین رێکى دەخەن و
 چوارچێوەى کۆمەلێکى بەشەرى دروست دەکەن، واتە تاییبەتمەندیى بۆ
 دروست دەکەن بۆئەو ببنە بەشیک لەمیژووی بەشەرى لەجیھاندا.
 دەتوانین پشت بەپرۆژە تیورە بپەستین بۆ ھەنگاوەکان بەمەدەنى بوونى
 کوردەوارى، ئەمەش لەرێنمایى یەکانى پەیمانى کۆمەلایەتیدا:

۱- پەيمانى تاك - كۆمەل

ئەمەش پىرۇژەيەكە، بۇ دروستكىردنى، كوردەوارى لەرىي لىك گەيشتىن و
گونجاندىن و پىكەوژيان، لەو ھەل و مەرجە تايىبە تەدا.

۲- پىيوست بوونى دەسەلات

ئەمەش ۋەك پىيوستى ناچارى، بۇ خىركىردنەۋەي كۆمەل، لەژىرە شىمالى
دەسەلاتدا، كە كارىگەرى دەكاتە سەر دەروونى تاكە كەسى كورد بۇ
ئاشنا بوون بەدەسەلاتى كوردو لەۋىششە ھارىكارى كىردنى دەسەلات
(لىزەدا دەۋلەت رووبەرووى كۆمەلانى خەلكىيە، لەبەرئەۋەي كۆمەلى
مەدەنى پىك نەھاتوۋە. (ھىگل كۆمەلى مەدەنى بەجودا لەگەل كۆمەلى
سىياسى يان دەۋلەت بەنوئىنەرى كۆمەل بەتايىبەتى مافو ئاقار دەزانى)
(۷). لەدىدى ئەۋدا كەسەكان لەرىگاي كۆمەلى مەدەنىيەۋە دەگەنە
ئاستى ھاۋنىشتىمانى واتە ئەندامىتى لەكۆمەلى سىياسىدا، ھەروەھا
(گرامشى) دەۋلەت بەمانا فراۋانەكەيەۋە، بەخاۋەن دوو لايەن و دوو
كارىگەرىي دەسەلات و رىبەرى دەزانى، كەھەردووكيان تەۋاكەرى
يەكتەن.

۲- پەيمانى دەسەلات - كۆمەل

ئەمەش دەبىتە دروست بوونى دەسەلات و، لەھەمان كاتدا خىركىردنەۋەي
كۆمەل، لەژىرە دەسەلاتدا، كە ھوشيارى بەخۇيەۋە دەبىننى (تومان ھابىن)
كۆمەلى مەدەنى بە بەشىك لەكۆمەلى سىياسى دەۋلەت دەژمىرى (۸).

۴- پەيمانى كۆمەل - كۆمەل

واتە پەيمانى كۆمەلەيتى لەنيوان (تاك - كو)دايە، ئەمەش دەستپەيەكە بۇ خۆبەرىۋە بىردىن و زال بوون بەسەر خۇدا، لىرەدا ھوشيارى كۆمەل لەنيو خۇيدا پيشان دەدات و لەزىر چاودىرى دەسەلاتدا كە شۆپشىكى كۆمەلەيتى و ھوشيارى بەخۇۋە دەيىنى. بۇ ھىنانەدى دەسەلاتى كۆمەل، واتە ھوشيار كەنەۋەى خەلك لەنيو خۇيانداۋ لەزىر چاودىرى دەولەتدا دواجار يەكگرتىيان لەپەيمانىكدا بۇ گەرەنەۋەى دەسەلات بۇ خەلك و خزمەت كىردى كۆمەلانى خەلك.

۵- پەيمانى كۆمەل - دەولەت

دواى شۆپشى كۆمەلەيتى و ھوشيارى ھاسەنگى دروست دەيىت لەنيوان كۆمەل و دەسەلات (دەولەت)دا، كەئەمەش مەرجى بىنەپەتە بۇ گەيشتىن بەدىموكراسى و پىگەكانى كۆمەلى مەدەنى.

سەرچاوهو پهراویز:

- (۱) (کردستان مستعمرة دولية ل ۲۹۵).
- (۲) تطور النظرة الواحديّة الى التاريخ، ص ۱۰۷ - بليخانوف.
- (۳) گوڤارى (مهدنيهت) ژماره ۲ م (۱۰۴).
- (۴) کردستان مستعمرة دولية - اسماعيل بيشكجى ل (۲۹۶).
- (۵) گوڤارى مهدينهت ژماره ۲ ل ۳۹۲.
- (۶) گوڤارى مهدنيهت ژماره ۴ م (۱۰۱).
- (۷) کۆمهلى مهدنى - نهبوبه کر خوشناو ل ۶۲
- (۸) هه مان سەرچاوهو لاپه ره.

خېل و سيستمى خيالايەتى

خېل رۇلىكى كاريگەر دەبينى لە ژيانى سيستمى خىلەكىدا خىلەكان بۇ ئەۋەى لەناۋنەچن و مانەۋەى خۇيان بپاريزن ھەستاقون بە دروستکردنى سيستمىكى داخراوى تۆكمە بۇ ناۋكەكانى خېل و پاراستنى ناوخۇى كۆمەل لە ھەپەشەى دەرەۋە، ئەۋيش بەھۇى پاراستنى داب و نەريت و كەلتوورو بەرگريگردن و شەپو شۆپەۋە، كە ببۈە نەريتى خىلەكان، ديارە پۇلاينى خېل خۇى لە تاكەكەسدا دۇزيۈتەۋە، نەك زۆرينەى ژمارەى خېل، ئەۋيش بەھۇى ليھاتوويى كەسيكى پالەۋان و جەربەزە كە بوەتە دەم راست و ريش سىپى و سەردارو دوايش كراۋەتە سەرەك خېل، دەبوايە سەركردايەتى لەنيۈ خىلدا بېجگە لە سيفەتە خىلەكيبەكەى سيفەتى پالەۋانى ئەفسانەيى ھەبوايە كە ئەۋيش بەھۇى پىرۇز دەكرا تا سەركردە ۋاى ليھاتوۋە

مردن و ژيان به دهستی بښت، ده توانين بښين بهرهمی سرکردایه تی پالنه وان و جهر به زه خیل بووه، له چوارچپوهیه کی بوچکدا که دواچار توانیویه تی نهو سرکردایه تییه فراونتر بکات نه ویش به هوی دهست به سر داکرتنی خیله کانی ترو کونترولکردنی ناوچه کانی تر له هه موو روویه که وه، گهر دسپلین سر کرده ی خیل نه بویا به نه ده توانرا سرکردایه تی ناوچه یه کی گه وره بگریته دهست و بیرو باوه پره کانی به سر ناوچه که دا په خشبکات، که به ودهش زور جار ده بووه رزگار کهر بو گه لانی تر له ژیر چه وساندنه وه ی سیستمی کی تر دا، دیاره زه بور زهنگ کاریگری گه وره ی کردو ته سر مرقی سره تایی چونکه هیژو بازو و توانی رپړه وه کانی قوناغی مرقایه تی بگوړین که له خیلدا به بنه مای یه که م سیر ده کرا، ده توانين بښين به هوی نهو زه برو زهنگه وه خیله کان یه کترین گرتووه و له یه ک خیلگی گه وره داو له سیستمی کی فراوانی ده سه لات داردا کوښنه وه و مل که چی نهو واقیعه ی خوښا بن و یه ک سر داریان هه بڼ نه مهش رژیمی کی فیدراسیونی خیلایه تی دروستکردو هیڼایه بهرهم، نه ویش به هوی تواندنه ی خیله بیه یژو لاوازه کان له بوته ی سیستمی خیلگی گه وره دا، واته دروستکردنی پیکهاته ی خیلگی پته وو گه وره که له ده وله تیک سره تایدا خوښه بینیه وه، دیاره نهو فراوان بونه و نهو سیستمه پیویستی به دام و دهو گایه کی پته و هه بوو بو برده و امبوونی ژيانی خیل، هه موو سیفه ته کان یان هه موو نهو

هیزانه کۆده کرایه وه له سهرکرده ی خێلدا بهرجهسته دهکرا بۆ ئه وه ی شیرازه ی ئه و سیستمه که تیکنه چیت سهرکرده ی خێلش به وه ی مل که چ بوونی ئه ندامانی خێل و ریشسپانی خێلهکانی دی پیرۆزی زیاتر بۆ خۆی مسۆگهر دهکرد، که وایێ سهرکرده ی خێل هه م پارێزهری خێل بوو هه م پارێزهری کلتور و داب و نه ریتی خێل بوو، له هه مانکادا تاکی خێل بووه، ئه ویش له به رهکانی جهنگدا شانه به شانی ئه ندامانی خێل دهجهنگاو خێلی له شالۆوه دهرهکیهکان دهپاراست ئه مهش وایدهکرد که سهرکرده ی خێل رۆحی ئه ندامانی خێل داگیربکات و ئه ندامانی خێل زیاتر قوربانیان دهدا و زیاتر له دوری خرده بوونه وه، دهتوانین بڵێین به ره می ئه و سهرکرده یه خۆی له خۆیدا کۆمه لگه یه، کۆمه لگهش خۆی دهخاته نیۆ بازنه ی سیستمه که یه وه ملی بۆ که چ دهکات که دهمزانی دهپارێزی و بزێوی بۆ دایندهکات سهرکرده ی بلیمهت ئه و هه لانه دهقۆزنه وه و به لای خۆیدا رایاندهکیشتی و له و هیزه وه که هه یه تی دهکه ویتته بریاردانی هه ندی یاسای دی که له سه رو یاساکانی خێله وه یه و دهیه نیتته نیۆ ئه و پیکهاته خێلهکییه وه به تۆپزی دهیسه پینێ به سه ر ئه ندامانی خێلدا ئه میش به وه ی ئه و په شیویه ی که زۆر جار له نیۆ خێلدا روودهات بۆ ئه وه ی شیرازه ی خێل و سیستمی خێل تیکنه چیت، چونکه سهرکرده ی خێل دهمزانی که شیرازه ی خێل تیکبچیت شیرازه ی سهرکردایه تی تیکده چیت و له دهستی دهدات هه ر بۆیه ئه و یاسایانه

دهکاته به شیک له داب و نهریتی خیل نه مهش پالپشت به نه فسانه کانی
 کون و کلتوری باپیرانی خیل، خیلش له حاله تی پشیوی دهگوری بو
 حاله تیکی پیویست بوون و کومه لایه تی بوون واته له سیسته می
 خیلایه تییه وه بو سیستمیکی فراوانتر نه مهش هوکاری نه وهل و
 هرچانه یه که روژانه له ناو خیلدا رووده دن سرکرده ی خیل له و
 هرلوانیوونی خیلدا زیاتر پیویستی به دسپلینی یاساکانه و زیاتر خو
 قوئو قوئده کاته وه، لیره وه سرکرده ی کاریزمی خیل دروست ده بیست
 که دواجار خو ده چوینن به که سیک جیاواز و نه فسانه یی و ته نانه ت
 خو له پالوانی نه فسانه کان به دیده کات و بهرجه سته ی دهکات و
 که سله می ته کی تر ده دات به خو که خو له سهروو نه دنامه نی تره وه
 سهرده کات نه وانی تر ته نها گویرایه ل دهر دچن، نه م جوړه سرکرده انه
 هوای میژوویه کی دوورو دریژی خیل سهره لده دن، زورجار سرکرده ی
 کاریزمی به هوای لووتبه رزی و خو به گه وره زان و خو به پانه وان و مل
 هورزان شیرازه ی خیل تیکده چیت و سهرکرده ی ته له ده سته دات،
 نه ویش یان به هوای نه وه ی نه دنامه نی خیل له زمانی سرکرده ی کاریزمی
 ناگه یان سرکرده، وای لیدیت گوی بو بوچوون و دابونه ریتی خیل
 نه دات، هر بویه خیل سنووری خو ده شکینن و به گژ کاریزمادا ده چن
 و سهرکرده ی ته له ده ست ده چن و سیسته می خیل له ناوه وه
 تیکده شکینن که یه کگرتنه وه یان زور زه حمه تده بی.

خېل لای کورد

کورد له بهر به یانی میژوویه که یهوه له نیو سیستمیکی داخراوی خپله کیدا دهژي، داخراو بهرام بهر به برای خویننی و کراوه بهرام بهر، بهرام بهر که ی، (دوژمنه که ی) واته هر که سنی دژي بهرام بهر که ی (برای خویننی) بڼ نه م له گه لیدا بووه نه مهش کاکله ی فیدراسیونی خپله کی تیکشکاندووه و خپله کان به پرته وازه یی ماونه ته وهو دور له یه کتری، خپلی کورد زور جار خوی خپر کردو ته وه له ژیر سرکرده یه کی ئاینی نه مهش هولدان بووه بو دروستکردنی قهواره یه کی گه وړه ی تر له خپل، به لام له ناوچوونی سرکرده ی بزوتنه وه کان و گوښه گیری هندیك خپل و خیانه تکاری هندیکیان وایکردو ته وه که همدیسان خپله کان بچنه وه باری گرژي و به گژ یه کدا بچنه وهو سیستمیکی خپلایه تی پته و فراوان دروست نه بیټ، زور جار بهر ژه و هندی کوی کردونه ته وه به لام زوری نه خایاندووه نهو باره تیکچووه، نهویش به هو ی بهر ژه و هندی زیاترو زورت، دیاره هوکاری یه کنه گرتن و دروست نه بوونی سیستمیکی خپلایه تی پته و ده گریته وه بو بهر ژه و هندی بنه کاله کان و سرکرده ی خپله کان نه و جا مه سه له ی دین و مزه به به کان که هوکاریکی گرنه بوون بو لیکنه تر ازانی بنه ماله کان و خپله کان، که ده بوایه مه سه له ی دین کاریکی نیجایی بکردایه به لام کاریکی سلبي کرده سر ریکخستنی خپله کان، که

به هۆيانه وه زۆربهی بزووتنه وه کانی کورد توشی پوکانه وه و روخاندن و شکست هاتن، که وابیت خیل لای کورد ئه و سیسته مهیه که ههر خیلێک بهرژه و هندیه تایبه تییه کانی خۆی تیا دا ده پارێزیت به ههر نرخیک بیت گهر له دهستدانی خیلێکی تریشبیت لیڤه وه (ئیمه دژی ئه وانی ترین) بوه یاسای نیو خیل و سیاسهتی دهرهکی زیاتر ئه و دژایه تییهی فراوانتر ده کرد چونکه یه کگرتنی خیله کان له ناوچونی بهرژه و هندیه کانیان بوو، یه کگرتنی خیله کان دروستکردنی سیستمی ده ولت بوو، ههر بۆیه سیاسهتی رۆژانه یان و خیله کورده کانیان دژی یه کتر ده گرد، به هۆی ئه و دهستتیه و مردانه ده رهکییه وه نه توانرا وه بارێکی ناسایی بۆ کوردو خیلێ کورد بره خسی تا بتوانریت له ماوه یهکی میژویدا خۆی خپراکه وه، خۆی ریکبخات و خۆی دروستبکات وه خیلێکی گه و ره دیار بکه ویت، ببیته جیی مه ترسی بۆ ده و روبه ر، ههر خیلێک یان ههر سه رکرده ی خیلێک گهر توانیییتی کنترۆلی چه ند خیلێکی تربکات یان چه ند ناوچه یه ک له ژێر سیستمی خۆیدا به رپوه به ری بۆ پیکهینانی ئامانجیکی گه و ره تر له خیل، سه یرده کهین دوا ی ماوه یهکی که م ئه و سیستمه ی رووخا وه نه ماوه، هۆکاره کانیش هه مده رهکی بووه هه م ناوه کی بووه، به لام هۆکاری دهره کی زیاتر جه ختی له سه ر ئه وه کردۆته وه که یه کگرتن دروست نه بی له ناو خیله کورده کاند سهرکرده ی خیلێش کاری دوژمنی ناسانتر کردووه چونکه هه میشه بهرژه و هندی

خوی زیاتر پاراستوه وهك له بهرژهوهندی هه موو، نه مهش بووه ته هوی دروستنه بوونی سرکردهیهکی خێلی یان کاریزمایهکی خێلی که هه موو خێلهکان ببات بهرپوه، به لکو ئه و کاریزمایانه به هوی جوگرافیاو سیستمی خێله وه لیڤه وه له وئ دهرکهوتوون ئه ویش له سهر بنه مای خێلایه تی نهك ئاییدیۆلۆژی یان نه تهوهیی یان نیشتمانی.

خێلی گوردو سه رکرده

له بهر لیک ترازان و په رته وازهیی سیستمی خێل له ناو یه کتیداو بلۆبوونه یان به پانتایی جوگرافیایهکی گه رژدا لیڤه وه له وئ سرکردهی خێل شیوهی سرکردهی کۆلکه کاریزما دروستبووه، که سایه تی وشک و ده مارگیری بنه ماله ییان ری پینه داوون له گه ل بهرامبه ره که یاندا په یمانیک به ستن له پینا و بهرژهوهندی هه موودا، به لکو ئه و که سایه تییه له بهر لوتی زیاتر هیچی تری نه ده دی لیڤه شه وه (منی بالا) (هه رمن سرکرده م) وهك یاسای سه رکردایه تی دهرکهوت له نئو بازنه یهکی ته سکدا که هه میشه داخرا و دوور له گۆرانه کاریه کانی ده وروبهر واته هه میشه دووری و هه میشه دوزمنایه تی، ئه م دوو چه مکه وشکه و بئ بنه مایه ریگه خوشکه ر بوو بۆ پیروزی سرکردهی خێل له ناوه وه و سرکردهش ئه و باره نا ئاساییه ی قوژته وه و خوی زیاتر پیروژکردن ئه ویش به هوی پاراستنی داب و نه ریتی خێله وه، لیڤه شه وه هه م لای ئه ندامی خێل و

دەرەو خۇيان بەدینەکردو و ھەمیشە لە ناو وەو درۆی خۇیاندا ژیاون
 کە ناکاتە ھیچ، سەرکردە ی خێلێش لە رینگای شەپوشو و زیاتر لاوازی و
 ملکە چکردنی بۆ دەرەو خۆی (دژە برای خوینی) توانیویەتی خێل
 زیاتر بپەستێ و بپترسێ و لە ھەمانکاتدا بۆ پاراستنی خوشی لە
 ئەگەرەکانی کوشتن و لەناو بردن، سەرکردە ی خێلەکان نەیان توانیو
 پەتی خێلایەتی بپچڕن و خۇیان لەو گرژییە رزگار بکەن ، چونکە
 بەرژەو ەندی وای دەخواست کە سەرکردە ی خێل دەبی سەرکردە بیت
 لەنیو خێلدا لە دەرەو خۆی خێل ھیچ بایەخیکی نامینی، ئەمە نە
 سەرکردە ی خێلی دەگرتەو، بەلکو ئەندام خێلێشی دەگرتەو کە
 دەرچوون لە سیستمی خێل لە دەستدانی قەوارەو ناسنامە ی بوو،
 چونکە ناسنامە ی ئەندامی خێل بە تۆ کێیت؟ سنووردار نیە بەلکو بەتۆ
 کوپی کێیت، یان سەر بە چ خێلێکیت؟ سنووردار کراوە بپوانە (العصبیە
 و الدولە/ د. محمد عابد الجابری/ لاپەرە ٢٥٦ بغداد)، نە سەرکردە ی
 خێل و نە ئەندامی خێل نەیان توانیو لە دەرەو خۇیاندا بدۆزنەو و
 بیریش لەو نەکراوەتەو واتە چۆن ھاتوو و ئاواش رۆشتوو و بوو تە
 ھۆی خوخورێ لەنیو ئەندامانی خێلدا، ئیستاش کۆمەلگە ی کوردی
 کۆمەلگە یەکی خێلەکییەو بنەمالە ییە بەلام کەمێک فراوانە واتە
 سیستمیکی تری بۆ خۆی پیکھیناوە ئەویش سیستمی (حزب)، کە
 خێل حزبیە بەرپۆوە دەبات یان بنەمالە یە ئەمەش واتای گۆڕینی بەرگی

خېڼه بۇ نىۋو بەرگى حزب، لەو سىستېمەدا واتە لە سىستېمى حزبدا بۇيە دەيىن زۆر لە خېڼەكان گۆشەگىر بوون و پەيوەندى نابەستى بەو سىستېمە نويىيە، چونكە دەزانن لەناو دەچن، واتە تېكەل دەبن و دەتويىنە، لېرەشەو مانەوې خېڼ لە دەرەوې حزب مەترسيە بۇ حزب كە لە چەند خېڼك يان بنەمالەيەك پېكھاتوون و سەرەپراي ئەوېش چەند چين و تويزىك لەخۆدەگرىت، سىستېمى حزبىش دەزانىت كۆمەلگەي كورد لە دەرەوې حزبەكەيدا كۆمەلگەيەكى خېڼەكېيە ئەوېش ناچار دەبىت بە زياتر بوژاندەوې خېڼ و خېلايەتى و لايەنگىرکردنى خېڼ و سەرکردەي خېڼ بۇ ئەوې ژمارەي حزب (چەندايەتى) زۆر بىت و سنورى حزبەكەي زياتر فراوان بكات و لە ھەمانكاتدا پتەوى بكات، ئەمەش لە پېناو بەرژەوەندى دەسەلات بۇيە زۆرچار دەيىن حزبىك كېشەي خېڼك چارەسەر دەت بەو بۆنەيەشەو دەتوانىت رايكېشىت بەلای خۆيداو سنوورى خۇي پى بەھىزىكات، سروشتى خېڼ ئەوېە خۇي لە ئەگەرەكانى دەرەوې پارىزىت، خېڼ لە دەرەوې سىستېمى حزب تا دەتوانىت خۇي دەپارىزىت لەنىو چوونە نىۋو حزب، بەلام بەھوى ھەندىك شتى لاوەكى و دوژمنايەتى و خوینپرشتن وایلىدىت خۇي بخزىنىتە ناو سىستېمى حزبىكەو كە ھەر ھەمان پېكھاتەي خېڼى تىدايە بەلام لە چەند گروپە خوینىكى جياواز خېوونەتەو، ئەمىش خوینى بلاو دەبىتەو نامىنى، واتا لە دەستدانى خېلايەتى، دەتوانىن بلىين

تواندەنەوێ خێل لەناو حزبێکدا کاریکی باشە بۆ نەهێشتنی خێلایەتی و سیستمی خێلایەتی، بەلام دەبینین زۆر جار حزبەکان لەبەر ھۆی شەڕو بەرژەوێندی تایبەتی ھەڵدەستن بە بوژاندنەوێ خێل، تەنھا بۆ ئەوێ حزبێکی تری پێی پرۆخێنن، ئەمەش واتای یاسای خێلەکی بەلام بەشیوەیەکی دی، کەواتە خێل لە پشت ھەموو شتێکەو دەبینرێن ئەم بایەخدانەش ئەو دەگەیەنێ کە سیستمی خێل تا ئێستاش ھەر لە ئارادایەو بنەڕە کراوە، دەسەلات و حزبەکان ئەو سیستمە دەپاریزن و زۆرجار بەرگریشی لێدەکەن، کە لاوازی حزبەکان نیشان دەدات، سەرکردایەتیش لای کورد لاوازە، نەیتوانیوە بەسەر خێلدا زال بێت، یان لەنیو خۆیدا بیتوینیتەوێ کە سایەتیەکی تری پێناسینیت و دەسەلاتێکی تر بە خێل بناسین کە لە سەر خێلەوێە ئەویش دەسەلاتی حکومەتە، ناچار ھەمیشە خێل لەبەرچاو دەگیریت و چێن و توێژە رۆشنیرە کە ناو خوینیتەو، ھەربۆیە دەتوانین بڵێن خێل لە پیشەوێ کۆمەلگە کوردی بە ژمارەیک دیت و حسابێکی وردی بۆ دەکریت ئەمەش وایکردووە کە کۆمەلگای کوردی لەنیو ئەو سیستمەدا بێت و بچیت بە شیوەیک نە ئەو تە پێشبکەوێت و سیستمی خێل بەجێھێڵیت یان دواکەوێت و ببیتەو بەخێلی بەبەر، تا ئێستاش ھەمان سیستمی کۆن پیادەو ھەمان خێل و ھەمان سەرکردەو خێل دەبیات بەرپۆوە بەلام لە بەرگیکی تردا و لە سیستمێکی تردا.

که سایه تی تاکی کورد له نیوان گرگنییتی و راسته قینه دا

هه ندی کەس هەن وا تێدەگەن کە کەسایەتی ئەو یە رووکەش بێت و
تەنھا لە دەرەوێ کەسایەتی ناوێ بێنریت و تاوای لێدیت گوزارش
لە کەسایەتی ناوێ دەکات، ئەمەش ئەو جۆرە کەسایەتیە کە تاکی
دوو چاری دیت بۆ پرکردنەوێ کەسایەتی ناوێ خۆی، واتە بۆ
پێنەکردنی ئەوێ نیەتی بەلام لە راستیدا ئەمە کەسایەتیەکی بۆش و
دوور لە واقعی خۆی نیشان دەدات، ئەمە جۆرە نەخۆشیەکی
ساویلکانە یە کە تاکی کەسی بێ کەسایەتی دوو چاری دیت و تووشی
حالتەکانی گومان و هەستیریاو لەخۆبایی و فەشەل دەبێت و تاوای لێدێ
ئەو کەسە دەبێتە میزەلدا و زیاتر بۆ رۆڵەکانی دەرەوێ فوو دەکاتە
خۆی بۆ ئەوێ کەسایەتی مەست بووی ناوێ خۆی یان کەسایەتی
لەبیکراوی خۆی پێ بدۆزیتەوێ بیکاتە سەنگێک بۆ خۆی و پێشان بدات
کە ئەم کەسایەتیە بوو تە هەمان کەسایەتی ناوێ، بەلام ئەمە

ھەلخەلە تاندنى خۇي يان خۇي وا نیشان دەدات و زیاتر دورکە وتنەو
 لەکەسایەتى خۇي والا دەکات، بەزۆر دروست کردنى کەسایەى بۇ تاک
 کە دەبیته نالەبارى تاک خۇيى و وون کردنى خۇ لەکۆمەلداو دواچار وەك
 نەخۆشیەكى دەروونى نیو کۆمەلگا دەردە کەویت و سەرجهم کۆمەلگا
 تووشى ئەو پەتایە دەبییت، تاکە کەس بەهۆی شکستى دەروونى و
 قەیرانى کۆمەلگاوه دووچارى ئەوجۆره کەسایەتیا نە دەبن کەوەك کرگن
 خۇیان دیتە بەرچاو، ئەمەش بەهۆی زالبونى کەسایەتى ناراستەقینە
 بەسەر کەسایەتى راستەقینەدا کە لەدەروونى تاکدا بەدى دەگرى واتە
 خۆبەزل بینین و خۆبەگەرە بینین لەهەمان کاتدا هیچ لەبار نەبوو
 کە ئەمەش وا دەکات ئەو کەسایەتیه گرگنە هەمیشە ویزەى کەسایەتى
 راستەقینە بگرى و نەیهلئى وەك خۇي يان وەك کەسایەتى سەر بەخۇ
 ھەلتۆقئ يان لەدايک ببى.

ھەمیشە زالبونى کەسایەتى گرگنى بەسەر کەسایەتى راستەقینەو
 دیارە بۆیە ھەمیشە سەیر دەکەین کەسایەتى گرگن لەپوالەتیهو سەیری
 ناو وەى دەکات و ناو وەش ھەمیشە چەپیندراو دەبى بەهۆی سەختى و
 زالبونى کەسایەتى گرگن بەسەر کەسایەتى راستەقینەدا تاواى لیدیت
 ئەو کەسایەتیه لەو ھەمیکی دەروونى قولدا بژى و خۇي نەدۆزیتەو، ئەو
 کەسایەتیه گرگنە ناو وەى مەزقئى کوردی داگیر کردوو و لەگەلیدا دەژى
 وەك ملۆزمى لى ھا توو بۇ پیکھاتەى کەسایەتى کورد کەنایەلئى خۇي

پيڭبهيڻي، وهك نهوهي پي پي بلڻ (نابي له من جودا ببيتهوهو دهبي تامردن
لهگل مندا بڙيت)

كهسايهتي راستهقينه واي ليها توهه كهپهي بهخاله لاوازهكاني كهسايهتي
گرگن نهكات بونهوهي بيدات بهزهويداو خوځي لي جودا بگاتهوهو خوځي
لهو ملوزمه رزگار كات، چونكه دروستكهرې سهرهكي خوځيهتي بويه
كهسايهتي گرگن گالتهجاړي پي دهكات و دورې دهخاتهوه لهراستي
خوځي و بهلايهكي تردا دهيبات و كهسايهتي راستهقينه ناشتواني نهو
ملماننپه بكات لهگهليدا چونكه چال دهزاني كوشتني خوځي تيا
دهبينتهوهو كوردش يان بلين كهسايهتي كورد نهو ناماده باشيهي تيا
نيه كهخوځي جاريكي تر بكوږيت و كوڅايي بهزياني ئيمپراتوريي گرگني
خوځي بهيني و كهسايهتي راستهقينهخي خوځي راگهينهيت. دياره يان بوي
ناچيتهسهر يان ناتواني، نهوش لهحالهتهكاني زياني روژانه دوبارهو
سئباره دهبيتهوه ميژويهكي دريژيشي خياندوهه كههميشه ههر
سهيرو دهرهوه كراوه ناوهوه لهبير كراوه تهنه لهيهك مهبست سهيرو
ناوهوه كراوه نهويش لهخودوان و بهس واته كهسايهتي گرگن هميشه
سهيرو خوځي كردوهو لهناوهوهي كهسايهتي راستهقينه دوواوهو لهبري
نهويش قسهي كردوهو خوځي والا كردوهو نهيهيشتوهه كهسايهتي
راستهقينه بيتنه زمان لهويشدا مافي نهداوهتي و نهو مافهشي
ليسه ندوتهوه بواړي نهداوه خوځي لهخوځي بدوي بهلكو نهو لهجياتي نهو

دواوه واته گرگن له جياتی که سایه تی راسته قینه دواوه، که سایه تی راسته قینه ش زیاتر نهو دهرگایه ی له بهردم والا کردووه ههروهه مهسه له کانی تر که دهرگای بۆ خستوته سهر پشت ناوه هاش نهو دهرگایه ی بۆ خستوته سهر پشت که له جياتی خو ی گرگن بدو ی، هه ربو یه که سایه تی کورد له کاتی قسه کردندا له خو یه وه دهست پی دهکات و زیاتر باسی خو ی دهکات وه له وه ی له مهسه له یه کی گشتی بدو ی، نهو که سایه تیه گرگنه چو وه ته نیو هه موو که ناله کانی ناوه وه ی تاکی کوردو داگیری کردووه و کزدوویه ته کو ئونی ه کی خو ی، به ئاره زو ی خو ی دهیبات و دهیپینی، نه مه ش لاوازی که سایه تی راسته قینه دهرده خات بهرام بهر به که سایه تی گرگن که چهند له بهرده میدا سست و مت و لاوازه، دیاره که سایه تی راسته قینه رۆر جار دهیپته مه سخه ره ی گرگن و جیی گالته جار ی، که سایه تی گرگن سهره پای فشه لی و له خو یایی که سایه تیه کی فیلبازه هه م خو ی هه ئده خه ئه تی نی و هه م دهی ه و ی دهوروبه ری خو ی هه ئخه ئه تی نی له هه مان کاتدا له سهر ژیا نی که سایه تی راسته قینه ده ژ ی واته مشه خو ریشه بو یه حاله ته کانی رزگار بوون له که سایه تی گرگن لیل و نادیاره، به وه ی که که سایه تی راسته قینه له که سایه تی گرگن تی ناگات و نازانی چی ده و ی و بۆ وای لی دهکات به وه ش که که سایه تی راسته قینه به گرگن ناویری، بو یه له حاله تی مت بوون و شله ژاندا ژیا ن ده باته سه رو له پیکهاته یدا تیک شکاوه و له ناخه وه

خۇي دەخواتەوۋە ھىچچىشى پىئى ئاكرى، ئەمەش حالەتى (لەچاۋەپوانى گۇدۇ) دا دەبىي كەگۇدۇ نايەت.. نايەت.. كەچى چاۋەپوانىن، ئەم حالەتەي كەسايەتى راستەقىنە بەدەست خۇيەتى و خۇي دەتوانى خۇي رىزگار بىكات لەوۋەي كەكۇلۇنى كىردوۋە، ئەۋىش گەپان و ھەۋل دانە بۇ دۇزىنەۋەي خالە لاۋازەكانى كەسايەتى گىرگىن و دانى بەزەۋىداۋ رىزگار بوۋنى لەو كەسايەتتە دىۋىزىنەي كەخۇي ئازادى پىئى بەخشىۋە و خۇي دىروستى كىردوۋە و زىاد لەپىۋىست گىرگىنى پىئى داۋە، بۇيە گەپانەۋە بۇ نىۋوخۇي، بۇ بىرەۋەرى و يادەۋمىرەكانى خۇي، بۇ نىۋو مىژۋى خۇي، بۇ ۋاقىيى خۇي، دەتوانى ھۇۋ ھۇكارەكان بدۇزىتەۋە و بەو كەرسىتانە كەسايەتى گىرگىنى خۇي بدات بەزەۋىداۋ خۇي لەو ملىۋمە روۋكەشە بۇگەنە فىلپازە رىزگار بىكات كەۋەك ھەشت پىئى لەھەموۋ لايەكەۋە تەنگى پىئى ھەلچىۋە و داگىرى كىردوۋە.

بيناكردنه وهى كه سايه تى كورد

دواى به سه رچوونى ميژوو

ميژوو حالت و كرداريكى ئىستايه واته دروستبوونى به يانى ميژوو ئىستا ده بىته دويى و دويىش ده بىته ميژويى به كى دوور له يارده و هرييه كانى كه سايه تيدا ده بىته ميژوو كه له گه ليدا هاوتاو هاوته با ده بىت و واته له گه ل هوشيارى كه سايه تيدا هاوته ريب ده بىت. ههروهك (بليخانوف) ده لىت: هيچ واقيعىكى ميژويى نيه به بى ئه وهى حاله تى هوشيارى له گه لدا نه بىت، يان پى به پى نه بىت يان پيشى نه كه وتبىت، (بروانه العامل الاقتصادى فى التاريخ - جورج بليخانوف) هه موو هوشيارى به كه ده بىته سايكولوژى كومه لايه تى ميژويى به كى هوشيار دروست ده كات و نا هوشيارى و نه زانينيش تينه گه يشتنه له ميژوو، ئه و سايكولوژى به كومه لايه تى به كه پابه نده به هوشيارى ئابورى، هوشيارى كومه لايه تى، هوشيارى راميارى، پىگه ي خوى له سه ر

كۆمەلگاي خۇي دروست دەكات، لەوئىدا خەلكان بۇ پىداۋىستىيەكانى
 خۇيان واتە داواكارىيە ھۆشەكان، مېژو دروستدەكەن كەسروشت
 سروشتى نامادەكراۋ ئەو پىگەيە دابىن دەكات و دواجار لەسەر ژىرخانى
 ئەو سروشتە مېژوۋىەك پىگەۋە دەنن كەھاۋكىشەيە لەگەل ھۆشداۋ
 كەدواجار دەبىتە بەشك لەمېژو و لىي جيانا بىتەۋە. ئەو پروسىسە
 دەبىتە ھۆي گۇپانى پەيۋەندىيە كۆمەلەيەتتەكان كەدوايش سايكۇلۇژى
 كۆمەلەيتى دەگۇپدرىت بەپىي پىداۋىستە مېژوۋىيەكان كەخۇيان
 لەھۆشدا دەبىننەۋە، لىرەۋەش كۆمەل دەبىتە ھەلگى ھەندىك رىبازو
 بىروباۋەرى ھەست پىكراۋ، رىگەي بىركردنەۋە. كەرەستەي پىداۋىستى
 رۇژانە، بەلام ئەگەر ھىزى بەرھەمەين بەھىزترىۋو كارى كىردە سەر
 كاكلى ۋىرخانى كۆمەلەيتى ئابوورى. ھەروەھا پەيۋەندىيەكانى
 چىنايەتى لەنىوخۇدا، سايكۇلۇژى ئەو چىنەش دەگۇپدرىت، رۇخى
 سەردەمىش دەگۇپدرىت، سروشتى نەتەۋەيشى دەگۇپدرىت پىكھاتەي
 كەسايەتەش دەگۇپدرىت، ئەم گۇپانەش ھەندىك بىروباۋەرى نوى
 دەھىننەتە كايەۋە، يان ھەندىك بىروباۋەرى نوى دەھىننەتە كايەۋە. يان
 ھەندىك فەلسەفەي نوى دەھىننەتە كايەۋە. ھتد كەۋابىت مېژوۋ ئەۋكاتە
 خۇي لەنىۋە ھالەتەكاندا دەھىننەتەۋە كەبەرەۋ گۇپان و پىشكەۋتن
 دەچىت و لەۋىۋە كارى خۇي دەكات بۇ سەر كەرەستەكانى دەۋرۋەرو
 دواجار بوۋنى خۇي دەسەلمىننەت لەناۋ ئەۋاندا، واتە كارتىكردنە سەر

يەكترى و ئەم بى ئەو مەھال دەبىت و گەرەنە وەش بۇ دواو مەھال دەبىت، بەلكو ھەمىشە بەرەو پىشە وەچون سەنگى مەھك دەبىت. كەوا بىت كاركردن لەناو وە كاركردنە بۇ دوستكردنى ناو وە خۇى واتە دوستكردنى كەسايەتییەك كەدەرك بكات بەھوشيارى خۇى كەبەپى قۇناغەكانى مېژووى خۇى پىگەشتو وە. ئەم كەسايەتییە كارى بكر دروست دەكات و خۇى بكر دەبىت چ لەنىو مېژودا و چ لەدەرەو مېژودا بەلام پىچەوانەى ئەو واتە خولانەو لەنىو مېژودا كارى بكر لەكەسايەتى دەسنىتە وە دەيكاتە كەسايەتییەكى تەمبەل و فشەل و بەركار، كاركردن لەخۇدا بۇ خۇ بىناكردنە وەى خۇيان كەسايەتى كەس پرسىارو بەدواداچون دەھىنىتە بەرھەم كەئەمەش كەسايەتى لەتەمەلى و بەركارى دوور دەخاتە وە دەكیانە كەسايەتییەكى بكر لەنىو دەروون و ھەست و نەستدا كارى خۇى ئەنجام دەدات و رىگا بۇ خۇى خۇش دەكات و مېشك لەتەمەلى رزگار دەكات وای لیدەكات كەھەمىشە بىر بكاتە وە لەشت بكوئیتە وە بۇ نوكردنە وەى كەسايەتى و راگرتنى ئەو پىكەتەيەى كەھوشيارى پىنى بەخشیو وە. رۇزانە تۇ پىوئىستىت بەپرسىارو وەلام و بىركردنە وە ھەيە بۇئە وەى خانەكانى مېشك نەمرن و لەھەمان كاتدا ھەست و نەست تووشى نەخۇشى نەزۇكى نەبن، ئەمشە بەھۇى كاركردنە لەنىو ھەست و نەستى خۇتدا كە گرندراوى كۇ ھەستى مېژووى لەپشتە وەيە واتا پاكردنە وەى مینتالیتى مېشك لەو خلتانەى

كه ههست قبولی ناكات و میژووش خستوویه ته بهراویزی خوییه وه مروف
 گهر بیهویت پیش بکهویت دهتوانیت له سهر خوی کاربكات، کار له نیو
 خودی خویدا بۆئوهی تیک نه شکیت، چونکه دهزانیت به تیکشکاندنی
 خو ده بیته دهرده سهری و سهرئیشه بو خوی و باریکی گرانیش به سهر
 کهسانی دیه وه. ههریویه که سهکانی نیو کۆمه لگا پیشکه وتوه کان،
 هه میشه لیکۆلینه وه ده کهن له دهر و بهرو رووداوه کان به راستی لییان
 دهر وین و چاره سهر بو کیشه کان دهر و نه وه، ههر و ها بۆئوهی بزانی
 تا چهند دهر وون / هوشیاری / کۆمه ل / تاک / ههست / کار ده کات تا چهند
 دهتوانیت له کهسانی تر پیشتر بکهویت. نه مهش ده بیته شوناسی
 که سایه تی بو خوی و کۆ ههستی کۆمه لایه تی پیشکه وتوو مۆدیرن
 ده هینیت به ره م و له ویوه که سایه تیه کی تایبته دهادت به خو
 به دهر و وهی خوی که جیاواز بیت له که سایه تی کهسانی تری دهر و بهری،
 زۆر جار نه و جوژه که سایه تیه کاریگهری خوی ده کاته سهر که سایه تی ترو
 دهشتوانیت نه و که سایه تیه فشه له. ههرهس پی بهینیت و داگیری بکات،
 که و ابیت تیگه یشتن له میژوو یان ههست پیکردنی خوی له خویدا، واته
 له ههست و هوشیاری دهر وونی مروفدا به پیش ئوهی له دهر و هه دا رهنگ
 بداته وه، ئه م هوشیاریه وینانه سروشتیه کان و دهره کییه کان
 به شیویه کی ژیرانه ده هینیت ناوه وهی مروف و مروفیش به پی
 هوشیاری خوی لیک دهادته وه و پیگه ی که سایه تی خوی له سهر بینه

دهکاتهوه، یان دروستی دهکاتهوه، دواکهوتنی ههست له میژوو یان
 ئهرکهکانی میژوو وا دهکات که که سایه تییه کی تیکشکاو پهیدا بئیت
 هه مییشه به دوا میژوودا رابکاو نه یگاتی له بهر نه وهی میژوو که ی
 به سه رچوو هه نه زمه وا له و که سایه تیه دهکات که له دهر وهی میژوو
 خوی ببینیته وه دۆستایه تی له نیوانیاندا پهیدا نه بئیت. که سایه تی کورد
 ئه وهی بۆخوی له لا باشتره واته (دهر وهی میژوو) وهک ئه وهی له نیو
 باز نهی میژوویه کی باز نهیدا که هه مییشه دهخولیته وه به دهری خۆیدا،
 له ههردوو حاله ته که دا چه مکی تینه گه یشتن له میژوو دینه ئاراوه،
 ناتوانین میژوویه کی به سه رچوو بخهینه وه گه پ له ئیسته دا به لکو
 هه مییشه ئیستا دهخهینه وه گه پ بۆ میژووی به یانی، چونکه ناتوانین
 میژوو بگه رپنینه وه، له بهر نه وهی سروشتی میژوو هه مییشه بۆ پیشه وه
 رینه کات و خۆ نویده کاته وه، ناشتوانریت میژوو رابگرین و له توانای ههچ
 هیزکدا نیه ئه وه بکات به لام خیانه تی لیده کریت ئه مهش ئه وکاته دیته
 گوپی که هوشیاری فەری به سه ر ههچ وه نه بئیت گه پانه وه بۆ دروستکردنی
 میژووی دوینی له پیناو میژووی به یانیدا، ئه مه مه حاله چونکه
 پیشکه وتنه کان ئه وه قبول ناکه ن، هه ربویه ئه و کۆمه لگایه ی ئه و هه و له
 ده دات دواکه وتنی خۆی نیشان ده دات له ره وتی پیشکه وتنی نه ته وهکانی
 بهر له به سه رچوونی میژوو که وابئیت دروستکردنه وهی که سایه تی
 له سایه ی میژووی رابردوو، یان له سایه ی ئه و میژوو وهی به سه رچوو،

دروستکردنەوێی کەسایەتییهکی بەسەرچووێ کەلەگەل ئیستا ناکۆکە -
 ناگونجیئت - بیرکردنەوێی لەو تەرەزە وای لەمروۆی ئیستا کرد تەمەل
 بیئت و بەرکارییئت ئەمیش پالپشت بەمیژووی بەسەرچوو، وای لیکرد
 ئیستای لەبیربجیئتەوێ دووری بخاتەوێ لەبەیانێ، کە گەلان ئەو میژووە
 شکۆدارەیان تیپەپاندووێ میژووی نوێ بۆ خۆیان بنیات دەنیئەوێ،
 بەلام تا ئیستاش تاکی کورد خەونی قوڵی پیوێ دەبینیئت و خۆی بەو
 میژووێ بەستۆتەوێ کەپیشتر خۆی لەگەلیدا ناتەبا بووێ سەرکیشیی
 کردووێ بەرامبەری، دەتوانین ئەو کەسایەتییه بنیات بنیئەوێ، یان
 دروست بکریئتەوێ، ئەویش لەنەست و یادەویرییهکاندا بۆی بگەرین
 کەمیژوویییهکی دووردیژتە مەت بوو، سەرپوو، لەقۆزاخەدا خۆی مەلاس
 داو، کە دواجار وای لایهات تووشی نەخۆشی (نەزۆکی لەداک بوون
 بیئت) ئەو یادەویریانە لەنەستدا هەن و هوشیاری دەرکیان پیناکات
 ئەویش لەبەر تەمبەلی ژیری کورد، کەوابیئت دەبیئت هەمیشە تاکی کورد
 خۆی ئاگادار بکاتەوێ پێش وەخت و خۆی ئامادە بکات پێش وەخت،
 بۆئەوێ ئەو گری کۆیرانە میژوو بکریئەوێ میژووییەک بەخۆی و
 بەمیژووێ کەبەخشیی، لەگەل هەنگاوەکانی میژوودا ری بکات،
 کەوابیئت کارکردن بۆ بنیاتکردنەوێ کەسایەتی دوو تەرزێ دەویئت،
 رووخاندنی خۆی (رزو) لە ناوێوێ دروستکردنەوێ خۆ لەناوێو، واتە
 بنیاتنانەوێ کەسایەتی تۆکمە دوو ئیشکردن و دووکارکردن کە

ھەردوکیان پئیویستن بۆ کەسایەتی کورد، بۆئەوێ بێنەوێ ناو میژوو،
 یان تەماهیەک دروست بکەن لەگەڵ میژوودا، ئەمەش بەکاری کۆمەستیی
 ھەرەوێزی ھوشیاری پێک دێت، واتە بوونە مرۆف و لەوێشەوێ بوونە
 کۆمەلگایەک کە دەتوانن بڵێن (ئێمە کۆمەلگاین)، یان بڵێن (ئێمە
 ئامادەیییمان تێدا یە بۆ بوون بەکۆمەلگا)، لێرەوێ مرۆف یان ئەو
 کەسایەتیە پەتی بەربەریت دەچڕینیت و دەبیتە مرۆف، واتە ھەلگری
 مەعریفە ئەمەش نزیکبوونەوێ مرۆفە لەپیشکەوتنەکان خۆ خستنە نیو
 کارە قورسەکانە نە پالدانەوێ بێناگایی و بێباکی، بەلکو کارکردن و
 بێکردنەوێ لیکۆلینەوێ - لەسەرخۆ - بەرامبەر - خودی - خۆ -
 دەوربەر - بەم پێیە دەبیت مرۆفی کورد نەشتەرگری خۆی بکات
 لەناوێ خۆی، خۆی نەخۆشیەکانی خۆی تیمار بکات لەو کەسایەتیە
 تێکشکاوە رزگاری ببێ و چاوەروانی خۆداوەندو ئەفسانەو پیغەمبەر کە
 میژوویان بەسەرچوو نەبیت، گەر مرۆف بێوێت میژوو دروست بکات
 دەبیت لێی تێبگات لەوێشەوێ کاری بۆ بکات و لەگەڵیدا ھەنگاو بەھەنگاو
 بپروات، خەلکان ناتوانن میژوویەک دروست بکەن کە لێی تێناگەن،
 خەلکان ناتوانن بەیانیک دروست بکەن کە ھەنگاویان بۆ نەناوێ، ئەمەش
 وا دەکات کە میژوو ئەو خەلکانە دروست بکات و بەرپۆھیان بەرێ ئیتر
 ھەرچۆنیک بێت ئەو دروستکردنە ئەوا ھەلەکەیی دەگەرێتەوێ بۆ ئەو
 کەسایەتیە کە لەو قەدەرە میژووێ دێت و دەچیت، ھەربۆیە

دووباره بوونه‌وه‌ی میژوو به‌شیوه‌یه‌کی زۆر زه‌قانه به‌دی ده‌کریت که
 ئەمەش راچه‌نینی هۆشیاری میژوه‌ بۆ که‌سایه‌تی ته‌مبه‌ل و ته‌وه‌زەل بۆ
 دەرککردنی به‌و غه‌درانه‌ی که‌میژوو لی‌ی ده‌کات، که‌میژوو لی‌ره‌دا
 به‌شیوه‌یه‌کی غه‌دری نایه‌ته‌ پێشه‌وه‌ به‌لکو ئەوانه‌ی له‌گه‌لیا ها‌وجووت
 نین پی‌ی ده‌لین (غه‌دری میژوو)، میژووش مافی خۆیه‌تی هه‌ستیت
 به‌هه‌رشیه‌کارێک به‌رامبه‌ر که‌سایه‌تی ته‌مبه‌ل و ته‌وه‌زەل، ئەمە و‌ا له‌و
 نه‌ته‌وه‌یه‌ ده‌کات که‌ هه‌میشه‌ به‌دوای رزگارکه‌ریک -غه‌یابانه‌ک -
 په‌یامبه‌ریک - موعجیزه‌یه‌ک - ئەفسانه‌یه‌ک - بگه‌رێن و له‌و مه‌ینه‌تیه‌
 رزگاریان ببیت، ئەم بۆچوونه‌ له‌کات و سه‌رده‌می خۆیدا جیی خۆی
 ده‌گرته‌وه‌ به‌لام دوای به‌سه‌رچوونی ئەو میژوو قانلی خۆی وهرناگریت
 به‌لکو میژوو ده‌گه‌رێنیته‌ دواوه‌، هه‌ریۆیه‌ کێشه‌ی میژوو دروستبووه‌ لای
 کورد وه‌ک کێشه‌یه‌کی (میژوو دژی کورد - کورد دژی میژوو)، که‌واته‌
 نه‌خۆشیه‌که‌ هه‌ر له‌نیو خوددایه‌و هه‌ر له‌ویوه‌وه‌ چاره‌سه‌ر ده‌کریت،
 که‌وا‌بیت کێشه‌ی کورد کێشه‌ی خۆیه‌تی له‌گه‌ل خۆیدا نه‌ک له‌گه‌ل
 میژوودا، گه‌ر کێشه‌ی که‌سایه‌تی خۆی چاره‌سه‌ر کرد ئەوا ده‌توانیت
 کێشه‌ی نیوان خۆی و میژووش چاره‌سه‌ر بکات، له‌ناوه‌وه‌و چ
 له‌ده‌ره‌وه‌دا، ئەم‌شه‌ گێچه‌له‌ که‌میژوو پیت ده‌فرۆشیت و له‌یه‌خه‌ت
 نابیته‌وه‌، ناشتوانیت خۆتی لی‌لاده‌ی چونکه‌ ئەوه‌ حه‌قیقه‌ته‌، هه‌ریۆیه‌
 کورد یان تاکی کورد تووشی حاله‌تی بی‌هوده‌یی و ره‌شبینی و ته‌مه‌لی

دەبىت لەو مېژوودا كەخۆى نەيتوانىو دەروستى بىكات، ئەم
بىھودەبىيەو بىباكيە لەجىگاي خۆيدايە، ئەم تىكشكاندە لەقالبى
خۆيدايەو دەبىت ئەو جامە ژەھرە بنۆشەن، واتە دان بەو ھەلەندە بنەين
مروڤى كورد دەتوانىت بۆ رزگار بوون لەو ھالەتە ناشازە رزگارى بىت
ئەوئىش گەپان بەنيو ھەست و نەستداو دۆزىنەو ھى كەسايەتى
راستەقىنەو كەسايەتە گرگنەكەى ناخى خۆى بكوژىت و كەسايەتى
خۆى كە بۆ خۆى دەگونجىت، بەينىتە بەردەمى خۆى و لىي بكوژىتەو
بۆئەو ھى مروڤى خۆى لەدەست نەدات، ئەمەش گەپانە بەنيو خوددا، بۆ
بىناكردنەو ھى كەسايەتى خۆى دواى بەسەرچوونى مېژوو.

هەست و نەست لای کورد

لۆژیک بەشیکە لەزمانی هەستی مرۆف، لەشی کردنەوهی ژێر بیژەکی دا،
لۆژیک ئەوکاتە دەبیته لۆژیک کە ئەو پەيوەندیە تیکەلۆهە لەنیوان
هەست و نەستدا هەیه دای بپریت و لیکیان جیا بکاتەوه، واتە هەر بەشە
سەر بەخۆی خۆی بیت، ئەم کارەش هەروا ئاسان نیە تا مرۆف خۆی
لەخۆیدا ئەو شیکارە دەروونیانە نەهینیتەوه سەر رینگای خۆی، واتە
لەلادان و بەیه کداچوون رزگاریان بکات، کە ئالۆزی ئەو دوو خەتە پانە
دەروون (هەست - نەست) لیک جیا ببنەوه و خانەکانی بەشی میشتکی
مرۆف بەئاگادینەوه و لەو خەونە قولە بیدار دەبنەوه کە تا دوینی و بۆ
میژوویەکی دوور نەست هەستی هەلخەلە تاندبوو لەهەمان کاتدا بەکاری
دەهینن بۆ پتەوکردن و راستکردنەوهی زیاتر هەست کە لەچارچێوهی
لۆژیکدا دايدەپژێژی و پیکهاتهی لۆژیک تۆکمە و بەرجەسته دەبیت، کە ئەو

چوارچىۋە ھەمىشە لەكشاندايە بۇ لۆژىك بوونىڭ زانستانى زىياتر
 عاقلانە و دور لەشيواندن و پەرتەوازەيى، نەك ئەويش گۆشەگىر بىت
 لەچوارچىۋەى خۇيدا گەر وا بىت ئەو ھەمان كارى نەست بەرپو
 دەبات و دواجار دەخىرتە نىو گەنجىنە تارىكەكانى نەستداو لەو تارىكە
 خەستەدا وون دەبىت، ئەو كشانە Extraversion گەر بايەخ دان بى
 لەناوۋەى مۇۋ بۇ دەرۋەى كارىكى باش و چاكە بەلام زۇرجار ئەو
 كشانە تاك وا لى دەكات بايەخ بەجىھانى دەرۋەو دىارە
 كۆمەلەتەكان نەدات زىياتر بايەخ بەخودى خۇى بدات، لىرەدا ئەو
 مۇۋ گۆشەگىرو داخراو دەبىت، گەر لۆژىك چارەسەرى واقع بىنانەى
 بۇ دابىن نەكرى تووشى شكست و گەپانەو دەبىت بۇ دواو ھەمدىسان
 نەچىتەو نىو بازنەى گىرژى جاران گەنەستەو جارىكى تر كىر
 دىكەۋىتەو، ئەمەش كارىگەرى دىكاتە سەر دووبارە بوونەو مىژو،
 بەتايىبەتى لاي كۆمەلگەى كورد ئەو بەدى دىكرى كەمىژو بووۋتە
 تراژدىايەك، واتە شكست ھىنان بەلۆژىك، لىرەدا لۆژىك تووشى گىرژو
 ئالۋى دەبىت و ھەمىشە نازارەكان دەچىژى و زمانىش ئەو ھەست و
 نازارانە بەشيوەكى تىك دەرەنە دەرەبىر، ھەمىشە ھەست
 لەچاۋەپوانى لۆژىكدا دەبىت كەبىكاتە دەم راستى خۇى و لەناناگايى
 ناگايى خۇى رىزگارى بىت، ھەولدانى نەست بۇ شكست ھىنانى ھەست
 بەجۆرە دەسەلاتىكى ناماقولانە سەير دىكرى لەكۆمەلگەىكى

پېشكەوتوودا، بەلام لەكۆمەلگایەکی دواکەوتوودا ئەوجۆرە دەسەلاتە
 ماقول دەبیئت و رینگاشی بۆ خووش دەکری و ریزیشی لای زۆربەى
 تاکەکانى کۆمەلى دواکەوتوو ھەيە، وەك کۆمەلگای کورد کەنەست زۆر
 بەسەر ھەستدا بئەو ھەي پێبزانى، لەنیو ئەو کۆمەلگایەدا ھەست و
 نەست تووشى سستى و سەربوون دەبیئت، بەلام توخمە ناکۆکەکان
 دەیانجولینىت بۆئەو ھەي ئەو کیشمە کیشمە دروست بیئت و لایەك
 بەلایەكدا بخرى، بەلام بەھۆى لاوازی ھەست بۆ درکاندن بەنەست ئەو
 مەملەتەى زۆر دەخایەنى و ھیچ ئالوگورێك دروست نابیئت، تەنانەت
 زۆرجار بەزەبرى لەدايك بوونیش، چونکە ھیچیان پەى بەھیچیان نابەن،
 کۆمەلگای کورد تووشى ئەو حالەتە بوو کەھیچ ئال و گۆرێكى بەخۆو
 نەدیو، کەبێ ئاگادارى تاكى کوردە لەھەست و نەست و دواچار پەى
 نەبردوو بەناکۆکییەکان سەرەپای زال بوونی نەست بەسەر ھەستدا
 وەك کاریكى دینامیکى ھەربۆیە راژەى سەپینراوەکانى نەست زۆرتر
 دەبیئت وەك لەھەست، سەرەپای ئەو ھەستى نەست ناوچەییەکی فراوانى
 داگیرکردوو لەمیشکدا، ئەمەش وادەکات کەنەست زۆرجار ببیئتە
 لۆژیک و رۆژانە کارى پێبکری و ژيان بەپێوەبەرى و شیوازەکانى
 دینامیکى ژيان پێچەوانەتر دەبنەو بەراستى و واقعیى سەیر دەکرىت،
 چونکە نەست بەبێ ئاگای ھەست فێرى کردوون و رێنیشان دەریان بوو و
 جیۆمیکانیزم و دینامیکى ھەستى گرتۆتەو، دیارە جیگرتنى نەست

لەجىنى ھەست مەترسى گەورەى لى دەبىنەو ۋە ژيان رادەو ەستى و مروث
 تووشى سەرلىشواندن دەكات و دەروونى ئالۆز دەكات و تووشى
 خەمۆكى و چەپاندنى دەكات، (بافلوف) دەلى (ھەست رۆلى
 پىشپەوايەتى دەبىننى لەژيانى دەروونى مروثدا نەك نەست)، چونكە
 ھەست رووى نامىرى (جهاز) دەروونىيە كەپەيوەندى ھەيە بەجىھانى
 دەرەو، نەست ئەو پەيوەندىيە پىو نى، كەواتە لىرەدا فشار خستە
 سەر ھەست لەرىگەى نەستەو فشارىكى ناماقول و قورس و گرەنە
 ھەريو ە زۆرجار ھەست بەرگەى ناگرىت و لەھەمان كاتىشدا ناتوانىت
 خوى بدات بەدەستەو چونكە دەزانى لەگەنجىنە تارىكەكاندا وون
 دەبىت و نامىنى، گەر ھەست بەرەنگارى نەبىتەو تووشى لادانى
 دەكات و دەپروخىنى چونكە نەست گەنجىنەيەكى ھۆكارى عەقلىيە لەبۇ
 رووخاندنى مىشك (الانھيار العصبى) گەر نەخرىتە خزمەت ھەستەو،
 لىرەدا دەرەكەوئ كەژىرخانى نەست پتەوترە لەژىرخانى ھەست بەلام
 بەھوى كارى ساويلكانەى ئامرازەكانى دەرووبەر لۆژىك دەبىتە باو..
 رۆژانە كادرانى باو ھەلدەستىن بۆئەو ەى ژىرخانى لۆژىكى باو
 پتەوبكەن و ھەست زىاتر نەست داگىر بكات و بىخاتە خزمەت خوى،
 سەرەپاى ئەو ەى ژىرخانى نەست پتەو ە كەچى زۆرجار ژىرخانى پى لەق
 دەكات چونكە ئەويش ھەر بەزۆر يان بەناتەواوى ئاخىنراو ەتە
 چوارچىو ەى خوى، ئەوانەشى كارى پى دەكەن و كارى بۇ دەكەن لۆژىكى

تەواويان پى ئىيە بۆرەگەزنامەى نەستيان، چونكە نامۆيەو سەر
 خانەكانى نەستى خۆى نىيە، لىزەدا نەك ھەر بەتەنھا ھەست تووشى
 نەخۆشى دەيىت، يان تووشى نەزۆكى دەيىت، بەلكو نەست پىش ئەو
 تووشى بوو، كەوابى نەست بى رزگار بوونى ھەست ناتوانى رزگارى
 يىت لەو نەخۆشيانە، بەلام نازانى كەرزگار بوونى بەدەستى ھەستەو
 بەدەرپرېنى ئامادەبوونى خوشيەتى گەر بىيەوئ لەو نەخۆشيانە رزگارى
 بىيىت، نەك ھەستى وەھم كەلوت وشكانە پروپاگەندە بۆ خۆى دەكات و
 فوو بەخۆيدا دەكات، كەوابى كەھەست نەخۆشبيىت ئەو نەخۆشبييە
 نەستيش دەگرتەو ھەستى چونكە لەسەرىيەك ھىلى بارىكى ھوشيارى دىن و
 دەچن، پىش فرۆيد فەلسەفە وای دانا كەنەست تەنھا ئامادەيى ھەستە
 واتە رۆلى خراپە، بەلام لەگەل (فرۆيد) دا نەست بوو بەشتىكى باش و
 كاريگەرى كەردە سەر ژيانى مەوۇف بەھەند ئەوئەندەي ھەست كاريگەرى
 كەرد، واتە رۆلى خۆى وەك ھەست بىنى، چونكە زۆر جار لەپىي نەستەو
 ھەست و ھوشيارى دەدۆزىنەو ھەست بەشتەكانى نەوئەو ھەستەو
 دەكەين، سەرەپاي ئەوئەش نەست وەك سەندوقىك كۆنى داخراو وايە
 كەياداشتە كۆنەكان دەپارىزى ھەروەھا جىگەي ئەفسانە دىن و سىحر و
 يادەو ھەريەكان و شتە خورافەكانى گرتۆتەو، كە ئىرادە پەي پى نابات
 بەلگەش ھەوالەكانە كە كاريگەرى و جى پەنجەي خويان دىارى دەكەن
 لەسەر ھەست لەكاتى روودانىندا ھەلناگىرېن بەلكو كاري خويان دەكەن

به‌شيوه‌یه‌کی رێك و پێك ئەمەش بە‌واتای کارکردنه‌ سه‌ر سه‌لوکی نه‌ست
 ده‌لاله‌تیش بۆ هه‌لگرته‌ی نه‌ست و کاره‌ هه‌مه‌که‌یه‌یه‌کانی‌تر، ئەمەش
 له‌پێی هه‌ست کردنی ده‌روونه‌وه‌ که له‌کاتی روودانی شتی‌کدا بانگه‌یشت
 ده‌کرێ واته له‌کاتی پێویسته‌ و کاتی ئاره‌زووکردن، هه‌سیتیش کاری
 خۆی ده‌کات کاتی ده‌زانی یان ده‌زانی که‌چی رووده‌دات ئەمەش دوو
 بواری لێ ده‌بیته‌وه‌، بواری ناوه‌کی و خه‌ستی (البوری والمركز) دیواری
 په‌راویزی که‌شان به‌شانی ووریا بونه‌وه‌کان ده‌جولیت واته له‌حاله‌تی
 ووریا بوونه‌ کت و په‌رو له‌ناکاوه‌کاندا، که‌وابێ تیکه‌لاویه‌کی ده‌روونی
 هه‌یه له‌نیوان نه‌ست و هه‌ستدا، تا ئە‌وکاته‌ی نه‌ست ده‌بیته‌ نه‌ست و،
 هه‌ست ده‌بیته‌ هه‌ست و لێك جزا ده‌کریته‌وه‌ و هه‌یه‌که‌ سه‌ربه‌خۆیی
 خۆی راده‌گه‌یه‌نێ به‌لام بۆ چاره‌سه‌رکردنی نه‌خۆشی‌یه‌کانی که‌با سمان
 لێوه‌کرد ده‌بیته‌ به‌زۆری زۆرداری (زه‌برو زه‌نگ) لێك داب‌پێت یان
 جیا‌بوونه‌وه‌ دروست ببێت، بۆ به‌کاره‌ینانی زه‌بوو‌زه‌نگ که‌زۆرجار
 پاشه‌کشه‌ به‌لوژیک ده‌کات ئە‌ویش به‌هۆی به‌کاره‌ینانی هه‌له‌ی زه‌برو
 زه‌نگ ده‌یشیوێنی وه‌ک (دیاردە‌ی ستالین) له‌شۆ‌پ‌شی به‌لشه‌فیدا، یان
 ده‌یخاته‌ خزمه‌ت خۆیه‌وه‌ و پیکهاته‌یه‌کی ته‌واو ده‌دات به‌لوژیک، زه‌برو
 زه‌نگی ناله‌بار بۆ کۆمه‌لگایه‌کی ناله‌بارو دواکه‌وتوو ناهیلێ عه‌قل و زمانی
 پاراوی لۆژیک‌په‌نه‌ی خۆی به‌کاره‌ینانی و بۆیه‌ لۆژیک جه‌سته‌ی خه‌لتانی
 خۆین ده‌بیته‌ مۆکاره‌که‌شی ئە‌وه‌یه‌ که‌: -

۱- فشارى دەرەۋە (بەجۇرو ھىزى كەرەستەكانى خويىن رشتىن) ۋەك پروسەيەك بۇ تىك شكاندى كۆمەلگا لەبازنەى سىياسەتى تىك دانى كەلتورو قىركىدن خۇى دەبىنىتەۋە دەبىتە گەرەترىن فشار بۇ تىك دانى كۆمەلگا لەناۋەۋە.

۲- كارى ناۋەۋە (شەلەلى كۆمەلگا) كاردانەۋەيە بەرامبەر فشارى دەرەۋە، ديارە ناۋەۋە بۆلەۋەى لەدەرەۋەى خۇى رىزگارى بىت و خۇى لەژىر ئەو فشارە قورسەدا رىزگار كات ئەمىش بەھمان شىۋە زەبرو زەنگ بەكاردەھىننى دژى دەرەۋەى خۇى بەلام كە گۇپان روونادات ناچار دەبى فشار بختە ناۋەۋەى كۆمەلگاۋ زەبرو زەنگ بەكاربەھىننى (زەبرى لەدايك بوون Birth Trauma) كە لىرەدا ئەو زەبرو زەنگە كۆمەلگا توۋشى شىكست ھىنان دەبى چونكە كۆمەلگا ھوشيار نىسە لەو زەبرو زەنگە تىناگات كەخمەتە بەخۇى، بەلكو كۆمەلگا ۋاى سەير دەكات كە فشارىكى ترە ۋاتە كۆمەلگا لەنىۋان چەكوش و دەزگادا دەرژى و توۋشى تىك شكاندن دىت، بۆيە زۇرچار دژى رادەۋەستىن، ديارە كۆمەلگا لەو نىۋەندەدا (چەكوش - دەزگا) توۋشى سەرلىشۋاندن و ناجىگىرى دەبىت و دۋاجار شەپى ناۋخۇى لى دەكەۋىتەۋە كۆمەلگاىەكى پەرتەۋازەو شەپخۋازى لى دەرەچى و لۇژىك رەۋتى ئاساىى خۇى ۋەرناگرى بەلكو ھەمىشە توۋشى گرژبوون دەبى، ئەمەش ۋاتە خويىن رشتىن دوور لەزمانى لۇژىكانە لىرەشدا ۋوشك و تەپ پىكەۋە دەبنە

خۇراكى ئاگرو چەكۈش و (ھەست نەست) تىك دەچى و بارى ئاسايى
خۇيان لەدەست دەدەن، لەنيوان (چەكۈش و دەزگادا) كۆمەلگاش
پىكھاتەيەكى ترادسيونال بەخۇيەو دەيىنى ئەر پىكھاتە لەبەر نەبوونى
لۇژىك و ھوشيارى تووشى گرى كويىرە، ميژوويى دەبىت و تووشى
سەرليشنيواندن دەبىت لەنيوان شىكست و ھەستانەو، لەنيوان (من) و
(ئىمە) دا واتە خۇي نادۇزىتەو و تووشى نامۇيى فكىرى دەبىت يان
نامۇيى ميژوويى كەزۇرجار بەكلۇلتىن كۆمەلگا دەدرىتە قەلەم، يان بە
(ھەتيو) دەدرىنە قەلەم و كەس ئاوپىان لى ناداۋەو ھەميشە بەر زللەي
ميژوو يان زللەي دەروەي خۇيان دەكەون، كۆمەلگاي كوردى بەدەر نىە
لەو بازەنەيەي سەرەو، يان لەو بۇچوونەي سەرەو، زياتر لەسەر نەستى
خۇي دەژى و زۇرجار وەك مشەخۇرىك بوود بۇ خۇيى و سىروشتى كەوي
وەرگرتوۋە لەبەر بەرژەوەندى كەسنىك ھۇزىك تىك چوۋە، لەبەر شىكستى
رابەرىك نەتەوۋەيەك پەرتەوازە بوۋە.. شۇپىشنىك تىك چوۋە و پوكاۋەتەو
بەواتايەكى تر (من) نەبوۋەتە (من) و نە (ئىمە) ش بوۋەتە (ئىمە) چۈنكە
لەكاتى قۇناغەكانى (من) و (ئىمە) دا كە لەميژوۋدا گۇپانكارى بەسەرھات
ھەريەكە جىگەي خۇي گرتوۋە چوۋە قالبى تايىبەتى و پىكھاتەي
تايىبەتى خۇي دروست كىرد، كۆمەلگاي كورد لەدەرەوۋەي ميژوويى خۇي
يان لەدەرەوۋەي ناكۇكىيەكان كارى كىردوۋە لەگەل ھەنگاۋەكانى ميژوويى
ھوشبارى دا ناپىك بوو، بەلكو زۇرجار دىشى رادەوۋەستا، بەلام

که هوشیاری نه بوو همدوو چه مکی (ههست و نهست) شیوهی گلۆله دهزولهیهکی تیک نالۆ و همدهگرن و سهر له هوشیاری دهشیوینن و زۆر بهزهحمهت سهری ئهو گلۆله دهزولهیه دهوژیتهوه، هوشیش ناچاره لهدهرهوهی ئهو دوو چه مکه سهرلیشیواوه خۆی بدوژیتهوهو دوور لهوان بژی که ناتوانری بیئوان بژی واته (ههست و نهست) بهلام لهناچاریدا ژیان دهباته سهر وهك شهوهی هیچ وهزیفهیهکی نه بیئت وای لسی دیئت ئهمهش به وهخت و کات ئهو مهودا هوشیارانهی که له لای گهلا له بووه لهیادهکانیدا تووشی سهرینهوهو سووان دهبن و دواچار گهر فریاد رهسیك نه بیئت لهناودهچن.

زۆرینهی شوپشه ناسیونالیستهکانی کورد ئهوجۆره ناچارانهی بهخۆوه دیوه بو وهدهست هیئانی مافی نهته وایه تیان واته زۆرجار بهناچاری شوپش کراوه. گهر فریاد رهسی نه بیئت ئهوا ئهو کۆمه لگایه تووشی پهتره وازهیی ده بیئت و پۆل پۆل دهبنه ئه ندامی خیلهکانی دهووبهریان که لهو پرا دهتوینهوه له نیو شارستانیهتی ئهو خیله نوییهدا، یان دهبنه خزمهتکاری کۆمه لگایهکی تر، وهك خیلێ بهختیاری که تا ئیستا روون نهکراوه ته که کوردن یان غهیره کوردن یان (لوپ) هکان که خویان دهلین ئیمه (لوپ) ین بهلام رهگه زمان فارسه، دیاره خزمهت کردنی کۆمه لگایهکی تر مهرجی تایبهتی تیدا یهو واقعیی ئهو کۆمه لگا نامویه و له هوشیاری مه لگری نا هوشیار دهکات که هه میشه و بی سله مینه وهو به سنگی کی

فراوان بچیتە پېشەوەر زۆر بەپرازی بوون خزمەتکاری کۆمەلگای دەرەود
 بکات تاوای لى دىت تيايدا دەتويتهوه مەرجەکش گەر کۆمەلگا دەرەود
 بزانی ئەو هوشياریه لەسەری دەکەوئ ئەوا دەیخاتە نێو بازنەى فەرمانى
 نەستى و پیرۆزى دەکات سەرەپای ئەوەشى دان نانری بەفاعیلەکەیدا،
 گەر ئەو هوشياریه لەسەری نەکەوئ ئەوا دەیخاتە نێو بازنەى سیاسەتى
 دیماکۆجى و بەماوەى میژوویهکى دوور فاعیلەکەى تاوانبار دەکات، ئەو
 پرنسیپە دوو لایەنە دەرەودى کوردی هەم نامۆکردوو هەم دژی خۆی
 کرد واشى لى کرد کەرازى بىت بەو نالۆژیکە بىئاگایىیەو تانیستاش
 لەنێو ئەو بازنانەدا دەخولیتەوەر زۆریش. لەئەندامانى کۆمەلگای
 کوردی بەهەموو شیوەیەک پیرۆزى دەکەن و بەرگری لى دەکەن کەئەویش
 جۆریکە لەهەلخەلەتاندن و هەلفریواندنێ خۆ، ئەمەش رێخۆشکەرە بۆ
 کەسایەتیهکى بۆش دوور لەواقیع و سەرەخۆی خۆی لەدەست بدات و
 بەئارەزووی خۆی پێشکەشى دەرەودى خۆی بکات و دەرەودەشى
 بەئارەزووی خۆی هەلسۆپینئ و لەهەمان کاتدا دەرەود چاک دەزانئ کە
 ئەو هوشياریه بوو تەخالى بادانەو لەمیژوووەکەیدا کەچی لەبەرئەو
 سەر بەخیلى خۆی نیە یان و سەر بەکۆمەلگای خۆی نیە سەیر دەکەین
 هەمیشە رەتى دەکاتەوەر دووری دەخاتەوەر لەبازنەى کۆمەلایەتى بوون و
 کەسایەتى بوون. نایەلئ هەمان کەسایەتى هەبئ کە خۆی هەیهەتى بەلکو
 هەمیشە وای تێدەپوانئ کەخزمەتکارەو بەس و تەنها بۆ خزمەتکاریش

بەكار دىت، ئەم بۇچۈنە بورەتە باۋو زياتر كۆمەلگاي ناھوشيار خۇيان
 دەخزىننە ئەو بازەنەيەۋە زياتر قوربانى دەدەن بەكۆمەلگاي دەرەۋە بەلام
 بىھودەيە ھەر لەبەرئەۋە تەلىكى نامۇ ديار دەكەۋى لەنيوان دەرۋونى
 ئەۋانداۋ دەرۋونى ئەماندا، پاساۋ ھىنانەۋە بۇ دروستکردنى ئەو
 پەيۋەندىيە يان گىلىيە يان خيانەتە، مېژۋوش بايەخ بەۋانە نادات، ديارە
 ھوشيارى سەرەپاي دورى لە (ھەست و نەست) خەم خۇرى ئەو
 دورىيە بۇيە زۇرچار ناچار دەبىت زەبرو زەنگى خۇى بەكاربەينى بۇ
 راچەننى ھەردو (ھەست و نەست) كەبىنەۋە سەرە رىگاۋ لەو خەۋنە
 قوۋلە بەخەبەر بىنەۋە، زۇرو كوتەكيش زۇرچار ئەو (ھەست و نەست)
 توۋشى پىشيوى دەكات و زياتر دەپرمىنى لەجياتى ئەۋەى چاكى
 بكاتەۋە، چونكە ھەردو خەسلەتەكە ھوشيار نىن و زەمىنەى ھوشياريان
 بۇ ئامادە نەكراۋە بۇيە زەبرو زەنگ لىرەدا زىانى ھەيە ۋەك لەۋەى
 سوۋدى ھەبىت ھەرەك، (ئەرىك فرۆم) دەلى (ماركس پىنى ۋابوۋ كەھىز
 ناتوانىت ھىچ شتىكى ئەۋتۇ بخولقينىت، ئەگەر ئەو زەمىنانە لەئارادا
 نەبن و بۇگەشەکردنى پرۆسە سايسى و كۆمەلەيەتتەكانى كۆمەلگا، جا
 ئەگەر بەكارھىنانى ھىند بوۋە شتىكى پىۋىست... ئەۋا تەنھا ئەگەر
 وردتر قسەى لەسەر بکەين دەتوانىن ئەۋ پالە بداتە پرۆسەى گەشەکردن
 كەپىشتەر لەپروى کردارىەۋە ھەبوۋە، بەلام ديسانەۋە ھىز ھەر ناتوانىت
 شتىكى ترى نوى واقىعى بخولقينىت).

بەلای مارکسەو (هینز بریتیە لەتوانستی هەر کۆمەڵگایەکی کەن کە
 ھەلگری کۆمەڵگەییەکی نوێ بێت) ھیند لای مارکس (لەدوا ئاکامیدا تەنھا
 خاوەن بایەخێکی کاتی یەو ھەرگیز رۆلی توخمێکی ھەمیشەیی ناگیرێت
 لەپڕۆسەی گۆڕینی کۆمەڵگادا) کەواتە کۆمەڵگای کورد ئەو کۆمەڵگا بوو
 ھۆشە بوو کە لەکاتی خۆیدا ھیزی خۆی بەکارنەھێناوە و کاتی گونجاوی
 زێڕینی خۆی فەرامۆش کردووە بەمەش ھوشیاری میژوویی لەدەست
 داوە، ئەمەش بەھۆی ھەڵخەڵەتانندی ھوشیاری کوردەو بەو لەلایەن
 داگیرکەران و ھەیارانی نەتەرە کوردەو، تاواي لئ ھاتوو کۆمەڵگای
 کورد بوودتە دار دەست، میژوو شاھیدی ھالەت و رووداوکانە و
 ناستوانی پاساویکی تری، بۆ ھەڵبەستەو بێجگە لەوێ کەبێت کە
 کۆمەڵگای کورد زیاتر ھەولێ داو بەو دەرەوێ خۆیی و خۆی
 لەبەرچۆتەو ھەمیشە بەرامبەری خۆی دەبینێ نە بەرامبەر خۆی
 وینە و واقعی خۆی ببینێ و ئەمەش بەماوەی میژوو وای لئ ھاتوو
 کەتەنەت ئەو رووداوانە ھەلبگریت و لەبەر بچنەو تەنھا وکاتانە
 رووداویکی دلتەزین رووداویکی جەرگ بپر روودەدات ئەوجا وێژدانی
 نەست و (منی بالآ) (من) بەخەبەر دەھێنێتەو جارێکی تر میژووی کۆن
 دیتەو بەرچاوی (من)ی کورد بەلام لەبەرئەوێ رووداوەکان زۆر دوورن
 بۆیە (من) ناتوانێ ئەو پەيوەندیە ببەستێ بەیەکەو کە لەدوینی ئیل و
 دوورو ئەمڕۆی شلەژاوادا گرییان بات ھەربۆیە (نەست و منی بالآ)

ھەمىشە (من و نەست) ى كورد دەخەنە ژيىر سزايەكى قورس كەوا ھەست
 بەشەرمەزاري بكات زۆرجار ئەو شەرمەزاريە يان خو بەكەم زان و
 كلۆلى يە لاي كورد دەبيتتە ھەستىكى نامۆ تاكى كورد خۆزگە بەو
 دەخوازى (كە كورد نەبوايە)، لەبەرئەو ەى (منى بالآ) زۆرجار پەيوەندى
 بەدەرەو دەكات و ئەوجا بپريارى خو ى دەدات بەسەر (من) و (منى بالآدا)،
 ديارە بۆ راگرتنى كۆلەكەى كۆمەلگا و يەكخستنى كۆمەلگا و رزگار كردنى
 كۆمەلگا لەپەرتەوازەيى (منى بالآ) بە گەرەتريى رۆل ھەلدەستى، چونكە
 (من) ى كورد ھەمىشە بپري لەدژايەتى و خراپەكارى و خيانەتكارى و تۆلە
 كردۆتەو، تەنانەت گەر (من) بپري لەشتىكى خراپ بكاتەو و كردەو ەشى
 لەگەلدا نەبيت ھەربۆيە (منى بالآ) وەك پۆليسيك وايە بۆ تاك و كۆمەلگا،
 دەتوانين بليين كە (منى بالآ) ئاكامى ژيانى كۆمەلایەتى و رەو پەو ەى
 نەبينى شارستانىيەتە، (من) ى كورد نەك ھەر پەيوەندى نيوان (منى بالآ/
 ئەو) ى نەبەستۆتەو بەلكو ئەو پەيوەندى تىك دەدات و بەھۆى فوو كردنە
 خو و خۆبەزل زان ئەو دوو بناغەيە تىك دەشكىنى و دەيخاتە خزمەت
 خو ى كە ئەمەش پروسەيەكى دەروونى كوردە بۆ تىكشكاندننى
 كەسايەتى خو ى يان (من) ى خو ى ھەروەك لەپەندە كوردىيەكەدا ھاتووە
 دەلنى (من منم تۆ كىيت؟).

كەواتە لەدەست چوونى كات و قوناغى ميژوويى بوو ھۆى شكستى
 كەسايەتى كورد، ھەربۆيە بۆ گەرانیو ە بۆ ئەوكاتە لەپەرچوو زۆر

بەزەحمەت بۇي دەگەرپتەوۋە واتە لەسفرەوۋە دەست پى دەكەت كەئەمەش
 لەناوكى شۆرپشەكاندا خۇيان بەدى دەكەن و دەردەكەون لەشكست و
 ھەستانەوۋە شۆرپش و راپەرپنەكاندا، كە دواچار رۇدەچىتە دەروونى
 ھەر تاكىكى كورد وى لى دەكەت بى ھىواو بى ئومىدى لى دى، ديارە
 شۆرپشەكانى كورد كەسروشتى سىزىفیانەى پىوۋە ديار بووۋە بى ئومىدى
 زىاتردا بەدەروونى كورد وى لى كەرد پال بداتەوۋە وەك لەوۋەى
 ھەستىتەوۋە، كە واتە كارىكى گرانەو زۆر ئالۇزەو پروسەيەكى دەروونى و
 زەمەنىكى سەقى دەوئ كە ھەست لەنەست جىابكرپتەوۋە واتە ھەست
 نەست تەلاق بدات، بۇئەوۋەى ھەريەكەيان پىكھاتەيەكى تايبەتى خۇيان
 ۋەرىگرن و سەربەخۇيى خۇيان رابگەيەنن (من) یش ھەستى بەرۋلى
 تەواۋى خۇي، ئەو پىكھاتەيە لەنىوان ھەست و نەستدا دەگەرپتەوۋە بۇ
 سى سىستەم (ئەو/ من/ منى بالآ) ، لەكۆمەنگاي كورددا سىستەمەكان بۇ
 دروستبوونى پىكھاتەى كەسايەتى تىكشكاوۋە لەچارچىوۋەى پىكھاتەى
 خۇياندا جىيىگرنەبوون، لەھەمان كاتدا ھەست و نەست تىك شكىنراوۋە
 بەزەحمەت دەناسرىنەوۋە لىك جودا دەكرپنەوۋە، نەست ھەمىشە
 ئامادەيە بۇ لىدانى ھەست بۇئەوۋەى كۆيلەى كات و سەربەخۇيى خۇي
 ۋەرنەگرئ، چونكە سەربەخۇيى ھەست شكاندنئ ئەو رادەگەيەنن
 (شكستى نەست)، ھەريۋىە دەبىتە رىگرنىك بۇيى و وەك ملىۋزم
 لەبەردەمىدا قووت دەبىتەوۋە، ھەرچى ھۇشيشە ھەمىشە چاۋەپوانى

ھەست دەكات كەبىكاته لۇڭك بۆيە ھۇشيش لەجىڭاى خۇي سىست و
 لاوازو سىستەمىكى بىدەنگى دروست دەكات و ھىچ ناپەزايى دەرنابىرى
 چونكە لاوازە، ديارە تىكەلاو بوون شتى باش دەدات بەدەستەو ەك ھەر
 سىستەمىكى نوئى، يان گۇرپانى بارىكى كىمياوى لەبارىكەو بۇ بارىكى
 دى گۇرپانىكى نوئى دەدات بەدەستەو جارى واش ھەيە ئەو تىكەلاو
 بوونە لەناو ەو ەي (نەن) و خانەكانى ھۇشدا زىيانى زىاترە ەك
 لەسوودەكەي و ئەو پىكھاتە پاكرۇ دروست ناكات، يان قازانجى ئەو
 پىكھاتە ھۇشىيە لەو ەدايە كەيەكگرتن لەمىكانىزمەكاندا بەقازانچ
 دەگەرپتەو جارى واش ھەيە بەزىيان دەگەرپتەو بۇ دروست بوونى ئو
 پىكھاتە بەواتە بارودۇخى دەروونى و مىتاسايكۇلۇژى تەنھا بەو ەسفف
 كردنى دىياردە دەروونىەكان راناو ەستى بەلكو رازەيان دەكات لەژىر
 تىورى چەمكىدا بەشئو ەي دىنامىكى واتە (مىلمانى لەنىوان ھىزى
 دەروونىدا) ە ئابورى لەشئو ەي چەندايەتى بۇ ئەو ھىزە، ھەرو ەا
 پالئەرى غەرىزى و پالئەرى دژە غەرىزە) ھەرو ەا تۇپۇگرافىيە
 يەكتايى كردنى شوئىنى رەپەر ە دەروونىەكانى ھاوشئو ەي نەست و
 ھەست) ئەو ەش لەھوشيارىدا خۇي دەدۇزىتو ە كەتا چەند قازانچ كراو ە
 بەلام كەھوشيارى نەبوو ەردو چەمكە شئو ەي گۇلۇلە دەزوويەك
 و ەردەگرن و سەر لەھوشيارى دەشئوئىنن و زۇر بەزەحمەت سەرى ئەو
 گۇلۇلە دەزوو ە دەدۇزىنەو ە، ھوشيارىش لەبەر امبەر (رەمەك) ە غرىزە

(Instinct) جی به جی کراوه کاندایا هوشیار ده بی و هوشیاری پی ده به خشری به لام کاتیگ نهو ره مه کانه رییان لی ده گیری دهروونی مروف تووشی (چه پاندن - کبت - Repression) ده بی نهو چه پاندنهش ووزهی مروف. ده مرئی و له پیئاو مه بهستی نزدایا به کاری ده هیئی نه مهش و له نه ست دهکات به نهستی بمینیته وه، چونکه چه پاندن خوئی ری پی نادات نه ست بیئت به هه ست، نه مهش له ژیر بوچوونی میکانیکی دهروونیدا په خش ده بی، له بهر نه وهی چه پاندن ری له هه ندی شت ده گیری (که س- تانک) نایبینی که له ناستی بینیندا بیئت یان هه رچی ببینی هه لی ده گیری، دووچور چه پاندن هه یه:-

۱- چه پاندنی سه ره کی ناب هجی.

۲- چه پاندنی به جی.

چه پاندنی سه ره کی ناب هجی قه ده غیه هه لبراردنی باب هتی ره مه کی دهکات که (هه ست) ی نه بووه هه تا کو بیئت هه ست، به لام که سیئی به جی (من - خود) مامه له بکریئت له گهل سه ره تای بیر کردنه وه بو هه ره شه کردن له لایه ن هیزه پالنه ره کانه وه بو (منی بالا) له هه ل سوکه وت یان بو هه ست که ده بیئت چه پاندنیکی به جی چه پاندنی به جی که به ناستانی پیئی ده لیئن چه پاندن و له یادی مه تر سیدار دهکات یان بیر دهکات یان دهرک کردنی حسی که له دهره وهی باز نه ی هه ستدا بیئت، له هه مان کاتدا ناسته مه کانی داهه نی دژی هه ر شیوه بهرگری بزوینه رانه، له بهر نه وهی (خود - الذات)

ئاراستە دەكرىت بەرەو ووشك كىردنەو و مژنى ووزەكان لەپىناو
 ئامانجەكانى تردا لەپىناو شتى تردا ئەمەش راما دەكىشىتە نىو بابەتى
 (گوزارش - چەپاندن - التسمى) كەواين تىگەيشتەنمان لەنەست
 رىزەويكە لەتيورى چەپاندنەو سەرچاوەى گرتووە، چەپاندن يەكەم
 بلۆكە بۆ نەست، دەبى ئەو شى بزانين كەدو جۆر لەنەست ھەيە، ئەو
 نەستەى دەبىتە تەوا و لەگەل ئەو ى بتوانى بىتە ھەست ئەو
 چەپاندنەش كەنا تىوانى يان تىواناى ئەو ى نىە بىتە ھەست،
 بۆچونيشمان بۆ ئەو دىنامىە دەروونىە ئەو ىە، تەنا دەتوانى
 شوينەوارىك بەجى دەھىلئە لەلىستى زارەكان و پىاھەلدا، ئەو شتى
 دەبىتە نەستى بەماناى پىاھەلدا نەك بەماناى دىنامى، ناوى لى دەنن
 (پىش ھەست - قىشعور) (قبل الشعور)، (پىش ھەست) ىش بەپاى ئىمە
 نزىكترە لەنەست وەك لەھەستەو، پىش ھەست دووشىوون يان دوو
 پلەن وەك ئەو ى بلئى دەروونى، راستىش ئەو ىە كە ھەو چەپاندنىك
 نەستى ىە، بەلام ھەو نەستىك چەپاندن نىە، ھەروەھا دەزانين
 كە (من) ىش لەوانىە بىتە نەستى لىرەدا نەستى كەساىەتى ھەرىمى
 دراوسى (من) ى پىك ھاتووە لە شارەزاىيە ھەستى ىەكانى رابردو بەلام
 چەپىندراون يان پشت گوى خراوون يان ھەر لەسەرەتادا لاواز بوونەو
 شوينەوارى خوىان بەجى ھىشتووە رىگای نىوان نەستى كەساىەتى و

باره گای چه پاندنه له وانه یه له ژیر فرمانی (منی بالا) کاریکات، کاتیک
 چه پاندن دروست ده بیټ، به لام که کاریگه ری (منی بالا) فشار ده خاته
 سر دروست کردنی که سایه تی چه پاندن زیاتر ده بیټ نه و چه پاندنه ی
 که به هوئی (منی بالا) وه ده بیټ وا ده کات که گوړانی تی که لاوی ناوه وه بو
 که من کی شکردنی باوان که ده سه پیڼریت به سر مندالدا، کاتیکیش
 چه پاندن رو ده چټی ووزه ی خوئی نازاد ده کات که هیزه هیرشکه ره کان
 به کار ده هیڼی نه و به ره م ده دات به ده سته وه که و چه پاندن کاتیک ره مه ک
 مه نفه سیکی سروشتی بو خوئی نادوژیته وه له لای تاکه که س حاله تی
 دلپراوکی و نازارو ململانی دروست ده بی سروشتیش نه و نازاره که م
 ده کاته وه نه ویش به چه پاندنی پالنه ری ره مه کی یانه به هوئی لابر دنیه وه
 له بالایی ههستی ژبانی عه قلی یه وه پانی پیوه ده نی بو نه ست لیړه دا
 کارکردنی چه پاندن خوئی نهستی یه چونکه نیمه نازانین یان ده رکی
 پی ناکه یین چی روو ده دات له ناو می شکماندا، که واته نه و ره مه کیانه ی
 که هه لگری وزه ن که پی یان ده ژین ده بی زور به گرنکی بایه خیال پی بدری
 نه ویش له ری گای نه گرتنی که ناله کانی که پیا یدا تی په رده بن نه گهر وانه بی
 نه و نه و هیزه ی پالنه ره بو که سایه تی مروف بو پی شه وه لاواز ده بی،
 به لام به پی شکه و تنی ته و او ی که سایه تی، نه و ره مه کانه سه ری ه ست ده بن و
 سه ره لده دن له سر روی ههستی عه قلی و کاتیکیش هه لکان له بارنین
 بو نه وه ی ره مه کی یه کان ناراسته بکړن بو گه یشتن به نامانجیان نه و کاته

ھەستکردنى دراوسىنى كراۋەيەو رىڭگاي گواستىنەۋەش ھەيە
 لەنىۋانىاندا، ئەمەش بۇچوونى (يۈنگ) ە.
 شتىك چۆن دەبىتتە پىش ھەست؟ لەم حالەتەدا ۋەلام بەم شىۋەيە دەبىت
 (بە پەيۋەندى كىرەنەۋە بەنمۇنەيىيە زارەكىيە لىك چۈنەكاندا دەبى)
 ئەم نمۇنە زارەكىيەش كەخۇي پاشماۋە ياداشتەكانە، كە لەپىشۋودا
 ئىدراك بو ۋەك زۆربەي شتە ياداشتەكانى تر ۋابوون دەتۋانى لىنۋى ۋە
 بىتتە ھەست، ناتۋانى بىتتە ھەست گە پىشۋوتر ئىدراكى ھەستى
 نەبۋىت، ھەر شتىكىش لەناۋەۋە دىت بىجگە لەسۆزەكان دەتۋانى
 بىتتە ھەست ۋەك ھەتمىتەك ھەۋل دەدات كەخۇي تەرجمە بكات بۇ
 ئىدراكە دەرەكىەكان ئەمەش رىڭگادانە بە دەرامەتى پاشماۋە
 ياداشتەكان، ئەي چۆن چەپىندراۋ دەبىتتە پىش ھەستەۋە لەرىڭاي
 كارى شى كىرەنەۋە لەسەر ئەم بنچىنەيە ھەست لەجىڭاي خۇيدا
 دەمىنەتەۋە بەلام بىنەۋەي بگاتە پىش ھەست ۋاتە بەرزبۈنەۋەي
 بەرامبەرەكى بۇگەيشتن بەھەست، چەپاندنى دەروونى كاردەكاتە سەر
 نەك تەنھا دەروون بەلكو كاردەكاتە سەر رەمەكىيە جىاۋازىەكانى مۇف
 يان تەماھىيەكانى مۇف تا ئەۋكاتەي ترس لەدەرووندا نامىنى ئەۋجا
 چەپاندن رۇدەچى ۋ بوونى نامىنى، چونكە چەپاندن دەبىتتە ھۇي
 تىكشكاندى (مىن) لەبەرئەۋەي زۆرچار تەماھىيە جۇراۋجۇرەكان لىك
 جودا دەبنەۋە بەھۇي بەرگرىەكانەۋە ئەۋ حالەتە نەينىيانەي كەپنى

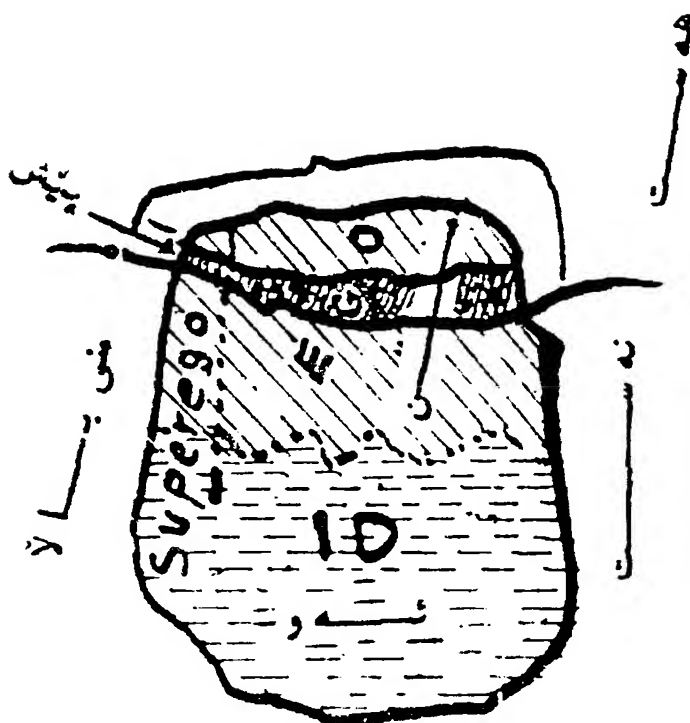
دەلەن چەندايەتى كەسايەتى يان (ھەمە كەسايەتى Multiple

(Personolity) دەگەرپتەوہ بۆنەوہى كەتەماھە جياوازەكان كاريگەر. دەبن
لەئزەر ھەستدا و بەسەرە داگيرى دەكات، ئەمەش ھۆى ئەوہى كە (من)
لەسەرەتادا زۆر لاوازە بەزانينى ئەرك و بابەتەكان ھيچ لەبەردەميدا
نامينى تەنھا ئەوہ نەبىت كەھەول بەت بەت ھۆى خۆى لى دووربختەوہ
ئەميش بەھۆى بەردەوامى چەپاندنەوہ (من) ى ھسترياش خۆى
دوورەختەوہ لەدەرك پىكردن بەو ئازارانە كەپى دواوہتى،
كەسەرچاوہى رەخنەيە (منى بالا) بەھەمان ئارەزو كەخۆى بەرگرە لە
خۆى دژى ئەركى بابەتەكى، لىرەدا ھەلدەستى بەكارى (چەپاندن) لەسەر
ئەم بنچينەيە ھەست كردن بە (ذنب) نەستى يەو لەبى ھەستيدايە
لەئالوژيكيدايەو دوايى خۆزگە خواردنە بەنەبوونى پەيوەست كردنى
بەدەرەوہى خۆى، ئەوہش بۆ (من) دەگەرپتەوہ چونكە (من زۆرجار
ھەلدەستى بەكارى چەپاندن لەخزمەتى (منى بالا) دا دوايش لەخزمەتى
خويدا، كە لىرەدا (منى بالا) رۆلى نامينى لەشتە دەرەكەكان و تەنانەت
ناوہكى يەكان كە (من) يەككە لەو شتە ناوہكيانەى مەوژ، كەواتە (من)
نيوہندى راستى تەنگەتاوہ كاتى مەترسى دىتە سەر لەھەرسى رووہكەوہ
لەدووربينى دىنامى / دووربينى تۆپوگرافى / دووربينى ئابوورى يان
چەندايەتى) بەھۆى ھۆكارى راكردنەوہ خۆى پيش دەختات، (من) ى
تيكشكاو وای لى دىت كە بەدواى پلەيەكى تردا بگەرپن لەسەر و (من)

دەبىت و كەخۇي لەخۇيدا پىڭگەيشتى جياوازىەكانى ناو خۇي (من)ە كە
 ئەو پلەنە ناو لى بنىن (من) يان (منى بالآ)، (من) یش ئەوكاتە واز لەخۇي
 دەمىن كە دەزانى يان كە ەست دەكات جىي ناپەزايى و چەوساوەتەو
 لەلایەن (منى بالآ) وە لەجياتى ئەوەى لای خۆشەويست بىت، چونكە
 (من) نەستەو (منى بالآ) ش ەستە، تى نەگەيشتى (من - نەست) بۇ
 (منى بالآ - ەست) گرژوو رووخانىك روودەدات واتە كارەساتىكى
 ترسناك بەرپىگاوە دەبىت بۇ تىك شكاندنى هوشيارى تاك لەتاكيشەو
 زورجا كۆمەل دەگرىتەو بەتايبەتى لەكۆمەلە خىلەكى يەكانداو كۆمەلگا
 دواكەوتووەكاندا، ئەو حالەتە لای تاكى كورد بەدى دەكرى چونكە تاكە
 كەسى كور (من)ى نەخستۆتە خزمەت (منى بالآ) و (منى بالآ) ش ئامادە
 نىە بىتتە چاودىرىك بەسەر (من)ەو ەرىيە گرژى و لولپىچىك رووى
 داوە لىنو ئەو پىكەتە ئالۆزەداو كەسايەتەكى كەللەرەقى لى دروست
 كەردووەو زياتر گرژترى كەردووەو كارىگەرى خەستى كەردۆتە سەر
 كەسايەتى كورد، كەسايەتەكى گىل و سەخت دۈور لەپىشكەوتنەكان،
 بىجگە لەو ش مەترسى دەرووبەرى لەسەرە ەمىشە وەك كارىكى
 ميكانىكى ئەمەش زياتر لەپىي دەروە واتە (تۆپۇگرافى + ئابورى +
 دىنامى) كە ئەو سى چەمكە ژيانىەى رۆژانە فشارىكى گەرەن بۇ سەر
 (من)ى كوردو (منى بالآ) ش ئەو ناخاتە بەر باسو لىكۆلىنەو تەنانەت
 (من) یش ناخاتە نىو دادگای خۆيەو يان هىلى سوورى لىپرسىنەو

ھەربۇيە بوھتە جىنى مەترسى و تىكشكاندنى ھوشيارى كورد، ئەويش
 ۋەك پرۆژەيەك كە لەنيۋەۋەي خۇي دا بەرامبەر بەخۇي بەكارى دەھىنى،
 واتە (من) ھەمىشە تىنەگەيشتەنە لەپاشەپرۇژدا كەسايەتيەكى
 (سايكۇپاسى - ناكۆمەلایەتى) دروست دەكات، سەرەپاي ئەۋەش
 كەسايەتيەكانى گونجاۋ نىن بۇ چوونە نىۋو قالىبى كەسايەتى تەۋاۋ بەلكو
 بەكۆلەبنە دەمىننەۋە (cretinism) كە ئەمانەش چەشنىكەن لەچەشنەكانى
 دواكەۋتنى ھۇشى كەدواچار توۋشى رووخاندنى Frustration دەكات
 كەبەمەش تاكە كەس گىر دەخوات بۇ گەيشتن بەئامانچ ۋە ھەرۋەھا
 دواكەۋتنى لەپرەۋپەرەۋەي پىشكەۋتن يان گرتنى رىگاي گەيشتنى
 بەئامانجى ھەستى يان نەستى، واتە دروست كردنى كەسايەتى لاي تاكە
 كەس كەلەژىر كاريگەرى يەكتى دروست دەيىت ۋەن (فرۆيد) دەلى
 (كەسايەتى تاك لەسى پىپرەۋى بىنەرەتى دروست بوۋە (ئەۋ id من Ego،
 منى بالا super Ego))، لىك كاركدنى ئەم سى پىپرەۋە لەيەكتى سنوۋرى
 رەۋشى دىارى ئەكات) لەپىشەكانى دروستكەرى لەدىمانەي فرۆيدەۋە
 ئەۋەيە مروف لەسەر جۆرى جىياجىاي ھوشيارى كاردەكات ۋەك (ھەست
 - پىش ھەست - نەست)، (منى بالا)ش ۋەك رۆلى پۇلىس و وىژدانى
 دەيىنى لەسەر (من) و (ئەۋ)ى دەرەۋە ئەگەر (من) رىگاي پىدات بۇ
 لىدان لەدەرگاي چەپاندن كەئەۋىش بەھۇي شكاندنى ترسە
 لەدەروندا، كۆمەلگاي كوردى ھەر لەبەرەبەيانى مېژوۋىيەۋە ئەۋ

ترسانە چوونەتە نڧو دلسى لەنڧو دەورو بەررەو ئەویش بەهۆى
 كەرەستەكانى زەبرو زەنگو چەوساندنەو، كە ئەوەش بەپڧى رۆژگارو
 ماوەى مڧژووى كاریگەرى كردۆتە سەر دەروونى و ترسیكى لا پەیدا
 كردووە كەهەمیشە بسلەمڧتەو هەنگاوى جدىانە نەنڧت بۆ شكاندنى
 كۆتى ترس كە ئازادبوونى كەسایەتى خۆى رادەگەيەنڧ كەچى ناچار
 دەبڧ كە ترس بە ترس چارەسەر بكات كە ئەمەش لەكۆمەلڧكى
 دواكەوتوودا بەمەترسى دادەنرڧ بۆ سەر كۆمەلگا و ئاكامەكەى بەخراب
 دەگەرڧتەو بۆ سەر كەسایەتى كورد وای لڧ دەكات لەناچارى
 چارەسەر كردن بۆ كڧشه دەروونىەكان ناچار بڧت هەستڧ بەهەندڧ شت
 كەهەست و نەست پڧى رازى نەبن و لۆژىك قبول نەكات.

ریشه بیرونی و بیرونی فروید بؤکسایمتی

سەرچاوەکان:

- ١- علم النفس الجمعي وتحليل الأنا- سيغموند فرويد - ترجمة جورج طرابيشي الطبعة الاولى بيروت ١٩٧
- ٢- الأنا والهذا- سغموند فرويد - ترجمة جورج طرابيشي الطبعة الاولى بيروت ١٩٨٣
- ٣- مبادئ علم النفس الفرويدي - تأليف كالفن -س- هول/ تعريب دحام الكيال الطبعة الثالثة بغداد ١٩٨٨
- ٤- علم النفس الاكينيكي - د. مصطفى فهمي دار مصر للطباعة - بيٲ ميٲوو
- ٥- بافلوف و فرويد - تأليف هاري ويلز - ترجمة شوقي جلال الجزء الاول الهيئة المصرية العامة للكتاب ١٩٧٥
- ٦- قاموس علم النفس - د. عبدالستار طاهر شريف - الطبعة الاولى ١٩٨٥
- ٧- مرفوف لهروانگهي ماركسهوه - نهریک فروم - وهرگيٲراني ههنگاو چاپي يهکهم ١٩٩٩

پروڤسەي بوون بە مروڤ

پيش دروست بوونی كۆمەلگا مروڤ لە حالەتی سروشتیدا دەژیا، یەكگرتنێك هەبوو لە نێوان مروڤ و سروشتدا، هەروەك ماركس دەڵێ (مروڤ ناوكە بپرە نەبوو بوو لە سروشت)، ئەو مروڤەي نە زەبیری بازووی خوێ دەژیاو نەگەیشتبوووە ململانی لەگەڵ سروشتدا، سروشت سەرچاوەی یەكەم بوو بۆ مروڤی سەرەتایی، بەلكو زیاتر لەو ئەم ئەوی تەواو دەکرد، سروشت توانی مروڤ لەژێر کاریگەری خویدا بھێڵیتەووە كۆیلەي خوێ بكات و بۆ چەند سەدەيەك توانی ھەر بە سەرەتایی و گێلی بھێڵیتەووە، واتە مروڤ لە بەرایي ئەو میژوووەدا كە بە پيش میژوو ناسرابوو بە شیوەيەكی كۆیرانە لەلایەن سروشتەووە كۆل و زەلیل ببوو، وە نەبێ مروڤ رازی بویی بەو ژیانە، واتە ھەولێ داوێ بۆ رزگار بوون لە سروشت و ئەو پەيوەندیە تێك بجێت و داكەوێ لە سروشت، لیڕەووە مروڤ پەتی خوێ دەچڕێنێ و سەر بەخوێی خوێ وەك بوونەووەریکی

جياواز رادەگەيەننى و دواتر بەھۇي كارو ژيىرى و يىركردنەو سىروشت بەلاى خۇيدا رادەگىشىن بەلام ئەمجارە دەيخاتە خىزمەت خۇيەو، لەم كارکردنەدا مەروۇف خۇشى خۇي دەگۇپى لە بوونەو مەريكى كۇيلەي سىروشت و نىمچە ئازەل و دەيىتە ئەو مەروۇفەي خۇ دەناسى، خۇي بە جيا لە سىروشت سەير دەكات و دەلنى (من جيام لەوانى دى، من ھەست بە سەربەخۇيى و بوونى خۇم دەكەم، كەوابى من چىم!!) بەم پەرسىيارە مەروۇف بەدواي ئەو وەلامەدا دەگەپى كە پەرسىيارەكەي تىر بىكات، ئەم يىركردنەو ھە سەرتايى دروست بوونى پىكەتەي كەسىتى مەروۇفە، لاي ئەرستۇ مەروۇف يىركەرەو ھە،

لە قۇناغىكى دىارى كراوى مەژوودا، مەروۇف بەھۇي مەملانىنى نىوان خۇيى و سىروشت گەشە دەكات، بەھۇيەو دەگاتە چارە سەركردنى مەملانىكەو كۇتايى بە مەژووى كۇنى خۇي دەھىننى و خۇي لەنىو مەژوويەكەي تردا بەرجەستە دەكات، كە مەژووى مەروۇفەيەتى واتە بوون بە مەروۇف لە واقىعدا دەست پى دەكات، مەژووى و ھەم و خەيالەت و وىناندن تى دەپەرىننى و پى لە سەرزەوى دادەگىرى، بوونى خۇي دەسەلمىننى و بەرەنگارى مەژووى كۇنى خۇي دەيىتەو ئەويىش لە رىي يىركردنەو ھە ژيىرى ھەو نەك بەھىزو بازوو.

سروشٹ و مروڤ

هول دان بۇ سەربەخوڤى بوونى مروڤ، خوڤى لە خوڤىدا بە گەورەترين هولدان دەرئەمىردى لە ميژورى مروڤايەتيدا، لە دىالەكتىكى ميژورىدا بە گەورەترين پروڤىنسى خوڤىپەر دەرئەمىردى. چونكە مروڤ نەيوستووه مەيشە لە ژىر كارىگەرى سروشت و دەورو بەردا بمىنىتەووه و ئازادى خوڤى لە دەست بەدات، بەلكو ويستوويه تى بگات بە خوڤى و ئازادى خوڤى، هەر بۇيە مل كەچى قبول نەكردو لە سروشت خوڤى جياكردەووه خوڤى رزگار كرد، ئەمەش لە رىي بىركردنەووه (سپىنوزا لە ئاستىكى گەشەكردووتردا حسابى بۇ (بىر) كردهووه وەختىك مروڤ دەلى (نا) ئىدى لىرەووه وەزىفەيەك بە مروڤ دەدرىت) (گوڤارى ژىار ژمارە (۵) سالى دووھ ۲۰۰۰ لاپەرە (۱۷)، بەو ناپەزايى و داپرانە گەورەيى خوڤى سەلماندا، ئەوەش ئەم ئاكامە دەدات بە دەستەووه كە مروڤ لە مروڤىكى تەمەل و كوڤ و بەركارو كەم عەقلەووه دەگوڤردى بۇ مروڤىكى بىكرو

ژيرو ئازاد كە خودى خۇي لە خۇيدا دەدۇزىتەو و لە ھەمان كاتدا سەربەستى دەدات بە خۇي و لە كۆيلايەتى رزگارى دەبىت، ئەرىك فرۆم دەلى (مرۆف، پىش ئەوئى بىيىتە خاوەن ھوشيارىيەكى خودى، واتە، پىش ئەوئى بىيىتە مرۆف. لە يەككىتىيەكدا بوو لەگەڵ سروشتدا (ئادەم و ھەوا لە ھەشتادا) كەردەي يەكەم بۆ ئازادى كە دركەندى وشەي (نەخىر) بوو چاوى ئەوى كەردەو، (مرۆف لە روانگەي ماركسەو- ئەرىك فرۆم- وەرگىرانى ھەنگاو، چاپى يەكەم ۱۹۹۹ لاپەرە (۷۸)، لىرەو مرۆف پەتى خۇي دەپچىنىنى و دەبىتە گەورەو پىاوى خۇي، (ماركس دەلى: مرۆف ناتوانىت خۇي بەسەربەخۇ بزانىت، ئەگەر خاوەنى خۇي نەبىت) (ھەمان سەرچاوەي پىشو لاپەرە (۵)، مرۆف بە ئازادى لەدايك دەبىت، بەلام سروشت ئەو ئازادىيەى ئى كۆت دەكات و دەيخاتە ژىر كۆنترۆلى خۇيەو ئەويش لە ويناكردن و راقەكردنى كاريگەريە كۆنەكاندا فشار دەخريتە سەر مرۆف بۆ ئەوئى ئازاد نەبىت، واتە لە سروشت جيانەبىتەو، بەلام پىداگرتن لەسەر ئازادى مرۆف خۇي پى داگرتنە لەسەر سەربەخۇي و گەرانەو بۆ ئازادى يەكەم، ئەوكاتە بوونەوەر دەبىتە مرۆف كە ئەو يەككىتىيەى نىوان خۇي و سروشت تىك بدات و جوداي بكاتەو، واتە خۇي ناوكى خۇي بېرى، كە ئەمەش بەھەول و ژىرى مرۆف خۇي دەبىت تا ئەو كاتەي پىويست بوون بە سروشت كۆتايى دىت و ئەو پەيوەندىە ناچارىە نامىنى،

بوون بە مروّف:

پروّسەى بوون بە مروّف، پروّسەيەكى ئالۆزو درىژخايەنە لە رووى رەوتى مېژووى مروّقايەتيدا، مروّف بۆ ئەوەى خۆى لە دەست نەدات ھەميشە ھەولەى داوھ لە ژيّر فشارە نامۆكاندا دەرجيّت و رزگارى ببيّت، لە ھەمان كاتدا بۆ ئەوەى بوونى خۆى وەك مروّف لە دەست نەدات بەدواى خويدا گەراوھ لە نيو خودى خويى و جولەى مېژوودا، لە ھەمان كاتدا خۆى پاراستووه، تا ئەوكاتەى سروشت و دەوروپەرى ناسى و دواچار خۆى ناسى، بۆ جودايى كردنەوەى خۆى لەوانى تر، سروشت و ئازەل، ئەم پروّسەى بە مروّف بوونە، گەرانى مروّفە بەدواى خويداو دروست كردنى پيڤكەتەى كەسايەتى مروّيە، ئەمەش واى لى كرد كە روژ دواى روژ گەشە بكات، چ لە رووى ژيبرى و چ لە رووى بايولۆژيەو، ئەمەش رى خوشكەر بووھ بۆ دروست كردنى شوين و ريگەى خۆى و ھەلھاتن لە سروشت، واتە ژيان بردنەسەر دوور لە سروشت و ئازەل، بۆ پاراستنى ھەم خۆى ھەم ئازادى خۆى وەك مروّف (مروّف بوونەوەرئىكە لە پروّسەى دروست بوونى كەسيّتىدا لە بوونەوەرئىكى بايولۆژيەو دەبيّتە بوونەوەرئىكى مروّيى كەسيّتى (Personality) دواچار دەبيّتە بوونەوەرئىكى مروّيى (كۆمەلايەتى)، (ھەمان ژمارەى گوڤارى ژيارى پيشوو لاپەرە (۱۸)، پاراستنى خو واتە پاراستنى رەگەزى مروّف، كە

ئەمەش پېئويستى خالەتى سىروشتى مۇۋقە بۇ ئەۋەى رەگەزى خۇى بپارىزت و تووشى ويرانكارى نەبىت، لىرەدا مۇۋق تووشى راگواستنى خۇ دەبىى لە گىروگرفتى خالەتە سىروشتىەكان بۇ كۆمەلگا، ئەۋىش بەھۇى خۇ كۆكردەنەۋە لە جوگرافىايەكدا لەنىوخۇدا بۇ بەردەۋامى رەۋتى مۇۋىى خۇيان كە ئەمىش ھەر بە خالەتلىكى سەرەتايى سەيردەكرىت كە دەتۋانىن پىنى بلىين خالەتى پاراستنى رەگەزى مۇۋق لە ويرانكارى. ئەمەش خالەتى پىش كۆمەلگايە، يان پىش دروست بوونى كۆمەلگا (كۆمەلگايەكى كۆمەلەيتى)، كەۋابى بە شىۋەيەكى سىروشتى مۇۋق ئەۋ خالەتە پىكەۋە ژيانە دروست دەكات، يان دروست دەبىت لەبەر پېئويست بوون. بۇ پاراستنى تاك لە ھەمووداۋ ھەموو لە ھەمواندا،

مۇۋقى تەۋاۋ:

ئەم خالەتەى مۇۋق بەۋە جودا دەكرىتەۋە يان پۇلین دەكرىت كە مۇۋق دۋاى جىابوونەۋەى لە سىروشت و لە خالەتى ئاژەلى و دپندەيى و ناھوشىارى دەچىتە نىۋ كۆمەللىكى دى كە پىنى دەلین كۆمەلگاي مۇۋق، كە جىگەيەكى بەجى بوۋە بۇ مۇۋق خۇى ۋەك پېئويست بوون بۇ مانەۋەى خۇى و لەدەست نەدانى رەچەلەكى، لىرەدا مۇۋق دەبىتە مۇۋقىكى ژىر (homo sapiens) پەيرەۋىكى دى جىبەجى دەكات لەنىۋ كۆمەلگادا، كە لە دەرەۋەى ھەلسوكەۋتى سىروشتى خۇى نەبىت

بەلكو ھەمان سىرۇشتى مۇۋقە بەلام مۇۋقايەتتەكەى واى ئىدەكات ك
 بىتتە مۇۋقىكى كۆمەلەيتى لەسەر پەيرەۋىكى پىشكەوتتو ھىز
 جىھانىەكانى دەرەكى واى ئىدەكەن كە بىر بىكەتەو كارىكات بۇ مانەوەى
 خۇى، مۇۋق لىرەدا بۇ ئەوەى پەيوەندىەكانى سەرەتو بىت لەگەل
 كەسانى ترداۋ لەگەل توخى جىھانى دەرۋەردا كە بە ھۆيەو
 توانىۋىەتى شارستانىەتتىكى تايبەت بەخۇى دروست بىكات كە لە سەر
 جىھانى بايەلۋچى و ئازەلىيەو بىت، ئەۋىش جىھانى ئاۋەژوۋ بوۋنى
 عەقلانىيە، واتە مۇۋقى تەۋاۋ و كامل، لەنىۋ ئەو كۆمەلگايەدا مۇۋقەكان
 دەكەنە ھەلەپەو ئارۋەزوۋ جارەكى تر پەيوەندىەكانى مۇۋق تىك دەچى،
 تىك چوۋنى شىرازەى كۆمەلگا ھەم حالەتە پىش كۆمەلەيتى بوۋنى
 كۆمەلگايە ئەمبارەيان بە شىۋەيەكى تر شەۋىش لەنىۋ كۆمەلگاداۋ دوۋر
 لە سىرۇشت، لىرەدا بەھۋى سىرۇشتى مۇۋقەو ئەو پەيوەندىە كە لەسەر
 بىنەماى پىكەوۋ ژيان و بىنەماى دروست كەردنى كۆمەلگا پىك ھاتىبوۋ،
 بەھۋى گۇپانكارىەكانى ئاۋەزى مۇۋق و خۇۋىستى مۇۋق شىرازەى ئەو
 كۆمەلگايە تىك دەچىتەو، (مۇۋق دەبىتە گورگى مۇۋق) ھەرەك (ھۆين)
 دەلى، دارۋىنى كۆمەلەيتى و تىۋرەكەى (مىلمانى لە پىناۋ مانەوەدا) يان
 (مانەوۋ بۇ باشترو بەھىزترە) ۋەك ياسايەكى سىرۇشتى نىۋ ئەو
 كۆمەلگايە رۋلى خۇى دەبىنى، ئەو تىۋرەى دارۋىن لەنىۋ كۆمەلگاى
 مۇۋقى تەۋاۋدا بە شىۋەى ھىزى بازوۋ ياساى گورگ پىادە ناكىرى بەلكو

بەھۇى ئارەزەۋە دادەكەۋىتتە خوارەۋە دەيىتتە ياسايەك لەنىۋ
 كۆمەلگادا، ئەو كۆمەلگايەى كە ياساى تىدا نىە، بەلكو سەرکەۋتن بۇ
 ئەۋەى زىاتر تواناى ھەيىت، ئەو سىستەمە دىارى دەكات كە دەتوانى چ
 لە توانايدا ھەبى بىبات ھەندەى ئەۋەى كە دەتوانرىت پارىزگارى لىبكات
 واتە ھەركەسە بەلای خۇيدا راپىچى دەكات،

لىرەدا ھەركەسىك، ئازادى/ يەكسانى/ ئارەزوۋى خۇ/ پاراستنى خۇ/
 دەسلەت/ ى بۇ خۇى دەۋى، ئەمەش واتاى تاكگەرايى دەنۆنى،
 سەرەپاى ئەو تاكگەرايىە مەۋف ناتوانى بە تەنھاۋ دور لە كۆمەلگا
 بژى، دەردى نىچە دەلى (راگەياندى مىردنى خۇيە) ناشتوانى بگەپرىتەۋە
 دۇخى دواكەۋتن و لە كۆمەل خۇى جوداكاتەۋە، بەلكو پىكەۋەزىيان
 ناچارى و ھەتمى دەبى، لەبەرئەۋەى بوۋەتە پروسەى ياساى
 كۆمەلەيەتى، واتە بە كۆمەلەيەتى بوۋنى كۆمەلگا، بەم پىيە دامەزاندنى
 كۆمەلگا پىۋىست بوۋنى خۇى ھەيە، ئەمەش لە پەيمانە كۆمەلەيەتيەكان
 و رىكەۋتن و كۆكبوۋندا دىاردەكەۋى لەسەر ئەو بنچىنە ھاۋبەشە،
 لەسەر ئەو بنەما ھاۋبەشە كۆمەلگاى خۇى ھوكمپرانىتى دەكات، بۇيە
 بىرۆكەى پەيمانى كۆمەلەيەتى "Social Contract" لەسەر ئەو
 گریمانەيە دامەزرا، واتە لەدەست سەندەۋەى ئارەزوۋەكانى تاك و
 گەپرانەۋەى بۇ گشت، ھەروەھا تۋاندەۋەى تاك لە كۇدا، نەك كۇ لە تاكدا،
 چونكە تاكەكەس لە زۆر باردا مل كەچ نابى بۇ تاكىكى دى رەگەزى

خۆى)، بەلكو مل بۇ ھەموو /گىشت/ شل دەكات و بە مافى خۆشى سەيرى دەكات، ئەمەش دەچىتە خانەى كۆمەلگايەكى سىياسى يان كۆمارىك كە گىشت بەشداريان تىادا كىردوۋە، ئاۋدەبرى، بەشداربوونىش تىايدا ئاۋى گەل وەردەگىرن و تاكىش بەھاۋلاتى بانگ دەگىرىت، ئەم پىروسىسە كە مۇف دەيەۋى بىگاتى و لە ھالەتى سىروشتى بۇ ھالەتى كۆمەلگا بچى و لەۋىۋە دەچىتە ھالەتى مەدەنىيەت چۈنكە بى ئەو دەسلەتە مۇف گورگى مۇف دەبىت،

پەيمانى كۆمەلەيتى:

كۆبوونەۋەى مۇقەكان لە ئىۋان خۇيانداۋ لەنىۋ كۆمەلگايەكى ھۇشياردا خۆى لە خۇيدا پىنگەيەكە بۇگەيشتن بە ئامانجىكى ھاۋبەش، لىرەشەۋە پىۋىست بوونى كۆمەلەيتى لەدايك دەبىت ئەۋىش پىۋىست بوونى دىاردەى مۇف خۇيەتى بۇ بوون بە كۆمەلەيتى، كە خۆى ۋەك ھاۋلاتى تىا دەۋزىتەۋە، ئەو پىروسىسە نايەتەدى گەر لەژىر پەيمانىكدا نەبىت، ئەۋىش پەيمانى كۆمەلەيتىيە، پەيمانى كۆمەلەيتىش واتە پىكەۋە ژيان و پىكەۋە ھەل كىردن، كە تاكەكەس لەو پەيمانەدا ھەست دەكات كە كەسىكى سەربەخۇيە لەو كۆمەلەدا دەرژى و مل كەچى كۆيە نەك تاك ھەروەھا خاۋەن كۆمەلەك ماف و ئازادىيە، لە ھەمان كاتدا بەرامبەر بە كۆمەل لىپىرسراۋىتى ھەيە كە خۆشى دەگىرىتەۋە، ئەو كەسەى كە ھەست

بكات كە دەبىي بەشدارى بكات لە كۆمەلگادا بۆ بىنات نانەوى
 كەسايەتى خۆى ئەوە حالەتى مەرۇف تى دەپەپىنى و دەبىتە ھاۋلاتى،
 (گواستەنەو لە حالەتى سىروشتى بۆ حالەتى مەدەنى گۆپانىكى بەرچا و
 لە مەردا دروست دەكات ئەمەش بە گۆپىنەوئى غەرىزە لە رېرەويدا بە
 دادوئەرى و بەتېرکردنى كردارەكانى بە مۆرال) (گىروگازى چەمكى
 كۆمەلى مەدەنى - د. كەرىم ئەبو حەلاو - وەرگىپرانى بۆ كوردى
 ئىسماعىل كوردە - رەوشت رەشىد - نورى بىخالى - چاپى يەكەم ۲۰۰۰
 لاپەرە (۲۰)، كەوابى بۆ ئەوئى بە تەواوى بىيە مەرۇف دەبىي بىيە
 ھاۋلاتى ھەروەھا (جان جاك رۇسۆ) دەلى (نايىنە مەرۇف تا نەيىنە
 ھاۋلاتى) ديارە پەيمانى كۆمەلەيتى نامەيەكى كۆمەلەيتى كە مەرۇفەكان
 دای دەپىژن بۆ گەيشتن بە ھاۋلاتى لەژىر بىروباوئەرى خوياندا، ئەو
 نامەيە لە كۆمەلەيتى مەدەنىدا دەگاتە ئامانجى خۆى.

بە ھاۋلاتى بوون:

بە ھاۋلاتى بوون، بە مەرۇف بوونە، واتە كۆمەلەيتى ئەرك و بەرپىسىيەيتى
 و كۆمەلەيتى ماف و ئازادى، بەرامبەر (خۆ/ كۆمەل/ دەولەت) كە واتە
 ھاۋلاتى مەرۇفەكە لە كۆمەلدا كاردەكات، بەم كارانەى خۆى دروست
 دەكات و خوشى دەپارىز و دەولەتەيش دەپارىزى و ئازادى و مافى
 خوشى بەدەست دەهينى، ئەو مەرۇفە ئەندامىكە لە كۆمەلدا ھاۋلاتەكە
 لە نيتشمانىكدا كە ئەمەش خۆى لە خويىدا توخمى دەولەت پىك

دەھىنن، كەۋاتە بوون بە ئەندام و ھاۋلاتى خۇى لە خۇيدا پىكەينەرى
 شتىكن كە لەسەرۇ ئەۋەدەن، ئەۋىش كۆمەلە كە خۇى تىايدا ئەندامىكە
 و لە خۇى دادەدېڭى و دەيدات بە گشت، بە راستىش ئەندامىكى و
 شايتسەى ھاۋلاتى بوونە و شايتسەى دەۋلەتە، دروست بوونى كۆمەلگا
 پىكەۋە ژيان و پىكەۋە گونجان و بەرەۋپىش چوون خۇى لە خۇيدا
 دەۋلەتە واتە كۆمەلگا بە دەۋلەت چوڭىراۋە، ەك ئاشكرايە چەمكى
 (Polis) ھەمىشە لە تەرجومەى زمانى روسىدا ماناى زاراۋەى
 (دەۋلەت) دەدات بۆيە باس لەۋە نەكراۋە كۆمەل و دەۋلەت ەك دوو
 شتى دژبەيەك بەرامبەر يەكتەر دابنرى، بۆيە لە فەلسەفەى يۇنانى كۆن
 سنور لە نيوان ھەردووكياندا نەكىشراۋە كۆمەل و دەۋلەت ەك دروست
 لەناو يەكتەدا تۈابنەۋە و ابوو (گۇقارى مەدەنىيەت ژمارە، ۸) تەموز -
 ئاب - سالى دوۋەم ۲۰۰۰ لاپەرە (۷۱)، دەتۈانين كۆمەلى مەدەنى بە
 دامەزىنەرى بيناى مرقۇف دابنرىن لە پرۇسەى ھاۋلاتى بونيدا، ئەمەش
 جەستەيەكى نوئىيە بۇ مرقۇقىكى نوئى و ھوشيار كە ھەموو ساتى
 ھەلگىرى توخمى نوئىگەرى و دەۋلەت بىت، ديارە بۇ حالەتەكانى
 داپمانى دەۋلەت كۆمەلگا جارىكى تر دەۋلەت لەسەرشانى خۇى بينا
 دەكاتەۋە واتە ئەگەر دەۋلەتتىش پوكايەۋە ئەۋا كۆمەلگا ھەيە دەتۈانى
 جارىكى تر لە مندالدىنى خۇيدا دروستى بكاتەۋە، ئەمەش شتىكى
 سروشتى و ئاسايىيە كە ئەۋسەرۋەريە بگوازىتەۋە بۇ دەۋلەت ئەۋ
 سەرۋەريە لە كۆمەلەۋە بگوازىتەۋە بۇ دەۋلەت مادامەكى خۇى ھەلگىرى

توخمەكەى بىت و ئاسايىيە مل كەچ كىردىن بۇى، ئەمەش بۇ لە دەست نەدانى رەگەزى مۇف و كۆمەلگا، لە ھەمان كاتىشدا كە دەولەت لەو كۆمەلە داكەوتوۋە (ئاتاۋان كۆمەل قوت بدات) گۇقارى مەدەنىيەت ھەمان ژمارەى پىشۋ لاپەرە (۷۳)، چونكە ئامانجى دەولەت پاراستنى ئەو مىنادانەيە واتە ئۇرگانىزىمى كۆمەلگا، چونكە كۆمەل لەنىۋ ئەو دەسلەتە مەدەنىيەتەدا رۇلى خۇى دەبىنى بۇ گەپخستنى ئالىيەتەكەى و كۆمەلگاى رىكاي جۇلەو گەشەى خۇى دەگىرتەبەر، لىرەدا پىۋىست بون بە دەولەت پىۋىست دەبىت، دەولەتتىش بەپىى ياساۋ كۇپانكارىيەكانى كۆمەل دەسلەتەى خۇى جىبەجى دەكات واتە زۇرجار كە رەستەيەو زۇرجار ئامران، تا كۆمەلى مەدەنى كامل بىت و لەسەر پىى خۇى راۋەستى، كۆمەلى مەدەنى تا گەشەتر بىت ئەوا كارەكان زىاتىر رىك دەخرىن و كۆمەل كەمتر پىۋىستى بە دەولەت دەبىت واتە خۇى ژيانى خۇى دەبات بەرپۋە لە ھەمان كاتىشدا مەرجهيەتتىش دەدات بە دەولەت.

دەولەت:

دەولەت بەپىى پىۋسەۋ ھاۋكارى كىردى تاكەكانى كۆمەل پىك دىت و خۇيان كۆدەكەنەۋە لەژىر ئەو سىستەمەداۋ ئەركى دەولەتتىش داكۇكى كىردن لەمافەكانى ھەر تاكىك لەو كۆمەلە، دەولەت زۇر جار لەۋەش زىاتىر دەۋات خۇى ھەلدەستى بۇ بەگەپخستنى ئالىيەتى كۆمەل و خۇى،

لهكۆمهنگاي دواكهوتودا دهولت باوكسالاربه تا ئه و كۆمهله خويان هوشيار دهكه نه وه ئه گه نه ئه وه ي له دهولت و كاروباره كان بگه ن و دواجار به شداري دهولت بگه ن له ئه ركه كاندا، ليره دا دهولت ئامانج ده بئيت و ئامرازيش ده بئيت بۆ هوشيار كردنهرى هاولاتيان.

ويلهيلم قون هومبوكت چهندين جار دووباره ي دهكات وه كه ئامانجى دهولت له يه ك وشه دا برىتته له (ئاسايش) يان (دهسته به ركردنى ئازاديه سياسيه كان)، خه لكان ناتوانن له نيو خوياندا خويان ريك بخه ن به و شيويه ي كه هه موو ده يه وي سهره پاي ئه وه ش ناتوانن خويان به رپوه به رن، به لام دهولت ده توانى ئه و خه لكانه ريك بخات و به پئى ياسا بيانبات به رپوه (هه ر بويه حكومه تى) ياسا له حكومه تى مروف باشتره، هه روه ك ئه و وته يه ش كه ده لئى (ياسا يادشا داده نئى)، به قسه ي لوك دهولت برىتته يه له جه سته يه كى نوئى به كۆمه لئىك مافه وه كه له سه روى مافى ئه و كه سانه ن كه پيكه ينه رى دهولته تن)، (گوفارى مه ده نيه ت هه مان ژماره ي پيشوو ل ٧٣).

كۆمهنگاي كورد موارى

كۆمهنگاي كورد، كۆمهنگايه كى داخرا وه به پئى سىسته مى خياله كى ده روات به رپوه، ئه و سىسته مه واى له تاكى كورد كردوه كه بوون به مروف و بوون به كۆمه ل نه بينئى به خويه وه، تاكه كورديش تاكيكى

ووشك و تونده لەژێر باری سیستەمی خێلەكیدا گۆشەگیرو لول پێچ
 بوو، واتە یەكەیهکی بکەر نیە لەكۆمەڵێكدا بەلكو بەكارێكە لە كۆمەڵێکی
 داخراودا، بەمەش تاکی كورد پرۆسەی پێشكەوتنی ئاوەزوو هوشیاری
 نەبینیوو هەر لەنیو بازنەیی خێلدا خۆی بینیوتەو، سیستەمی خێلێش
 خۆی لەخۆیدا سیستەمیکی دواکەوتوو هەر بۆیە دەتوانین بڵێین
 كۆمەڵگای كورد بەگشتی بەكۆمەڵگایەکی دواکەوتوو سەرەتایی بدەینە
 قەلەم، تاکی كورد نەیتوانیوە بەشداری لەكۆمەڵدا بکات لەهەمان کاتدا
 هەلگری توخمی دەولەت نەبوو، بەهۆی پابەند بوونی تاکی كورد
 بەسیستەمی خێلایەتیەو واتە پرۆسەی بوون بە دەولەتی خۆی لەو
 سیتسەمەدا دۆزیوتەو، واتە لەویدا بەدی هیناوە نەك لە دەولەتدا،
 سیستەمی خێل سیستەمی شەرف و نەسەب و پالەوانیتی و دەمارگیری
 خێلی بوو، لەسەر بنەمای خوێن نەبوو، هەربۆیە تاکی كورد بەدەر لەو
 ئۆرگانە بە تاکیکی نامۆ سەیرکراو و دابراو لەو ئۆرگانەش کە بەشێك
 بوو تیایدا، واتە بە نامۆبوونی لە خێل و لە هەمان کاتدا لەو ئۆرگانەش
 بێبەری کراو، بە (گۆران) سەیرکراو لەلایەن خێلەکانی ترەو، ئەمە
 نەك هەر تاك دەگریتەو بەلكو (هەموو)ش دەگریتەو، کە هەموو لە
 هەمواندا کۆنەبوونەتەو بە كۆمەڵایەتی بوونی خۆیان پێك نەهیناوە
 واتە هەموو هەر بە سەرەتایی ماونەتەو، تاکی كورد نەیتوانیوە لە
 كۆمەڵگادا جێگیر بێت و ببێتە كۆمەڵگا، دیارە فشارەکانی دەرەوی

تاكى كورد (فشارى خيىل) زۆر بەھىز بوو ۋە جەستە ۋاۋەزى تاكى
 داگىر كورد ۋە ۋاى ئىكرد ۋە بېيتە تاكىكى لاۋاز ۋە بىۋەسەلەت ۋە
 تەمبەل. كە ئەمەش پىرۋسەى بوون بە مېۋى دەكۋى. بۇيە ئىستاش
 سەيردەكەين تاكى كورد خۇى بە بچوۋكى دىتە بەرچاۋ ۋاتە خۇى بە
 بچوۋك دەزانى، ئەمەش بەھۋى كامىل نەبوۋنى لايەنى مېۋى تاكى كورد
 خۇيەتى، لە ھەمان كاتدا سىستەمى خيىل نەگە يىشتۈتە ئەۋ ئاستەى كە
 پىۋى بوتىرى كۆمەلگا بەلكو ھەر بە داخراۋى ماۋەتەۋە لەنىۋ خۇيدا
 رەگەزى مېۋىى يان بوون بە مېۋىى خۇيانىيان رووخاندوۋە ۋە
 نەيانپاراستوۋە، بەلكو ھەر ھەرەم پارىزراۋە، ۋاتاي ھەموو خۇيان
 گەپاندۇتەۋە بۇ تاك ۋە تاكى كوردىش كە ھەموو دەگەيەنى (لىرەدا
 مەبەست كۆمەلگاى كۆمەلەيەتى نىيە) تۋاۋنەتەۋە لە تاكىدا ئەمە
 پىچەۋانەى بوون بە كۆلمەلگاىە خۇى دەبى تاك لە كۆمەلدا بتويىتەۋە
 چونكە كۆمەل سەرو تاكە ھەرەمىش كە دەسەلەتە سەرو ھەموو دەبى،
 بەلام لاى تاكى كورد تەنھا سەروك خيىلە دەسەلەتە ۋە ھەموو شىتىكە
 ئەۋانى ترنەمېۋىن نە ھاۋلاتى ۋە نە تاكن بەلكو يەكەيەكن بەپىۋى
 ئارەزوۋ خواست ۋە ويىست سىستەمى خيىل (سەروك خيىل)
 بەكاردەھىنرىت، ئەمەش ۋاى كورد ۋە كە ھەركاتىك سەروك ھۆز نەمىنى
 ئەمان نەتۋانن سەروكىكى ترلە جىياتى ئەۋ دابىنن بەلكو كورى –
 نەۋەى سەروك خيىل شوۋىنى گرتۈتەۋە، ئەۋ سىستەمە نۇيە ھەر

شیوهیهك بیئت دهبی تاکی کورد قبولی بکات، بی دەر له وه تاکی کورد
 فپی دراوه ته دهره وهی ئەو سیسته مه، خیله کانی کورد زۆربه یان خیلی
 کۆچهرین و جیگیر بوونیان نه دیوه به خویانه، ده توانین بلیین سیسته می
 خیلی کورد (کۆچهری - شوانکاری) بووه وهک له وهی کشتوکالی
 بوو بیئت، له بهر ئەوه شه خیله کان یه کیان نه گرتوووه نه بوونه ته
 کۆمه لگایهک، چونکه گهرمیان و کوێستانیان کردوووه، له بهر ئەو هویه شه
 که کۆمه لگای کوردی کۆمه لگایهکی ته مه ئەو ههولێ پێشکه وتنی نه داوه
 به لکو ژیرخان و سهرخانی ژبانێ له سهه سروشتی ئاماده کراو به پێ
 کردوووه، ئەمهش سیمای ناسینی مرقی کۆنه و میللهتی سهه تایییه،
 لیژه شه وه لیک نزیك بوونه وه پیک نه هاتوه چ وهک تاک چ وهک کۆمه ل چ
 وهک خیل، واته هه لگری ئەو توخمه نه بوون که کۆمه ل پیک بهینن،
 چونکه مه به سستیان نه بووه ته مه ل بوون به لکو مه به سستیان ته نها بژیوی
 بووه، لهو پرۆسه یه دا تاکی کورد بووه ته تاکیکی بی خیرو لاواز، ئەمهش
 وای لی کردوووه وهک بوونه وه ریکی سهه تایی لی بپروانین، که هه میشه
 له سهه دهره وهی خوی بژی و هیچی له باردا نه بیئت و ره گهزی خوی
 نه پاریزی و هه میشه بهر لیدان بکهوی چ لیدانێ ناوه وه چ لیدانێ دهره وه،
 که ههردووکیان رووخاندنی ره گهزی مرقی کورد بووه، ده توانین بلیین
 تاکی کورد وهک ره گهزی خوی، خوی نه پاراستوووه، بۆ مانه وهی خوی،
 ئه رستۆ ده لێ (ئەو که سهی هیچی له بار نیه، بییته ئەندامی کۆمه ل،

واهەست بەخۆی دەکات خۆی بۆ خۆی بژێت، پێویستی بەهیچ نەبێت،
 ئەو ئەو کەسە توخمی پێکەینهری دەولەت نیە، ئەم کەسەش یان دەبێتە
 بوونەوهریکی حەییوان یان خودایی)، (گۆقاری مەدەنیەت هەمان ژمارە ی
 پێشوو لاپەرە ۸۰)، لەبەر ئەوەی تاکێ کورد هەلگری توخمی کۆمەڵ
 نەبوو، چونکە لەدوای رووخاندنی دەولەتی (مید) دەولەتێکی تری
 دروست نەکردۆتەو، هەرەها دوای زمانی کۆماری (مەهاباد) کۆماریکی
 تری دروست نەکردۆتەو، هەمیشە بەرەو خوار هاتوو و خۆی بچوک
 کردۆتەو و هەلکشانی بەخۆو نەدیو، کەوابێ سووپی ژبانی دەولەتی
 نەدیو لەکۆریەیی یەو بۆ گەنج و لەوێشەو بۆ پیری داوایش لەپیری یەو
 جاریکی تر بۆ منداڵی واتە دروست کردنەو دەولەت. لەبەر ئەوەی
 کۆمەڵگا خۆی لەخۆیدا دەولەتە کاتیکی دەبێتە کۆمەڵایەتی، هەر بۆیە
 زۆرجار بە گۆیی کورددا دراو کە ناتوانن خۆیان بەپێوەبەرن، یان
 شایستەیی ئەو بێ بێ بە دەولەت، ئەمەش زۆر راستە، چونکە هۆکار لە
 ناو وەهە بە زۆری نەک لە دەرەو، دیارە دەرەو وەش کاریگەری خۆی
 هەیه، هەرکاتیکی بوونەوهر بوو مەرۆف و هاوالاتی و کۆمەڵگا ئەوجا
 شایستەیی دەولەت دەبێت و خۆی لە خۆیدا دەبێتە هەلگری ئەو توخمە ی
 دەولەتی پێ دروست دەکەیت و کۆمەڵگای دیش دان بە بوون و
 دەولەتیان دەنێن، واتە شایستە دەبێت، مێژوو شاییدی ئەوەیە کە کورد
 زۆر هەولیان داو بچنە نێو کۆمەڵگاکان و بناسرێن و دان بە بوونیا

بنریت و مافی خۆی پئ بدريت، به لام تا کۆتايی سەدهی بیست به
 (نەخێر) وەلامی دراوێتەو، ئەمەش ئەو کارەیه که کورد ناتوانی خۆی
 دروست بکات و ببیتە کۆمەلگایەکی کۆمەلایەتی، واتە لاوازی کورد
 خۆیەتی و بئ خێری خۆیەتی دەنا پەنا بردنە بەر دەرەو و بئ هۆدەیه و
 خۆ هێلاک کردنە، کۆمەلگای کورد تا ئیستا کۆمەلگایەکی سەرەتایی یە
 نەک لەبەر ئەوەی دەولەتی نیە، بەلکو لەبەر ئەوەی نەبووەتە مەوقیەکی
 تەواو، چونکە پێشتر دەولەتی هەبوو (مید-مهاباد) بیار کلاستەر، دەلێ
 (کۆمەلگە سەرەتایی یەکان کۆمەلگە ی بئ دەولەتن) (پروانە چەمکی
 دەولەت و بزویڤنەری میژوو لە کۆمەلگای کوردی دا- عەتا قەرەداغی
 سلیمانی ١٩٩٩/ ١٨)، کورد دەولەتی هەبوو بەلام لە دەستی داو
 ئەمەش ئەوە دەگەییەنیت که کورد بە هیچ شێوەیەک کۆمەلگایەکی
 کۆمەلایەتی نەبوو و هەمیشە هەلگری توخمی دەولەت نەبوو، هەربۆیە
 دەتوانین بڵێن تا ئیستاش سەرەتایی یە، بەلام هەندێ ئیمارەتی دروست
 کردوو لە جوگرافیایەکی بچوکدا بۆچی؟! لەبەر ئەوەی خۆی لەو شویڤنە
 بچوکدا دۆزیووەتەو که هەر ئەوەندە دەسەلاتی بەسەردا شکاوه، ئەم خۆ
 بە بچوک زانیڤنە که ئیفرانزیککی خێلەکی یە وای کردوو دەولەت لە دەست
 بدات و نەتوان دەولەت دروست بکەنەو وای رووخاندنی هەردوو
 دەسەلاتی سەرەو، بەهەر حال وایان ئی هاتوو بەناوچەیهک رازی ببن،
 (ئەشلی مونتەگیۆ) دەلێ (گەلانی سەرەتایی ئەوانەن که نزیکترین گەلن

لە مرقۇى كۆنەو) (بېوانە ھەمان سەرچاوەى پيشوول ١٨) ديارە
كۆمەلگای كوردى ھەم سەرەتايىيەو ھەم نزيكە لە مرقۇى كۆنەو من
واى بۆ دەچم كە كۆمەلى كوردى تا ئىستاش لە سەرەتايىدا دەژى و لە
پروسةى بوون بە مرقۇى دوور بۆتەو، يان دواكەوتو، ئەگەر كورد
كۆمەلگايەكى سەرەتايى بوو ئەدى چۆن دوو جۆر دەولەت ھەبوو (ميد/
مەباد)؟ ئەگەر دەولەت پينا سەيەك بىت، يان ناسنامەيەك بىت بۆ بوون
بە كۆمەلگا، يان بوون بە مرقۇ! ئەدى بۆ كورد نەبوو بە مرقۇ نەبوو
بە كۆمەلگا، كەوابى ليرەدا حالەتتىكى يان كروكيكى يان بازىەكى ون بوو
ھەيە لە ناوەرۇكدا، يان ھۆكارىك واى كورد بىت ئەو دوو حالەتەى سەرەو
رووبدات! دەتوانم لەم خالانەى ھوارەو پروسةى بە نەبوونى كورد بە
مرقۇ روون بكەمەو:

١- كۆمەلگای كورد سوورپى ژيانى خۆى بينيوە لە پيش دروست كردنى
دەولەتى ميد (لە جولەى ميژوودا)، بەلام سوورپى ئەو ژيانەى تەواو
نەبوو و دەولەتى ميد لە پيريدا روخواو (نەمردوو) واتە نەمردوو و لە
ھەناويدا توخمىكى تر ھەلگري بۆ درەوست كردنەوەى دەولەت،
ليزەشەو كۆمەلگا تووشى نەزۆكى بوو و توخمى دەولەتى نووى پى
نەبوو، واتە نەخۆشىيەكە لە مئالدا نيدا، ھەرەھا دەروونى تاكى
كوردىش بەھوى ئەو روخاندنەو تووشى روخاندنى دەروونى

هاتوو، بۆيە نەيتوانيوە تا كۆتايى سەدەي بىستەم دەولەت دروست
بكاتەو. "بېوانە لاپەپە (۱۴) سووپى ژيانى دەولەت"

۲-دەولەتى (ميد) بە پىرى روخىنرا واتە سووپى ژيانى پىرى نەبردە
سەر ھەر بۆيە دەتوانىن ئەو كۆمەلگايەي لەو ساتەدا تووشى نەزۆكى
توخمى دەولەت بوو واتە لە دواي شكست ھىنانى دەولەت، نەتوانرا
جاريكى تر دەولەت دروست بكرىتەو ئەمەش ئەو دەردەخات كە
رەحمى كۆمەلگا تووشى نەخوشى هاتبوو، ئەو نەخوشىيەي كە
نەتوانى كۆرپەلەي دەولەتى تر ھەلگرى، واتە كەمەرى شل بوو، يان
رەحمى كۆمەلگاي كورد تووشى داکەوتن/ دابەزىن بوو، بۆيە زۆرجار
كۆرپەلەي لەبار دەچىن وەك ئىمارەتەكان و كۆمارى مەباباد.

ئەو ەش وای كردوو كە سووپى ژيانى دروست بوونى دەولەت لە دەست
بدات،

۳-كۆمەلگاي كورد لە دواي (ميد) ەو پەرش و بلۆ بوو بۆ يەكە يەكەو،
دووركەوتنەو لە يەكترى لەنيو، كۆمەلگادا سەرى ھەلدا، ئەمەش
دەروونى كوردى تىك شكاندو تووشى رەشبينى و چەپاندن و گرى
كوپرەي ميژوويى كرد.

۴-ھەمديسان تاكي كورد لە دواي ئەو رووخاندنەو خەسلەتى مروقى لى
سەندرايەو بوو ەو بە كۆمەلگاي پيش دروست بوونى دەولەتى (ميد)

و بوووه سهرهتايى و نه مجار له ژير سيسته مى كومه لى سهرهتايى خيئدا
مايه وه.

۵- به هوى تى نه گه يشتن له ميژوو، به سهرچوونى پلهى بوون به نه ته وه له
ميژوويه كى ديارى كراودا وهك گه لانى تر، خووى وهك نه ته وه دروست
نه كرده وه، واته خهسله تى نه ته وه ييشى له دهست دا.

۶- ليژه وه وه له و بۆچوونانهى سهره وه مروقى كورد خهسله تى مروقى ئى
سه ندرايه وه له لايه ن كومه لكاكانى تره وه و چووه خانه ي گه له بى
دهوله ته كان كه ناسراون به گه لى سهره تايى يان نه و گه له سهره تايى يانه
كه ناته واويه كيان هه يه وه له مروقى كونه وه نزيكن. يان دوانه ن له گه ل
مروقى كوندا.

كه وابى دواى نه و رووداود دهرونيانه و دواى پرۆسه ي ميژوويه كى دوورو
دریژ چۆن ببينه هاو لا تى / بۆ نه وه ي ببينه مروقى؟! چۆن حاله ته كانى
دپه نده يى و گورگ و (ناينه دهرتال) ي بگۆپين و ببينه مروقى؟! نه م
پرسياره ده بى هه موومان له خو مانى بكه ين تا له حاله تى نامروقى و
مروقى كۆن دهرچين و ببينه مروقى.

سەرچاۋەكان

- ۱- مەروۇف لە روانگەى ماركسەۋە -ئەرىك فرۇم- ۋەرگىپرانى- ھەنگاۋ چاپى يەكەم ۱۹۹۹ (ل-۵-ل۷۸).
- ۲- گىروگازى چەمكى كۆمەلى مەدەنى- نوسىنى د. كەرىك ئەبۇجەلادە ۋەرگىپران بۇ كوردى- ئىسماعىل رەشىد كوردە، رەۋىشت رەشىد، نورى بىخالى، چاپى يەكەم سالى ۲۰۰۰ (ل۳۰)
- ۳- چەمكى دەۋلەت و بزۈينەرى مېژوو لە كۆمەلگاي كوردىدا، عەتا قەرەداخى، سلىمانى ۱۹۹۹، ل۱۸
- ۴- لىبرالىزم و دىموكراسى- نۆزىيەر تېۋىيۇ- ۋەرگىپرانى رىباز مستەفا- سلىمانى ۲۰۰۰ (ل۲۰ و ل۲۸).
- ۵- گۇڧارى مەدەنىيەت ژمارە (۸) سالى ۲۰۰۰ تەمۈوز- ئاب (ل۷۰- ل۷۱- ل۷۳).
- ۶- الانسان و الارتفاء- جونم لويىسز نقلە عن الوسىيە عدنان جاموس، اصدار دار الجماهير- دمشق ۱۹۷۰ (ل۱۵).
- ۷- گۇڧارى ژيار ژمارە (۵) سالى دووقم ۲۰۰۰ ل ۷۱- ل ۱۸

فاکته ره کانی دروست نه بوونی که سیټی نه ته وهی کورد

لینکۆلینه وه له که سیټی نه ته وهی پابه نده به هه ندی دیارده ی پیکهاته یی
یان شیوازیک له دیارده ی ئه و پیکهاته یه که که سیټی نه ته وهی
دهرده بری و دوایش نه ته وه وهک ئه فرازیک که سیټی خوی دهرده خات و
خوی پی دهنوینن، واته وهک که سیټی یه کی نه ته وهی هه لده توقی،
خه سه ته کانی که سیټی نه ته وهی پابه ندی هه ندی هوکاره، له وانه
شارستانی، کلتوری، میژوویی، روشنبیری، دهروونی، ئایینی.. هتد،
ئه مهش واتای سه ره به خویی له که سیټی دا و له که سیټی نه ته وهی دا
دهرده خات، هه ره له و ریئیه شه وه ده توانن که سیټی خوی به دهرده
بناسینن و دیارده ی خو جیا کردنه وه له نه ته وه کانی تر دیته ئاراوه، واته
که سیټی نه ته وهی پیکهاته یه کی تایبه تی خوی هیه، که جیاوازه له
که سیټی نه ته وه کانی تر، که هه لگری باری ژیان و داب و نه ریت و باری

شارستانىتى و رۇشنىيرى و كۆمەلەيەتى پىۋە دوبارە، ئەو كەسىتتى يە
 بەپىنى قۇناغى مېژۇو و ھەروەھا دورى مېژۇو كاردەكاتە سەر
 دىرونيان و تىكەلەو بە لۆژىك و دىرون دەبىت و بەمەش پىكھاتەيەكى
 تايبەتى بۇ كەسىتتى نەتەۋەيى لاي تاكى نەتەۋە پىكدىت،
 وىك چوونى شارستانىت بە كەسىتتى تاك لەنىۋ ھەر كۆمەلەيىكى
 بەشەرىتەدا (ۋىنەيەكى بچوكە) يان خىشتەيەكى بچوكە (Microcosm) بۇ
 ھەموو كۆمەلەكەي خۇي، واتە بۇ ئەو شارستانىتەي كە ئەو كۆمەلە يان
 ئەو سىستەمە پىك دەھىنن، شارستانىت بە ھەموو ناۋكەكانىيەۋە كە
 ھاۋەشەن لە پىك ھىنانىدا لە رىي پەرۋەردەو پىگەيشتنى كۆمەلەيەتى
 دەگۈزىتەۋە بۇ ئاۋەزى تاكەكەس و پانتايىيەكى گەۋرەي قول
 داگىردەكات لە شانەكانى مېشك بە شىۋەيەك كە ھەريەك لەو شانانە
 دەبنە كۆي ئەو شانانە كە سىستەمى شارستانىتى پىك دەھىنن كە خۇي
 لە ئاۋەزدا دىارى دەكات ناۋك بەناۋك، بەو پىيەش كەسىتتى تاكەكەس
 لەنىۋ كۆمەلدا دەبىتە نوينەرى كەسىتتى شارستانىتەي، لەسەر ئەو
 بىنەمايەي كە كارى پىكراۋە كە بە شىۋەيەك ئەو سۆزۈ دەروۋنە تىكەلەو
 ھەموو ئەندامانى كۆمەل دەبىت، ئەو كەسىتتى بەو شىۋەيە دەچىتە
 دەرۋەي بازىنى خۇي و خۇي ۋەك كەسىتتى يەكى نەتەۋەيى دەناسىنى
 بە دەرۋە، ۋەك كەسىتتى ئەلمانى / ئىنگىلىزى / فەرەنسى / روسى .. ھتد،
 كە ھەر كەسىتتى يەك سەرەخۇيى خۇي ھەيەو شىۋە دىاردەيەكى

كۆمەلەيتى و دەرونى خۇي ھەيە، دەتوانى خۇي بناسىنى و خۇي
پەخش و والا بكات چ لە ناوۋەو چ لە دەرۋە، قۇناغى مندالىتى بە
گرنىگىرەن قۇناغى گەشەكردنى كەسىتى و دروستكردنى كەسىتى
دەژمىردى ئەویش لە رىي پەرۋەردەكردنەو لە رىي خىزان و
كۆمەلەو ئەو جە دەولەت كە دەتوانى لە رىي ئەو سى پىكەنەرۋە
كەسىتى دەرخواردى مندال بدەن، ئاواش بەو شىۋەيەو بە ئەزمونى
گەرە كە تىايدا تى پەرۋەو لە خۇيەو ئەو كەسىتى يە دەگوازىتەو بۇ
مندال ئەمەش وادەكات كە يەك مەيل و يەك سىفەتى ھاوبەشيان ھەيىت.
كە سىفەتى بەردەوامى كۆمەلەيتى كۆمەلگا دىارى دەكات لە
قۇناغەكانى پەرۋەردەكردن، گەشەي مندال بە شىۋەيەكى رىك و پىك
بايەخىكى زۆرى ھەيە لەنىو كۆمەلداو لەویشەو بۇ ھەلگرتنى سىفەت و
پەرۋەردەو دواجار كەسىتى ئەو كۆمەلگايەي كە تىايدا پەرۋەردە
دەكرىت، ئەمە بە يەكەم تىروانىن سەير ناكرىت بۇ تىگەيشتن لە كەسىتى
لەبەرئەوئەي بوار كراوئە بۇ گریمانەي سەپاندەكان و جى بەجى كردن و
راجياوازەكان لەسەر تاك و كەسىتى تاك و شارستانىت ئەمەش لە
چوارچىۋەي ھۇكارو پەيۋەندىەكان كە مەيلى تاك دىارى دەكات بۇ
دوبارە بوونەوئەي ئەو پەيۋەندىانەو لەویشە راسەوخۇ لكاندەوئەي بە
كەسىتى نەتەوئەي، ئەو لىكۆلىنەوانەو ئەو شىۋازانە دەربارەي كەسىتى
نەتەوئەي لە ئەزموونى مندالىدا يان لە قۇناغى مندالىدا سىماي سەرەكى

كەسپتى كەسى پىنگە يىشتوو ديار دەخات واتە يەكپىتى شارستانى كە
 شىوازەكانى پەرورەدە كردن دەپننە كايەو و لەو يىشەو شىوازىكى
 نەتەو يى ھاوبەش كە پەيوەستە بە سىماي كەسپتى كۆمەل، ستىركى
 "ھەف" شارستانىتى كۆمەلگا وا ناسراو كە كەسپتى بەرجەستە بكات
 لەسەر ئەندامەكان بە شىوہيەكى ئاسايى ھەر وھا بەھەكان سۆزىش
 لەخۆو بچەسپى بەسەرياندا واتە بەسەر تاكەكاندا، لەگەل بەردەوامى
 ژيان و رۆزگار ئەم بەھايانە وردە وردە گەشە دەكەن و بەسەر مندالەكاندا
 خۇيان دەسەپنن لەگەل كۆتايى ھاتن بە قۇناغى مندالى وادەكات
 كەسپتىيان داگىربكات بە شىوہيەكى نەستى، دەتوانن بلىنن كامل
 بوونى كەسپتى تاكەكەس لەنيو كۆمەلدا ئاوەژووى كامل بوونى
 شارستانىتە ئەو كۆمەلگايەيە كە تاكەكەس تيايدا نەش و نما دەكات،
 ھەر وھا ناپىكى دەروون و ئاوەز لەنيو خەلكان پىوہرى ناپىكى و
 ناكاملى سىستەمى شارستانى ديارى دەكات، ھەر وھا گۆرانكارى
 سىنكسى و تەمەن و مېژووى كۆچ كردن و چىنايەتى كۆمەل وز فيربوون
 و دوچاربوون بە نەخۆشىيە جياوازەكان ھەر وھا كىشەي نابوورى و
 دەروون و دەرووبەر ئەمانەش سەربەخۇنن و ھۆكارن لە شارستانىتە و
 كارى خۇيان دەكەن لە ناوكى شارستانىتە و پەيوەنديان پىوہى ھەيە
 بەھەر شىوہيەك لە شىوہەكان. لە ليكۆلینەو بۆ كەسپتى نەتەو يى بۆ
 نيشان كردنى جۆرى رۆشنىرى لەنيوہندى پىكەتەي دەروونى نيو

تاكه كاندا راقەي رۇشەنبىرى و دەرونى و سايكۇلۇژى گشتالت Gestalt
 Psychology تىكەلاو دەبن. بۇ پىگەيشتنى منداڭ و زانستى دەرونى فرۆيدى
 لەنيۇ چوارچىۋەي پرۇگراممىكى دەرونى رۇشەنبىرى نويدا ئەمەش زياتر
 گەيشتنە بە بەرجەستەكردنى رۇشەنبىرى كۆمەل لە تاكدا كە تيايدا
 دەژين. ئەتروپۇلۇجىيەكان لەنيۇ كۆمەلگا ئالۇزەكاندا توانيان ليكۇلئىنەو
 دەربارەي كەسىتتى نەتەوھىيى (Nation) بكن، بەلام ئەم ليكۇلئىنەوانە ھەر
 بە دەست نووسى مانەو، مامۇستا (وستمن لبار) توانى ليكۇلئىنەو
 لەسەر كەسىتتى يابانى و كەسىتتى چىنى بكات، (لابار) دەلى (كەسىتتى
 يابانى دووچارى چەند پىكھاتەيەكى كەم و كوپى ئالۇز بوو) بەلام
 ليكۇلئىنەو كەي (بندكت) دەربارەي كەسىتتى يابانى ئەو جۆرە پىكھاتەيە
 رەت دەكاتەو دەلى (متمانەيەكى بەرزەيە بە خۇ لەنيۇ
 يابانىەكاندا)، ھەرۋەھا لەسەر كەسىتتى چىنى چەند ليكۇلئىنەو كەي
 جياواز ھەيە، (دوبوا) ليكۇلئىنەو كەي كەرد لەسەر ئەندامانى كەسىتتى
 تاكه كەس لە شارستانىەتى دوورگەي (ئەلۇر-Alor) ئەو ليكۇلئىنەو كەي
 ئەوھى دەرخست كە ھەموو يەك سىفەتى جۆرە كەسىتتى يان ھەيە، واتە
 جۆرە كەسىتتى يەكەي بىنەرەتى ھاوبەش، ئەو جۆرە ليكۇلئىنەوانە لەو
 بۇچوونەو دەردەكەوئى كە ئەزموونى مندالىتتى روخسارى كەسىتتى
 مروئى كامل دەردەخات، ھەرۋەھا يەككىتى شارستانى واتە نمونەي
 شيۋازەكانى پەرۋەردەكردن كە رۇلى خۇي لە دروست كردنى شيۋەيەكى

نەتەرەيى ھاوبەش دروست دەكات كە ھەموو دانىشتوانى كۆمەل
 ھەلگىرى ئەو جۆرە كەسىتتى يە دەبن، سەرەپاي ئەو بىنەما ژىرخانىانە
 زمانىش (اللغة) رۇلىكى گىرنگ دەبىننى لەو پىكھاتەيەدا كە سىفەتتىكى
 تىرى شارستانىتى و رۇشنىبرى و لەھەمان كاتدا دەرونى دەدات بە
 كەسىتتى تاكەكەس، چونكە زمان ھۆيەكە بۆگواستىنەوھى راو
 گواستىنەوھى يىرو لىك تىگەيشتن لەنىو تاكەكانى كۆمەلدا، زمان لەگەل
 پىشكەوتنى كۆمەل و تەكنىك و تەكنەلۇژيا دەگۆپى و پىشكەوتن
 بەخۆو دەبىننى، زمان گەورەترىن ئامرازى دەربىرنە لە لۇژىكى ئەو
 كەسىتتى يە كە دواچار وای لى دى زمان كەسىتتى يەكى تر دەبەخشى بە
 كەسىتتى، كەسىتتى تاك / كەسىتتى كۆمەل / كەسىتتى دەولەت / ئەمەش
 واتاي زمان لە چوارچىوھى دەولەت دەردەچى و رەھەندىكى
 نىونەتەوھىي وەردەگرى و پىناسەي دەكرى بە ئاراستەي كەسىتتى
 نەتەوھ، ەك زمانى ئىنگىلىزى كە بە زمانى (دىپلۇماسى) نىودەبرى و
 زمانى، يۈوسى بە زمانى (ھىز) و زمانى (فەرەنسى) بە زمانى (رۇمانسى)
 و زمانى فارسى بە زمانى (شىعر) نىودەبرى، واتە زمانىش جۇرىك لە
 كەسىتتى نەتەوھىي وەردەگرى، كە ئەمەش دەرھاويشتەي ئەو
 كەسىتتى يەكە كە زمان دەرى دەبرى، ئەويش لە رى لۇژىك و
 دەروونەوھ، دەتوانىن بلىين زمان گوزارشە لە كەسىتتى نەتەوھىي كە
 بەھۆيەوھ دەتوانى لەخۆي بدوى و بەرامبەرەكەي تى بگەيەنىت و

بەرامبەرەكەشى دەزانى كە ئەو زمانە چ كەسىتىيەكى لە پشستەوہیەو
 لەویشەوہ "پیکھاتەى زمانى Strucureo Language" پى دەبەخشى، كەسىتى
 نەتەوہیى بەھۆى زمانەكەيەوہ دەتوانى لەخۆى بدوئى، لە دەرون و
 لۆژىكى خۆى بدوئى، دیارە گەشەى شارستانى رۆلىكى تايبەتى گەورە
 دەبينى لە پىگەياندنى ئەو جۆرە كەسىتىيە، كامل بوونى شارستانىيەت
 كامل بوونى كەسىتىيەو كەسىتى گوزارش لە شارستانىيەت دەكات،
 وەنەبى شارستانىيەتەكان بى دەربىن لە نەخۆشى، لە تىپروانىنى
 ئەتروبولۆژىيەو شارستانىيەكان دووچارى نەخۆشى دەبن (راستەوخۆ
 يان ناراستەوخۆ) بە تايبەتى نەخۆشىيە دەروونىيەكان وەك (نەخۆشى
 نوستن) (Sleeping Sickness) كە ئەو نەخۆشىيە لەناوچەكانى خوارووى
 ئەفرىقىا بلأوہ ئەویش لە رىگای مېش و مەگەزى (تسى تسى Tse. Tse)
 نەخۆشەكە تووشى ناپىكى عەقلى دەبىت كە لەگەل شىزوفرىنا
 جياناكرىتەوہ، زۆربەى ئەو نەخۆشيانە دەگەپىتەوہ بۆ نەبوونى
 پىداويستىيە پزىشكىيە پىشكەوتووەكان (تەكنەلۆژيا) ئەم نەخۆشىيە
 وەك نەخۆشىيەكانى ناراستەوخۆ سەيردەكرى لەو ناوچەيەدا، ئىتالىيەكان
 دووچارى نەخۆشى (شىزوفرىنيا) بوون واتە بە ئازاوەچى و شەپانگىز
 دەناسرىن، بەلام ئەيرلەندىيەكان كە تووشى ھەمان نەخۆشى بوون
 سىفەتى (ھىمنىو كشانەوہ) ن ھەندى لەو نەخۆشيانە لەگەل
 شارستانىيەتى نەتەوہكان لەدايك دەبن وەك نەخۆشى (ئەموك AMOCK) و

(لاتا Lath) لە باکورى رۆژھەلاتى ئاسىيا، ھەروەھا نەخۆشى (بىبلوكتو Piblokto) لای ئەسكىمۆكان و نەخۆشى (ھستىيا) لەنىو خىلەكانى سىبىريادا ھەيە، ئەم نەخۆشى يە بەرە ديار دەكەوئى كە ئەو كەسە تووشى ھەلچونىكى سۆزدارانە دەبىت لەكاتى پچرپچردا كە ئەمەش بە زۆرى لەنىو ئافرەتەكانياندا دەردەكەوئى. ئەم نەخۆشى يەش لەو وەسەرچاوە وەردەگرئى كە نەخۆشەكە لە دووچارى مردنى مێردەكەى يان يەكئىك لە خزمەكانى ئەو نەخۆشى يە دەگرئى، ديارە پيشكەوتنى بارى ئابوورى و بەتايبەتى تەكنەلوژى و تىۆرەكانى دەروونى و چارەسەرى ھەندئى لەو نەخۆشيانەيان كەردووە، ئىستاش لای شارستانىيەتە دواكەوتووەكان، يان ئەو خىلانەى كە لە ناوچەيەكى گۆشەگىر دەژىن ئەو نەخۆشيانەيان تىداماوە، سروشتى كەسىتى گۆرانكارى دەكرئى واتە نەوھەك تا نەوھەكى دى ئەویش لەسەر بنەماى مېژووى بەو شىوھەيە كە ھەر ئەندامىك بەشكە لەو نەوھەيە كە پئى دەلئىن نەوھە لە قوناغى خۆيدا، واتە لە منداڵىيەو تا پىرى، كەسىتى رۆشتنىكى ھىواشانەيە بەپىرەوى كات دەگۆرئى. لەبەرئەوھى كەسىتى كۆمەلئىك بە شىوھەيەكى ھىواشانە پابەندە بە گۆرانى خۆ لەنىو خۆدا، ئەمەش دەگەرئەوھە بۆ ئەو شىوازانەى كە كەسەكان پئى ھەلدەستن لە پەرەردەكردنى منداڵ و كەسىتى خۆياندا، ھەروەھا ھەموو شارستانىيەتئىك گۆرانكارى تىدا روودەدات ئەویش لەژىر كاريگەرى رووداوە بەھىزەكاندا كە

شارستانىيەت پييدا تىپەپروە وەك پەلامارەكانى دەرەو، يان بومەلەرە،
 يان نەخۇشى يەكى كوشىندە، ئەمەش وا دەكات كە لە رووى
 مېژووى يەو شارستانىيەت شىۋە سىستەمىك پىك بەينى لەسەر بىنەما
 مېژووى كە ھەر نەو يەك سەر بە مېژووى خۇى بىت، زۇرجار ئەو شىۋە
 گۇرپانە لە شارستانىيەتدا دەرپوخى كاتى رووبەرووى كەسىتى نەتەو يە
 دەبىتەو، ئەو رووداوانەى كە روو دەدەن لە نەو يەكەو بۇ نەو يەكى تر
 يان ئەو رووداوانەى لە شارستانىيەتدا روودەدات ھەموو لە رىگەى
 گەشەى كۆمەلەيەتەو روودەدەن. گۇرپانكارى، ئابوورى و تەكنەلۇژىيەكان
 كە ھۇكارىكى پالئەرى عەقلانىن، يان جەختى بارودۇخى دەرۋىبەرە
 گۇرپانكاراۋەكە كە وا دەكات كە گۇرپان دروست بىيىت و كارىگەرى خۇى
 دەكات بە تايىبەتى لەسەر ئەزمەن و قۇناغى دواى مىندالى، ھەندى جار
 شارستانىيەتى كۆمەل جىاۋازە لە پىكھاتەياندان خىرايە لە گۇرپاندا
 ئەمەش ھەمە كەسىتى پەيدا دەكات، بەلام لە شارستانىيەتى ھىۋاشدا
 (ھىۋاش گۇرپاندا) و شارستانىيەتى تىكەلەو ئەو كەسىتى يەك چەشن
 بەخۇۋە دەبىن، واتە كەسىتى خىرا ئەو كەسىتى يەكە توۋشى پەرت
 بوون دەبى بە ھۇى گۇرپانى خىراۋ ھەمەچەشەنە لەبەرئەو يە
 كەسىتى يەكان خۇيان سازنادەن لەگەل دەرۋىبەرداۋ ماۋەيان نىيە لەگەل
 شارستانىيەتدا خۇبگونجىنن ھەر بۇيە توۋشى پەرت بوونى دەرۋونى
 دەبن و توۋشى دەرۋىبەرداۋ سۆزدارى دەبن دىارە نەبوونى

شارستانىيەت دەبىئەتە نەبوونى كەسىپتى كەسەكان يان كەسىپتى
 نەتەوھىيى، چۈنگە كەسىپتىيەكان خۇيان لە دەرەوھى بازىنەي
 شارستانىيەتدا دەبىئەت، دوورن لە گەشە شارستانى و كۆمەلەيەتى و
 نەتەوھىيىيەكان، بوونى شارستانىيەت بوونى نەتەوھىيى دەرەخات و
 لەھەمان كاتدا سىفەتە كۆمەلەيەتتەكان ھەلدەگرى، واتە پىك ھىنانى
 شارستانىيەتتىكى كۆمەلەيەتتەكان ھەلدەگرى، واتە پىك ھىنانى
 شارستانىيەتتىكى تەواو كە جياوازى تىدا نەبىت، بەلام شارستانىيەتتىكى
 جياوازى لە ئەندامەكانىدا ھەبوو ئەوا كەسىپتى ئەو ئەندامانە قابىلى پال
 پىئوھنەرانەو ئائىرامى و ھەلچونى سۆزى پىئوھ ديار دەبىي يان لەخۇ
 دەگرى، (بندكت) خىلى (كواكىوتس kwakiutl) بە نمونە دەھىننەوھ بۇ
 ئەو جياوازيانە كە لەنيوانىندا ھەيە. بە كەسىپتى بوون كاريكى گرانەو
 لەخۇشەوھ پەيدا دەبىي، كە دەللىن گرانە واتە بە پىي قۇئاغەكانى
 مىژوو ھەروھە ئەزموونى پەروھدەكردن بەلام كە دەكەويىتە نىو
 كۆمەللىكى ھوشيارو غەقلانى كارەكە ئاسان دەبىت و لەخۇوھ كەس
 كەسىپتى نەتەوھىيى /شارستانى/ كۆمەلەيەتى وەرەدەگرى كە دەبىئەتە
 پىناسە بۇ كەسىپتى شارستانى /كەسىپتى نەتەوھىيى/ كەسىپتى كەس/.

که سیټی نه ته وهی کورد

به هوی له ده سستدانی شارستانیته تی (مید) و تی که لاوبوونی
شارستانیته ته کانی تر له نیو کورد دا به تایبه تی شارستانیته تی ئیسلام و
کلتوری ئیسلام کورد شارستانیته و که سیټی / نه ته وهی / کلتوری /
دینی / خوی له ده ست دا، نه مه وای کرد که به دریژی میژوو کورد بی
بینا کرد نه وهی که سیټی نه ته وهی هه میسه له جهنگ و شه پو شوپدا بیټ
و هه روه ها به هوی زه بروزه نگی نه ته وه کانی تر که سیټی خوشی له بیر
بچیته وه نامۆ بئ ئی، سه ره پای نه وهش بلاوبوونه وهی هه ندی ئاینزای
تر وای کرد زیاتر مه سه له ی که سیټی نه ته وهی لای کورد ئالۆز بیټ و
زۆر جار ململانییه کی خویناوی و توند به خووه ببینی، نه مه حاله تانه ش
وای له ده روونی تاکی کورد کرد وه که هه میسه به بئ ده سه لاتی
بمینیته وه به رامبه ر ده ره وهی خویی و سۆزی بو کۆمه لی خوی نه بیټ
به لکو ته نها له ژیر کاریگه ریټی شارستانیته تی داگیر که ردا بژی له ژیر
سۆزی کلتور و به تایبه تی کلتوری دیندا بژی دوا جار وای کرد وه که
کورد له که سیټی دینیشی نامۆ بیټ و له که سیټی نه ته وهیش بئ به ری
بئ، هه ر بۆیه که سیټی لای کورد پا به ندی قوناغه کانی سه رده می خوی
نه بو وه جیگیری به خووه نه دیوه، به لکو زۆر به توندی پا به ند بو وه به و
کلتوره ی که داگیر که ران سه پاندویانه به سه ریاندا، له ژیر نه و
کاریگه رانه دا که سیټی کورد که سیټی یه کی گیل و خیله کی ماوه ته وه و

ئەر جۆرە كەسىتتى يە وای كىردووه زياتر بەسەر كەسىتتى نەتەوہیى دا زال
 بىت و لەو چوارچىۋەدا ھەمىشە تووشى گىرژى و ئالۋىزى بىت، واتە
 پابەند نەبووہ بە گۆپانى شارستانىيەت و بنىات نانەوہى شارستانىيەتى
 (دوای روخاندنى شارستانىيەتى خۇى) كە كەسىتتى خۇى تىدا
 بدۆزىتەوہ، بۆيە شۆپشى درىژخايەن لای كورد چ شۆپشى كلتورى بىت
 يان رۆشنىبرى يان راميارى شۆپشىكى خۇيناۋى درىژخايەنى بەخۇيەوہ
 ديوہ، جۆرىكى تراژدىيى لەخۇگرتوہ، پابەند نەبووہ بە قۇناغەكانى
 گۆپان و پاراستنى، زياتر كلتورى شارستانىيەتى غەيرە كورد وای كىرد كە
 زياتر خۇى بە دەستى خۇى كەسىتتى خۇى تىك بدات و زياتر پەرتەوازە
 بىت، ئەمەش وای كىرد كە كورد وەك كەسىتتى يەكى نەتەوہىى نەناسرى و
 سەرھەلنەدات و زۇرجار لەنىۋ ھەندى نەتەوہى تىردا ھەر نەناسرى،
 لەبەرئەوہى ناسنامەى كەسىتتى نەتەوہىى پى نىو خۇشى خۇى ون
 كىردووه لە بۆتەى كەسىتتى نەتەوہەكانى تىردا بەتايىبەت نەتەوہەكانى
 سەردەستدا، زۇرجار نەتەوہەكان لەژىر كاريگەرى كلتورىك يان
 شارستانىيەتىكى تر كەسىتتى خۇيان دروست كىردووه و خۇيانىان پى
 پاراستووه، عەتا قەرەداخى دەلن (دەولەتى فارس و كلتورى فارسى لە
 ئەنجامى پىرۋسەى فەتھدا دووچارى شكست بوو، بەلام لە دەوروبەرى
 سەدەى دووہى كۆچىدا بەخۇيان كەوتن و توانيان شىعەگەرىتتى بىكەنە
 ھۆكارى زىندووگىردنەوہى كەسىتتى نەتەوہىى / خۇيان)، پابەندبوونى

كورد بهر كلتوره نامۆيه به زهرهري خۆي و قازانجى خاوهن كلتور بووه
 واته كراوه ته داش، نه ته وه كانى خاوهن كلتورى نامۆ توانيويانه له رى
 مه لگري كلتورى نامۆوه سيسته م/ ده ولت/ نه ته وه/ دروست بكه ن
 دوا جاريش خۆيان له و كلتوره نامۆيه جودا كردۆته وه و له ده رووندا
 گه پاون ته وه سهر كلتورى خۆيان، كه ليره شه وه توانيويه تى كه سيى
 خو/ كه سيى نه ته وه يى دروست بكات كه گه لانى ترو شارستانيه تى تر
 پى ئاشنابن، وه كه سيى يه كى نه ته وه يى و خاوهن ئاينزاو ئاينيك
 سه يريان بكه ن و ئاماژه يان بۆ بكه ن. دراوسيكانى كورد يان ئه و
 نه ته وانه ي له جوگرافياى كوردستاندا و تىكه لاويان له گه ل كوردا
 دروست كردوه ئيتر به ههر هۆيه ك بويى ت/ داگير كردن/ قه ركدن/ كوچ
 پى كردن/ به رژه وه ندى تايبه ت، واى كردوه كه گه لى كورد زمانى ديالوگ
 و پىكه وه ژيان و ناسنامه ي كلتورى له ده ست بدات داواى جودا بوونه وه
 بكات و بچيته حاله تى به رگري كردن و شه په وه، چونكه سه ره پاى ئه وه ي
 ئه و نه ته وانه له رى كوش و كوشتاره وه ناوچه كه يان داگير كردوه و به
 زۆريش كلتورى خۆيان سه پاندوه به سه ر ناوچه كه داو رۆژانه كورد
 كو مه ل كوژ ده كهن، ههر بۆيه زمانى ديالوگ و پىكه وه گونجان لاي كورد
 خۆي له ده ست داو به ناچارى زمانى شه پو به رگري كردنى هينايه ئاراوه
 كه ليره دا مافى خۆي بووه، ئه م شه پو پىكدادانه بواى نه داوه به كورد
 كه شارستانيه تى/ كه سيى خۆي/ دروست بكاته وه و داگير كه ريش

نه يهيشتووه نهو بوواره بره خسي، بو نهوهی کورد بیر له سهر به خوی/ که سیتی/ که سیتی نه تهوهی/ کلتور/ بکاتهوه، نه مهش واته نهو سیاسه ته بهرئ چووه، واته دوژمن زیره کانه توانیویانه ناوچه که داگیر بکه ن و کلتوریشی ئی داگیر بکه ن نه مهش خو به دهسته وه دان و نااگایی کورد دهرده خات بهرام بهر چاره نوی، نهو تیک شکاندنه دهرنیه لای کورد وای کرد که نه بیته خاوه نی که سیتی سهر به خوی خوی، که که سیتی نه تهوهیشی له گه لدایه، نه مهش بیجگه لهو شکسته تووشی چهند نه خووشی یه کی تری کردووه چ راسته وخو چ ناپاسته وخو وهک نه خووشی ته مبه لی، نهویش به هوئی جوگرافیای وشکیه وه که نه توانراوه پالنه ریکی سروشتی بیت بو کارکردنی مه سه له کشتوکالی و نابوریه کاند، هه ریویه که سیتی کورد که سیتی یه کی ته مبه له وهول نادات گوپانکاری لهو جوگرافیا وشکه دا بکات، سهره پای نهوه نهو جوگرافیایه له مپه ریك بووه بو زیاتر په رت و تیک شکاندنی کومه لی کوردی، که چی عه ره به کان له نیمچه دوورگه یه کی بیابانی وشکا توانیان یهک بگرن و پیکه وه بزین و نازاترین جهنگاوهریان ئی دهریچی و هه موو خیله کان یهک بگرن و دهولهت و دهسه لاتیش دروست بکه ن و سنووری خوشیان به زاندوو دهره وهی خوشیان داگیر کرد، نه گه یشتن به چاره سه ری که سیتی نه تهوهیی وای کرد له نیو دهرونی هه ر تاکیکی کورددا بیر له تایبه تمه ندیهک بکریته وه که وهک نه خووشی هه لتوقین، وهک

/گىلى/ تەمبەلى/ خۇ بەزل زان/ تامەزىۋى دەسلەت/ دەبەنگى/ درەنگ
 تىگەشتىن/ تۈپەيى، كە مىژۋو ھەندى لەو حالە تانەمان لەسەر زارى
 ئەندامانى تىرە يان سەرۆك تىرەو دەرەبەگ و كەسايە تىەكان بۇمان
 دەگىرنەو، نمونەش بۇ ئەو، (ھەستى كوردايەتى لەنيو بابانە كانىشدا
 زۆر بە گوپو تىن بوو (رىچ) لە زمان يەكىيانەو دەگىرپىتەو: (بىتو
 دووبەرەكى و ناكۆكىي بىنەمالەيى لەنيوان سەرۆكە كانمان ھەلگىرى، نە
 تورك، نە ئىران، ناتوانن بەسەرماندا زال بن، توركەكان ھەمىشە بە فىل و
 تەلەكە توانىويانە بەسەرماندا زال بن، لە راستى دا ئىمەي كورد درەنگى
 تىدەگەين)

ئەو سەرەو نمونەيەكە بۇ درەنگ تىگەشتىن، بگرە دەيەھا نمونەي
 ترى وا ھەيە لەنيو لاپەرەكانى مىژۋوى گەلى كورددا، ديارە ئەو
 نەخۇشيانە راستەوخۇو ناپاستەوخۇ كارىگەريان كردۇتە سەر
 شارستانىەت و كەسىتتى كورد، واى لى كردووە كە كەسىتتى يەكى تايبەتى
 نەبىت چ لە رووى كەسىتتى تاكەكەسەو چ لە رووى كەسىتتى
 نەتەو يەيەو، دەتوانىن ئەو فاكتەرانە دەست نىشان بكنە كە بوونەتە
 ھۆى دروست نەبوونى كەسىتتى نەتەو يەي كورد.

۱-فاكتەرى شارستانىەت

۲-فاكتەرى ئايىنى

۳-فاكتەرى نەتەو يەي

۴-فاكتەرى سۆزى نىشتىمانى

۵-فاكتەرى دەروونى

۶-فاكتەرى تاكى كورد

۷-فاكتەرى سەر كرده

۸-فاكتەرى دەرەو

۹-فاكتەرى پەرەردە كوردن

۱-فاكتەرى شارستانىيەت

دىيارە كورد خاوەنى گەورەترىن شارستانىيەت بوو لە مېژوودا ئەویش شارستانىيەتى (مىديا)، سەرەپاى ئەویش خاوەنى كلتورو ئايىنى خۆى بوو، بەلام بەهۆى شكست هېنانى دەولەتى مىديا لەلايەن ئەخمىنىيەكان و دواجار لەلايەن لەشكرى ئىسلامەو بۆ سەر دەولەتى ساسانى (چونكە كوردستان بەشێك بوو لە دەولەتى ساسانى)، كورد ئەو شارستانىيەتى لەدەست داو و رده و رده كلتورەكەشى تێك شكاو لە بۆتەى نەتەوەكانى تردا

(فارس- تورك- عەرەب) تووايەو، تاواى لىهات لە شارستانىيەتى خۆى نامۆ بىت، ئەم نامۆبونەش كارى كرده سەر درەوونى كوردو واى لى كرد هەميشە هەول بەدات بۆ ئەوێ لەدەستى چوو، بەلام ديارە كلتورى داگرىكەر زياتر خۆى سەپاندوو بەسەر ئاوەزى كوردداو كوردیش

باوهشی بۇ ئەو كلتورە كىرگۈزۈلگەن پىي رازى بووه، بۇيە نەيتوانىيە ئەو
 شارستانىيەتە لە دەستى داوه جارىكى تر بىژىنىتتەوهو رۇخى بىكاتەوه
 بەبەردا، ئەم كارەش زىاتىرىي بە نەتەوهكانى تر داوه كە بە ئارەزووى
 خۇيان كىلتورى كورد بىكەنە مولىكى خۇيان و درزەكانى شارستانىيەتى
 خۇيانى پىي پىر بىكەنەوهو كەسىتى خۇيانى پىي دروست بىكەن و دواجار
 بىنە خاوەن شارستانىيەت و كورد بىبەرى بىي لە شارستانىيەتى خۇي،
 ئەم پىرۇسەيە بە درىژايى مېژوو چووه تە سەر تا ئەمپۇو گەشتۆتە ئەوهى
 داگىركەر بىنە خاوەن مېژوو/ كىلتور/ شارستانىيەتى تايىبەت، بەلام كورد
 بىي شارستانىيەت لە قەلەم بىدەن و بىي كىلتورى بىيلىنەوه بۇ ئەوهى
 لەبەردەمى شارستانىيەتى (تورك-فارس-عەرەب) رانەهستى كەواتە
 پىرۇژەي روخاندنى شارستانىيەتى كورد پىرۇژەيەك بووه كە نەتەوهكانى
 تر پىلانىان بۇ داپشتووه، لەوانەش ھۆي ئەمە بگەپىتتەوه بۇ ئەوهى كە
 زانىويانە گەلى كورد نەتەوهيەكى ئازا و بە جەرگە ئەمەش بووه تە جىي
 مەترسى بۇ سىي كىلتور بۇيە بە يەكگرتنى ئەو شارستانىيەتە كارىكى
 بەرژەوهندى بووه بۇ بىنيات نانى كىلتورى خۇيان و داپمانىي
 شارستانىيەتى كورد، ئەم پىرۇژەيە كارىگەرى كىرگۈزۈتە سەر دەروونى تاكى
 كورد و واى ئى كىرگۈزۈتە كە بە زەحمەت بىتوانى ھەلبىسىتتەوهو نەتوانى،
 يان لە بارىدا نەبىي شارستانىيەتى خۇي بىنيات بىيىتتەوه.

۲-فاكتەرى ئايىنى

لە دواى ئەفسانەو سىحر ئايىن گەرەتەرىن ھۆكار بووہ بۇ دروست
کردنى شارستانىەتى و بەرگرى کردن ئى، زۆربەى شارستانىەتەکان لە
کۆنکرىتى ئايىن بنیات نراون و بوژاوانەتەوہ، بگەرە پىنگەکانى ئايىن
رەوکارى شارستانىەتى پىوہ ديار بووہو ئايىنەکان چ ئاسمانى چ زەوى
باسيان لە شارستانىەت کردوہ، بەتايىبەتى روكنى ئەفسانەو سىحرو
رووداوہکان، دەتوانىن بلىين بى دەقىكى ئايىنى شارستانىەت ھىچى
نەگەياندوہو بى شارستانىەت ئايىن خوى لەدەست دەدات، زۆربەى
شەپو شۆپەکان لە مېژووى بەشەرەتدا روويان داوہ لە پىناو بەرگرى
کردن بووہ لە شارستانىەت و ئايىن، ئايىن ئەو ھىزە بووہ بووہتە ھوى
راگرى بيناکانى شارستانىەت ئەویش بەھوى زال بوونى بەسەر رۆحى
تاکە کەسەکانداو لەویشەوہ پاراستنى شارستانىەت و ئايىنىش، کەواتە
دەتوانىن بلىين ئايىن بەشىکە لە شارستانىەت کە کەسەکان، نەتەوہکان،
پارىگارىيان ئىکردوہ، ھەم وەك نەتەوہ ھەم وەك تاکەکەش کە لەوئوہ
خەسلەتتىكى تايىبەتى پى بەخشیوہ و وەك کلتورىك و رۆحىك روانىوہتە
ئايىن، لەژىر ھىزى ئايىنداو رۆحى ئايىندا نەتەوہکان توانىويانە خويان
بپارىزن و خويان لە شەپى دەرەوہ بپارىزن لە ھەمان کاتدا توانىويانە
دىالوگى شارستانىەتانەى پىبکەن و تايىبەتمەندىەكى خوى ھەبىت،
لەئىو دەررونى تاکەکاندا ئەم ھەست کردن بە ئايىن بوونە، ھەست

کردنیکی رۆحی بووه و له ویوه تاکی ئیماندار هه لگري دین ده توانی
 گوزارش له خۆی و ئایین و شارستانیته و کلتورو ته نانه ته وهی
 خۆی بکات، هه نه ته وه خاوه ن ئایینی خۆی بووه و پابه ندی هیزه
 رۆحیه که ی بووه، که کردویه تیه سه رمه شقی خۆی و نه ته وه که ی،
 کلتوره که ی، شارستانیته که ی، میژو وه که ی، له هه مان کاتدا نه و
 چه مکانه شی پاراستووه له ریگای ئایینی وه، په پاره کان ئاماژه به
 نه ته وایه تی بوونی خۆیان و نه ته وایه تی بوونی په پاره کانیا ن ده که ن،
 که واته ئایین توانیویه تی له ژیر کاریگه ری هیزی خۆیدا نه ته وه / خیل /
 خیزان / خه ربکاته وه و له ژیر ره شمالي رۆحدا گری یان بداته وه و له
 په رته وازه یی و تیک شکان و په رت په رت بوون رزگاریان بکات، دوا جار
 که سیستی یه کی دینی و نه ته وه یی یان پی ببه خشی، بگه ره زیاتر زۆر جار
 ئایین سنووری نه ته وه یی و جوگرافیایی و دهروونی بپه یوه کاریگه ری
 کردۆته سه ر نه ته وه کانی ترو نه و نه ته وه تازانه ی هه لگري بیرو با وه پو
 ئاینزا و ئایینیکی تر بوون و ببنه دهرویشی ئایینی تازه و نه و رۆحه نوی یه
 بکه نه سه رمه شقی خۆیان. دیاره کوردستان پێش ئیسلام شوینی چه ند
 ئایین و په رستنیکی جۆرا و جۆر بووه وه کو زه رده شتی / مه سیحیه ت /
 جووله که یی.. هتد، واته پێش ئیسلام کوردستان دۆخیکی فره ئایینی
 هه بووه (Polycon Fess ionalis) واته ئایینیکی پوخت و زال نه بووه که کورد
 هه لگري بوپی، نه و ئاینا نه ی سه ره وه یه کاریگه ری کردۆته سه ر نه و ی

ترو توخمه كانيان تىكه لاو به يه كترى بووه، كورده كان به زورى هه لگري
 ئاينى زهرده شتى بوون، نه و جا بوونه هه لگري ئاينى ئيسلام،
 زهرده شتیهت ده بوایه ببوایه به تاكه ئاينى باو و ده سه لاتداری میدیا،
 به لام زهرده شتیهت نه بووه بنه ماى ده ولته تی میدیا و نه بووه دینی
 ده ولته، له بهرته وهی فه مرانپره وایانی میدیا دواتریش هی ته خمینی هه و
 خوی زهرده شتى نه بوون و جار جار هم ئاينه تووشی ته نگوچه له مه و
 میزش و هه پر شه ده مات و ئایینه کونه کانیش پیش برکئی زهرده شتیان
 ده کردو هه روه ها ئاينى زهرده شتى له ناو خه لکی نیشته جئ و شارستانی
 و پیشه کشتوکالی دا بلا و بووه وه دۆگماکانیشی به جورئکی سه هرکی
 ره چاوی بهرژه وندیی کۆمه لگایه کی له م باب ته ی ده کرد بویه ش
 میلله تانی تری ئیران ئه رانه ی چیا یی و شوانکارو پیشه مه رو مالآت
 به خيوکه ر بوون، له وه ده چئ کوردیش یه کئک له مانه بووبئ بايه خيکیان
 به م ئایینه تازه یه نه داو له سه ر ژیا نی جارانی خو یان بهرده وام بوون و بۆ
 خوا وه نده کانی خو یان که هیژو دیارده سروشتیه کان بوون، هه ر به
 دلسۆزی مانه وه، زهرده شتى په یام بهر ئه مانه ی ناونا (ده ئیقه یه سنا) به
 مانای دیوپه رست به رای هه ندئ لیکۆلینه وه ی کورد (ده ئیقه یه سنا)
 ئیستاش له ناو به شیکی کورد دا ما وه ته وه، به لام به تۆزئ گۆرانکاریه وه
 ئه ویش ناوی (داسنی) یه که ناویکی کۆنی ئیزیدیه کانه، ئه خمینی،
 مینای ماده کان له کاتی کدا دانیان به ئاينى زهرده شتى نا که چی هه ر

نه يانكردنه ئاينى رەسمى دەولەت، ئەوسا كە دەولەت بۇ چەسپاندنى
 دەسلەت و مل كەچ كوردنى دانىشتوانەكەي پەناي تەنها بردۆتە بەر
 ھىزى جەنگى و لايەنى رۇخى بايەخى پىنە دراو، كاتىك شاپوورى
 دووھ (۳۰۹-۳۷۹) زەردەشتى راميارى ھۆشمەندانەشى لەگەندا بوو،
 دەولەت ئاينى زەردەشتى ناچار كرد گۆرانكارىيەك لەناو دۆگماو
 پەرسىيەكانيدا ئەنجام بدات بەو كە ئايىن و پەرسىيە كۆنەكانى تر
 بگرتە خو، ئىتردىنى زەردەشتى بوو دىنىكى لاوازو بەپىي رۇژگارو
 بارو دۆخ گۆرانى بەسەردا ھات تاواي ئىھات زياتر بە مەزىەسنا
 (مەزدايزم) دەناسرا (مەزدايزم) دواي ئەم دەستوبردە ئاينى و
 راميارىيە لەناو مىللەتە جياوازەكانى ئىرانداو بە تايەتیش لەناو كورددا
 بلاو بوو و جى پىي خو، گرت. سەر كەردەي فارس (كۆرش) كە نازناوى
 (كەيخوسرەو) كوپى كەيكاوس بوو (۵۵۸-۵۳۰) دواي ئەوھى توانى كە
 مېرنشېنىكى بچكۆلە دابمەزىنىت توانى فارسەكان يەك بخات و بۇ
 ھىرش كوردنە سەر مېدىيەكان و پايتەختەكەيان (ئەكباتان) و دەولەتى
 مېدياي شكاندو پاشاكەيانى (ئەستياغ)يان بەدىل گرت و بەدەست
 بەسەرى كىشيان كرد بۇ فارس، و فارسەكان لە جىگاي دەولەتى مېد
 دەولەتى ئەخمانيشنىيان دروست كرد، ئاينى زەردەشتى لەكاتى خویدا
 ناوچەيەكى جوگرافى فراوانى گرتەو بوو ئايىنى رەسمى لە
 سەردەمى ساسانىيەكانداو ھەتا غەزو داگیركەرى ئىسلامى بەردەوام بوو

به تاييه تي (مهليک زهرده شيزي پاپکاني يه کهم (زهرته خشر- ۲۲۶-
 ۲۴۱ی ز) خوی به میراتگری نه خیمیه کان و نالاه لگری شکوی ره سه نی
 فارسان داده نا به تاييه تي سه روه ری و شانازیه کانی مهلیک داریوش
 هه روا داوای گه پانه وهی سنووری ده ولته تی نه خمینی ده کردو پاشان
 فه رمانی دا که ناته شگه ره کان له سه رانسه ری ئیمپراتوریادا ناوه دان و
 کتیبه پیروژه کهی وهک (زهند، ثاقیستا) و هی دیکه ش به شیویه کهی ریگ
 و پیک و به ته وای کۆبکریته وهو بیروباوه پره کانی ئایینی زهرده شتی نوی
 بکه نه وهو بۆ یه که مین جار له میژووی گهلانی ئیراندا زهرده شتیته کرا به
 ئایینی ره سمی ده ولته، به هژی هاتنی له شکری ئیسلامه وه بۆ ناوچه ی
 ئیران، دینی زهرده شتی به جاری هه ره سی پی هات و کلتوره کهی رۆژ به
 رۆژ له نیو شارستانیته کانی تر دا توه وه ده توانین هژی رووخاندانی
 ئایینی زهرده شتی بۆ نه خالانه ی خواره وه نیشان بکهین:
 ا- کوردستانی کۆن ناوچه یه کهی نیگافراوانی ئایینی بوو (التسامح
 الدینی). نه مه ش ری خوشکه ربوو بۆ دینه کانی تر بۆ چوونه نیو رۆحی
 دینی زهرده شتیته و ناوه پۆکه کهی لاواز بکه ن.
 ب- ئایینی زهرده شتیته له ریزی ئایینه کانی ئاسمانی دانه نراوه له لایه ن
 ئایینه کانی تره وهو په یامبه ر زهرده شت ناوی نه هاتوه له په راوه کاندا.

ج- ئاينى زەردەشتى ئاينىكى كراوہ بووہ لەپووی پیکهاتەو ناوہرۆکەوہ
و زەردەشتیش کەسایەتیکە کراوہ بووہ وپوای وابووہ کە ھەموو کەس
وہکو خۆی لیبیت.

د- ئاینە کە سەر بە چینیکی ئورستوکراتیانە بووہ و چینی خوارەوہ
بئەش بووہ لە یاساکانی، ھەر بۆیە ئەو چینە واتە چینی خوارەوہ
خۆیان بە ئاینە کۆنەکانی ترەوہ بەستۆتەوہ و جیانەبوونەتەوہ ئی.

ه- تاوی ئی ھاتووہ ئاينى زەردەشتیەت گۆرانی بەسەردا ھاتووہ و لە
کۆنەستی کورددا جئى خۆی نەگرتەوہ و لەگەل رۆحی تاکی کورددا
تیکەلاو نەبووہن ھەر بۆیە دینی ئیسلام ئەو بۆشاییەى رۆحی تاکی
کوردی پەى پئ بردووہ و داگیرى کردووہ، بەمەش ئیسلام دیواریکی
کۆنکریتی دروست کرد لەنیوان رۆحی کورد و ئاينى زەردەشتیەتدا تا
وای ئی ھات کورد نامۆ بئ بەرامبەر دینەکەى.

دیارە بە گەیشتنی ئیسلام لە سەردەمى فەرمانرەوایی خەلیفە عومەرى
کورشی خەتاب بۆ کوردستان دینی ئیسلام جیگای زەردەشتیەتى
گرتەوہ و بووہ پەيامیکی رۆحی بۆ کورد، ئەم پرۆسەى بە ئیسلام بوونە
میژووێکى درێژى بەخۆوە بینى دواچار ئیسلام ھەرەمى رۆحى
زەردەشتیەتى تیک دا لەژێر ناوی (ئاگرپەرست و شەیتنا پەرست) و لە
جیاتى ئەو ھەرەمى دینی ئیسلامى سەپاند بەسەر کوردەکاندا، بە تیک
شکاندن ئاينى زەردەشت بۆشاییەکی گەورەى رۆحى دروست بوو

لای مرقفی کورد ئەم ههستهش پێویستی به پرکردنهوهی دهروونی و
 رۆحی بووه بۆیه کوردهکان ئاینی ئیسلامیان گرتە خوۆ له پرۆژهیهکی
 میژوویهکی دوورو درێژداو تا ئەمڕۆ کوردهکان ئاینی ئیسلامیان تێکەڵ
 به رۆحیان کردووه، بهراستیش له میژوودا کورد ههزاران قوربانی بۆ
 داوه ههزاران غهزویان کردووه له پیناو فراوان بوونی جوگرافیای بیری
 ئیسلامدا هیچ نامۆیییهک نابینن له نیوان رۆحی و دینی ئیسلامدا، و
 ههک ئهوهی ئهوان ئاینه تایبەت بۆ کورد بووه وای بووه، یان کورد خۆیان بهو
 قومەزانییێک که خودا ئاینهکه له (عهرهبی مونا فیق) بیهێتێتهوهو بیدات
 به قهومیکی تر (کورد)، بهلام کورد پهی بهو نامۆیییه نهبردووه که
 بووته هۆی نامۆیی ئاینی له کهسیتی ئاینیداو لهههمان کاتدا له
 کهسیتی نهتهوهیی دا، واته له ههردوو کهسیتی کهوتوو چ ئاینی و چ
 نهتهوهیی، بهلام رووداوهکانی میژوو زهبور زهنگی نهتهوهی (تورک-
 عهرهب- فارس) وای له کورد کردووه که جاریکی تر بگهڕێتهوه بۆ
 کۆنهستی خۆیی و به شوێن ئاینهکهیدا بگهڕێتهوه به تایبەتی له
 پرۆسهی به نهتهوه بوون و کهسیتی نهتهوهیی دا بۆی دهگهڕێ،
 له بهرئهوهی چهند قوربانی داوه ئهوهنده مافهکانی وهک مرقف، پێشیل
 کراوه هه میشه غهبری ئی کراوه، به ناوی دینیشهوه، ئه مانه وایان کرد
 که کهسیتی دینی و کهسیتی نهتهوهیی لای کورد دروست نه بیته و
 کهوردیش وای ئه هات ههست به لاوازی دهروونی بکات و نه توانی

دینه‌که‌ی خۆی بژێنیت‌وه‌و نه‌شیتوانیوه‌ له‌ژێر کاریگه‌ری دینه‌کانی تردا
 خۆی بپاریزێت یان پارێزراو بێت،
 به‌هۆی پێکه‌وه‌ ژیا‌نی نه‌ته‌وه‌کان له‌ کوردستاندا نه‌وه‌ به‌رچاو ده‌که‌وێت
 که‌ ئه‌م نه‌ته‌وانه‌ جیگای دروست بوونی هه‌ندی ئاینی ترو رێبازی تری،
 واته‌ دۆخیک‌ی هاوبه‌شی ئاینی له‌ کوردستان هه‌بووه‌ ئه‌مه‌ش پرۆسه‌ی
 بوون به‌ نه‌وه‌ی و به‌ ئاینی دواخستوه‌و تیکیشی داوه‌، (د. عبدالرحمن
 قاسملو) ده‌لێ (هاوبه‌شی ئاینی یه‌کێک له‌ هۆیا‌نه‌ بووه‌ که‌ پێکه‌یشتنی
 نه‌ته‌وه‌ی کوردی وه‌دواخستوه‌ چونکه‌ ئیسلام وه‌ک ئاینی هاوبه‌شی
 موسوڵمان کراوه‌ته‌ پهرده‌یه‌ک بۆ داپۆشینێ زوڵم و زۆری نه‌ته‌وايه‌تی
 خه‌لیفه‌کانی به‌غداو پاشان سوڵتانه‌کانی عوسمانی که‌ ئه‌وانیش نه‌خشی
 خه‌لیفه‌یان دیاری کردوه‌)، هه‌روه‌ها جگه‌ له‌ توخمه‌ هاوبه‌شانه‌ی
 زهرده‌شتی و ئاینه‌ کوردیه‌کانی ترو وه‌کو ئیزیدی/ ئه‌هل‌ی حه‌ق/ عه‌له‌وی/
 کاکه‌یی/ واته‌ جیگای ئه‌وانه‌شی تیا بووه‌ته‌وه‌ هه‌روه‌ها بۆ بوونه‌وه‌ی
 ئاینی مه‌سیحیه‌ت و جوله‌که‌ که‌ په‌یره‌وه‌رانی هه‌بوو له‌ کوردستاندا
 ئه‌مانه‌ به‌ رۆح بوونی زهرده‌شتیه‌تی کوشت له‌ کۆنه‌ستی کورددا، ئه‌مه‌ش
 ئه‌وه‌ ده‌رده‌خات که‌ کورد خاوه‌ن دینیکی پوخی و دیاری کراو نه‌بووه‌و
 به‌لام دوا‌ی روخانی ده‌وله‌تی ماد شکستی زهرده‌شتیه‌ت نغو‌ی
 دینه‌کانی ترو بووه‌ ئیتر به‌هر رێگایه‌ک بووێ. زۆر جار ئه‌و ئاینا‌نه‌ی که‌
 کورد هه‌لی گرتووه‌ ئاینیکی رێک نه‌بووه‌و رێکخراویکی ئاینی به‌هێزو

رېك و پېك نه بووه نه يانتوانيوه سهر كړدايه تي هه موو لق و گروپه كاني
 تر بكن به تايبه تي (نه هلي هق)، سهره پاي نه و لاوازيهش كورده كان
 دژي ئايني ئيسلام راوه ستان له كاتي داگير كاريدا و بهر هه لستيان كړدووه
 له گه لي شويندا موسلماننه كان ناچار په يمانيان له گه لدا به ستوون،
 ئاينه كاني وهك ئيسلام يه هوديه ت هه موو سهنگ و قورساييهك ده خنه
 سهر به هيژ كړدني هوشيارى ئاييني و هوشيارى نه ته وهيش بو غه يره
 (عهره ب و جوله كه) تا بكرى لاوازو كز دهكات، نه مهش بووه كه
 هوشيارى نه ته وهى لاي كورد لاواز بيت سهره پاي هوشيارى ئاينشيان،
 كورد هه ميشه له ژير كارى گهري دينى تر دا بو نه ته وهيه كي تر قوربانى
 داوه خو شى له بير كړدووه كه دواړوژ چون ده بى و چى لي به سهر دى
 ليره وه پرؤسه ي نامؤبوون و خو بزر كړدن ه دیندا ده ستى پى كړدووه،
 هه ستى دين لاي كورد زور به هيژ بووه به تايبه تي دینه كاني داگير كهر نه م
 هه سته رۇحيه تيكي تايبه تي لاي تاكي كورد دروست كړدووه و زور به
 توندى وهري گرتووه، زور جار نه و هه سته دينيه بووه ته هوى روخاندنى
 ئيماره تيك يان خيلىك يان ئاينزيايه كي تر، بگره زور جار نه و هه سته
 شه پى خويناوى خوكوژى دروست كړدووه، زور جار شيوه ئاينى كي تر
 لاي كورد دروست بووه وهك ئايني تيكه نه (سنكريتيك) كه له توخمى
 جوړاو جوړى ئاينه كاني ترى كوڼ و نوئ پنيكه اتووه، وهك (ئيزيدى) كه
 پسپوړو نوسهران نامارژه ي پى ده كهن و به ئاينى كي تيكه نه سهيړى

دهكەن، زۆربەى ئاينەكانى تىرى كورد لەژىر كاريگەرى ئىسلامدا تووشى
 شيوان و تىك شكاندن هاتوون، بەلام ئىسلام نەيتوانىوئە ئىزىدى
 لەناوبەرى، بارو دۇخىكى وا لە كوردستان هەبوو كە ببىتە هۆى
 پەيدا بوونى عەقىدە ئاينىە سىنگرىتەكان و كەسىتى دىنى كورد پەرت
 پەرت ببىت لەو رىگايانەو. هەروەها چالاكى و دەورى ديارى كورد لە
 بزوتنەوەى ئاينى و سياسىيەكانى رۆژگارى خەلىفايەتيدا بوو هۆى
 بلابوونەوەى رىبازى تەرىقەى جياواز لە كوردستاندا وەك لە سەرەو
 ناومان هىناون، سەرەپاى نىگافراوانى دىنى زەردەشتىەت و زەردەشت
 كە ئەمەش مەترسىيەك بوو، ئاينى كوردى نەپەخساند (ئازاد مستەفا)
 دەلى (بوونى چەند ئاين و مەزەبىكى جياجيا پىشكەوتن و سەقام
 گىرى ئەو نەتەو دوا دەخات و هەتا دەشىخاتە بەر مەترسى پەرت پەرت
 بوون و لىك ترازان وەكو (هيندستان/ پاسكات،/ بەنگلادىش)، دەتوانىن
 بلين دىن لای كورد بەتايىبەتى دىنە كۆنەكان جىگاي خۆيان نەكردۆتەو
 لە دەروون و رۆحى كۆنەستى كورددا و نەشيانتوانى كاريكى وا بكەن
 كە كەسىتىيەكى ئاينى بۆ خۆيان دروست بكەن بەلكو هەر بە
 چەپىندراوى مايەو، ئەمەش لەدواى روخاندنى ميدياو دەستى پىئ كرد
 كە لەگەلىدا هەستى نەتەوەى و هەستى كەسىتى ئاينىشى پىئو
 رووخاو زەردەشتىش نەيتوانى رۆحى مرقى كورد داگىركات، بەلكو
 دىنىكى كراو بوو كە ئەمەش رىگە خوشكەر بوو بۆ دىنەكانى تر كە

تىڭكەلەۋى بىن و لەدوايدا ھەرەسى پى بەيىن، بۇيە زەردەشتىيەت وەك ئىسلام نەيتوانى لەسەر بىنەما ھىزە رۇخى و ياسا رۇخى و دىنيەكەى شارستانىيەتەكەى بىپارىزى، ھەر بۇيە كورد لە رىڭگاي ھەستى نەتەۋەيىيەۋە دەپوانىتە ئاينى زەردەشتى و لە حالەتى نەماندا بۇى دەگەپىتەۋە، كە ئەمەش واتە گەپانەۋە بۇ ئاينى كۇن پىرۇسەيەكى دورو درىژى مىژۋويى دەروونى ھەلدەگرى بۇ يادەۋەريەكان و كۇنەست و ئاينى رۇخى زەردەشتىيەت ھەم بۇ دروست كىردنەۋەى پىرۇژەى كەسىتى دىنى ھەم بۇ دروست كىردنەۋەى كەسىتى نەتەۋەى كورد.

۳-فاكتەرى نەتەۋەىي

پىرۇسەى بە نەتەۋەبوون كارىكى زۇر ئالزە، نەتەۋەكان بۇ ھىنانەدى مافى نەتەۋەىي و بە نەتەۋە بوئىان چەندەھا پىرۇسەى گۇپانى مىژۋويىيان بەخۇۋە دىۋە، ھەر نەتەۋە خەسلەتتىكى تايىبەتى خۇى ھەيە كە بوۋەتە پىناسەۋ ناسنامەى نەتەۋايەتى، سەرەپاي ماكەكانى نەتەۋەبوون وەك خاك/ زمان/ مىژۋو، كە ئەۋسى ماكە دەيىتە ھۇى دروست بوونى نەتەۋەۋاشى لىدەكات جىبايىت لە نەتەۋەكانى تر، نەتەۋەكان بەھۇى بوونى رەگەزەكانى ئەفسانەۋ كىلتور و شارستانىيەتەۋە دەتوانن خۇيان پىناسەۋ بىكەن و گوزارش لە كەسىتى نەتەۋايەتيان بىكەن، نەتەۋە بوون كارىكى كۇمەلەيەتى و پىرۇسەيەكى دەروونىيە لەنىۋ

تاکەکانی کۆمەڵدا بەهۆی پەيوەندیەکانەوه /ئابووری/ ھەستی
 نەتەوايەتی/ کۆمەلایەتی/ میژوو/ زمان/ پێک دێت، کەوابێ (نەتەو
 پەيوەندیەکی کۆمەلایەتیە کە تاکەکانی کۆمەل پێکەوه دەبەستێت لە
 ھالەتی گەلیک پابەندی دەولەت بێت. یان نەتەویەک لە ھالەتی پابەندی
 بۆ کۆمەلێک) دەتوانین نەتەوايەتی بە ھالەتیکی سۆز دا بنیین بۆ
 نەتەویەک یان کۆمەلێک، بەھۆی رووخاندنی دەولەتی (میدیا) و ھەروەھا
 ھەلگرتنی ئاینی ئیسلام کورد مەسەلە ی نەتەوی ی و کەسیتی نەتەوی
 لە بیرکردووە کەسیتی تری گرتەخۆ کە دوور بوو لە کەسیتی راستەقینە ی
 خۆی، لەژێر بەرگی دین و کاریگەری دیندا بەتایبەتی دینی ئیسلام
 مەسەلە ی نەتەو نەتەوايەتی لای کورد لاواز بوو، دین وای لە کورد کرد
 لە جیاتی ئەو ی توندو تۆلی و پێکی بخات بەلام لاوازو پەرت و پەرت و
 بلاو ی پێ کرد، ئەمەش پڕۆسە ی میژووی گەورە ی بەخۆو بینی
 وای کرد مەروف کورد وەک نەتەو وەک مەروف تێک شکێت کەوابێ
 پڕۆسە ی تواندەو لە دیندا وای کردووە پڕۆسە ی بوون بە نەتەو لە
 یادکری و ھەمیشە کورد ھەول بدات بۆ مەسەلە دینی یەکان و مەسەلە ی
 نەتەو پێشت گوێ بخات، لیژەشەو ھەستی دینی زیاتر زāl بوو بەسەر
 ھەستی نەتەو نەتەوايەتیدا، بەلام کورد دوای ئەو ی زانی غەدری
 ئێکراو و غەدری ئێدەکری لەلایەن پەیرەو کەران ی دینەو کە کوردیان بۆ
 مەبەستی سیاسی بەکارھێناو و ھیچ مافیکیان نەدراو ھتی، بەلام درەنگ

ئەم ھەستە واتە ئەم ھەست بە نەتەوہبوونە لای کورد سەری ھەلدا واتە
دوای پرۆسەى نەتەوہکان و بەنەتەوہبوون دەتوانین ھەندى ھۆکار دیار
بکەین کە بوو تە ھۆى ئەوہى کورد نەبیئتە نەتەوہو ئەو ھەستە لەیاد
بکات:

ا- کورد ھەولئى نەداوہ ببیئتە نەتەوہ لە میژوویەکی دیارى کراودا واتە
میژووی دروست بوونى نەتەوہکان. بەلکوزیاتر ھەول دراوہ بۆ دروست
بوونى نەتەوہکانى ترو خۆى لەبیرکردوہ.

ب- کورد زیاتر ھەولئى بۆ مەسەلە دینى یەکان داوہ وەک لە مەسەلەى
نەتەوہ.

ج- ھەستى دینى زیاتر بووہ وەک لە ھەستى نەتەوہیى.

د- تى نەگەیشتن لە قۇناغە گرنگەکانى میژور و ھەلى میژوویى.

ھ- یەک نەگرتنى کورد لەنیو خۇدا بۆ پیک ھینانى کەسیتی یەکی
نەتەوہیى.

و- ھەلخەلەتاندنى کورد لەلایەن نەتەوہکانى دەوروہەرەوہ بە ھۆى
پەیمان و بەلئینەکانەوہ.

س- سەپینەوہى کلتورى کورد لەلایەن نەتەوہکانى ترەوہو ھەرەوہا
کوردیش خۆى دەستى تیدا بووہ لەو سەپینەوہیدە ئەویش بەھۆى
ھەلگرتنى زمانەکانى ترو پیرۆزکردنى کلتورى بیگانە.

ح-سەرکردایەتییەکی نەتەوویی دروست نەبوو کە ھێمای نەتەوویی پیوھ دیاریبێت و سیمای کەسێتی نەتەوویی کوردی ھەلگرتبێ و توانیبێتی رۆحی کورد داگیربکات و کەسێتی یەکی نەتەوویی پێ ببەخشێ.

ط-کورد دار دەستی نەتەوێکانی تر بوو ھەمیشە لە قۆناغەکانی میژووی زیڕینیدا کاری بۆ خۆی نەکردوو بێ ئاگا بوو لەو رووداوانە کە دەبنە ھۆی دروست بوونی مەسەلەی نەتەوویی.

ی-کورد پەرتەوازەیی و دوری لە یەکتەر بەخۆوە بینیوە، وەک لەوێ کۆمەڵ بوونیکی کۆمەلایەتی بەخۆوە بینی ئەمەش مەسەلەی نەتەوویی بوونی زیاتر داخستوو.

ق-نەتەوێکانی دەورووبەر نەگۆیان لە بوونی نەتەوویی کورد کردوو و سەیری کوردیان وەک نەتەوێ مەرووف نەکردوو بەلکو وەک خێل و بنەمالەو شەپخواز سەیریان کردوو

ل-کەم دەرکەوتوو سەرکردەییەکی کورد ھەول بەدات بۆ یەکگرتنی کوردو مەسەلەی نەتەوویی گەلی کورد.

لەو خالانەی سەرۆک و دەردەکەوێ کە کورد خۆی زیاتر کەمتەرخەمی کردوو بەرامبەر بەخۆی بۆیە ھەمیشە ھەول دراوە کورد پڕۆسەی بەتەوێبوونی خۆی بسەلمێنێ و شوێنەکان ھەمیشە خۆیان لە چوارچێوەی جوداخوازی دا بینیوەتەو لە نەتەوێکانی تر، وەک ئەوێ

كوردېش نەتەۋەيەكى جىايە لە نەتەۋەكانى دەۋرۈبەر كە كورد درەنگ بەۋەى زانى ئەمەش واتاى گەپانەۋە بوۋە بۇ پرۇسەى دروست بوۋنى نەتەۋە بەلام لەدۋاى بەسەرچوۋنى پرۇسەى دروست بوۋنى نەتەۋەكان كە ئەم كارەش ھەمىشە شكست و ھەستانەۋەى بەخۆۋە بىنىۋەۋە مېژۋىەكى تراژىدى و خويىناۋى بەخۆۋە دىۋە.

۴-فاكتەرى سۆزى نىشتمانى

سۆزى نىشتمانى بەھىزترىن خالى بە كەسىتى بوۋنە لە پرۇسەى كەسىتى نەتەۋەىدا، چونكە بەھۋى سۆزى نىشتمانىۋە سۆزى نەتەۋەىى دروست دەبى لە دەروۋنى تاكەكەسداۋ لەۋىشەۋە پىگھاتەيەكى پوخت لە كەسىتى نەتەۋەىى دروست دەبىت، ئەو سۆزە بەرى چەندەھا سالى مېژۋە كە لەلايەن مرقۇقەكانەۋە لە دەروۋندا ھەلدەگىرىن و پابەندى نىشتمان و نەتەۋە دەبى و كەسەكان قوربانى بۇ دەدەن. دەتۋانىن بلىين سۆز فاكترىكى دەروۋنى زۆر گرنگە بۇ مەسەلەكانى ۋەك ئەفسانە/ دىن/ نەتەۋە/ كە كەسايەتيەكان لە كۆنەستدا ھەلى دەگرن و بە ھۋى ھەستەۋە پىادەى دەكەن و گوزارى لىدەكەن ئەۋىش لە رىگاي سۆزەۋە يان بەسەر ئەو ھىلە پان و بەرىنەى ناۋەۋەى مرقۇق تىدەپەپى و لەيۋە ھەست كارى خۋى دەكات و يادە كۆنەكان و مېژۋە كۆنەكانى تاكەكەسى ۋەبىر مرقۇق دەھىنىتەۋە كە ئەمىش

نىشتىماننىكى ھەيە/ نەتەۋەيە/ كەسىنكە/ مۇقنىكە/ مىژۋى خۇي ھەيە/
 كلىتورى خۇي ھەيە/ لىرەۋە ھەستى نىشتىمانى و سۆزى نىشتىمانى
 دروست دەيىت كە بەمىژۋىيەكى دوۋرو درىژى ھەزاران سالد
 تىدەپەي. ئەو سۆزە بەخاك و مىژۋو و كلىتورەۋە گرى دەدرى و لە
 نەتەۋە نىشتىماندا خۇيان دەيىننەۋە، ئەم پىرۋسەيە گەرەترىن پىرۋسەي
 پىگەياندنى كەسىتتى نەتەۋەيى دەرەخات ھەر لە مندالىيەۋە تاكو پىرى
 و لەۋيۋە بۇ نەۋەيەكى ترو ھەرەھا، ھەمويان بەھۇي پىكەۋەژيان و
 كاريگەرى كردنە سەر يەكتى بەھۇي ئەو پىرۋسە مىژۋىيە يانە ئەو
 ھەستە دەمىننەۋە لە كۆنەستى نەتەۋەدا لەكاتى پىۋىستىدا
 دەۋرۋىتەۋە بۇ مانەۋەي نەتەۋە نىشتىمان و ئەو مىژۋەۋە لەسەرى
 بىيات نراۋە واتە پاراستنى ئەۋەي بوۋە ھەيە دەيى. ئەمەش ھىژىكى
 ترى خۇشەۋىستى دەدات بە مۇۋ چ بەرامبەر كەسەكانى دى و چ
 بەرامبەر دەۋرۋەر، ئەۋىش لە رىگاي پەرۋەردەكردنى مۇقەۋە ھەر لە
 مندالىيەۋە پەيدا دەيى و ايان لى دەكات يەك كەسىتتى يان پى بېخشى بۇ
 كەسىتتى يەكى نەتەۋەيى، لە مىژۋودا ھەزاران قوربانى دراۋە لە پىناو
 نىشتىماندا لەلەين مۇقەكانەۋە، ئەمەش ھۆكارى سۆزى نىشتىمانىيە،
 واتە ھەستى دەروۋنى خۇ بە (نەتەۋە) زانين بېرپەي بوۋنى نەتەۋەيەتى
 دەرەبېن كورد بە ھۇي داپرانىيان لە يەكتىيەۋە و ھەرەھا ھۇي
 جوگرافىيەكى ئەو ھەست و سۆزە لاي دروست نەبوۋە كە بتوانن لە ھەر

دۇخ و ميژوويه كدا گوزارشى ئىكەن، گەرەن بە شوين بژيوى و كارى
 شوانكارى و مەپومالەت و كۆچ پىكرىدەن و كۆچەرى لە شوينىكەو بۆ
 شوينىكى تر وای كردوو تاكهكانى كۆمەلگای كوردى پەيوەست و
 پابەند نەبىت بە خاكەو سۆزى بەرامبەر خاك و نىشتەمان نەبىت
 لەوانەيە ھەندى جار ئەو سۆزە وروژاىت لەبەر شالاوى دەرەو بۆ
 كوردستان بەلام ئەو سۆزە زۆرى نەخايدوو لە زەمەنىكى كەمدا
 رۆچوو نەماو، كورد سۆزى نىشتەمانى بەلاو گرنگ نەبوو، تەنھا
 سۆزى دىن و خىل و بنەمالەى بە خالى يەكەم و لەسەر ھەموو
 شتىكەو دايانەو، خۆى قوربانى دىن و خىل و بنەمالە كردوو، واتە ئەم
 ھەستە توندتر بوو ھەك لە ھەستى سۆزى نىشتەمانى، لىرەو دابراىكى
 دەرۋىنى لە نەستى كورددا بەدى دەكرى لە نيوان سۆزى نىشتەمانى و
 كەسىتى كورد، واتە نەيزانىو چۆن نىشتەمانى خوش بویت، كە
 رەنگەكانى نەخشەى كوردستان قول نەبۆتەو بۆ ئەو ھەي ئەو وینەى
 نەخشەيە كاريگەرى خۆى بكاتە سەر سۆزو دەرۋىن، زۆرجار دەرۋىنى
 ئەو سۆزە لەژىر دەمامكى ناسيۇنالىزمدا دەرى بېرەو ئەو دەرۋىنەش
 ناچارى بوو، زياتر تويكىلى شوقىنىتى پىو دياربوو وای كردوو
 زەرەر لە مەسەلە نىشتەمانى و نەتەوھەي يەكەن بدات، واتە ئەو سۆزە
 نەزانراو لە رىگای ناسيۇنالىزمانەشەو دەيىرى، كە دەباوئە ئەو
 شوقىنىتى دەواى مەسەلە سۆزى نىشتەمانىكە بوایە كە زۆرەي

نەتەوھەکان لە ناوھەژدا ھەلیان گرتبوو تا ئەو کاتەى نەتەوھەى خۆیان
 دروست کرد دواچار ئەو شوقینىیەتە بووھە دياردەھەى کلاسیک و نەما،
 کورد نەیزانیوھە گوزارش لە نەخشەى وڵاتەکەى بکات چ جۆرە وینەھەى
 وەرگرتووھە بۆ ئەوھەى ئەو قول بونەوھەى لە سۆزدا تیکەلەو بێت و بێتە
 خالیکی تری کاریگەر بۆ مەسەلەى سۆزى نیشتمانى، زۆر لە نەتەوھەکان
 لە رینگای وینەو شیوھەى پیکھاتەى نەخشەى وڵاتەکەیان گوزارش لە
 سۆزى نیشتمانیان دەکەن. بۆ نمونە فارسەکان نەخشەى وڵاتەکەیان
 بەچاوى پشیلە دەشوبھینن، وڵاتە عەرەبیەکان بە ھیمای (ھەلۆ) گوزارش
 لە نەخشەى وڵاتەکەیان دەکەن، زۆرجار شیوازىکی رەگەزو میژوویانە
 لەخۆدەگرێ بۆ گوزارش کردن لە نەخشەى وڵات، بەلام کورد بە
 شیوھەى مێکانىکی گوزارش لە نەخشەى وڵاتەکەى دەکات کە
 گوزارشىکی ترس و توقینەرەو جینگای بى متمانەى و تەقینەوھەى
 ئەویش بە (دەمانچەھەک) گوزارشى لى دەکات، ئەم گوزارشە و لە تاکى
 کورد دەکات کە بى بايەخانە پروانیتە نەخشەى وڵاتەکەى و لە ھەمان
 کاتدا سۆزى نیشتمانى لادروست نەکات، یان لای دروست نابى، ئەم
 وردەکاریانە وادەکەن کەسیتی نەتەوھەى دروست نەبێت لەبەر ئەوھەى
 سۆزى نیشتمانى لاوازە و گرێ نەدراوھە بە نیشتمانەوھە ئەو سۆزە
 بەھوى تیک شکانە میژووئىیەکانەوھە جینگەر نەبێت و ئەو توێژالە سۆزى
 دروست نەکات بۆ پاراستنى کەسیتی نەتەوھەى، لەھەمان کاتدا

مەسەلەى كەسىتتى نەتەۋەيى بەۋ دىۋارە ژىرىيە نە پارىزىت بەلكو ھەر
 ۋا بىننىتەۋە ۋە مەسەلەى لاۋازى بەرامبەر نىشتىمانى كۆسمۆپۆلەتىك
 بېننىتە بەرھەم، كە ئەمەش بۇ مەسەلەى نىشتىمان ۋ نەتەۋە مەترسىيەكى
 گەرەيەۋ زۇرجار دەبىتتە نەخۇشىيەكى كوشىندەى ژەھراۋى.

۵-فاكتەرى دەروونى

فاكتەرى دەروونى ئەۋ فاكترە گرنگەيە كە دەبىتتە فاكترەىكى كۆنكرىتى
 بۇ دروست كىردى كەسىتتى تاكەكەسى ۋ ھەم كەسىتتى نەتەۋەيى
 دەتۋانرى بەھۋى سۆزەۋە ھەستە دەروونىەكانەۋە كارى بە كۆمەل بوون
 ۋ دوايش بە نەتەۋەبوونى ئى پەيدا دەبىت كە دواجار گوزارش دەكات بۇ
 كەسىتتى نەتەۋەيى، كارى دەروونى بە ھۋى پەرۋەردەيى كەسەكان لەژىر
 كارىگەرى كلتورى رۇشنىبرى نەتەۋەيدا دىتە بەرھەم ئەۋىش بەھۋى
 پىكەۋە ژيان ۋ لەيەك گەيشتن ۋ لەسەر كايەيەكى بەھىزى فاكترە
 كلتورىەكان دىتە بەرھەم، پىكەۋە ژيان ۋ پىكەۋە كاركردن لەسەر يەك
 خاكداۋ گونجانندن ۋ خەبات كىردن ئەۋ ھەستە دەروونىە پەيدا دەكات كە
 ھەموو لە پىناۋ ھەموودا بن ۋ ھەموو لە پىناۋ نەتەۋەداين ۋ يەك ھىزو
 يەك بۇچوون، ئەم كۆدەروونىە دواجار دەبىتتە يەك دەروون بۇ كەسىتتى
 نەتەۋەيى واتە ۋەك رۇج، ئەۋ رۇجەى پابەندە بە بنەما شارستانى ۋ
 كلتورىيەكان ئەۋ رۇجەى تەماهى دەكەن لە نىۋان خۇيانداۋ دواجار

رۆحى گەورە پىك دەھىنن كە گوزارشە لە ھەموو، كارى دەروونى بە
 كۆمەلى بوونى كۆمەلگاي لى دەكەويتەو، ئەم بەكۆمەل بوونە بە
 ھىلەكانى دەرووندا دەخولیننەو ھەميشە لە گەپاندایە بۆ پاراستن و
 پىكھىنانى كەسىتى دەروونى و وىك چوونى كەسىتى تاكەكەسى كە
 تيايدا بەرژەوھەندى كەسىتى نەتەوھىي دروست دەكات و دەپپاريزى و بە
 رۆشنبىرى دەكات و شارستانىەتى پى دەبەخشى و گەشە بە نەتەو
 دەدات و دەروونىكى تايبەتى پى دەبەخشى نەك ھەمە دەروون، ديارە
 لای كورد كارى دەروونى كارى پى نەكراو ھەستى پى نەكراو ئەم بە
 رۆژگارنىكى دوورو دريژ بووھتە ھۆى لاوازی دەروونى كورد بەرامبەر
 كەسىتى خۆى، كورد بەھۆى داپرانى لە يەكترى و شپىزەى كۆمەلگاكەى
 دەروونى تووشى ئەو ئائارامىە بوو ھەو جىگىرى بەخۆو نەديو، واتە
 دەروونى كورد لە ھەل و مەرجى تايبەتدا نەژياو ھەو ئەوھى لە قۆزاخەى
 پاراستن و گەشەدا بژى و پى بگات، ھەروھە بەھۆى شكستە
 مېژوويى يەكانەو كورد دووچارى نەخۆشى دەروونى و گرى كۆيرەى
 دەروونى ھاتوو، كە ئەمەش پەيوەستە ھەو واقعەى كورد تيايدا ژياو،
 لىرەشەو سەير نىە گەر دەروونى كورد كارى خۆى نەكردبى، بەلكو
 ئەو واقعە بوو تاكى كورد لە دەروونىەو دوور بوو و ئاشناىەتى
 پەيدا نەكردو، واتە داپرانىكى دەروونى ھەبوو لە نىوان تاكى كوردو
 دەروونى كورددا، ئەم لىك داپرانە بەھۆى فاكترەى مېژوويى بوو كە

بووئە نەخۇشەك و تاكى كوردى ھىلاك كىردوۋە زۇرچار رەشپىنى كىردوۋە ۋە ھەمىشە بە بىزارى دەيىنرى. دەرۋىنى كورد پالەپەستۋى سۆزى كىچ و كالى بەسەرەۋىيە زىاتر ۋەك كارى پىراكتىكى لۇژىك ۋاتە زىاتر شتەكان لە كۆنەستدا كۆبۈنەتەۋە ۋە لە ھەمان كاتدا چەپىندراۋن، ۋاتە ئەۋ ھۇكارە وردانە كە زۇر گىرنگىن ۋاى كىردوۋە كورد لەنىۋخۇدا (تاك-تاك) ۋ (كۆمەل- كۆمەل) جىيابىن ۋ دوربىن لە يەكتىرەۋەۋ دەرۋىنيان پەرت پەرت بىت ۋ بۇ يەكگىرتنى كەسىتتى نەتەۋەيى خەم خۇر نەبىن.

۶-فاكتەرى تاكى كورد

درووست بوۋنى كەسىتتى نەتەۋەيى پابەندبوۋنە بە يەكە يەكەى كۆمەل، ۋاتە كۆبۈنەۋەى تاكەكان لەنىۋان خۇياندا بۇ پىك ھىنانى كەسىتتى سەربەخۇ، ۋاتە پەيمانىكى دەرۋىنى ۋ كۆمەلەيتى ۋ ئابوۋرى كە لەسەر بىنچىنەى ھەموۋ لە پىناۋ ھەموۋدا بۇ پىك ھىنانى بە كۆمەل بوۋن ئەمىش لە راپاۋەكانى تاكەۋە دەست پىدەكات تا دەگاتە لوتكەى كۆمەل ۋاتە ھەرەم، تاكى كورد تاكىكى نەخۇشە لە روۋى دەرۋىنيەۋە سەرەپاى لاۋازى ۋ پابەند نەبوۋنى بە نەتەۋەۋە خۇشى كۆنەكردۇتەۋە، نەيتۋانىۋە خۇى بكاتە كۆمەل ۋ لەۋىشەۋە لەنىۋ، چوارچىۋەى كۆمەلگادا/ نەتەۋەدا/ خۇى بتۋىنىتەۋە، يان بىتە كۆمەل ۋ لە نەتەۋەدا خۇى

خړېکاته وه، تاکی کورد تاکیکی ته مه له بهرامبهر به خوی بهرامبهر نه ته وه که یی نه مه ش وای کړدووه دوریه که ه بیته له نیوان تاکه کاند، نه مه ش پهرت پهرتی کومه لگای کورد دهرده خات و تاکه کانیش نه یان تنوانیوه نه و کومه له بیاریزن و خوشیان واته تاکه کان رووبه پووی یه کتری بوونه ته وه خویان له نیو خودا یه که ناگرن و دژی یه کترن و هرکه سه خوی به هرهمیک سیرده کات، هر له خوی دپوانی و له نه خوشی بهرتر یان بالتر نابین، نه تپروانینه وای له تاکی کورد کړدووه که تاکیکی فووداری لی دهرچیت بایه خ و حساب بؤ بهرامبهره که یی نه کات لیزه وه ه لوه شانده وه یی نه وه یی ده گوتری خیزان/ کومل/ کومه لگا/ نه ته وه/ ده سلات/ که وتوته بهرنامه وه، تاکی کورد خوی نه دوزیوه ته وه و له وه همی هرهمدا دژي، زورجار حال گه یشتوته نه وه یی که تاکی کړدو خوزگه به کورد نه بوونی یان به مروقی نه بوونی بخوازی، نه مه وه که نه خوشه یی سهری ه لدا دوا یی نه وه یی میژووی به مروف بوون و به نه ته وه بوون تی پهری و به سهرچوو، دوا یی نه و میژووه تاکی کورد که وته و پینه و هرهم له خوی ددوی، واته ته نها له تاکایه تی خوی ددوی و کوملی له بیرچوته وه نه داپرانه پرؤسه یی بوون به کومل ده که وژی و له نیو کوردا کوشتویه تی و تیکی شکاندووه له نیو خودا، تاکی کورد تاکیکی یه کجار ئالوزو لول پیچه و به سهر خویدا شکاوه ته وه له ژیر باری گرانسی رووداوه کانی میژوو، وای لی کړدووه

متمانە نەكات بە ھېچ و حساب بۇ بەرامبەرەكەى نەكات يان ھەستى
 پىنەكات ئەمەش كارىكى زۆر مەترسىيە كە كوشتنى كۆمەل و نەتەوہو
 سۆزى نىشتمانى ئى دەكەوئتەوہ، لە كۆمەلگای كوردیدا
 خوشەوئستىيەك/ پەيمانىك/ سۆزىك/ ھاوکارىەك/ نىيە لە نىوان
 تاكەكاندا، ئەوہى ھەيە ھەموو رق و كىنەو تۆلە سەندەوہىيە ئەمەش
 بنەماى پىكەوہ ژيان و گونجاندن و بوون بە كەسىتتى دەپمىنى، بايەخ
 نادى بە مروڤ و بەھاكانى، ئەوہى بايەخى پىدەدرى تىك شكاندەو
 بەس، دروست كردەوہو بىناكردەوہو بىرى ئىنەكراوہتەوہ، چ تاكى كورد
 چ كۆمەلى كورد بەرھەم ھىن نىيە، زۆرجار ھەندى بەرژەوہندى تايەبتى
 كۆيان دەكاتەوہ بەلام كە لە بەرژەوہندى بدرى ئەوجا كۆمەلىك لەپى
 دەردەچى/ پەرتەوازە دەبن/ دژى يەكتەر دەبن/ دەبنە داردەستى دوژمن/ و
 بىر لە دواپوژناكەنەوہو بايەخى پىنادەن/ شەرەفخانى بەدلىسى دەلى
 (كوردەكان پىيان وايە ئەگەر بىر لە دواپوژى خويان بكەنەوہ ترسەنۆك
 دەبن بۆيە قەت بىر لە دواپوژيان ناكەنەوہ)، سەرگودەيەك خىلىك تەنھا
 خوى بە شايستە دەزانى و ئەوانى تر بە كۆيلە، دەستەيەك تەنھا خويان
 بەراست دەزانن و ئەوانى تر بە نەزانن و خائن دەدەنە قەلەم/ ئەمە ئەو
 پىناسەيە كە كۆمەلگای كوردى ھەلى گرتوہ، واتە ھەركەسە بۇ خويى و
 لە پىناو خۆيدا، كەس كاغەزى كەس ناخوئىتەوہ، (شەرەفخانى
 بەدلىسى) سەبارەت بە ناكۆكى و ناتەبايى كوردانىش راست و رەوان

ئامانچەكە دەپيىكى و دەنوو سى (ھەركەس بىر لە سەربەرزى خۇي دەكاتەو؟ بە تىكپرايى بىر لە سەربەرزى تىكپرايى ناكەن و پىشتى يەكتى ناگرن و نابنە يەك).

۷-فاكتەرى سەركردە

ستراتىژو كەسىتى سەركردە ھەرمە پىكھىنە رەكانى كەسىتى نەتەوھىي دەردەخەن لە ھەموو روويەكەو، سەركردە ئەو كەسايەتەيە كە نەتەوھ كەسىتى خۇي تيا بەدى دەكات و گوزارش لە كەسىتى تاكەكانى كۆمەل دەكات، واتە چ كۆمەل چ تاك خۇيان لە كەسىتى سەركردەدا دەبىننەو، سەركردە نابىتە ئەو كەسايەتەيە كە نەتەوھ دەيەوئ تا ئەوكاتە لەگەل ھەست و رۇحيانەدا تىكەل نەبىت و ئامانچ و خواستەكانيان نەھىننەتە دى و نەبىتە فرىادپەسيان، دەتوانىن بلىين سەركردە گەورەترىن رۆل دەبىنن لە كۆمەلگادا بۇ راگرتنى پاىەكانى مەسەلە نەتەوھىي و نىشتەمانىەكان، كە لەوئوھ دەتوانئ كاريگەرى خۇي بكاتە سەركەكانى كۆمەل، يان نەتەوھ لەيەك خالدا كۇيان بكاتەو، واتە ھەم سەركردە بىت ھەم حالەتتىكى گوزارش بىت لە دەروونى تاكەكانى كۆمەل، لىرەوھ سەركردەى ئازاو بلىمەت و راستەقىنە ھەلدەكەوئ كە بتوانئ كۆمەل/ نەتەوھ/ لە حالەتەكانى ون بوون و خلىسكان و لەناوچون رزگار بكات، واتە ئەو سەركردەيە دەبىتە پارىزەرى ماكەكانى نەتەوھ بەھەموو

فەرھەنگەكانىيە، تا دەگاتە ئەو ۋەكى ئەفسانە سەير بىكرى، (الفارابى)
 دەلى (سەركردە لە كۆمەلدا، ۋەكى دىل ۋايە بۇ لەش، ئەگەر سەركردە چاك
 بىت ئەوا كۆمەلگا ھەموو چاكە)، كۆمەلىش بە ھۆى بلىمەتى سەركردە ۋە
 زىاتر لە دەورى خېرەبنە ۋە دواچار دەيكەنە سەركردەى نەتە ۋەىى
 خۇيان و جەھوى كەسىتىيان دەبەخشەنە سەركردە، لەلای نەتە ۋە
 ژىردەستەكان و دواكە ۋەتوۋەكان تا ئىستاش سەركردە گەرەتەرىن رۆل
 دەبىنى ۋاتە بە پلەيەك دىت لە گۆرپانكارىيە كۆمەلەيەتەكان، ئەمەش
 بايەخدانى كۆمەلە بە تاكە كەس و زىاتر سەيرى تاكەكەس دەكرى ۋەكى
 كۆمەل، كۆمەلەى نەتە ۋە دواكە ۋەتوۋەكان رۆلى خۇيان نايىن لە
 گۆرپانكارىيەكاندا بى ئاگايى دىن و دەچن زۇرجار رۆلى خۇيان ھەيە بەلام
 پىنازانن لىەرە ۋە سەركردەى بىستەبالا ۋە بى ئاگايىيە دەقۇزىتە ۋە
 سەركردايەتى ئەو كۆمەلە دەگرىتە دەست، ھەر بۇيە سەركردە دەبىتە
 ھەموو شتەك لای ئەو كۆمەلگاىيە، ئەمەش ناھوشىيارى كۆمەل دەردەخات
 بەرامبەر خۇيى بەھاكانى، كەواتە سەركردە لەو ھالەتەدا رۆلى (شوان
 دەبىنى بۇ مىگەل)، لىرەدا كۆمەلگا دەچىتە ھالەتى ئەو ۋەى بى سەركردە
 ژيانى مەھال دەبى ۋە بى سەركردە ھەلناكات، سەرەپاي ھالەتى باشى
 ئەو جۆرە مىكانىزمە، ھالەتى مەترىشى ھەيە بگرە ھالە مەترىيەكەى
 لە ھالەتە باشەكەى ترسناكتەرە چونكە چەند سەركردەى نەتە ۋەىى
 ھالەتەكانى كۆمەل رادەگرى ۋە لە گۆرپانكارىيەكاندا (دەستى ھەيە ۋە

نایەلی نەتەوە تیا بچیت، ئەوەندەش مەترسی ھەیە واتە ئەو ساتانە ی
 کە سەرکردە تیا دەچن یان تووشی حالەتیکى پەشیوی و دژوار دەبیت،
 کۆمەلگا سەری ئی دەشیوی وە ئەوەی بلی ی (مەری بی شوان گورگ
 دەیخوات)، یان ئیتەر ژیانى ئەو کۆمەلە مەحال دەبیت و حالەتیکى
 شکست پیهینان لەنیو کۆمەلدا روودەدات زۆرجار ئەو حالەتە دەگاتە
 لەدەست دانى خیلێک/ نەتەویەک/ بنەمالەیک/، ئەمەش حالەتی
 شپەزەیی و تیک شکانى کۆمەل/ نەتەو/ دیاردەخات کە لیروە دەتوانین
 بلین کەسیتی و ھەرمى نەتەو ئەو رۆلە لەدەستدا ئەو کۆمەلگاش
 ئەو کەسیتی نەتەویە لەدەست دەدات بەھوی ئەو تیک شکاندەو
 لە کەسیتی سەرکردەدا روودەدات واتە (گورگ مەپەکان دەخۆن)
 ئیستاش کۆمەلگای کوردی کۆمەلگەیکى سەرکردە پەرستە، سەرەپای
 ئەو کۆمەل سەرکردایەتی نەکردۆتە حالەتەکانی رۆح/ باوک/
 فریادپەس/ بەلکو ھەر لە دەروەى ئەو سى چەمکەو دەپەرستى،
 سەرکردایەتی لە کۆمەلگای کوردیدا پابەندى جوگرافیایکى تەسک و
 ناوچەیکى بچوکی ھەيە لەویشدا ھەلتۆقیو، واتە سەرکردایەتیەکی
 نەتەویە کە کەسیتی نەتەوێ کوردی تیادا بەرجەستە کرابیت لای
 کورد دروست نەبوو، کۆمەلگای کوردی تاک پەرست و سەرکردەپەرستە
 تا ئەو کاتەى سەرکردە لە ھەرمى سەرکدایەتیدا بەلام کە بزانی
 سەرکردە شکست دەھینى ئەو بەجى دەھیلن و رووی ئیوئەدەگەپین

و ریزی ئی ناگرن، کاتیك هههه هیئان رووی له شوپشی (سمکۆ- سمایل
 خانی شکاک ۱۸۷۵-۱۹۳۰) کرد هیزی کۆنفیدراسیۆنی عهشایه ریش
 خۆی رانهگرت و بلابوووه، (سمکۆ) به (ئهحمه جد تهقی) دهلی: (له
 هه موو کهس زیاتر کورد بۆ خۆی له گهڵ خۆی خراپه، فیڕی نوکهری بوه،
 پشت به خۆی نابهستی باوهپی به خۆی نیه، پشتی یهک ناگرن گه ورهیی
 یهکتری قبول ناکهن، چاوتان ئیه که من ئیستا له م دییه که وتووم،
 چونکه وهک جارێ دهستم ناپوا، بزانه هیچ کوردیک مهرحه باییم لیدهکات
 و یارمهتیم دهوات؟ کوردی ئهم ناوچهیه هه موو برسی بوون به هۆی
 جوولانهوهی منه وه له ئیڕاندا هه مووی بووژانه وه بیگانهکان و
 ته ورکهکانیش باشمان تیگه یشتوون بۆیه گویمان نادهنی)، له وهزعیکی
 وادا نه وهی بۆ سمایل ئاغا (سمکۆ) سبۆوه ته نیا ناوو ناوبانگه کی بوو،
 دوا جار پاش چهند رۆژیک وهزعییه ته که ی گۆپا کاتیك بۆ شارێ (وان)
 دهعهوت کرا فه رمانده ی سپاو هه موو ئه فسه رو کاربه دهستانی حکومهت
 به پیشوازی سمایل ئاغا وه چوون مه سه له که کوت و پر گۆپا. سمایل
 ئاغا دهتگوت ههنگه و شه لغه ی داوه، ئه وان ه ی تخوونی نه ده که وتن
 سه ره له نوێ بایان داوه له ده وره به وری ئالان و کپنوشیان بۆ برد سمایل
 ئاغا ییش به واق و پرماوی یه وه به (ئهحمه د تهقی) گوت (چاوت ئیه چلۆن
 ده وریان داوم، بلێن چی ئیمهش تووشی ئهم نه ته وه به دب هخته بووین
 ناچارین به و وهزعهش هه رده بی له گه لیان هه ل بکهین)، کورد تاک په رست

بوو له ههرمه بچوکه کاندانکه له ههرمه گهره نه توه دا، واته
 هه خیلک و سهرکردهیهک، هه کومه لهو سهرکردهیهک هه دهسته و
 سهرکردهیهک، له هه مان کاتیشدا، تاکی کورد و زور تامه زوری
 سهرکردهیهتی بوو و ههزی له دهسه لات بوو، بهمهش مهسهلهی
 سهرکردهیهتی دابهش کراوه و له هه مان کاتدا قان دراوه به بی ناگاکان،
 هه ول نه دراوه سهرکردهیهتی له ژیر ره شمالي سهرکردهیهتیکی
 یه کگرتوودا یان سهرکردهیهتیکی نه توه یی دا کو بکریته وه ئه ویش
 بههوی لوت بهرزی و خو بهزل زانی تاکه کانی کومه ل و سهرکرده خیل و
 بنه ماله کان، ته نانهت سهرکردهی بزوتنه وه کان زور جار بی بهرنامه بوون
 هه بویه وه لایمان نه بوو بهرام بهر به رهوشی نه توهی کورد که ئه مهش
 جی مەترسی بوو (مسته فا پاشای یامولکی) که (سمکو) ی پرسیبوو:
 تو که لهو خاکه ی به ده سته توهیه ده ته وی حکومت دامه زینی و
 سهر به خویی، ئه ی ئالات بو هه ل نه کردووه؟ (سمکو) چونکه وهک خوی
 هیچ بهرنامه یکی بو دامه زانندی حکومت نه بوو وه لای دامه توه (له
 حالی حازدا هیچ بهرنامه یه کمان بهرپوه نه بردوه. من مروقیکم کوردم
 وهره ئه و ولاته ی رزگار که یین، ئه وه گرنگ نیه کی ده بیته حاکم و ری بهر،
 من له م ولاته دا ئه و پیاوه نیم مه قام په ره ست و له خو زازی بم)، راسته
 (سمکو) له خو بایی نه بوو، به لام سهرکردهیهک بتوانی شو پشیکی
 هه لیگرسینی گهر له ری سۆزی نه توه یشه وه بی ده بی نه وهش بو

خۆى قبول بىكات كە بېيتە سەركردە، خۆشى بە شايستە بزانى دەنا تووشى تىك شىكاندن دەبى، چۈنكە ئەو كۆمەلگايەى كە (سىمكۆ) بەرپۆەى دەبرد كۆمەلگايەك بوو لە دووى (سىمكۆ) دەپۆىشتن بەلام بىر بەرنامەىى سىمكۆ ھەم شۆپشى شىكاندو ھەم خۆشى و ھەم كۆمەلەكەشى، لە لاپەپەكانى مېژووى كورد بېروانىن دەبىنىن سەركردەكانى كورد خويان بە شايستە نەزانيوۈ بۆ سەركردايەتى نمونەى گەورەش بۆ ئەوۈ كەرىم خانى زەندە (بېروانە پىكھاتەى كۆمەلگاۈ چەمكى دەسەلات- رەھىم سايىر)، ئەمەش حالەتتىكى نەخۆشى دەردەخات، يان لاۋازى سەركردەى كورد دەردەخات لە ترۇپكى ھەرەمدا، كاتىك دەگاتە دەسەلات دەسلەمىتەۈە لى، ديارە ئەو نەخۆشىيە تاكەكانى كوردىشى گرتۇتە، كە ھەم داۋاي دەسەلات دەكەن و ھەمىش ناتۈانن بىبەن بەپۆەۈ بۈارىش نادەن بە كەسانى ترو تاكەكانى تر دەسەلات بىگرنە دەست يان سەركردايەتى بىگرنە دەست، كەسىش رى نادات بە كەس سەركردايەت يان بىكات، واتە كەس كاغەزى كەس ناخوینىتەۈە ھەركەسە ناغايەكە بۆ خۆى، ئەمە پەرت بوونى كۆمەلگايەۈ تىك شىكاندن سەركردايەتتە لە كۆمەلدا بېروانە مېژووى ئىمارەت و خىلەكان و كۆمارى كوردستان كە چۆن تاكى كورد ھەۋلى داۋە بۆ ئەۋەى بىگاتە سەركردايەتى يان پلەۈ دەسەلات بىگرىتە دەست لەناۈ ئەرەشى كورددا (احمد خانى) نەزەرى شەرەفخان سەبارەت بە

که‌لله ره‌قی و خو به‌زل زانی‌نی کورده‌کان ده‌سه‌لمینی ئه‌مه‌ش باب‌ه‌تیکی
سه‌ره‌کی و نات‌ه‌بایی و نایه‌گگرتویی داوه‌تی که ته‌نیا بی‌گانه سوودی
لی‌وه‌رده‌گری.

(هندی ژشه جاعه‌تی غیورن)

ئه‌و چهند ژمیننه‌تی نه‌فورن

ئه‌ف غیره‌ت و ئه‌ف علوی هیممه‌ت

بۆ مانعی حه‌ملی باری میننه‌ت

له‌و پینگه‌ه‌مه‌یشه‌ بی‌تفاقن

دایم ب ته‌مه‌روودو شیقاقن)

دیاره‌ درنک بی نه‌کردنی سه‌رکردایه‌تی لای کۆمه‌ل مه‌ترسیه‌کی گه‌وره‌ی
ده‌رخست بۆ نه‌ته‌وه‌ی کورد، به‌لام لای هه‌ندیك وه‌ك شاعیران و نووسه‌ران
مه‌سه‌له‌یه‌کی گرنگ بووه‌و به‌ چاویکی به‌رزوه‌و سه‌یری سه‌رکردایه‌تیان
کردوه‌و خه‌لكیشیان بۆ ئه‌وه‌ هوشیار کردۆته‌وه‌ ئه‌وه‌تا (سیف
القضات)ی شاعیری نیشتمانبه‌روه‌رو ناوداری ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی (سمکۆ)
هه‌ستی خوشه‌ویستی خۆی سه‌باره‌ت به‌ (سمکۆ) اوا ده‌رده‌پری.

(سمکۆ که خودا داویه به مه‌ساحیب و رئیس

شوگری بکه‌ین به‌زارو زبان و ددان و لیو

مه‌قسوودی وی ئه‌مه، که هه‌قی مه‌ بداته مه‌

ته‌کلیفی مه‌ش وه‌هایه‌ فیدای بین به‌نیرو می)

دیار بوو سهرکرده پیویستی یه کی میژوویی بووه له پیناو مهسه له
 نه ته وهیی و نیشتمانیه کاندای، لهو بوچوونه وه نه وه دهرده خهین که کورد
 نه یه توانیوه که سییتی یه که نه ته وهیی دروست بکات چ بو سهرکرده چ بو
 کو مه له که ی و سهرکردهش نه وه ههرمه به هیژه نه بووه که بتوانی تا سهر
 هه لگری که سییتی نه ته وهیی بیئت و دوژمنیش نه وه هه له ی نه داوه که
 که سییتی نه ته وهیی لای کورد دروست بیئت، چونکه جی مه ترسی بووه
 بو ی ههر بویه دوژمن نه وه پرده ی رووخاندووه که که سییتی نه ته وهیی
 به سهریدا تپه پئی له نیوان تاکه که سی کوردو سهرکرده دا، نه مهش به
 له ناو بردن و ناو زپاندن و له سی داره دان و ناو اره کردنی سهرکرده کانه وه
 پیاده ی کردووه، لهو درزه وه توانیویه تی نه وه ههرمه بشکی نی که پی ی
 ده لپن ههرمه ی که سییتی نه ته وهیی، ههره ها توانیویه تی که سییتی
 نه ته وهیی تی که بشکی نی، تاکه کورد دوو سهرکرده ی کورد ههره میان له
 ده ستداوه بو مهسه له ی که سییتی یان و پرژه ی که سییتی نه ته وهیی یان
 له ده ست داوه. میژوو به وینه و قسه و به لگه حاله ته کانی تی که شکاندن
 که سایه تیه کورده کانمان بو ده گپرنه وه که چون که سییتی یان شکاوه
 له لایه ن دوژمنانه وه. تاکه کورد ده توانی بگه پینه وه بو نه و وینه ی که
 دوژمن له کاتی تی که شکاندن سهرکرده ی بزوتنه وه کورده کان
 ده ری خستوو وه وک وینه ی شیخ سه عیدی پیران و سمکو و قازی محمد و
 شیخ محمود.. هتد، نه و حاله تی وینه نه که سهرکرده کوردیه کانی تیا

به‌دی ده‌کری که که‌سیتی‌یان تیک شکاوه کاریگه. ی زۆری کردۆته سهر
ده‌روونی کوردو وای لی‌کردوووه گه له ری ئه و وینانه‌وه ده‌روونی کورد
بشکنی و که‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی پی پڕوخنی.

۸-فاکتیری ده‌ره‌وه

له‌م به‌شه‌دا به‌ پی‌ویست نازانم زۆر بگه‌پیمه‌وه دواوه و می‌ژویه‌کی دوورو
دریژی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌گه‌ل هاوسینگانیدا باس بکه‌م، به‌لام ده‌توانم له
دوو بازنه‌ی دیار کراودا باسیان لی‌وه بکه‌م:

۱- نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ نیوان هه‌ردوو ئیمپراتۆریای عوسمانی و سه‌فه‌ویدا.
ب- سه‌ره‌لدانی ئیمپریالیزمه‌ گه‌وره‌کان و پی‌گه‌یشتنی ناسیۆنالیزمی
داگیرکه‌ر.

۱- له‌گه‌ل سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی شانزه‌هه‌م ته‌رازووی سیاسی له‌ناوچه‌ی
رۆژه‌لاتی ناوه‌پاست گۆڤا شا سمایلی سه‌فه‌وی (۱۴۸۵-۱۵۲۴)
دامه‌زڕینه‌ری بناغه‌ی ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی داپشت و توانی فارس له‌ژیر
سه‌رکردایه‌تی یه‌کگرتوو کۆبکاته‌وه، مه‌زه‌به‌ی شیعه‌گه‌ریی کرد به
بنه‌مای حوکمرانیه‌که‌ی به‌رامبه‌ر ترادسیۆنی مه‌زه‌به‌ی سوننی
ئیمپراتۆریای عوسمانیدا، شا سمایل له‌ سالی ۱۵۰۱ بو فراوانخوازی
حوکمرانیه‌که‌ی په‌لی هاویشته و که‌وته هه‌ڵپه‌ی داگیرکردنی کوردستان،
سیاسه‌تی فه‌ناتیزی مه‌زه‌به‌ی شا سمایلی سه‌فه‌وی ناکۆکی قوولی

خسته نیوان په یوه نډیه کانی کوردو نازهر و تووی ناکوکیه که ی قوولی
 مهزنه بی شیعیه - سوننی و ناکوکیه کی قوولی نه ته وه ی کورد -
 عهجه می چاند، نه م ده رکه وتنه ی ئیمپراتوریای سهفه وی شیعیه
 دابرائیکی ته وای ده رخت له بلوکی ئیمپراتوریای عوسمانی سوننی.
 بو فراوانخوازی هه ردو ئیمپراتور کوردستان هاوکیشه ی نه و ململانی
 سیاسی - عهسکه رییه ی عوسمانی سهفه وی بو هه ردو ولا له شکر
 کیشه کانیا به ناو خاکی کوردستان تیپه په ده بوون، به قسه ی سولتان
 سلیمانی قانونی (دیواریکی گوشت و خوین له نیوان سهفه وی و
 عوسمانی دا له کورده کان دروست کرابوو)، نه مه وای کرد کوردستان
 بکریته دوو پارچه به تاییده تی له شه پری چالديران ۱۵۱۴/۸/۲۳
 کوردستانی به عوسمانی و کوردستانی ئیرانی ده ناسران، کوردستان
 بووه که لاوه و جیگای شهرشو پیکدادان هه ردو ئیمپراتور دواي نه وه ی
 کورده کان هه ر دهسته یه ک لایه نیکی ئیمپراتوریای ده گرت دژ لایه نیکی
 دی له ویدا کورده کات یه کترین قرده کرد به وه ی له پیش له شکره کانی
 هه ردو ئیمپراتوریای شه پرکه ردا بوون، به شکستی ئیمپراتوریای
 سهفه وی له جهنگی چالديران به شی زوری کوردستانی خسته ناو
 قه له مپه وی ئیمپراتوریای عوسمانیه وه له دواي نه و شه پر سولتان سلیم
 له پاداشتی چاکه ی کورده کان نه و هه له ی بو پیدانی کورد ره خساند به
 یارمه تی مه ولانا ئیدریسی بتلیسی کوردستانیکی یه کده ست و

یەكگرتوو لە بەرامبەر دەولەتی سەفەویدا قوت بكاتەو، لیڤهوه شەپری
 میرایەتی و ئیمارەتە كوردەكان دەستی پێ كردو زۆرجار میرە كوردەكان
 سنووری راگیران لە سەلاتینی عوسمانی و پاشاكانی ئێران دەپساندو
 سەر بەخۆیی خۆیان رادەگەیاند، شەرفخانی بەدلیسی لەزاری مەلا
 سەعدەدین كە فێركاری سولتان موراڤخانی خوالیخۆشبوو بوو لەناو
 میژووێ ترکیەكەیدا كە بۆ عوسمانیان دایناو لەمەپ كوردیشەو دواو
 دەلێ (میرۆ پاشا كوردەكان ھەریەكەیان لەلایەكەو بۆ خۆ ئالای
 سەر بەخۆیی ھەلكردبوو لەسەر دوندو ترۆپکی كەژو كێوان دەرژیان لە
 خوا بەیەك زانین بەولاو ھیچ جۆرە یەكێتییەکیان نەبوو) شەپو پێكدادان
 لەلایەن میرەكانەو ھەردەم لە ئارادا بوو ئەمەش باریکی تری ئالەباری بۆ
 عوسمانی و سەفەویەكان خولقاندو سەرەپای ئەوێش دژایەتی كردنی
 مەزھەبی سوننی و شیعیە لە ھەردوو ئیمپراتۆر وای كرد لەژێر پەردە
 سوننی شیعیەدا دژی میرە كوردەكان بجەنگن. دواي نزیکەي نیو سەدە لە
 مەملانی جەنگی خۆناوی بۆ یەكەمجار ھەردوو زلھێز لە پەیماننامە
 (ئاماسیە)دا ١٥٥٥ لەسەر چەند خالێك ئاشتییەکی كاتیان دروست كرد،
 ئەمە بە یەكەمین پەیماننامە دادەنری لە نیوان دوو دەولەتی موسڵمانی
 ئاكۆك لە رۆژھەلاتی ناوھەراستدا، ئەم پەیماننامە یە زەنگی ترسناکی لە
 بەرامبەر میرە كوردەكان ئێدەدا، لە سەدەي نوێدەدا لاوازی ئێران و
 عوسمانی وای كرد كێشەي ئایینی لەبەر چوونەو بەرژەوێندی بەریتانیو

روسيا ئەۋەبۇ ئىران و عوسمانى چى دى بەگژ يەكتىدا نەچن و ئاشتى
 لە نيوانيان بەرقەرار بىت سەرەنجام ھەردو دەۋلەت بە و ئاكامە گەيشتى
 كە دەستى كوردەكان كورت بىكەنەۋە، دوايى پەيماننامەى زەھاۋ كە لە
 رووى شىۋەۋ بابەتەۋە مەرجە ياسايىيەكانى پەيماننامەى
 نيۋەدەلەتتەكانى تىدابوۋ ئەمەش بۇ ديارى كوردنى كىشەكانى سنوور،
 ئەۋ پەيماننامەى بەتەۋاۋى كوردستانى لەنيۋان ھەردو ئىمپىراتورىيى
 عوسمانى و سەفەۋىدا دابەش كىرد تەنانەت ھەردو ئىمپىراتور ھېۋە
 كوردەكانىشيان لە نيۋان خوياندا دابەش كىرد، بە مۇركىردن پەيماننامەى
 (زەھاۋ - ۱۶۲۹) بۇ نىزىكەى ھەشتا سال جەنگ شەپرى ئۇفيسالى
 ھەردو ئىمپىراتور راگرات، دوابەدۋاى ئەۋە پەيماننامەى ھەمەدان
 بەسترا، دواى ئەۋە پەيماننامەى (ئەھەد پاشا ۱۷۲۱) و پەيماننامەى
 (شىرواندا ۱۷۳۶) كە پەيۋەندى بە كوردەۋە ھەبۇۋ دواى ئەۋەش
 پەيماننامەى (كوردان ۱۷۴۶) دا گەيشتەنە پەيماننامەى يەكى ئاشتى،
 پەيماننامەى يەكەمى (ئەرزەپۇم ۱۸۲۳) بە رەزامەندى روس و ئىنگىلىز لە
 نيۋاناندا بەستراۋ ھەليان كوتايە سەر مېرە كوردەكان ئەۋ پەيماننامەى
 نەيتۋانى كىشەكانى سنوورى عوسمانى و فارس چارەسەر بىكات دواجار
 ھەردو ھۆكۈمەتى روسى و بەرىتانى بە تۈندى فشاريان خىستەنە سەر
 ھەردو دەۋلەت بۇ مۇركىردنى پەيماننامەى (دوۋەمى ئەرزەپۇم ۳۱/
 ئايار/ ۱۸۴۷) دا بە چاۋدىرى دەۋلەتى روس و بەرىتانيا مۇركىرا كۇتايى

هینا به دەسەڵاتداریتی ناوەخۆی کورد. بەوەش دوا ئیمارەتی بابانیش
سەری تێداچوو، دیاروبو هەواو گۆپینی ھۆزە کوردەکان گێچەلی زۆری
لە بارە ی پێوەندیەکانی عوسمانی-فارسی دروستکردبوو چونکە ھۆزە
کوردەکان ھەردوو دیوی سنووریان بە یەک نیشتمانی خۆیان دەزانی و
ئەم دیو ئەو دیویان دەکرد، دەتوانین بڵێن ھۆی پەیماننامەکانی ھەردوو
دەولەتی ئێران و عوسمانی و کە لەو رێگەیەو ڕێ ئەدرا بە کورد وەک
نەتەویەکی خۆیان بناسین و کەسیتی یەکی سەر بەخۆی خۆیان ھەبێت،
لە ساڵی ١٨٤٩ بەدواوە ناوچەی شارەزور راستەوخۆ بەسترایەو بە
ئەستەمبۆلەو دوا جەنگی جیھانی یەکەم و تا ئەمڕۆ وەک پراتیکی
ناڕەوا بۆ دەولەتی ناسیۆنالی عێراق ماوەتەو، بەریتانی و روس بە
تەواوی دەستیان خستبوو ناو کاروبارەکانی ئیمپراتۆریای عوسمانی و
فارسی بە شێوەیەکی ھەردوو دەولەت بوو بوون بە نیمچە کۆلۆنی.
سەدە ی ھەژدەھەم بەتایبەتی لە نیوەی دووەمدا ھێزەکانی ئەوروپی بە
گەرمی لەسەر رۆژھەلات لە ململانێیەکی تەواو دا بوون. بە تایبەت روس
و ئینگلیز ئەمانە ھەندێ پەيوەندیان ئی بوو وەو ئی دروست بوو بە
تایبەتی پەيوەندی بەرژەوہندیان لەگەڵ عوسمانی و فارسیدا.
دەست تێوہردانی کۆلۆنیالیزمە گەورەکان وای کرد لە کوردستان و میرە
کوردەکان گرنگی تایبەتیان ھەبێ بۆ بەرژەوہندی ئینگلیز لیڤرەو پرسى
کورد پابەندبوو بە سیاسەتی کۆلۆنیالیزمی ئەوروپیەو بەم چەشنە بە

دریژنی سەدەى نۆزدهەم و سەرەتای سەدەى بیستەم پرسى کورد
مەسەلەى گەورەى سیاسەتى بەریتانى و روسى بوو، کوردستان لە
نیوان ئەم سیاسەتەدا هەموو بنگەو هیزی بەرەمەینى لیو تیکدراو
سەرەنجام هیچ گەشەو پەرەسەندىكى ئابوورى بەخۆیەو نەبینى
تیکشکان و ئیفلێج بووى هیزی ئابوورى کوردستان لەگەڵ خۆیدا بە
پیویستەو تیکشکانى کولتورو رۆحى کەسیتی نەتەوئەیی لەگەڵ خۆى
هینا، مەسەلەى کورد لە رووى جیهانیەو دوو رەهەندى سەرکى
بەخۆو گرت:

۱- رەهەندى ناوچەیی بە عوسمانیکردن و بە فارسیکردنى مەسەلەکە.
۲- رەهەندى نیوئەتەوئەیی واتە دەستبەسەرگرتنى ناراستەوخۆى
مەسەلەکە لەلایەن هینزە کۆلۆنیاڵەکانەو بە فشارو فشارى سیاسى بۆ
سەر هەردوو ئیمپراتۆریان هەموو میژووى سیاسى کوردستان لە
سەدەى نۆزدهەمەو تا کۆتایى جەنگى یەكەمى جیهانىش لەم دوو
خالە کۆبوونەو.

ب- سەرەلدانى ئیمپریالیزمە گەورەکان و پێگەیشتنى ناسیۆنالیزمى
داگیرکەر رەقابەتى فەرەنسای ئینگلیزو روسیا بۆ بەدەستەو گرتنى
بازاپى مەلەندى رۆژمەلاتى ناوەرەست لە سالى ۱۷۹۸ دەستى
پىکرد، بەریتانیا ئەو ناوچانەى گرتە ژێر دەستى خۆى و بە یەكەم
دەولەتى کۆلۆنى دەژمێردا لەو ناوچەیدا پانتایى ئیمپراتۆرى

بەرىتانيا لە ھىندىستانمۇ تە رۇبىرى فۇرات خۇى راکىشاپۇ، لە سەدى نۇزدە نىۋى يەكە مى سەدى بىستەدا تا كۇتايى شەرى دۇھە مى جىھانى دەرلەتى ئىنگلىز لە مەلەندى رۇزەلاتى ناۋەراست بەھىزترىن دەرلەتى بىگەنە بۇ سەرانسەرى خاكى كوردستانىش بۇە بەشىك لەو مەلەندە تەماح كارىيە، رۇوسىيى تەزارى لە دۇ شەردا فەتەلەلىشاي شىكىست دابۇ بەسەر قەققازدا حاكىمەتى ھەبۇ لە باكوورى ئىران رۇوس كۇنخاي ولات بۇ لە خاكى كوردستان تەنيا ناۋچەى قۇتۇر لە باكوورى كوردستانى ئىران بەھۇى نرىك بۇونى لە قەققاز بەگرنگترىن شۇىنى ستراتىژىكى رۇوسەكان دەرئىزردا بۇيە ئەو ناۋچەيە ھەمىشە لەژىر چاۋەدىرىدا راکرتبۇ، رۇوس و ئىنگلىز لە تاران و ئەستەمبۇل رۇلى سىياسى و بازارى ھەردۇ ولاتيان بەدەست بۇ ئەو پەيۋەندىيە نالەبارە بەرژەۋەندىيە كارىگەرەكى زۇرى ھەبۇ بەسەر ناۋچەكانى كوردنشىنەۋە لەو نىۋەدا خەبات و شۇرشى رىزگاربخۋازانەى كورد ھۇكارى تىكىدانى ئەو رۇل و نەزمە ستراتىژىيە بۇ كە رۇوس و ئىنگلىز لە ولاتى ئىران و ئىمپراتۇرى عوسمانىدا بەرپۇەيان دەربرد، ئىنگلىز بە تۇندى و رۇوسەكان بە شلتر ئەو نەزمەيان بەرپۇە دەربرد لە ناۋچەكانى كوردستان ھەر بۇيە ھەر شۇرشىك ھەلگىرسايە بەدەستى رۇوسى يان بەرىتانى تىك دەشكا چۇنكە ھەردۇلا خۋازىارى ئەۋە نەبۇون قەۋارەكە سىياسى بۇ كوردستان

پهیدا بیتی یان کوردەکان داوای سەرپەخۆیی بکەن بۆیە هەمیشە ئەم ناوچەیە لە شەپۆ پێکداداندا بوو، هەروەها تێک شکاندنی شۆرشەکانی کوردو سەرکردەیی بزوتنەوێکەکان، دەرکەوتنی ئەو زلھێزانە لە کوردستان بۆ ئەوکاتە دەگەرێتەوێکە شتومەکی دەوڵەتە پێشەسازیەکانی ئەو سەردەمەیی ئەوروپیی گەیشتە بازارەکانی کوردستان.

دیارە هەریەکە لەو دەوڵەتانە دەیانویست لە رێگای سەرف کردنی کالاکانیان سەرنجی خەڵکەکانی ناوچەکە بۆ شارەزایی و دەست رەنگینی وڵاتەکیان رابکێشن. هەرواش بوو، ئەم کارە لە رێی بازرگانێوە دەکراو بەهۆی دروست کردنی کۆمپانیاکان تا بازاریان بپەستێن بە بازارێ جیھانەو، وەک دامەزراندنی کۆمپانیای (هیندی-بەریتانی) لە عێراقدا لە سەدەیی ١٩. هەمدا، کوردستانیشت بەو سیفەتە ناوچەیەکە دەوڵەمەندی دابەشکراو لە رووی کەرەسەیی خاوەن بازارو ستراتیژی شوێنەکی وای کردبوو دەوڵەتە گەورەکان هەموو توانای خۆیان بخەنەگەڕ بۆ شوێن پێکردنەوێکیان لەم ناوچەیەدا، دوو دەوڵەتی کۆلۆنیالیستی ئینگلیزی و فەرەنسی بەتایبەتی لەسەر پێکەوێکی دوو وڵاتی موستەعمەرەیی شام و عێراق و مانەوێ قەوارەیی سەرپەخۆ بەناوی کۆماری تورکیا چارەنووسی سیاسی کوردستانیان تووشی دواپۆژێکی رەش و پڕ مەینەت کرد تەنانەت حازر نەبوون کوردستان لە پلەیی وڵاتێکی موستەعمەرەشدا بپێڵنەوێ واتە موستەعمەرەیی کوردستان ناپاستەوخۆ بوو بۆ ئەوێ هەمیشە

کوردستان به کۆلۆنی و ژێردهستهیی بمیڤیتتهوه و لهژێر چاودییری ناسیۆنالیزمه تازه له دایک بووه کانی (عهرب-تورک-فارس) بمیڤیتتهوه و سهربهخۆیی وهرنهگرن، دواى ئهم کارهساته سه رانسهرى خاکی کوردستانیان کرده تهواوکهرى کیانی سیاسى چوار دهولهتى تورکیا/ عێراق/ سوریا/ ئێران، سه رهتای سه دهى بیسته م و بهرپا بوونی جهنگی جیهانی یه که م (١٩١٤-١٩١٨) له نیوان دهوله ته زله یزه کان ئهو شه په ی گه لی کوردیشی دووچارى مهینه تی کردو له ویدا کوردستان به تهواوی دابهش کراو کرایه چوار پارچه و ههر پارچه یه که به دهوله تیکی ناسیۆنالیزمی رهگه زه په رستی یه وه لکینراو ناسنامه ی نه ته وه یی و کلتورو میژووی ئی سه ندرا یه وه، تا ئیستاش کورد وه که نه ته وه یه که سه یر نا کرئ و ناماژه ی پئ نا کرئ له نیو دهوله تاندا، به کشانه وه ی دهوله ته زله یزه کان و دابهش کردنی کوردستان به سه ر دهوله ته تازه پیگه یشتوو هکاندا کوردستان کرایه که لاوه میژوویه کی تراژیدی بهخووه ده بیڤئ له کۆمه ل کوشتن و جینۆسایدو ده ربه ده رکردن و سه رینه وه ی شوینه واره کان و دوا جار سه رینه وه ی مه سه له ی نه ته وایه تی و ناسنامه ی نه ته وایه تی که ئه مهش کاریگه ری کرده سه ر کۆمه لگای کوردو شوپشینکی درێژخایه نی بهخووه دیوه و میژوویه کی تراژیدی بهخووه دیوه بو به ده ست هینانی، مافه نه ته وه یی و نیشتمانیه کان و که سییتی نه ته وه یی و ئیستاش ئهم هه وله به رده واهه.

۹- فاکتەری پەرورەکردن

پەرورەکردنی منداڵ لە ریی خیزانەوه دەست پێدەکات و لە کۆمەڵدا خۆی دەدۆزێتەوه تا دەگاتە دەوڵەت لەدوای پلەیی پەرورەدەو فێرکردنە، تاکەکەس لە کۆمەڵدا بەشیکی گرنگ پێک دەهێنێ ئەویش بەهۆی پێکەوه ژیان و پێکەوه کارکردن لە پێناو ئامانجە گشتییەکاندا و ھەروەھا لە پێناو بەرژەوندییە گشتییەکاندا. لەگەڵ گەشەیی شارستانیەتی دا منداڵیش گەشەیی خۆی دەکات و دەبێتە ھەلگری ئێو کەسایەتیە نەتەو گوزارش لە شارستانیەتی خۆی دەکات، ئێو کەسیەتی یە لە دەروونی تاکەکەسدا چەکەرە دەکات ھەر لە منداڵیەوه و لەگەڵیدا گەورە دەبێت ئەویش بە ھۆی کاریگەری تاکەکانی خیزان/کۆمەڵ/نەتەو/دەوڵەت/ھەروەھا ئێو فەرھەنگە روژنیری یە کە ئێو تاکەکەسە پێی گوێش دەکری، ئەمەش لە رینگای گواستەووی فەرھەنگی کلتوری لە گەورە بو منداڵ لە ناوھەڵکیدا کەسیەتی تایبەت ھەڵدەگری و لە ریی کۆنەستەو دەگوێزێتەوه بو منداڵ و بە کەسیەتی نەتەویی پەرورەدە دەکری تا ئێو قووناغە دەتوانێ خۆی گوزارش لە کەسیەتی خۆی بکات، ئەمەش لە کۆمەڵگایەکی سەقامگیرو جیگیرو ئارامدا پیادە دەبێ و زۆر لەسەر خۆ جیگەیی خۆی دەگری و ماندووبوونی زۆر ناوی بەلکو ئێو رۆلە گرنگەیی پەرورەدە کۆمەڵ دەیبینی و بە ئەرکی خۆپسکانەیی خۆی دەزانێ ئێو جە ئەرکی گرانتر دەکەوێتە سەر پەرورەدە کراو بو ئێو ئێویش لە ریی خۆیەوه گەشە

بە شارستانىيەتەكەى بدات و لە ھەمان كاتدا پارىژەرى بىت و بەرگرىشى
 ئى بكات، سەرھپاى ئەوھى تاكەكەس لە كۆمەلدا دەتوئتەو بەلام ھەر
 بىر كەردنەوھىەكى نوئ بۆگەشەى شارستانىيەت كە تاكەكەس رۆلى تيا
 دەبىنى و پىشكەوتن بەخۆو دەبىنى، ئەمەش بايەخى تايبەتى خۆى
 دەبىت لەنىو نەتەوھەكاندا، كەوابى تاكەكەس لەنىو كۆمەلدا زياتر
 دەتوانى ھەلگىرى كەسىتى نەتەوھىى بىت و لەویدا كەسىتى نەتەوھىى
 پى دەبەخشىرى، ئەویش بەھۆى تىكەلاو بوون و لەيەك گەيشتن و
 گونجاندن تا وايان ئى دى ھەموو يەك كەسىتى تايبەتى ھەلدەگرن كە
 ئەویش كەسىتى نەتەوھىى، ئەو كەسىتى يە پابەندە بە بارى ئابوورى
 و كۆمەلایەتى و ھوشيارى و ئارامى شارستانىيەت و نەتەوھە. كە لە
 پىشدا بوونەتە ژىرخانى كۆمەل و شارستانىيەت تيان لەسەر بنیات نراو
 ھەر لە مېژوويەكى دوورو درىژەو، ديارە لە كۆمەلگای كورددا ئەو
 جۆرە شارستانىيەتە قۇناغى مېژوويى خۆى تەواو نەكردووھە كۆمەلگای
 كوردى ئارامى و جىگىرى بەخۆيەو نەديوھە بۆيە پەرورەدەكردن بەھەموو
 فەرھەنگەكانىيەو لاوازەو نەتوانراوھە منداڵ بەشىوھىەكى فەرھەنگيانە
 گۆش بكرى و پەرورەدە بكرى تا بتوانرى لەوئوھە ناسنامەو كەسىتى
 نەتەوھىى سەربەخۆيى پى بېخشىرى، ئەم ناتەواويە كارىگەرى گەرەى
 كەردۆتە سەر كۆمەل و كۆمەلەش لە حالەتەكى بى كەسىتى و بى
 ناسنامەدا دەرژى واتە پەرت پەرت بوون و تىك شكاندن لەنىو كەسىتى
 نەتەوھىىدا، ئەمەش بۆئەو شكستانەى پىشوو دەرگەرتەوھە كە

میژوویه کی تراژیدی به خۆوه دیوه، ئەوجا باری ئابووری و رۆشنبیری و
 سیاسی کورد له بهر ئاستی نزمیان نهبوته ژێرخانیک بۆ دروست کردنی
 هەر شیوه کهسیتییهی بۆ تاکه کهسی کورد، له بهر پیکدادانی
 شارستانیتهکان له کوردستاندا کهسیتییه کی هه مه کهسیتی دروست
 بووه که کورد یان تاکی کورد به زهحمهت دهتوانی گوزارش له کهسیتی
 خۆی بکات، ههروهها خیزانیش له شیوهکانی پهروه ده کردن و گۆش
 کردنی منداڵ بێ بهری کراوه گوێزانه وهی ئەو باره ناله باره له گهروهوه بۆ
 منداڵ به تیک شکاوی هاتوو هه بۆیه کۆمهلی کوردی کۆمهلیکی تیک
 شکاوه، به هیچ جوریک بووار نه دراوه بۆ پهروه ده کردن هۆی ئەمهش
 ئەو میژوویه که کوردو کوردستان پیایدا تی په ریوه، هیچ فهرهنگیک
 لای کورد ئارامی به خۆوه نه دیوه تا بتوانی بیریک له پهروه ده کردن
 بکریته وهو له وهیوه کهسیتییه کی یان ئەو کهسیتییه کی لای سه ندراره به
 دهستی بخته وه به لکو ئەو کهسیتییه هه چه پیندراره، هۆکاری
 سه ره کی ئەو جوړه کهسیتییه کی کورد ده گه ریته وه بۆ نه ته وهکانی
 دراوستی کورد له ریی داگیر کردنی کلتورو فهرهنگه وهو نکولی کردنی
 مه سه لهی نه ته وهیی و میژووی کوردن که ئەو باره گوازاوه ته وه له
 گهروهوه بۆ منداڵ، ئەو ههستهش که بووه ته هۆی خو به نه ته وهیه کی
 جیاوازه وانی دی هه له کۆنه ستدا به چه پیندراری ماوه ته وهو له
 سندوقهکانی کۆنه ستدا هه لگیراوه جار به جارێ که رووداویکی دژواری
 گهوره روودادات ئەو ههسته چه پیندراره به ئاگا دیته وهو له ماوهیه کی

كه‌مدا كپ ده‌بیته‌وه، ئە‌مه‌ش واتای نه‌بوونی كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی
 ده‌رده‌خات، كه‌سیتی كورد ناتوانی گه‌زارش له‌ خۆیی و كۆمه‌ل و
 نه‌ته‌وه‌كان بكات له‌به‌رئه‌وه‌ی خاوه‌ن ناسنامه‌ی كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی و
 كه‌سیتی خۆی نیه‌و نامۆیه‌ی ئی بۆیه‌ زۆرجار له‌لایه‌ن نه‌ته‌وه‌كانی تره‌وه
 رەت ده‌كرینه‌وه‌ یان ناسرین و ته‌نانه‌ت به‌ كوردو به‌ نه‌ته‌وه‌ش سه‌یر
 ناكړین. كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی پیش دروست بوونی ده‌وله‌ت سه‌ره‌لده‌دات
 جاری واشه‌ دوا‌ی دروست كردنی ده‌وله‌ت نه‌و كه‌سیتی‌یه‌ جی‌ی خۆی
 ده‌گرئ، نه‌ته‌وه‌ی كورد له‌ میژوودا توانیویه‌تی خیل/ كۆمار/ ده‌وله‌تۆكه
 دروست بكات به‌لام نه‌یتوانیوه‌ بۆیه‌ نه‌و پێكه‌اتانه‌ تێك شكان، ئە‌مانه‌ش
 لاوازی كه‌سیتی كورد ده‌رده‌خات كه‌ نه‌یتوانیوه‌ كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی‌یان
 بپاریزن، بۆیه‌ رووخان و تێك شكاندن کاریکی چاوه‌پوان كراو بووه‌،
 سه‌ره‌پای بوونی ئالۆ، دراوو،.. هتد، دیاره‌ نه‌و كه‌سیتی‌یه‌ له‌ژێر زه‌برو
 زه‌نگی داگیركه‌راندا تێك شكاووه‌ داگیركه‌ره‌ی له‌ بۆته‌ی كه‌سیتی خۆیدا
 تواندویه‌تی‌وه‌و كردویه‌تی‌یه‌ خزمه‌ت خۆی، تا كورد وای ئی هاتوو زیا‌تر
 له‌ داگیركه‌ر هه‌لگری كلتوریان ببن و قوریانی بدن له‌ پیناوه‌ره‌نگ و
 كلتوری داگیركه‌ران، واته‌ تاکی كوردیش خۆی هه‌لخه‌له‌تاندوووه‌و له‌و
 گێله‌دا ده‌ژی كه‌ رۆژانه‌ خۆی كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی و كه‌سیتی خۆی
 ده‌كوژی.

زمردهشت

"۵۸۳ پ. ز" "۶۶۰ پ. ز"

ئەو پېغەمبەرەى نەیتوانى لەگەڵ رۆحى كورددا ناوێتە ببیت و رۆحى
كورد داگیربكات، تا لەویوه بتوانى كەسێتى دینى و كەسێتى نەتەوهیى
پێ بیهخشی.

زمردهشت كەسێكى كراوه بووهو بڕواى وابوو كە هەموو كەس وەكو
ئەوى لیبیت و ببیتە مەزۆفێكى خودایى.

کورده دموئه مەندەمکان. کاری ریکلوسی فەرەنسی. سەدەى (١٩).

دەرەبەگە کوردەمکان، ئەوانەى تەنھا بەرژەوهندى خۆيان وىستوو
بەرژەوهندى گەل و نەتەویان لەبەر چوینۆه،

(میر شہرہ فغانی بہ دلیسی ۱۵۴۳-۱۶۰۳، ۱۶۰۴)

ٺھو سھر ڪردھيھي وازي لھ دھ سھ لائ ھيٺا و ڪھ و تھ نو سڀنھ وھي ميٽھو

(قازی محمد ۱۸۹۲-۱۹۴۷)

(له لایه ن رژی می کۆنه پهرستی په هله ویه وه له سین داره دراوه)
له بهردهم په تی سین داره دا ده لئ: (نیوه نیسته قازی محمد-یک نه کوژن و
نیعدامی نه که ن، به لام شه عبی کوردی هه ریه که ی قازی محمد-یکن بپروام
وایه نه و قازی محمد-انه زور دلپه ق نه بن بهرانبهر به و که سانه که بوون
به جه لادی شه عبی کوردی)

"مستەفا بارزانی"

پیش کوچ کردنی وهتی: (متمانه به دهوله تی ئەمریکا هه بوو ئەمیش
خیانه تی پی کردین)

که‌ریم خانی زه‌ند ۱۷۰۱-۱۷۷۹ز

که‌ریم خانی زه‌ند که هه‌موو ئێ‌رانی داگیرکرد نه‌ک هه‌ر ده‌وله‌تیکی کوردی دانه‌مه‌زاند به‌لکو خۆی به‌شایه‌نی ئه‌وه نه‌ده‌زانی ناسنامه‌ی (شا) له‌خۆی بنیّت و نازناوی (وه‌کیل)ی له‌خۆی نا واته وه‌کیلی شا له‌ کاتی‌کدا هیچ شایه‌ک له‌ ئێ‌راندانه‌بوو ئه‌وه‌ بوو به‌ ره‌وای هه‌قی خۆی نه‌بینی خۆی بکاته‌شای ئێ‌ران، به‌لام (محمد ناغا خانی قاجاری) تورکمان که جله‌وی حوکمی له‌ده‌ستی زه‌ندیه‌کان وه‌رگرت (شا)یه‌تی خۆی راگه‌یاندوه‌ خۆی وره‌ به‌رز بوو نه‌گه‌رچی نی‌ره‌ مووکی‌ش بوو خۆی به‌لایه‌قی پاشایه‌تی ئێ‌ران زانی به‌ پی‌چه‌وانه‌ی وره‌نزمی (که‌ریم خان)ه‌وه‌.

(نيسماعيل خانى سمكۆي شكاك ۱۸۷۵-۱۹۳۰)

(به ريگه وتنى ههردوو دهلته تى نيران - توركييا شه هيدكرا)

(نيسماعيل خانى سمكۆي شكاك كه يه كههه جار چاوى به رهزاشا دهكهوى دهلى: من له ژيانما له كههه نه ترساوم به لام كه چاوم به رهزاشا كهوت پشتهم هاته لهرززين من هههه بۆ ههكهوت نهوم نهكهوت و هههه له دهست بهردا،/ به لام له ناخردا نهو من نهكهوتى).

له نيساى ۱۹۳۰ رهزاشا فيلى لى دهكاو گولله باران دهكرى قسهكهى خوشى هاتهدى كه وتى (من نهوم نهكهوت، به لام نهو من نهكهوتى)

سه لاجه دینی نه یووی ۱۱۳۸-۱۱۹۳ز

(رزگارکری قودس له دهستی خاچ په رستان

"نهو که سایه تیه ی وهک که سایه تی ئیسلامی دهرکوت نهک وهک
سهرکرده یه کی نه ته وهی و که سیتی یه کی نه ته دی"

لە بەردەم پەتى سى دارەدا دەلىن (ئەمشەو مانگەشەو... سوپاس بۇ تۇ
خوای گەرە کە ئىمە شەویشمان ھەر رۆژە، چونکە دەرونمان تارىکی
تیا نیه، وە ئەمبوش ئىمە ئەبىنە قوچى قورباسى بۇ ئازادى کوردستان..
وہ ئىمە بېرگەيەکین لەو قوربانیا ئەی لاشەکانمان ئەکەین بە پرد بۇ ئەوہی

كورد بەسەريا بېرپىتەو بۇ بەرى رىزگارى و ئازادى.. وە ئەو مانگە
 جوانەى كە بە ئاسمانەو خەرمانى داو و ئەدرەوشىتەو ئەو ھىواى
 كوردە، ئەو ئەستىرە گەشانەى دەورو پىشتىشى ئەو قۇچانەن كە لە رىى
 كوردستانا بەخت بوون و ئىستا بە ئاسمانى كوردستانەو پرشنگ
 ئەدەن و ئەدرەوشىتەو، پىويست ناكات كەس بۇ ئىمە بگرى، وە داواى
 ئىمە لە كەس و كارمان و ھەموو كوردىك ئەو ھە تەنانەت دلىشان تەنگ
 نەبى، بەلكو پىبەكەنن و شانازى بکەن كە ئىمە لە رىى خواو كوردستانا
 ئەپۆين و دۇعاى خىرمان بۇ بکەن، بەلام ئىو بۇ خۇتان بگرىن ھەى
 تاوانكارىنە كە رۇژىك يەت گەلى كورد ئەم رۇژەتان يەنیتەو بەرچاو)
 ئەمەى وت و دانەوى يەو بۇ زەوى و مشتى لە خۇلەكەى ھەنگرت و
 ماچى كردو سەرى بۇ ئاسمان ھەلپرىەو (وتى: خوايە خۇت ئاگادارى
 ئىمە لە پىناوى ئەم چاكە پىرۇزەدا ئەپۆين، كە پىى گلاوى زۇرداران و
 بىگانەى ئى بېرىن) ئەمجارەش مشتەخۇلەكەى دەستى ماچ كىردەو
 وتى: (.. بەلى ئىمە لەپىى تۇدا ئەپۆين. تكامان ھەر ئەو ھە ئەو
 خوينەى ئىمەو ھەموو شەھىدان كە ئەپۆينە سەرت بىكەى بە گولالە
 سورە لە ھەموو لايەكا، بۇ ئەو ھە نىشانەى خوين و رشتنى ئىمەو تۇلە
 ھەنەنەو ھە خەلكى كوردستان بى).

(شیخ مه حمود ۱۸۸۳-۱۹۵۶)

(له لایه ن حکومتی ئینگلیزه وه سزادراوه و حکومته ته که ی رووخواه)
شیخ مه حمود محاکمه ی به حه ق نه زانیود له لایه ن ئینگلیزه وه و به
حوکمی ئینگلیز رازی نه بووه و به عه داله تیشی نه زانیود. شیخ له

مەحكەمەدا سەرۆپنچكەى خۇي دا راتەكان و دای بەسەر سنگى
 (گرینهاوس) دا كە لە ھۆلى مەحكەمەدا بۇ شایەتى وەستابوو وتى:
 بەدبەخت ئەو ھەموو گۆبەندى تۆيە (واتە تۆو ھاورىكانى تۆ ئەو
 فیتنەتان نایەو ۋاوا كوردو كوردستانیان شیوان). شیخ مەحمود
 داواى مافى گەلەكەى ئەبى داواى ھیچی تری نەکردوو، ھەر ھە شىخ
 مەحمود پیش مردنى وتى: بەشیكى زۆر لە تەمەنم لە چیاو شاخ و
 ئەشكەوت و دەربەدەرى و دورخستەو لە خاكى نیشتمانم بەسەربرد،
 ھەمیشە پیچەوانەى شەپۆل و گەردەلوول مەلەم كردوو.. لە ھەرە قولایى
 دەریاكاندا ژیرە مەلەم كردوو.. ھەمیشە پیشەنگى بازو ھەلۆ بووم
 لەپاوى دوژمناندا گەرچى جى داخە (دواكە وتویی گەلەكەم) بوو
 ئاستەنگ بەسەر شانمەو!

سەرچاۋەكان:

۱- حكومتى كوردستان و كورد له گه مەى شوقىت / نهوشىروان مستهفا /

۱۹۹۲

۲- تابلوكانى شهره فنامه / عبدالرقيب يوسف / چاپى دووهم / ۱۹۹۸

۳- ئەو ھۆكارانەى مەسەلەى كورد پىك دەھىنن / لازارىيف / سعد عبدالله
كردويە بە كوردى / بن ميژوو.

۴- كوردو كوردستان: ئەبو القاسمى لاھوتى / د. جەبار قادر لە روسيەو
كردويە بە كوردى و تىبىنى بۆ نوسيوە / ھۆلەندە ۱۹۹۸

۵- جوگرافىاي كوردستان / عەبدوڵلا غەفور / چاپى دووهم سليمانى
۲۰۰۰

۶- كوردو شوپش و ھەئى ميژوويى / حوسين محەمەد عەزىز / چاپى
دووهم ۲۰۰۰

۷- پەيوەندى نيوان كوردو روسيا (كوردستانى قەفقاز يا سوقىتى) /
ئارام على / ستوكھۆلم ۱۹۹۹

۸- ئاغاو شىخ و دەولەت / مارتىن قان برونەسن / كوردۆ لە ئەلمانىەو
كردويە بە كوردى / بەرگى يەكەم / چاپى سىيەم / سليمانى ۱۹۹۹

۹- راپەپىنى شىخ سەعیدى پىران / روبەرت ئولسن / وەرگىرانى بۆ كوردى
ئەبوبەكر خوشناو / ۱۹۹۹

- ۱۰- گەلنكى پەژموردەو نىشتەماننىكى پەرت/ وەرگىپرانى لە عەرەبى و فارسىيەو و گۆمەيى/ لە ئىنگلىزىيەو ۱ ھەيىزى سويد ۱۹۹۸
- ۱۱- كۆمەلزانى و كورد/ فوناد تاهير سادق/ سلىمانى ۱۹۹۹
- ۱۲- چەمكى دەولەت و بزوينەرى ميژوو لە كۆمەلگاي كوردىدا/ عەتا قەرەداغى/ ۱۹۹۹.
- ۱۳- ستراتىژو كەسىتى نەتەوھىي كورد/ عەتا قەرەداغى/ سلىمانى ۱۹۹۸
- ۱۴- دەرۋازەي گۆپرانى كۆمەل/ بەياد عبدالقادر/ بغداد ۱۹۸۷
- ۱۵- كۆمەلنى مەدەنى/ وەرگىپرانى ئەبوبەكر خۆشناو ۲۰۰۰
- ۱۶- مەرۇف لە روانگەي ماركسەو/ ئەريك فرۇم/ وەرگىپرەنگاۋ/ چاپى يەكەم ۱۹۹۹.
- ۱۷- گىروگازى چەمكى كۆمەلنى مەدەنى/ نوسىنى د. كەرىم ئەبوجەلاۋە/ وەرگىپرانى بۆ كوردى/ ئىسماعىل كوردە، رەوشت رەشىد، نورى بىخالى. چاپى يەكەم سالى ۲۰۰۰
- ۱۸- لىبرالىزم و دىموكراسى/ نورىر توبويۆ/ وەرگىپرانى/ رىياز مستەفا/ سلىمانى ۲۰۰۰.
- ۱۹- تطور النظرة الواحدة الى التاريخ/ جورج بليخانوف/ ترجمة متجير مصطفى/ مراجعة د. مراد وهبة بيروت/ بى ميژوو.

- ٢٠- اشكالية مفهوم المجتمع المدني / د. كريم ابو حلاوة الطبعة الاولى /
سوريه ١٩٩٨.
- ٢١- المجتمع المدني دراسة نقد / د. عريبى بشاره / مركز دراسات الوحدة
العربية / الطبعة الاولى بيروت ك ٢ / ١٩٩٨
- ٢٢- كردستان مستعمرة دولية: اسماعيل ييشكجي / ترجمة زهير
عبدالملك ١٩٩٨
- ٢٣- العصبية و الدولية / د. محمد عابد الجابري / بغداد / بن ميژوو.
- ٢٤- العامل الاقتصادي في التاريخ / جورج بليخانوف / بن ميژوو.
- ٢٥- الفرد و المجتمع / ب. بخوفسكى / ترجمة هندی رياض / الطبعة
الثانية / بيروت ك ٢ ، ١٩٧٨
- ٢٦- الانسان و الارتفاع / جون لويس ، نقله عن الروسيه / عدنان جاموس /
دمشق ١٩٧٠
- ٢٧- الانا و الهذا / سغموند فرويد / ترجمة جورج طراييش / الطبعة الاولى /
بيروت ١٩٨٣
- ٢٨- مباديء علم النفس الفرويدي / تأليف كالفن -س- هتول / تعريب
دحام الكيال / الطبعة الثالثة ، بغداد ١٩٨٨
- ٢٩- علم النفس الجمعي و تحليل الانا / سغموند فرويد / ترجمة جورج
طراييش / الطبعة الاولى / بيروت ١٩٧٩

- ۳۰- بافلوف و فروید/ تالیف هاری ویلز/ ترجمة شوقی جلال/ الجزء الاول/ الهيئة المصرية العامة للكتاب ۱۹۷۵.
- ۳۱- علم النفس الاكلينيكي/ د. مصطفى فهمي/ دار مصر للطباعة/ بنى ميثرو.
- ۳۲- قاموس علم النفس/ د. عبدالستار طاهر شريف/ الطبعة الاولى ۱۹۸۵.
- ۳۳- گوڤارى نڤار/ ژماره (۲) سالى يه كه م هاوینی ۱۹۹۸.
- ۳۴- گوڤارى نڤار/ ژماره (۵) به ماری ۱۹۹۹.
- ۳۵- گوڤارى مەدەنیەت/ ژماره (۲) سالى يه كه م ۱۹۹۹.
- ۳۶- گوڤارى مەدەنیەت/ ژماره (۴) سالى يه كه م ۱۹۹۹.
- ۳۷- گوڤارى مەدەنیەت/ ژماره (۸) سالى ۲۰۰۰
- ۳۸- گوڤارى سەنتەری لیکۆلینه وهی ستراتیژی/ ژماره (۲) سالى حوتەم مایسی ۱۹۹۹ سلیمانی.
- ۳۹- کورد- کورته لیکۆلینه وهی کی زانستییه/ فوئاد حەمه خورشید وەرگێز سالج سەعید دەلۆیی سالى ۲۰۰۰
- ۴۰- رهوشی ئایینی و نه تهوهیی له کوردستاندا/ د. رهشاد میران چاپخانهی وەرژهتی پهروهردهی حکومهتی ههڕیکی کوردستان- چاپی نووم ۲۰۰۰

- ٤١- نه ته هو نه ته وایه تی / ئازاد مسته فا- له بلاو کراوه کانی چاپخانه ی شهید ئارام/ چاپی دووهم ١٩٩٢.
- ٤٢- په ندی پیشینان/ شیخ محمده دی خاڼ/ چاپی سی یه م سلیمانی ٢٠٠٠.
- ٤٣- کوردستان و ستراتیژی دهوله تان/ حوسینی مه ده نی- به رگی دووهم چاپی یه که م نادریلی ٢٠٠١.
- ٤٤- چه ند لاپه ریه که له میژووی نوئ و هاوچه رخی گه لی کورد/ که یوان ئازاد نه نومر، چاپی دووهم سلیمانی ٢٠٠٠.
- ٤٥- کوردستان و کیشهی سنووری عوسمانی- ئیرانی (١٦٣٩-١٨٤٧) نه جاتی عه بدوللآ- چاپخانه ی وه زاره تی په روهرده- هه ولیر ٢٠٠١
- ٤٦- کاریگری که لتوری نه وان له سه ر کورد- عه تا قه ره داخی، وه زاره تی روشنبیری/ ٢٠٠١
- ٤٧- کوردستان له میژوودا- چاخه کۆنه کان (١٠٠٠ هه زار سالی پ.ز- ٤٠٠ ی ز) نوسینی خه سرو گۆران- وه رگی پانی ئاسۆ که ریک به شی یه که م/ چاپخانه ی وه زاره تی روشنبیری هه ولیر/ ٢٠٠١
- ٤٨- الدولة و المشكلات الدولية/ دراسة في الجغرافية السياسية، د. عبدالله عطوي ١٩٩٤ بیروت- لبنان.
- ٤٩- الحضارة و الشخصية/ د. قیس النوری/ وزارة التعليم العالي و البحث العلمي بغداد ١٩٨١.

- ٥٠- منطق ابن خلدون في ضوء حضارته و شخصيته / د. علي الوردی
المطبعة امیر- قم ١٩٩٧.
- ٥١- میژووی رایپرینی کورد- علائەدین سەجادی / چاپی دووهم ١٣٧٥
چاپخانه‌ی شاری کورد، سەقز.
- ٥٢- شۆرشێ دیاربەکر- نوسینی شەهید عوسمان عوزێری-
ئامادەکردن و ریکخستنەوی بەرزان حاجی ابراهیم چەرمەگا- چاپی
دووهم ٢٠٠٠.
- ٥٣- مەندیك داوهری بەناوبانگ- یاخود (محاکمات)ی مەزن لە میژوودا،
پاریژەر جمال بابان- چاپخانه‌ی کۆپی زانیاری عێراق ١٩٨١ بغداد.
- ٥٤- لە هەرباخەیی گۆلیك- نوسین و کۆکردنەوی فەتاح رەشید
بێسارانی، چاپی یەكەم ١٩٩٩

Rahim Sabir

**Apsycosociological
research about
The Kurdish Society**

Kurdologi

2001